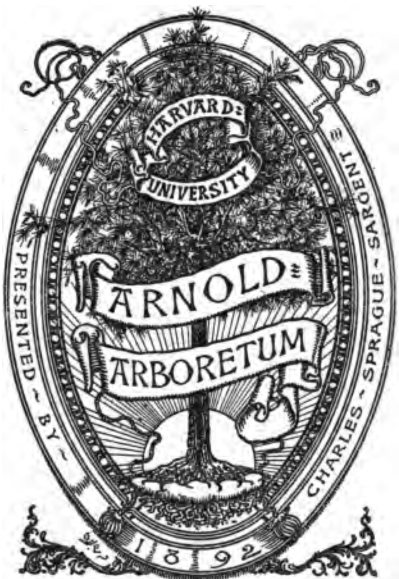

HARVARD
UNIVERSITY
ARNOLD
ARBORETUM
PRESENTED BY
CHARLES SPRAGUE SARGENT
1892

SKOVE OG SKOVBRUG

PAA

FYN

I DET NITTENDE AARHUNDREDE

SKOVE OG SKOVBRUG
PAA FYN

I DET NITTENDE AARHUNDREDE

AF

C. WEISMANN
FORSTKANDIDAT

MED TOLV BILLEDER I TEKSTEN
OG TO FARVETRYKTE KORT

ODENSE
HEMPELSKE BOGHANDELS FORLAG
1900

KØBENHAVN. — NIELSEN & LYDICHE.

FORORD.

Til den 18de danske Landmandsforsamling i Odense blev det af Skovbrugssektionen vedtaget, at der skulde søges tilvejebragt nogle Oplysninger om de fynske Skove. Efter nogen Forhandling bestemte Sektionen sig til at søge udarbejdet en Fremstilling af Skovenes og Skovbrugets Historie paa Fyn gennem det 19de Aarhundrede, og i den Anledning henvendte den sig til samtlige større Skovejere paa Fyn og Langeland med Opfordring til at give et vist Bidrag pr. Td. Land Skovareal til Udførelsen af et saadant Arbejde. Opfordringen blev fulgt af 33 Skovejere, nemlig: Kammerherre Hofjægermester Lensgreve AHLEFELDT-LAURVIGEN, Langeland, Kammerherre Hofjægermester Greve AHLEFELDT-LAURVIGEN, Kærsgaard, Kammerherre Hofjægermester Greve AHLEFELDT-LAURVIG-BILLE, Egeskov, Kammerherreinde Lensbaronesse BERNER-SCHILDEN-HOLSTEN, Holstenshuus, Lensgreve BERNSTORFF-GYLDENSTEEN, Gyldensteen, Kammerherre Hofjægermester Lensgreve BILLE-BRAHE-SELBY, Hvedholm, Hofjægermester Baron BLIXEN-FINECKE, Dallund, Hofjægermesterinde Grevinde DANNESKIOLD-SAMSØE, Ulriksholm, Jægermesterinde WRIGHT-ENGELSTED, Rørbæk, Etatsraad HANSEN, Mullerup, Proprietær HANSEN, Faurskov Mølle, Kammerherre Hofjægermester Lensbaron HOLCK, Holckenhavn, Kammerherre JUEL, Juelsberg, Hofjægermester JUEL, Hverringe, Jægermester JØRGENSEN, Tidselholt, Hofjægermester LINDEGAARD, Lykkesholm, Løjtnant LINDEGAARD, Ruggaard, Godsejer MILO, Hesbjerg, Grev MOLTKE-HVITFELDT, Glorup, Stamhusbesidder MØLLER, Østrupgaard, Stamhusbesidderinde NOBEL V. SPERLING, Sandholt, Kammerherre Lensgreve PETERSDORFF, Einsidelsborg, Hofjægermester Lensgreve REVENTLOW, Brahetrolleborg, Kammerherre Hofjægermester Lensbaron ROSENØRN-LEHN, Hvidkilde, Kammerherre Lensgreve SCHAFFALITZKY DE MUCKADELL, Arreskov, Kammerherre Hofjægermester SEHESTED, Broholm, Hofjægermester SEHESTEDT JUUL, Ravnholt, Jægermesterinde STEENBACH, Aalykkegaard, Godsejer SUHR, Østergaard, Frøknerne WEDEL-HEINEN, Elvedgaard,

Kammerherre Hofjægermester Lensgreve WEDELL, Wedellsborg, Kammerherre Hofjægermester VIND, Sanderumgaard og Kammerherre Lensbaron ZYTPHEN-ADELER, Søbysøgaard.

Da Sagens Gennemførelse var sikret, blev Arbejdet overdraget mig, saaledes at jeg angaaende Enkeltheder i Planen for Skriftets Udarbejdelse blev henvist til at konferere med Hr. Professor OPPERMANN, der var Medlem af Sektionen.

Efter i Løbet af Foraaret 1899 at have gennemlæst en Del topografisk og historisk Literatur vedrørende denne Sag, begyndte jeg i Maj 1899 Arkivstudierne paa Fyn, og jeg gennemgik her Arkiverne paa følgende Godser: Lykkesholm, Ravnholt, Glorup, Holstenshuus, Broholm, Hvedholm, Wedellsborg, Hvidkilde og Langeland. Efter endvidere at have haft Adgang til den tilsynshavende Forstmands Arkiv hos Hr. Skovrider KOCH paa Ditlevslyst og til Provinsarkivet i Odense, paa hvilket sidste Sted der dog kun fandtes et meget lille forstligt Materiale, fortsatte jeg Studierne i Rigsarkivet. I de c. 6 Maaneder, jeg har indsamlet Materiale, har jeg gennemset over 200 Pakker Arkivalier, deraf c. 80 i Rigsarkivet. Endvidere har jeg ved at føre en ret omfattende Korrespondance — et Par Hundrede Breve — faaet en Mængde Specialoplysninger om fynske Skove; kun et Par af mine Breve er forblevet ubesvarede.

Det var et ikke alene interessant, men tillige taknemligt Arbejde, der her var overdraget mig, og jeg kan ikke noksom takke for den Velvillie og Gæstfrihed, hvormed jeg overalt blev modtaget af Godsejere, Skovridere, Godsforvaltere og andre, som kunde vejlede mig i Arkiverne og i Skoven. Desværre var Tiden ikke tilstrækkelig til at jeg kunde gennemse alle Arkiver, og jeg maatte derfor indskrænke mig til de ovennævnte Godser, der ligger i de skovrigeste Dele af Fyn. Jeg har kun faa Oplysninger fra Godser, der ligger Nord for Jærnbanelinien Nyborg—Odense—Strib.

Jeg beder hver enkelt, der paa den ene eller den anden Maade har vejledet mig ved dette Arbejde, modtage min Tak, og særlig maa jeg takke Hr. Hofjægermester LINDEGAARD til Lykkesholm, hos hvem jeg opholdt mig et Par Maaneder og som paa mange Maader har hjulpet mig til Rette.

København i Maj 1900.

C. Weismann.

INDLEDNING.

I sidste Halvdel af det 18de Aarhundrede nærede man en ikke ringe Frygt for, at der i Fremtiden vilde blive en følelig Mangel paa Brænde og Gavntræ her i Landet. For Fyns Vedkommende var denne Frygt dog ikke særlig velbegrundet, thi der fandtes ved 1775 foruden mindst 13 000 Tdr. Land Mose [1] et Skovareal paa 53 310 Tdr. Land, der var fordelt saaledes: Hindsgavl Amt 5 201 Tdr. Land, Assens Amt 5 555, Rugaard Amt 4 211, Odense Amt 9 542 og Nyborg Amt 28 801 Tdr. Land. [2] Skovene var imidlertid ikke jævnt fordelt over hele Øen. Allerede Arent Berntsen Bergen [3] nævner 1656 Sletten og en Del af det nordligste Fyn som skovløse; navnlig Nordøstfyn var skovfattig. Ærø var ved 1775 aldeles skovblottet, og det samme gjaldt flere af de sydlige Øer. [4] Til Gengæld var Sydvestfyn og Sydfyn meget skovrige og dette var vistnok ogsaa Tilfældet med Sydøstfyn; i alt Fald tales der fra gammel Tid om en næsten sammenhængende Skovstrækning, der begyndte et Par Mil Sydvest for Nyborg og naaede næsten til Svendborg; en Sammenligning med omstaaende Kort over Fyns Skove viser, at denne Paastand er meget sandsynlig.

Skovarealet formindskedes imidlertid hurtigt og stærkt. Omtrent 1800 angiver Begtrup [5] Arealet til c. 40 000 Tdr. Land, 1838 var det c. 32 380 [6] Tdr. Land og 1896 48 161 Tdr. Land. Befolkningen var omkring 1770 c. 100 000 Mennesker, [7] 1800 c. 129 000 og 1896 c. 257 000. [8]

De af Morville anstillede Beregninger, [9] efter hvilke der skulde være c. $8^1/_2$ Fv. Brænde aarlig til hver Familie paa Fyn, er næppe rigtige, thi han gaar ud fra, at Skovarealet var fuldt bevokset med Bøg, hvad der dog ikke var Tilfældet. Tværtimod var en meget stor Del af Arealet Gærdselskov; Begtrup antager ved Aar 1800, at omtrent Halvdelen er saaledes

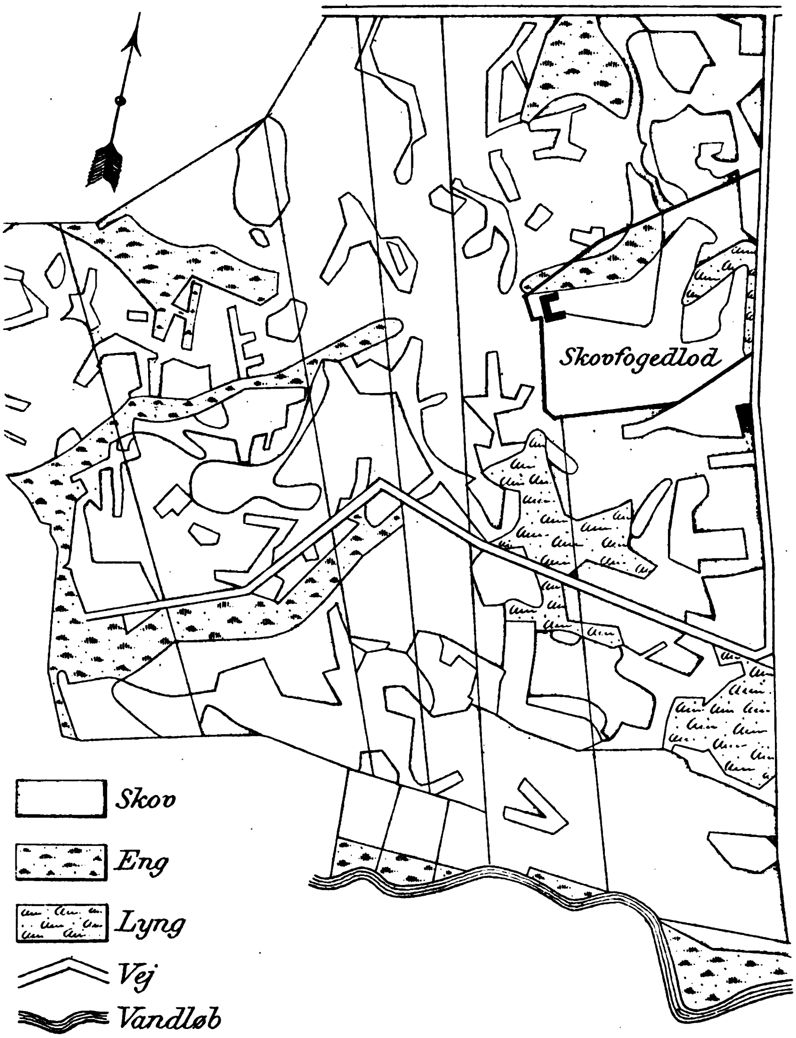
bevokset; ved 1775 udgjorde dog Gærdselsarealet næppe en saa stor Procentdel, da en ikke ringe Mængde af de Arealer, hvor Skoven i ? Aarhundredets sidste Decennier blev afhugget, gik over til Gærdselskov. Men selv om MORVILLES Beregninger er urigtige, saa er det dog uden for al Tvivl, at Fyn omkring 1800 var vel forsynet med Skov, thi paa denne Tid havde Øen Raad til aarlig at udføre et Par Tusinde Favne Brænde og en Del Egetømmer, i alt til en Værdi af c. 50 000 Rdl. [10]

Omkring 1770 og paa mange Steder endnu langt ind i dette Aarhundrede havde Skovene et helt andet Udseende end i vore Dage. Ved 1770 var de som Regel ikke indfredede, inde i Skovene fandtes store ubevoksede Arealer, Agerjord, Græssletter, Enge, Moser eller paa Steder Lyngsletter, [11] og paa de bevoksede Arealer stod Skoven ofte saaledes, at Træerne, der jævnlig havde Grene helt ned til Jorden [12] og ofte var gamle, hule og affældige, [13] ikke naaede sammen. Bøge paa 10—20 Favne forekom ofte. [14] Opvæksten kunde ikke trives af Mangel paa Lys eller fordi den blev holdt nede af Kreaturerne; Hugsten var Plukhugst, d. v. s. man tog et Træ hist og et her, idet man søgte at faa de Stammer, der passede bedst til Formaalet, var lettest tilgængelige og ikke var for gode Frøtræer.

Hosstaaende Kort over Ørsbjerg Skov under Grevskabet Wedellsborg giver et godt Billede af Forholdene, saaledes som de var for 120—150 Aar siden. Kortet, der er forfattet 1839, viser, at der inde i Skoven fandtes en Mængde aabne Pladser, saa at omtrent kun Halvdelen af Arealet var skovbevokset (se ogsaa S. 55).

Men var Skovene tyndt bevoksede, saa at »der kunde tilvisse staa 3 à 4 Gange mere Træ« [15] i dem end der gjorde, saa fandtes der til Gengæld en M æ n g d e T r æ e r omkring p a a M a r k e r n e, dels enkeltstaaende, dels i større eller mindre Grupper og Holme, [16] ligesom der ogsaa fandtes en Del kratbevoksede Moser paa Markerne. Paa Brahetrolleborg omtaler C. V. OPPERMANN, [17] at Baroniets Jorder før 1775, da Godsets Udskiftning begyndte, nærmest kunde sammenlignes med en sammenhængende Skov, i alt Fald for store Arealer. Fæstegodsets Agerjorder vekslede idelig med Skov, og Bønderne ernærede sig kummerligt, i Hovedsagen ved Kvægavl. Mange af Hovedgaardsmarkerne havde saa megen Skov, at man stedse kunde gaa i Skygge paa dem. — Denne Beskrivelse gjaldt vistnok for store Dele af Fyn, navnlig Sydøstfyn, [18] men som foran nævnt var nogle Egne næsten skovløse. Mærkværdig nok har jeg ikke truffet Klager over Mangel paa Træ fra disse Egne.

KORT
over en Del af Ørsbjerg Fredskov
forfattet 1839 af Landinspektør Oxholm.
1:8000

skønt Befolkningen ofte maatte køre 2—3 Mil efter deres Brændsel.[19] Om Ærø siger BEGTRUP:[20] »paa Brændsel lider Landet stor Mangel, Skove gives ikke og de faa Tørvemoser er opskaarne. Lejlighed til Skovopelskning gives her ikke, thi dertil er Landet for befolket.«

Naar Skovene var saa velbevarede paa Fyn i en Periode, hvor man i de øvrige Landsdele talte meget om Brændemangelen, der nærmede sig med stærke Skridt, saa er Grunden hertil den, at Landboforholdene allerede den Gang var videre udviklede paa Fyn end paa de øvrige Øer. Omkring 1770 havde Bønderne i Hovedsagen Jord nok under Dyrkning, og naar Arealet ønskedes udvidet, skete det ofte ved Rydning af de mindre Skovholme paa Markerne. Hertil kom, at man med Datidens Agerdyrkningsredskaber fortrinsvis kun ønskede at anvende den lettere Jord til Agerdyrkning, medens den fugtige, stærke Lerjord, de stærkt bakkede eller med Sten opfyldte Arealer[21] anvendtes til Græsning eller Skov. Endvidere hørte en stor Del af Fyns Skove til større eller mindre Godser, hvis Ejere eller Besiddere holdt paa Skovene, bl. a. af Hensyn til den saa højt skattede Jagtherlighed.

Forbruget af Træ er tidlig blevet indskrænket. PONTOPPIDAN omtaler 1767,[22] at der paa Fyn findes Tusinder Gange Tusinder af Favne Stengærde, hvorved Gærdselsforbruget er indskrænket. I de Skove paa Holstenshuus, der blev kultiverede paa Agermark ved Midten af det 18de Aarhundrede, findes Rester af Stengærder.[23] PONTOPPIDAN omtaler endvidere, at der kun findes faa Teglbrænderier paa Øen. Dog skal Skovene til Hofmansgave være bleven ødelagte ved Teglovne.[24] Myremalm fandtes kun i saa ringe Udstrækning, at det ikke har fristet meget til Udsmeltning. Brænderier og Bryggerier forbrugte vel en Del Brænde, men deres Antal var ikke saa stort, at de kunde ødelægge Skovene. Til Skibsbyggeri medgik en Del Træ.

Medens C. V. OPPERMANN nævner,[25] at Bøndernes Forbrug af Gavntræ paa Brahetrolleborg før 1775 var saa ringe, at det næppe fortjener Omtale, var Forbruget andre Steder vistnok temmelig stort,[26] og under alle Omstændigheder var Brændselsforbruget stort. Paa mange Godser fik Fæstebønderne udvist deres Brændsel fra Godset, men hertil anvendtes ofte »Vidie og Pil«, udgaaede eller hule og syge Træer, eller endelig Vindfælder, af hvilke der den Gang fandtes langt flere end i vore Dage, fordi Træerne var affældige.[27] Paa flere Godser, Holstenshuus, Brahetrolleborg, Hvedholm, Gyldensteen og andre var

man tidligt begyndt at indfrede nogle Skove, saa at der ingen Kreaturgræsning fandt Sted i dem, og som Følge af den større Velstand paa Fyn [28] begyndte man tidligt at vise Omhu for Husdyrene, hvoraf fulgte, at Græsning i Skovene blev mindre benyttet. Hestenes Antal var ifølge BEGTRUP forholdsvis mindre paa Fyn end paa Sjælland, fordi Hoveriet var mindre strengt og Hestene bedre. Stutterier havde man paa flere Godser, Gyldensteen, Taasinge o. a. St., [28] men Skovene benyttedes ikke i den Udstrækning til Stutterierne som paa Sjælland.

Indsamling af vissent Løv til Gødning fandt som Regel kun Sted i Humleegnene, og Klager over denne Benyttelse har jeg ikke truffet. Endnu ind i det 19de Aarhundrede træffes af og til Ansøgninger fra Bønderne om at maatte samle Løv til Gødning i Humlehaverne [29] og i et enkelt Tilfælde søges om Løv til at blande i Gødningen; [30] disse Ansøgninger blev i Reglen afslaaet. (Se S. 64).

Paa mange Godser solgte man lidet eller intet Træ fra Skovene, [31] saa at Forbruget i Hovedsagen indskrænkede sig til Ejerens og Godsets Fornødenhed; andre Steder nøjedes man med at sælge de Træer, der stod paa Markerne. Dette var det almindelige, men naturligvis fandtes der Undtagelser herfra.

Den ofte store Vildtstand, der fandtes i alt Fald paa nogle Godser, har kun gjort forholdsvis liden Fortræd, hvilket er en Følge af Skovenes hele Udseende. Paa enkelte Steder fandtes kun lidt Vildt; saaledes var der hverken Raavildt eller Daavildt ved 1750 paa det store Rytterdistrikt. [32]

Den største Indtægt af Skovene havde man gennem Oldensvinene, og som Følge heraf laa det ikke i Skovejerens Interesse at opelske ung Skov, tværtimod, de gamle bredkronede Træer gav oftest og rigeligst Olden, og man søgte derfor at bevare dem. Efterhaanden som man gik over til at fede Svinene paa kort Tid tabte Oldendriften sin Betydning. BEGTRUP omtaler $^3/_4$ Aars Slagtesvin. Oldengælden, Afgiften til Skovejerne, blev først betalt med en vis Del af Svinene; saaledes efter Forordn. 24 Septbr. 1672 paa Fyn, »hvor efter Landets Størrelse ikke mange Skove ere,« hvert 6te Svin. Senere betaltes Oldengælden i Penge, ved Aar 1800 4—5 Mark for et Skovsvin. I September 1798 er Oldenen takseret til Svins Paabrænding i Grevskabet Brahesminde Skove. [33] Taksationen viser, at der kan paabrændes $215^3/_4$ treaars Svin, men der kom kun $136^1/_4$ Skovsvin i Skoven. Man regnede 1 treaars Svin for et Skovsvin eller et fuldt Svin, 3 toaars til to Skovsvin, 2 etaars eller 4 Foraarsgrise eller 6 Midsommersgrise eller 1 toaarig So med 6

Grise til et Skovsvin. Indtil 1819 indbrændte man Svin til Oldenføde paa Holckenhavn,[34] og paa Hellerup vedblev man endnu længere at indbrænde Svin;[35] 1824 betales der her 48 Sk. for et stort Svin, 16 Sk. for et Foraarssvin, men kun 8 Sk. for »en Grises Olden.«[36] Svinene maatte i 1827 komme i Skoven 1ste November og blive der til Udgangen af Januar Maaned; fandtes der senere Svin i Skoven maatte Ejeren betale Optagelsespenge. Svinenes Ejer maatte selv sørge for, at anden Mands Ejendom ikke beskadigedes, og Dyrene skulde være forsvarligt ringede. — Senere har jeg ikke truffet Indbrænding af Svin i Skovene omtalt.

Fare for Brændemangel[37] har der som nævnt næppe været paa Fyn. Men ikke desto mindre er det vistnok fuldstændig rigtigt, naar en fynsk Godsejer siger, at det var »Brændetrangen eller dennes Forløber: Frygt derfor, der skabte Forstvæsenet.«[38] Man var nemlig bleven smittet af Udtalelser fra andre Egne, og der træffes da ogsaa tidligt Spaadomme paa Fyn om, at der i Fremtiden vil blive Mangel paa Brænde, men især dog paa Gavntræ. Det var Amtmand over Nyborg Amt Gehejmeraad THEODORUS LENTE-ADELER, der tidligst, nemlig omkring 1760, taler om den kommende Brændenød; han siger i sin Beskrivelse over Amtet,[39] at »en Del af de fleste« Herregaarde i Amtet har tilstrækkelig Bøgeskov til eget Brændselsforbrug og til at give Bønderne det fornødne Bøgetræ til Hjultømmer, men derimod ikke til at sælge til deres »nødtrængende« Naboer, dog med Undtagelse af nogle faa Gaarde, nemlig Ravnholt, Hellerup, Taasinge, Bjørnemose, Mullerup, Brahetrolleborg og Egeskov med underliggende tre Gaarde, Skjoldemose, Løgtved og Flintholm; dog gælder dette kun for Egeskov med tilhørende Gaarde, saa længe de hører under eet Herskab, men ikke om de blev adskilte.

»Ege til Mølleaksler, Skibs- og Bygningstømmer er sandeligen rare« og følgelig maa der i Fremtiden bygges mere af Fyr, men da Fyrretømmeret er mindre holdbart end Eg, maa Husene bygges om hvert 40—50de Aar, og derfor vil Jordegods falde i Værdi. Egen aftager fordi man benytter denne Træart mere end Bøg. For at modarbejde dens Forsvinden foreslaar han, at der skal indtages en vis Del af hver Bys Hartkorn til Skov, og efter Indhegning skal Arealet i Hovedsagen besaaes med Agern. Arealerne skal være skattefri i et vist Antal Aar. — Paa Bøndernes Jorder er det en Sjældenhed at se et Træ, der kan bruges til Gavntømmer.

ADELER omtaler endvidere, at Skovene er langt tyndere be-

voksede end man paa Forhaand skulde tro, dels paa Grund af de aabne Pladser, dels paa Grund af Plukhugsten, ved hvilken der vel borttages Træer, men ikke gives Lys nok til at Opvæksten kan komme frem. Han foreslaar derfor, at man skal inddele sin Skov »a Proportion af dens Størrelse, og hvor Lejlighed falder paa visse Aaringer, og saa afhugge en Plet efter den anden rent af; saa kunde de unge Spirer paa en Gang opvokse og blive af ens Størrelse, hvor da paa 1 Td. Skovskyld kunde staa tilvisse 3 à 4 Gange mere Træ end der nu gør.« Herved kunde ogsaa faaes en Del Gærdsel i Løbet af faa Aar, hvilket Bonden nu ofte trænger til.

Adeler har altsaa i Virkeligheden foreslaaet at forlade den sædvanlige Benyttelsesform, Plukhugsten, for at gaa over til de regulære Hugster. Nogle Aar senere benyttede v. Langen forsøgsvis regulære Hugster i Nordsjælland, men først c. 25 Aar senere blev regulære Hugster anvendt paa Fyn efter G. W. Brüels Forslag i Driftsplanen for Brahetrolleborg, hvor Hugsten ganske vist skulde udføres paa en anden Maade. Hvad der egentlig har været Adelers Mening kan være Tvivl underkastet. Det kan være et Forslag til Besaaningshugst, idet han kan have ment, at de »Pletter«, der afhugges, ikke maa være større, end at de kan besaaes af de omstaaende Træer. »Visse Aaringer« gaar vel tilbage paa Inddelingen, men det kan ogsaa være en Henvisning til Oldenaarene; man inddeler og afhugger Pletter i »visse Aaringer« ɔ: Oldenaar. Hans tunge og uklare Skrivemaade kan berettige til begge Fortolkninger, men i øvrigt maa det ikke glemmes, at Oldenaarene havde mindre Betydning for Foryngelserne i gamle Dage end i vore Tider, fordi de gamle og store Træer hyppigere gav noget Olden end vore forholdsvis unge Bevoksninger. Adeler siger intet om, at Arealet skal indhegnes, men det har dog vist været Meningen; i Beskrivelsen over Lykkesholm, som han ejede, udtaler han, at der findes en meget stor Mængde unge og fredede Bøge. Det synes endvidere som om han har tænkt at skaffe Bønderne Gærdsel ved at udhugge Foryngelserne.

Om Adeler har udført sin Teori i Praksis kan næppe med Sikkerhed oplyses. Hans Udtalelser om de fredede Bøge, samt Resterne af de nu 140—160aarige Bøgebevoksninger paa Lykkesholm, kan dog tyde derpaa og paa at Forsøget er lykkedes. Disse Bevoksninger, der har indtaget et ret stort Areal, maa efter deres Udseende, efter Aarringene paa Stødene og efter Favnebrændets Udseende, som jeg har undersøgt, være opvoksede i tæt Slutning fra Ungdommen; Højdevæksten synes endvidere

at have været god i Ungdommen. Desværre beviser disse Undersøgelser jo kun saare lidt. Men Bevoksningerne er ret ensaldrende og kan altsaa være fremkomne efter »regulær Hugst«. ADELERS Teori har næppe haft nogen Indflydelse paa andre Godsejere; jeg kan i alt Fald ikke paavise en saadan; det er vistnok kun et Tilfælde, at hans Efterfølger som Amtmand,[40] A. C. HOLSTEN, arbejdede saa ivrigt for sine Skove.

Andre direkte Udtalelser om Brændenøden har jeg ikke truffet.

Skovtyveri er ikke noget enestaaende for det 18de Aarhundrede, endnu langt ned i det 19de blev der stjaalet meget i Skovene, og paa Steder i ikke mindre Omfang end i gamle Dage. Skovtyverierne var vel dels en Følge af de fri Tilstande, vi i den historiske Tid har haft i Skovene, men dels var det ogsaa en Følge af Fællesskabet i Skovene; Bønderne maatte efter Udvisning hugge Gærdsel i deres Skovhaver, og det var da sikkert ofte fristende for dem at tage Overskovstræerne med, der skadede Gærdselen og Græsningen og desuden var langt mere værdifulde. Det, at Bønderne havde en vis Ret i Skoven, Græsningen, og at de ofte havde Ret til Udvisning, har vistnok virket demoraliserende. Skovene var ikke eller i alt Fald sjældent indhegnede, og Tyvene kunde derfor uhindret komme der med Vogn. Skovtyveriet var ikke fremkaldt af Bøndernes Mangel paa Træ, thi det var meget almindeligt, at de solgte Træet til Skippere for en meget billig Pris,[41] eller at de kørte det til Torvs og solgte det, ofte for 10—20 Sk. Læsset.[42] Almuen ansaa det ikke for vanærende at stjæle Træ, og Straffen derfor var desuden ringe. Ganske vist fastsætter CHRISTIAN DEN FEMTES Danske Lov Tyvsstraf for den, der hugger i anden Mands Skov, 3 Marks Bøde og Forbrydelse af Heste og Vogn for den, som borttager nedblæste Grene eller Vindfælder, der ikke er ham udvist, ligesom ogsaa Opsamling af Agern og Bog er forbudt. Forordn. 26 Januar 1733 forandrer i alt Fald for de kongelige Skove Straffen til Bøder efter det stjaalnes Værdi, eller saafremt Bøderne ikke kan betales, korporlig Straf med Træhest, spanske Kappe, Vand og Brød eller endelig Fæstningsstraf. I Praksis har efter MANDIX[43] disse sidste Bestemmelser været brugt for de private Skove, skønt de vistnok oprindelig kun gjaldt de kongelige Skove.

Ser man imidlertid paa de idømte Straffe, er de gennemgaaende milde, som Regel Mulkter paa indtil 20—30 Rdl. foruden Erstatning af det stjaalnes Værdi.[44]

De Egne af Fyn, der i alt Fald i sidste Halvdel af det

18de Aarhundrede var værst hjemsøgte af Skovtyve var den sydlige og sydvestlige Del, og navnlig har Egnen omkring Svendborg været meget berygtet i denne Henseende; endnu efter 1860 blev der her stjaalet i temmelig stor Stil. Selvfølgelig har disse Tyverier særlig holdt sig til de skovrige Egne.

Paa Familiegodserne er Skovene gennemgaaende bleven godt bevarede, men paa de mindre Ejendomme, der jævnlig skiftede Ejer, var Forholdet ofte et helt andet; værst synes det at have set ud paa de solgte Krongodser. Kongen havde i ældre Tid store Godser paa Fyn; navnlig paa Grund af Krigsrustningerne 1758—63 og den hele uheldige Finanstilstand blev det 1763 bestemt, at Krongodserne skulde sælges, og i 1764 blev da det store Rytterdistrikt paa Fyn solgt for 1 171 000 Rdl.[45]

Det fynske Rytterdistrikt omfattede helt eller delvis følgende Sogne:[46] Odense Herred: St. Knuds, Vor Frue, Paarup, Korup, Ubberud, Dalum, Sanderum, Brændekilde, Bellinge, Stenløse, Fangel, Verninge, Tommerup, Brylle og Vissenbjærg Sogne; Aasum Herred: Aasum Sogn; Lunde Herred: Allesø Sogn; Skovby Herred: Haarslev, Veflinge og Vigerslev Sogne; Baag Herred: Orte, Skydebjerg og Køng Sogne. Desuden hørte nogle forskellige Gaarde til Distriktet. Der fandtes en ikke ringe Mængde Skov, som 1748 bestyredes af Jægermester P. Bachmann og 2 Skovridere, J. C. Claudi og Søren Thoboe, der 1760 blev afløst af Hans Langsted.

Bachmann beskriver 1748 Tilstanden paa Distriktets Skovareal som meget lovende. De fleste Skove bestod af indhegnede Løkker, hvori oftest fandtes Pløjeland og Engbund. Gærdselskoven afhuggedes kun paa de Arealer, der skulde besaaes eller hvor der bjergedes Hø, saa at Kreaturerne først kom der om Efteraaret, og Følgen heraf var bleven, at der opelskedes saa mange Ege og Bøge, at Underskoven snart vilde være kvalt. Derfor behøvedes ikke Indhegninger til ung Skovs Opelskning; flere Steder paa Rytterdistriktet fandtes »saa dejlig en Ungskov, man kan ønske sig.« — Under Kvægpesten, der begyndte 1745 og i 30 Aar dræbte en Masse Kreaturer, saaledes 1766 de $^4/_5$ af Køerne paa Frederiksgave,[47] blev Forholdene endnu gunstigere for ung Skovs Opelskning. Ikke alene bredte Skovene sig ved naturlig Besaaning i disse Aar, da de til Dels var i Fred for Kreaturer, men Rentekammeret beordrede tillige 1746, at de Steder, der egnede sig til Skov, foreløbig skulde udses og senere indtages dertil, for saa vidt Bønderne af Mangel paa Kreaturer ikke kunde føre sig Græsningen til Nytte, og ligegyldigt om det var paa kongeligt Enemærke eller paa Bøndergodset. Paa 9

forskellige Steder blev der udset Arealer til Skovkultur, vistnok omfattende c. 100 Tdr. Land.

Bachmann omtaler, at man uden Held har forsøgt Plantning; bedre er Saaning, men bedst er det, der kommer af sig selv; han foreslaar derfor at besaa de ovennævnte Arealer. Benyttelsen var sparsom, men der blev stjaalet en Del, især tog Fattigfolk fra Odense om Vinteren en Mængde Gærdsel og Stavre fra Odense Slotsmarker; der blev forsøgt forskellige Midler herimod, saaledes at bringe Gærdselen i Hus om Vinteren, men det blev atter opgivet. Ogsaa fra Skovene blev der stjaalet en Del, og Betjentenes Antal var for ringe til at forhindre det.

Bachmann beskriver vistnok Tilstanden lidt bedre end den egentlig var, men efter Tidens Forhold har det sikkert været gode Skove, der blev solgt i 1764. Byerne blev enten solgt under eet eller Gaardene solgtes enkeltvis, og Køberne benyttede sig i rigt Maal af Skovene for at faa Penge til at udbetale Købesummen. Saaledes klager den tidligere Skovrider Hans Langsted i 1775 over, at Skovene mishandles, ja ødelægges overalt.[48] 1780 skriver han, at »den daglige Ødelæggelse med de forrige kongelige Skove at se paa er fast umuligt for et veltænkende Menneske uden med den største Bekymring.« Landet vil komme til at savne Brændsel og Kongen vil miste Renten af den Kapital, der staar i Gaardene, ja maaske selve Kapitalen; naar Folk, der kender Lov og Forordning, kan hugge Skoven væk for Fode, hvad skal man saa sige om Bonden, som intet kender.

Det blev da bestemt, at Skovene skulde synes hvert Aar, og at Selvejerne ikke maatte hugge til Salg uden efter Synsforretning og Rentekammerets Tilladelse.

Omstaaende Kort viser, at der siden 1773 er forsvunden anselige Skovstrækninger paa det tidligere Rytterdistrikt, og sandsynligvis er store Strækninger hugget imellem 1764 og 1773—76, da Kortet er opmaalt. Men Synsforretningerne tyder ikke paa, at Skovene var mishandlede eller ødelagte i det Omfang, som Langsteds Klager lader formode. 1783 blev Skovene synede hos 73 Selvejerbønder, men kun et Par Steder blev der fundet Grund til Klage, hvorimod Synet i 1785 havde en Mængde Klager, som ganske vist ofte var over Smaating, f. Eks. at en Mand uden Tilladelse havde hugget og solgt 4 Bøge, hvorfor han fik 24 Rdl. i Mulkt. Den Omstændighed, at Retten frikendte en Del af de Bønder, Synet indklagede, tyder paa, at Langsted i alt Fald til Tider har set for mørkt paa Sagen, men i øvrigt er det vanskeligt at danne sig en bestemt Mening efter Syns-

akterne, thi de anklagede forsvarede sig ofte saaledes, at det ser ud som om deres Forseelse var meget ringe. Da saaledes Købmand NESS i Odense, der ejede Rugaard, blev anklaget for uberettiget Skovhugst, erklærede han i en lang Redegørelse, hvori han først henviste til de strenge Tider og sine »ti uopdragne Børn«, at han aldrig havde »solgt en Pind af Skoven«, men kun taget til egen Fornødenhed, og det havde aldrig været stort, saaledes i 1787 2 Træer. Det viste sig imidlertid, at han havde brugt antagelige Mængder Brænde til sit Brænderi i Odense, og da dette ikke falder ind under den i Forordn. 26 Januar 1733 § 34 givne Tilladelse til Hugst, »til egen og underhavende Bønders Brug og Fornødenhed,« blev han 1791 dømt ved Højesteretsdom. [49]

Det er utvivlsomt, at LANGSTEDS Klager i alt Fald til Dels var berettigede; selv om der ikke er solgt meget, saa har Selvejernes Ret til at hugge til egen og undergivnes Fornødenhed vistnok kunnet give god Grund til Klager over, at Skovene forsvandt; Forbruget har sikkert været stort. 1787 omtaler Amtmand over Assens og Hindsgavl Amter [50] Grev F. L. WEDELL til Wedellsborg, [51] at Skovene i Orte Sogn forlængst er forsvundne; i daarlige Aar kunde Bønderne ikke svare Renterne af de Kapitaler, der stod i Gaardene uden at forgribe sig paa Skovene, og naar saa Skoven var ryddet, solgte de Grunden, Skoven havde staaet paa, til Husmænd og Inderster, som opdyrkede Jorden, saa at der ikke mere kom Skov. Han foreslog, at der kun maatte hugges efter Udvisning paa samme Maade som i Præsteskovene.

Samme Aar foreslog Amtmand Baron A. C. HOLSTEN, [51] at Tilsynet med Selvejernes Skove i Salling, Sunds, Gudme og Vindinge Herreder skulde overgives til Herredsfogederne, som aarlig kunde udvise, hvad Selvejerne behøvede til egen Fornødenhed. Herredsfogederne skulde saa indsende en Fortegnelse over Udvisningen, samt en Beretning om, hvorvidt der var foregaaet Misbrug i Skoven, til Amtmanden, der skulde lade Oplysningerne gaa videre til Rentekammeret. — Hverken dette eller Grev WEDELLS Forslag blev bragt til Udførelse.

Hvor store Skovarealer der er forsvundne paa Rytterdistriktet kan vistnok ikke oplyses. I 1896 var der i de foran nævnte Sogne c. 5 600 Tdr. Land Skov, [52] altsaa et ret betydeligt Skovareal, svarende til c. 7 pCt. af Totalarealet, 81 650 Tdr. Land. [53]

Samtidig med at Rytterdistriktet blev solgt afhændede Staten sine Skove ved Svendborg. [54] CHR. OLUFSEN BONDE var Skovrider i Nyborg Amt, hvor der var to Vildtbaner, en ved

Svendborg og en mindre ved Nyborg. Disse Skove, i hvilke Staten ejede Træerne, men Svendborg By Grunden, blev til Dels købt til Baroniet Lehn.

I de øvrige Landsdele forsvandt der paa Grund af Spekulationskøb mange Skove i de sidste Aartier af det 18de og de første af det 19de Aarhundrede, men skønt der ogsaa paa Fyn har været spekuleret i Skovene ved Godssalg, synes det dog som om dette ikke har haft særlig stor Betydning for deres Ødelæggelse. Kun i faa Tilfælde har Herregaardsslagterne ogsaa udparcelleret Skovene. Løgismose Skove blev af Grev TRAMPE omkring 1800 inddelt i Parceller og solgt dels til Købmænd i Assens, dels til Bønder. »De nye Købere prangede med deres Skovparceller og har afdrevet Skoven.«[55] EHLERS omtaler 1812 en Herregaard, hvortil har hørt god Skov, som skal sælges i smaa Lodder paa 3—4 Tdr. Land.[56] Paa Klingstrup, hvor der dog endnu 1812 fandtes ca. 100 Tdr. Land Skov, og paa Vejrupgaard solgtes baade Bøndergods og Skove,[57] og paa Boltinggaard blev Skovene stærkt forhuggede i Aarhundredets Begyndelse, samtidig med at de aldeles borthuggedes paa Bøndergodset; en Del af de tidligere Skovarealer opdyrkedes, medens andre i Tidernes Løb gik over til Gærdselskov.[58] I en anonym Skrivelse til Rentekammeret, undertegnet »en Bonde«, siges 1827, at i de sidste 50 Aar er der i det vestlige Fyn borthugget 9 eller 10 Skove, og paa nogle Steder pløjes nu paa det gamle Skovareal.[59]

Flere Eksempler paa Skovrydning kan vel let nævnes, men Reglen ved Herregaardenes Udparcellering var den, at Ejeren forbeholdt sig Skovene eller solgte dem samlede. Det er gennemgaaende kun de mindre Godser, der har solgt Skovene i smaa Parceller, men ikke desto mindre forsvandt der en ikke ringe Mængde Skov baade før og efter Aar 1800, dels fordi Skovholme og Strøtræer paa Markerne ryddedes ved Udskiftningen og ved Gaardenes Udparcellering, dels fordi Skovenes Udskiftning, hvor lempelige end Vilkaarene var sat, maatte fremkalde Rydning af Skov, og endelig fordi adskillige Proprietærer og Godsejere i Pengeforvirringens Dage søgte til Skoven for at kunne blive ved Gaardene. Tilstanden i de fynske Skove var slet ikke daarlig i Aarhundredets Begyndelse, hvad der tydeligt nok fremgaar af de Tilsynshavendes Indberetninger, og de Klager, der lød over Skovenes Borthugning, gælder væsentligst Smaaskove af mindre Betydning; af saadanne er nemlig mange forsvundne i Tiden mellem 1780 og 1816 eller endnu senere.

Ved Skovenes Behandling spillede Hoveriet en ikke ringe

Rolle, idet man derigennem fik billig om end ogsaa som Regel mindre god Arbejdskraft. Paa flere Godser, saaledes paa Rødkilde, har man benyttet Bønderne til Skovarbejde,[60] men efterhaanden som Hoveriet blev bestemt gennem Hoveriforeningerne bortfaldt meget af dette tvungne Arbejde i Skoven, om end Bønderne fremdeles paa forskellige Godser maatte deltage deri. Paa Lykkesholm, hvor Hoveriet blev bestemt 1792 og hvor der før den Tid vistnok var udført en Del Kulturer af Hovbønderne, skulde saaledes efter Hoveriforeningen hver Helgaard til Skovning præstere $4^1/_4$ Spanddag og 12 Gangdage, nemlig til at kaste Træet og styrtsave 2 Gangdage, opkøre og paalæsse 4 Spanddage og 4 Gangdage, save og kløve Brændet 5 Gangdage og sætte i Hus om Efteraaret $^1/_4$ Spanddag og 1 Gangdag.[61] Paa dette Gods, hvis Skovareal da næppe udgjorde mere end 200 à 250 Tdr. Land, var der 34 hoveripligtige Helgaarde og 10 Halvgaarde; der præsteredes altsaa aarlig c. 166 Spanddage og 468 Gangdage alene til Skovning. Paa Grevskabet Brahesminde har Hovbønderne i Aarhundredets andet Tiaar og maaske senere tilkultiveret en Del af Svanninge Bjærge.[62] 1819 satte Hovbønderne 180 Favne Brænde paa Glorup[63] og endnu 1835 udførte de Vejarbejde i Skovene ved Holstenshuus;[64] 1826 blev Gærdselhugsten paa Einsidelsborg udført af Hovbønderne[65] og 1833 spurgte Godsinspektør Richter, om Forstvæsenet paa Hellerup, der da tilhørte Staten, havde Brug for de 312 Arbejdsdage, som Fæsterne var pligtige at yde.[66] Tilbudet blev vistnok antaget. Bønderne skulde her svare en vis Sum for hver pligtig Arbejdsdag, der ikke blev benyttet.

SKOVBRUGET 1770—1825.

Efter Enevældens Indførelse begyndte Kongerne at tage sig af Skovene, og vi finder da en Række Forordninger og Lovbud om deres Behandling og Forbedring, ofte med meget detaillerede Forskrifter. [1] Før 1733 udkom der Forordning paa Forordning om Skovene, men derefter slog man sig mere til Ro, saa at der først 1805 atter udkom nye Lovbestemmelser om de private Skove. Dette betyder dog ingenlunde, at Forordn. 26 Januar 1733 er bleven bedre overholdt end de tidligere Bestemmelser; det har nemlig alle Dage været Skik i Danmark ikke at overholde Skovforordningerne, og det gælder ogsaa om den nugældende Forordning af 27 Septbr. 1805, der paa saa mange Maader brød overtvært med gammel Skik. Naar der dog i en ret tidlig Periode træffes Godsejere paa Fyn, der har gjort noget alvorligt for deres Skove, saa skyldes det næppe Forordningerne, men snarere Frygten for, at der i Fremtiden vilde blive Mangel paa Brændsel og Gavntræ, hvis der ikke blev anlagt nye Skove, i Forbindelse med Godsejernes Lyst til at udrette noget paa deres Besiddelser.

Adelers Forslag om at forlade Plukhugstdriften for at anvende en ganske vist noget primitiv naturlig Foryngelse, er omtalt foran. Omtrent samtidig hermed foretog Amtmand over Nyborg og Tranekær Amter, Gehejmeraad A. C. Holsten til Holstenshuus ret omfangsrige kunstige Kulturer paa Holstenshuus og Langensø. Desværre vides der kun lidt om hans Arbejder i Skovene. Rasmussen Søkilde skriver [2] »til Holstenshuus kunde Datidens Fremskridtsmænd ty hen for at se et udskiftet Gods, udflyttede Bøndergaarde, med deres Jordlodder omgivne af Stengærder, levende Hegn eller Pileplantning . . . . og fremfor alt indfredede og behandlede Skove.«

2*

A. C. HOLSTENS Bestræbelser synes først og fremmest at være gaaet ud paa at faa Skovene i Fred og at tilkultivere aabne Pladser og Sletter. Da dette var udført har han indtaget en Del Agerjord til Skov, nemlig i 1757 $^1/_3$ af Bjørnemosegaard til det saakaldte Enemærke, som i 1777 stod med den fortrinligste Opvækst af Eg og Bøg. Et Skovsyn af 1777 [3] omtaler 64 Td. Land Pløjeland, der er tilkultiveret foruden Enemærket. Et andet Skovsyn af 1787 [4] nævner, at i nogle af Skovene kunde der næppe staa mere Opvækst end der stod, naar undtages nogle Smaapletter paa ialt $^1/_2$ Td. Land, der endnu kunde beplantes; i Enemærket udgjorde de aabne Pletter ialt $^1/_2$ Skp. Land, men i Pipstorn var alt helt bevokset. Tingsvidnerne omtaler endvidere, at i A. C. HOLSTENS Tid har der ikke været græsset Kreaturer i Skoven, naar undtages en kort Tid, da der var jaget nogle Følhopper og sene Køer derud, men det var paa en Aarstid, da de ingen Skade kunde gøre i Skoven, nemlig mellem Mortensdag og Mikkelsdag.

A. C. HOLSTEN var Skovdyrker og han frembragte sine Kulturer baade ved Plantning og Saaning; [5] i Aarene 1750—56 er der paa Holstenshuus opelsket 8 786 unge Bøge og 10 429 Ege, i 1772 11 897 Bøge og 3 912 Ege, hvormed kunde beplantes 15—20 Tdr. Land, og i de øvrige Aar en »utallig stor Mængde«. [6] Nogen egentlig naturlig Foryngelse med Besaaningshugst har han ikke udført, og det er endda vistnok kun forholdsvis smaa Arealer, der er bleven besaaede fra Modertræerne ved Tilfældets Luner, hvilket ogsaa fremgaar af Synsmændenes Udtalelser i 1787, at de fleste gamle Bøge og Ege var udgaaede, da A. C. HOLSTEN i 1745 overtog Godset. Netop denne Omstændighed har vel været Hovedaarsagen til, at han med saa stor Iver tog sig af Skovene; efter de gamle Taksationsprotokoller at dømme har der hverken paa Holstenshuus eller Langensø været megen gammel Masse ved 1780; i en Taksationsprotokol fra Langensø er Massen omkring 1778 angivet til 8 760 Læs Bøg og 409 Læs Eg; Skovarealet var da vistnok henimod 300 Tdr. Land, men muligvis er ikke hele Arealet indbefattet i Taksationen.

Noget nærmere om hvorledes HOLSTEN iværksatte sine Kulturer kender jeg ikke, men det synes, at Plantningerne er udført med store Planter. En Del Eg er vistnok saaet i pløjede Furer; Bestandspleje har HOLSTEN næppe givet sig af med.

Materiale til nøjagtig Bestemmelse af, hvor store Arealer A. C. HOLSTEN tilkultiverede, findes vistnok ikke, men noget Begreb om Arealets Størrelse kan man dog danne sig. Foran er omtalt, at 64 Tdr. Land foruden Enemærket — 70 Tdr. Land —

er tilkultiveret, hvilket tilsammen udgør c. 140 Tdr. Land. Hertil kommer Skovene Blæsberg og Dyrehaven ved Langensø, som tilkultiveredes 20—30 Aar efter at Kulturen paa Holstenshuus var udført, [7] og det kan saaledes antages, at HOLSTENS Kulturer næppe omfatter et mindre Areal end et Par Hundrede Tdr. Land; sandsynligvis har det været betydeligt større. I 1825 var der paa Holstenshuus c. 370 Tdr. Land Skov og paa Langensø c. 310 Tdr. Land, og dette Areal fandtes ogsaa ved HOLSTENS Død 1801.

Om A. C. HOLSTEN har haft Hjælp til sine store Arbejder i Skovene er mig ikke bekendt. Sandsynligheden taler herfor, da han ifølge RASMUSSEN SØKILDE har indkaldt Tyskere til at vejlede Bønderne med Hegnsplantning; ganske vist foreligger der saa vidt mig bekendt intet om, at disse Tyskere har haft med Skovplantningen at gøre, og det er under alle Omstændigheder først langt ind i det 19de Aarhundrede, at der ansættes en Skovrider paa Holstenshuus.

Gehejmeraad Baron A. C. HOLSTEN.

A. C. HOLSTENS Indfredning af Skovene skal efter RASMUSSEN SØKILDE have vakt megen Misfornøjelse blandt Bønderne, fordi de derved forhindredes i at græsse Kreaturer og have Svin i Skoven, men fremfor alt fordi Skovenes Indhegning i Forbindelse med, at de samledes paa faa større Arealer, vanskeliggjorde Skovtyveriet, som tidligere var drevet i ret stor Stil.

ADAM CHRISTOFER HOLSTEN er født 1717 og døde 1801. Efter at have studeret i Kiel og København og foretaget en Udenlandsrejse, overtog han i 1745 Stamhuset Holstenshuus og Langensø, som han i 1778 fik ophøjet til Baroni. Han var en myndig Mand, der med stor Ihærdighed gennemførte betydelige Forbedringer paa Landbovæsenets Omraade. HOLSTENS Betydning for Skovbruget paa Fyn strækker sig vistnok ikke særlig langt uden for hans egne Godser; i alt Fald synes han ikke eller kun i ringe Grad at have paavirket det senere Skovbrug paa Brahetrolleborg; og det var Eksemplet herfra, der bevirkede Indførelsen af et ordnet Skovbrug paa Fyn. Som Nabo til Holstenshuus har JOHAN LUDVIG REVENTLOW sikkert haft Lejlighed til at se HOLSTENS Arbejder, og han er vel næppe forblevet aldeles

upaavirket heraf. HOLSTEN var Foregangsmand som Skovdyrker paa Fyn i en Periode, da Skovdyrkning i det store næsten ikke kendtes her i Landet, idet han havde udført store Kulturer paa Holstenshuus i det mindste 10 Aar før v. LANGENS Arbejder paa at indføre et ordnet Brug i vore Statsskove var begyndt. HOLSTEN var Amtmand over Nyborg og Tranekær Amter 1764—89.

I de sidste 25 Aar af det 18de Aarhundrede begyndte der efterhaanden at vise sig en ikke ringe Interesse for Skovkultur hos forskellige Godsejere paa Fyn. Hvad der har fremkaldt disse Arbejder er vanskeligt at afgøre; snarest var det vel Statens Skovanlæg, ved hvilke v. LANGEN siden 1763 arbejdede med Kraft, i Forbindelse med Tidens Frygt for Mangel paa Brænde og Gavntræ. Naar Brahetrolleborg undtages var det kun Skovdyrkningen, man tog sig af, medens Forbedringer i Benyttelsen ikke spillede nogen Rolle. Man huggede hvad man havde Brug for og hvor det faldt bekvemmest, overholdt Skovforordningerne, hvor det passede til Forholdene, og smigrede sig med at bevare Skoven, fordi man ikke huggede til Salg. Fra en for stærk Benyttelse var man gaaet over til en alt for svag, hvilket bl. a. ses af, at der i mangfoldige Indberetninger til Amtmændene i 1806 som en beskeden Selvros tales om, at der intet er hugget til Salg i Skovene, men kun det nødvendigste til Gaardens og Godsets Fornødenhed.[8] Ganske vist var Forbruget navnlig af Egetræ særdeles stort i Udskiftningstiden, men Godsejerne saa dog næppe rigtigt paa Forholdene, naar de mente at have gjort noget fortjenstfuldt ved kun at hugge det »nødvendigste til Gaardens og Godsets Fornødenhed«, thi det Skovene trængte til var netop Fornyelse[9] og en anden Driftsmaade; man maatte bort fra Plukhugstdriften og ind paa de regulære Hugster og den naturlige Foryngelse, men fremfor alt maatte man have de gamle udlevede Træer erstattede med Opvækst. Det var dette A. C. HOLSTEN havde indset, og han var vel en af de første her i Landet der fik Øjnene op for dette. Netop paa Holstenshuus var Træerne udlevede i endnu højere Grad end andre Steder, og HOLSTENS tidlige Udskiftninger med deraf følgende Udflytninger har fremkaldt et stort Forbrug af Træ. Omtrent fra 1775 begyndte andre Godsejere at udføre Kulturarbejder i Skovene; der blev baade saaet og plantet en Del, men man forstod sjældent at behandle de unge Kulturer; man nøjedes med at indfrede og kultivere, saa maatte Planterne selv om Resten, og det er under alle Omstændigheder ikke de Godser, hvor man først opelskede ung Skov, der blev banebrydende paa Skovbrugets Omraade, maaske til Dels fordi Skovarealerne her gennem-

gaaende var for smaa til at bære en virkelig fagkyndig Bestyrelse, for saa vidt i det hele taget en saadan var til at faa.

Fra 1775 bliver Plantning i Skoven mere og mere almindelig. Paa Lykkesholm har Justitsraad SALOMON LINDEGAARD udført ret store Plantninger, over hvilke han fra 1779 til 1799 har ført Bog; [10] i 1779 er indtaget og indfredet et Areal, hvorpaa blev saaet Agern og undertiden Nødder mellem Agernrækkerne; samme Aar er plantet lidt Gran. I den følgende Tid blev der saaet Agern, Bog, Nødder, Hvidtorn o. a., og 1786 saaedes første Gang Lærkefrø, 1787 fire Pund Rødgran, 1790 Skovfyr osv. Fra 1789 blev der hvert Aar plantet en Del Gran, som Regel 4—5 000 to-, tre- eller fireaarige Planter. Af Lærkene findes endnu nogle store og smukke Eksemplarer. Frøet til disse Kulturer fik LINDEGAARD i alt Fald for Naaletræets Vedkommende fra Holzførster SCHÄFFER paa Hørsholm, der i 1786—87 og 88 har medsendt Anvisning til Frøets Udsaaning og Planternes senere Behandling. [10] Han anbefalede Udsaaning i Riller i Planteskolerne, Vanding, særlig af Lærkefrøet, der skulde udsaaes 3 Gange saa tykt som Granfrøet, og Udplantning af de treaarige Planter paa Blivestedet, hvor de skulde sættes i Rækker med højst 2 Alens Afstand og holdes fri for Græs og Ukrudt, til de havde naaet en saadan Størrelse, at de ikke kunde kvæles heraf. Da Fyrreplanterne som Regel gik ud, naar de plantedes, anbefalede SCHÄFFER at saa Frøet i 3 Kvarter brede og lige saa dybe gravede Riller med 2 Alens Afstand og løbende i Øst—Vest, for at Planterne kunde have Ly for Nordenvinden. Rillerne skulde holdes rene for Græs. Lærk kunde saaes først i Maj, men Gran og Fyr ikke før 20—24 Maj, da disse Frøarter ikke ligger saa længe i Jorden som Lærk, der sædvanlig er 4 Uger om at komme op. Den ringeste Nattefrost ødelægger de unge Spirer. — Weymouthsfyrren, Kronen blandt alle Træarter, skulde udprikles som treaarig og udplantes, naar den var 1 Al. høj. Endvidere omtaler han Balsamgran, Akacie, Platan (*Platanus occidentalis*), Tulipantræ og flere andre, som han alle anbefalede til Anvendelse i det store, da »Træernes Nytte fuldkommen svarer til de paa dem anvendte Bekostninger.«

Sandsynligvis har LINDEGAARD fulgt de af SCHÄFFER givne Forskrifter til Frøets og Planternes Behandling, men i det store er der vistnok ikke anvendt andre fremmede Træarter end Gran og Lærk. I det hele taget var Kulturernes Omfang ikke særlig stort paa Lykkesholm, men der blev indtaget Agerjord til Skov, og i Forhold til Skovarealets Størrelse er det dog ret be-

tydelige Agerarealer, der tilkultiveredes, saaledes mindst 30 Tdr. Land Ager fra 1779 til 1802. Samtidig indfrededes nogle af Skovene; 1794 blev det forbudt Bønderne at græsse deres Kreaturer i en Skov undtagen om Efteraaret, men det var dem fremdeles tilladt at saa Korn i det Pløjeland, der fandtes i Skoven. 1804 indfrededes en Skov paa 58 Tdr. Land foruden »andre smukke Stykker«, hvis Areal nu ikke kan opgives.

Ogsaa paa andre Godser finder man i de sidste Tiaar af det 18de Aarhundrede et begyndende Skovbrug, men det Gods, hvor der i Slutningen af det 18de Aarhundrede blev arbejdet kraftigst i Skovene var dog Brahetrolleborg. Før 1786 var der vistnok kun gjort lidt for Skovene her, dog var der saaet lidt Eg,[11] men da Grev JOHAN LUDVIG REVENTLOW, der arvede Baroniet i 1775, havde faaet udført nogle af de mest paatrængende Reformer i Landbruget, kom Skovene under forstmæssig Behandling. Omtrent 1775 begyndte Rydningen af Træerne paa Hovedgaardsmarkerne, hvorfra Effekterne blev solgt dels ved Auktion til Omegnen, dels som Skibstømmer til Admiralitetet. Ved Udskiftningen, der fuldførtes 1788, blev der taget særlig Hensyn til Skovene, idet alle større Skovstrækninger blev bestemt til Fredskov, og da Besidderen ønskede at give dem gode Figurer og at begrænse dem med rette Linier, blev der lagt en ikke ringe Mængde Agerjord og Eng ind under Skovene uden Hensyn til om det var Bondejord[12] eller Hovedgaardsjord. Til Gengæld blev det bestemt, at alle Træer paa Bønderjorderne skulde borthugges i Løbet af 6 Aar.

Grev REVENTLOW ønskede imidlertid at faa bestemt hvor stort et Udbytte Skovene kunde give, og derfor lod han i 1786 G. W. BRÜEL, der tidligere havde lagt Plan for Skovene paa Hardenberg og Christianssæde, udarbejde en Driftsplan for Brahetrolleborg Skove. Denne Plan,[13] der ikke er et saa voluminøst Værk som vore Tiders Planer, idet den kun omfatter en Snes Sider, nævner to Hovedgrundsætninger for Skovenes Behandling, nemlig 1. at Skovene ikke maa angribes stærkere end de kan taale, og 2. men at man ogsaa maa sørge for at drage størst mulig Nytte af dem, hvilket sker ved at der aarlig hugges saa meget som Skoven kan give, og ved at der bringes saa mange Penge som muligt ud af det Træ, der hugges.

Som Datidens vigtigste Træart omtales Egen først, hvis Omdrift blev sat til 200 Aar. Principet for Hugsten var, at der maatte holdes Hus med de daværende 200aarige Ege, indtil andre var voksede saadan til, at de kunde erstatte dem, og saaledes fremdeles. Men heraf fulgte, at der maatte sørges for Egekulturer,

hvilket skulde ske ved at indrette Egeplanteskoler og Indhegninger til Opelskning af højstammede Egeplanter, der skulde udplantes paa de aabne Sletter. Af større Ege over 5 Spand à 10 Tmr. i Omkreds fandtes 8 497 Stammer, hvoraf kun 216 var hule. I de første 60 Aar skulde aarlig hugges 36 Ege, i de derpaa følgende 50 Aar 165 Stammer aarlig. Hver enkelt Eg blev takseret og efter sin Omkreds i Spand henført til en af 5 Klasser, hvoraf den mindste omfattede 2—4spandige Træer, den største 11—12spandige; endvidere takseredes 1 186 2—7spandige Egegrene med en Længde af $2^1/_2$—6 Alen, som kunde bruges til Skibs- og Hustømmer. Det ses, at Brüel ikke anvendte vore Dages Skik at taksere Egene i Kubikfod eller Favne. Ganske vist anslog han sluttelig den aarlige Etat i Favne, idet han ansatte hver af de 36 Ege til $^1/_2$ Fv., en meget ringe Størrelse for en 200aarig Eg.

For Bøg blev Omdriften sat til 80 Aar, fordi der i dette Tidsrum kunde frembringes »gutes Brauch- und nutzbares Buchenbaumholz« paa denne Jordbund, hvor Bøgen trivedes saa udmærket. For at finde Bøgeskovens Vedmasse blev Bevoksningen takseret paa 1 Td. Land god, 1 Td. Land middel og 1 Td. Land daarlig Bøgeskov, og Middeltallet heraf angav Antallet af Favne paa 1 Td. Land af Distriktets Bøgeareal. Den Masse der fandtes skulde benyttes i Løbet af 80 Aar, thi først til den Tid vilde der atter være moden Skov. Der takseredes 87 567 Fv., som ved Tilvækst steg med $^3/_4$, saa at Etaten blev 1 900 Fv. aarlig. For hver 100 Fv. Kløvebrænde kunde paaregnes 10 Fv. Knippel.

Ællemoserne skulde drives som Stævningsskov i 26aarig Omdrift; de blev derfor alle under eet delt i 26 lige store Dele, der først skulde afmærkes med Egepæle, siden ved at der plantedes Ælm og Ask i Grænselinierne; aabne Pletter i Moserne skulde beplantes med Ask, Ælm og Æl; ved første Afdrivning blev en Æl staaende for hver 20—30 Skridt til Besaaning af Pletterne, men ved næste Afdrivning skulde der kun for hver 50—60 Skridt overholdes et Frøtræ eller »Lastreiz«, fordi der da ikke maatte findes aabne Pladser. Ved Hugsten maatte iagttages, at Stammerne huggedes tæt ved Jorden med et skraat, glat Snit, saa at Regnvandet ikke kunde blive staaende paa Stødet, da dette ellers snart vilde dø bort. Hugsten skulde foretages i Begyndelsen af Marts; i vandfyldte Moser huggedes i Januar, Februar Maaned paa Is. I øvrigt skulde saadanne Moser afgraves, og kunde dette ikke lade sig gøre, maatte der laves Rabatter, paa hvilke der efter 1 eller $1^1/_2$ Aars Forløb

skulde plantes Ask, Ælm og Æl. Ved Hugsten maatte friske og sunde Aske- og Ælmestammer saa vidt muligt skaanes, saa at der blev overholdt 20 Aske, men 40—50 Ælme pr. Td. Land. Da Ælmens Ved er lige saa godt som Egens, skulde der lægges en Del Vægt paa denne Træart.

Ved Hugst i Bøgeskoven skulde det paases, at ingen Bevoksning blev anhugget i Vestsiden, og hvis det var uundgaaeligt, maatte der overholdes en 50—60 Skridt bred Stribe langs Udkanten. Der blev først ført en »mørk Hugst« d. v. s. der huggedes saaledes, at Træernes yderste Grene omtrent berørte hverandre med Spidserne uden at der dog opstod Aabninger, saa at det lodret nedfaldende Frø kunde dække hele Jordoverfladen. Aabne Pladser maatte tilsaaes eller beplantes med 4-, 5- eller 6aarige Ege, Ælme eller Bøge, for at Skoven kunde komme i fuld Slutning.

Naar Opvæksten var bleven saa stor, at den kunde undvære Overstandernes Beskyttelse, borthuggedes disse, dog skulde der lades 20—25—30 af de bedste Stammer tilbage paa hver Td. Land Omdriften igennem, for at der kunde faaes stort Gavntræ og Planketræ af dem. Disse Træer maatte være i god Tilvækst, højstammede og ikke for grenerige, for at de ikke skulde skade Opvæksten, men man maatte hellere lade være at overholde saadanne Stammer end at bevare Træer, der ikke egnede sig til Overholdelse.

Efter den mørke Hugst fulgte »den anden Hugst«. Træet herfra skulde bortføres i Frostvejr og paa Sne for at Opvæksten ikke skulde lide Skade, og kom der ikke Frost eller Sne et Aar, maatte hele Etaten i dette Aar tages i mørk Hugst uden Hensyn til om der var Olden eller ej. Før der fandtes den til Besaaning nødvendige Mængde Olden maatte Arealet ikke indfredes, da Jordbunden ellers vilde blive ødelagt, og det blev da dyrt atter at faa Skoven i Kultur. Men saasnart der var Olden skulde Foryngelsen omhyggeligt indfredes mod Kreaturer. Hvor Jorden var dækket af et stærkt Løvlag i de mørke Hugster kunde der inddrives Svin, men der maatte aldrig komme magre Svin i Skoven, de skulde vogtes, stadig drives og maatte føres ind i Skoven i fugtigt Vejr.

I hver Skov skulde anlægges een eller to Hovedveje, saa vidt muligt i rette Linier. Brændets Transport maatte aldrig foregaa gennem den unge Opvækst.

Det her anførte er i Korthed Indholdet af Brüels Driftsplan. Det der først falder i Øjnene ved den foreskrevne Behandlingsmaade er den saakaldte mørke Hugst, der er noget

aldeles nyt her i Landet, naar de af v. LANGEN udførte Forsøg med at stille Besaaningshugst undtages. [14] Den af ADELER foreslaaede Hugst (Side 12) er ikke saa udførligt omtalt af ham, at der kan siges noget sikkert om den som Besaaningshugst, saa BRÜELS mørke Hugst er fremdeles Udgangspunktet for Besaaningshugsten. BRÜEL tog slet ikke Hensyn til Oldenaarene, han stillede sin mørke Hugst naar som helst Benyttelsen krævede en Bevoksning anhugget, da han antog, at Kreaturer og Svin kunde forhindre Fremvækst af Græs og Ukrudt paa det lyststillede Areal. Hans Hugst var lysere end de Besaaningshugster man stiller i vore Dage, og han indsaa selv Faren ved at stille mørk Hugst, naar Kreaturerne ikke kom i Skoven, hvorfor han udtrykkelig siger, at de anhuggede Arealer ikke maa indfredes før der er Olden.

BRÜEL indførte altsaa i Praksis de regulære Hugster i Modsætning til Plukhugstdriften, og Æren herfor tilkommer sikkert ham, skønt ADELER mindst 25 Aar tidligere har stillet det samme Forslag og altsaa som Teoretiker har Forrangen, medens v. LANGEN som nævnt 1764—70 har udført Forsøg med at stille Besaaningshugst. Udhugningerne omtaler BRÜEL ikke, enten det nu ligger i, at han ingen særlig Teori havde om dette Spørgsmaal, eller det er fordi Spørgsmaalet i det hele taget ikke laa for, at der intet var at udhugge, fordi Skovene ikke indeholdt unge og midaldrende Bøgebevoksninger.

J. L. REVENTLOW nøjedes ikke med at lade Skovene taksere og planlægge, men han sørgede ogsaa for, at der med Kraft blev taget fat paa de Arbejder, Driftsplanen foreskrev. I 1771 var ansat en Skovrider JONATAN MØLLER; [15] faa Aar efter Planlægningen var THORDSEN Skovrider, skønt MØLLER endnu levede og kaldtes Førster; [15] han var dog vist nærmest Skytte. I de første 7—8 Aar efter Planlægningen udførte BRÜEL selv Udvisningen [16] og maaske er THORDSEN, der var Elev af BRÜEL, først ansat som Skovrider, da BRÜEL ikke længere kunde forestaa Udvisningen; i alt Fald var THORDSEN ifølge KOCH Skovrider 1793.

Benyttelsen var meget stor i de første 20 Aar efter Planlægningen. KOCH angiver, at der i de 20 Aar 1786—1806 huggedes aarlig 275 Ege og 2 750 Fv. Bøgekløvebrænde i Stedet for henholdsvis 36 Ege og 1 900 Fv. [17] At der huggedes meget Eg er rimeligt, da der vistnok ogsaa er brugt meget Egetømmer i de nærmeste Aar efter Udskiftningen, og under alle Omstændigheder var Egetømmeret i god Pris paa den Tid. [18] Der solgtes da ogsaa en ret anselig Mængde i denne Periode, saaledes 1801—03

til Hvedholm 15 218 Al. Egetømmer, vistnok paa 5 × 7 Tmr., for 2 931 Rdl., altsaa c. 36 Sk. for Kubikfoden. Bøgebrændet blev for en Del solgt til København; Baroniet havde en Udskibningshavn ved Fjellebro. BEGTRUP anfører efter Skovrider THORDSENS Opgivelse, at Baroniet havde en ren Fortjeneste af 5 Rdl. for hver Favn, der blev solgt paa Roden, og af 21 Mark for hver Favn, der udskibedes til København. Der arbejdedes ivrigt paa at faa saa meget som muligt ud af Skovene og der arbejdedes med Held, idet den gennemsnitlige aarlige Indtægt i denne 20aarige Periode var c. 26 000 Kr. I 1793 blev den saakaldte »Holzentreprise« iværksat af Grev REVENTLOW og hans Svoger Grev SCHIMMELMANN, der var Panthaver i Baroniet og i nogle Aar lod Salget fra Skovene lede af en Befuldmægtiget, SCHALBURG. [19]

Sandsynligvis har de mange Forbedringer paa Godset kostet mange Penge, og man er da søgt til Skovene for at faa disse Penge, saa meget mere som Landbruget vistnok aldrig har givet særlig store Indtægter paa Brahetrolleborg. Hertil kom, at de store Nykulturer paa de under Skoven indtagne Agerjorder kostede meget. Skovene trængte imidlertid til Hugst, og saafremt der var blevet hugget paa rette Maade, vilde det kun have været til Gavn, men Hugsten blev ikke rigtigt ført, idet intet Areal blev renafdrevet i de første 20 Aar efter Planlægningen. OPPERMANN siger, at »i 1786—1806 forsømtes Ungskovens Opelskning i høj Grad, hvorved Skoven i en vis Grad blev sat i en devasteret Tilstand.« [20] Dette hidrørte dels fra, at den spredte Hugst lod alt for mange Træer tilbage, saa at Opvæksten ikke kunde trives under deres Skygge og dels fra de uheldige Transportforhold. BRÜELS Anvisning: at anlægge Veje og transportere Træet ud til disse Veje var nemlig ikke bleven fulgt. C. V. OPPERMANN siger, at der ved Aarhundredets Slutning kun fandtes een eneste ordentlig Vej, men overalt var der lavet Vejspor ind gennem Opvæksten, og enhver kørte, hvor han bedst kunde komme frem. Paa Grund af disse daarlige Vejforhold blev Brændet for en stor Del transporteret ud af Skoven om Sommeren, men indtil da blev det staaende hvor det var faldet, ja selv Topkvaset blev liggende i Opvæksten til om Sommeren og solgtes da i Læs. [21] Det synes ogsaa som om der til stor Skade for Opvæksten er fældet en Del om Sommeren, i alt Fald taler KROGH 1811 om den »hidtil stedfundne Sommerhugning.« [22]

Ællemoserne blev ifølge OPPERMANN aldeles forsømt i denne Periode. 1806 fandtes kun nogle faa selvbesaaede Pladser, me-

dens alle de øvrige Moser kun indeholdt Rodskud med ringe Tilvækst, men kun faa af de saa værdifulde Træskoælle.

C. V. Oppermann gør imidlertid opmærksom paa, at man ikke maa fælde for streng en Dom over Lederne af Skovbruget paa Brahetrolleborg i denne Periode, fordi de i Virkeligheden arbejdede under vanskelige Forhold, i alt Fald hvad Bøgeforyngelsen angaar. Der var for det første store Kulturarbejder at udføre, baade paa Agerjorden, der var falden inden for Skovgrænserne, og paa de store til Skov bestemte Hedearealer; men desuden trængte ogsaa det gamle Skovareal stærkt til Kultur, fordi der fandtes en Mængde aabne Pladser, der ikke kunde besaaes naturligt, til Dels fordi de straks efter Indfredningen blev bevoksede med frodigt Ukrudt. Endvidere stod Træerne ofte med stor Afstand, saa at der havde dannet sig Grene helt ned til Jorden, hvorved Opvæksten kvaltes, og huggedes disse Træer, fremkom der straks Ukrudt i stor Mængde, hvor de havde staaet, saa at kunstig Kultur blev nødvendig. Ukrudtet, der væsentligst bestod af Bregner og Hindbær, blev undertiden 4—6 Fod højt. Man kunde ikke grenekappe disse Træer, der ofte indeholdt 12—18 Favne Kløvebrænde, fordi Grenene jævnlig var lige saa store som 80—100aarige Træer. Paa saadanne Arealer kom Opvæksten kun frem pletvis, og der maatte altsaa anvendes kunstig Kultur. Ogsaa den mørke Hugst, som man vedblev at stille indtil 1804, har bidraget til at forøge Kulturarealet, fordi Jordbunden blev overgroet med alle mulige Ukrudtsarter paa de anhuggede Arealer, saa at de unge Planter kvaltes, hvis Oldenen i det hele taget spirede. Oppermann mener, at den mørke Hugst kun egner sig for Bjærgskove, hvor Ukrudtet ikke saa hurtigt tager Magten.

Der var altsaa meget store Arbejder at udføre og de maatte tage Tid, men man valgte fortrinsvis at arbejde paa Tilkultivering af de ubevoksede Ager- og Hedearealer i Stedet for at tage fat paa Udbedring af Opvæksten og Renhugning af de Arealer, hvor Opvæksten trængte til Lys. Kulturen paa de aabne Sletter og den indtagne Agerjord blev fremmet med stor Kraft. Paa de aabne Pladser saaedes Agern enten ved Bredsaaning eller ved Saaning efter Plov i Rækker med 2—3 indtil 4 Fods Afstand; paa Steder var der dog større Afstand mellem Rækkerne, og der saaedes da Nødder i Mellemrummene, en Fremgangsmaade, der vistnok var ret almindelig i de Tider, men som Oppermann ansaa for meget uheldig, fordi Hasselen kvalte de unge Ege. Koch angiver, at der anvendtes 5 Tdr. Agern pr. Td. Land og Oppermann anslaar Kulturudgiften til

10 Rdl. pr. Td. Land. Allerede 1786 var et lille Areal i Lystskoven blevet tilkultiveret med Naaletræ, og omtrent 1790 begyndte man at tilkultivere de ved Udskiftningen indtagne Hedestrækninger med Naaletræ, idet der da besaaedes et større Areal med Granfrø. Kulturen lykkedes imidlertid kun paa enkelte for Granen gunstige Pletter, og man gik derfor over til at anlægge Planteskoler, for at frembringe Fyrreplanter til Arealets Kultur, men efter nogle Forsøg blev det opgivet. I 1795 begyndte THORDSEN den første betydeligere Fyrrebesaaning og siden da blev Arbejdet fortsat med stor Kraft, saa at hele Gjærup Skov, c. 200 Tdr. Land var tilkultiveret til 1805. Kulturen udførtes som Regel i 3 Fod brede gravede Riller med 3 Fods Afstand; sjældnere anvendtes Saaning i Kvadrater. I 1815 beskriver OPPERMANN Kulturen som vellykket paa over de $^2/_3$ af Arealet, medens Resten — der hvor der i 1790 blev saaet Gran — var mindre tæt bevokset; til Gengæld fandtes her næsten overalt enkelte Graner fra den første Saaning mellem Fyrrerne. — BEGTRUP angiver 1806 det med Naaletræ kultiverede Areal til 280 Tdr. Land; tilbage var endnu c. 400 Tdr. Land at tilkultivere paa to Overdrev. Dette Areal blev bragt i Kultur af C. V. OPPERMANN i den følgende Periode.

Det er en ret skarp Dom OPPERMANN fælder over Skovbehandlingen paa Brahetrolleborg før 1806, og det er ikke mindre skarpt KROGH udtaler sig i 1811, da han havde inspiceret Distriktet i Henhold til Fredskovsforordningens Paabud, om end begge taler med megen Anerkendelse om en stor Del af de udførte Arbejder. KROGH nævner, at i Bøgeskoven er saavel Forberedelseshugsterne som Afdrivningen foretaget uden Hensyn til naturlig Genvækst og uden at man har sikret sig imod de skadelige Vinde, hvorved er fremkommet »betydelige øde Strækninger, som ikkuns med stor Bekostning kan bringes i Bestand ved kunstig Besaaning eller Beplantning.«[22] I øvrigt omtaler han, at Besaaningerne trænger til at udluftes, og at en Mængde overflødige Veje i Skovene bør nedlægges og tilkultiveres; de betydelige Fyrre- og Egesaaninger roses; de har været et godt Eksempel for andre, saa at der er begyndt lignende Anlæg paa andre Godser.

Helt anderledes lyder BRÜELS Indberetning i 1807.[23] Han angiver Skovarealet til i alt 1 789$^1/_2$[24] Tdr. Land, hvoraf 271 er bevokset med Æl og 35 er Tørvemose. Skovene er i Hovedsagen indhegnede med Stengærder og den paa mange Steder fremkommende Opvækst viser, at de er ikke alene vel indfredede, men ogsaa godt behandlede. 250—300 Tdr. Land er be-

saaet med Agern, Bog og andre Frøsorter og desuden er Gjærup Skov tilkultiveret med Gran og Fyr. Efter at have omtalt sin Plan af 1786 slutter han med at sige: »det glæder mig usigeligt, at alt er lykkedes saa godt.«

Der er ingen Tvivl om, at BRÜEL har betragtet Forholdene som værende bedre end de i Virkeligheden var; alt var saa vist ikke »lykkedes saa godt,« men som foran omtalt var der gode og gyldige Undskyldninger for, at Resultatet var mindre godt.

Naar Skovbruget paa Brahetrolleborg før 1806 er omtalt saa udførligt, er Grunden hertil den, at dette var det første Gods paa Fyn, hvor der blev indført et efter Datidens Forhold rationelt Skovbrug, men fremfor alt, at det var herfra Kendskabet til Skovbruget udbredte sig over Øen. Det fynske Skovbrug staar derfor i en ikke ringe Taknemmelighedsgæld til de Mænd, der grundlagde Skovbruget paa Brahetrolleborg.

Grev JOHAN LUDVIG REVENTLOW.

Grev JOHAN LUDVIG REVENTLOW er født 28 April 1751. I 16aars Alderen foretog han sammen med sin ældre Broder, den senere Gehejmestatsminister, og deres fælles Hushovmester Lægen CARL WENDT en Udenlandsrejse, der varede i flere Aar, og paa hvilken de bl. a. besøgte Frankrig og England; det er formentlig til Dels herfra, Grev LUDVIG hjembragte Ideerne til de mange Forbedringer, han foretog paa Baroniet. 1775 arvede han Brahetrolleborg, og han begyndte snart at foretage sine Reformer. Grunden til at han tog saa kraftigt fat paa Skovene, kan maaske søges i økonomiske Forhold; Reformerne, der navnlig bestod i Bøndergodsets Udskiftning og Gaardenes Udflytning, Hoveriets Ophævelse, Indførelse af Arvefæste i Stedet for Livsfæste og Forbedring af Skolevæsenet, kostede mange Penge og Brændepriserne var i Stigning.[25] Om det har været Grev REVENTLOW klart, hvor nødvendig Skovens Fornyelse var, ved jeg ikke; han har under alle Omstændigheder næppe som Broderen paa Christianssæde selv foretaget forstlige Undersøgelser, idet hans Stræben mere gik ud paa at skaffe saa gode Forhold som muligt for Godsets Beboere, samt

paa at forbedre Landbruget, Industrien og Oplysningen, og Skovene har vistnok givet ham Midler til at udføre forskellige Forbedringer, som der ellers ikke havde været Raad til. Ved Aarhundredets Begyndelse var Indtægten af Skovene c. 10000 Rdl., medens Forpagtnings- og Jordebogsindtægter udgjorde c. 17000 Rdl. [26] Grev REVENTLOW arbejdede vistnok paa et økonomisk Grundlag, medens i alt Fald ikke faa af de øvrige Godsejere paa Fyn snarere arbejdede for Ideen, naar de anlagde Skov. Men netop det, at Grev REVENTLOW har forstaaet at bringe store Pengesummer ud af Skovene, har været af den største Betydning for Skovbruget paa Øen.

Grev REVENTLOW naaede ikke at se Skovarealet udvidet i det Omfang, han havde ønsket, idet han allerede døde 1801.

GEORG WILHELM BRÜEL [27] er født i Uslar i Hannover 1752 og kom i 1777 her til Danmark for at lægge Plan for Grev HARDENBERGS Godser paa Lolland og i Jylland. Han var forinden uddannet baade i det teoretiske og praktiske Skovbrug. Efter at have foretaget en Del Planlægningsarbejder paa forskellige Godser, blev han 1788 Inspektør ved Statens Hedeplantager i Jylland og faa Aar senere tillige Forstinspektør ved Sorø Akademi og Statens Skove i Sydsjælland. 1805 blev han Overførster over den største Del af Statsskovene i Nordsjælland, hvilken Stilling han beklædte til sin Død 1829. BRÜEL har kun arbejdet i kort Tid paa Fyn; foruden Planen paa Brahetrolleborg lagde han senere en ret ufuldstændig Plan for Skovene til Baroniet Lehn. Men hans Planer er i alt Fald til Dels blevet fulgt, hvilket vel er et Bevis for, at de passede til Tiden, og gennem dem har han øvet en ikke ringe Indflydelse.

Om THORDSEN ved jeg ikke meget. Han var Elev af BRÜEL og er maaske først 1793 bleven Skovrider paa Brahetrolleborg; forskellige Omstændigheder kan tyde herpaa, saaledes at BRÜEL foretog Udvisningen til dette Aar (7—8 Aar efter Planlægningen), at Taksationen af 1792 [28] er underskrevet af MØLLER og WINKELMANN, men ikke af THORDSEN, der dog, hvis han havde været Skovrider, nok havde deltaget i et saa vigtigt Arbejde, og endelig, at han først findes omtalt 1793. [29] THORDSENS Fortjenester, navnlig ved Tilkultiveringen af de store Hedearealer og ved Kulturerne paa de indtagne Agerjorder, er stillet noget i Skygge af hans mindre heldige Behandling af Bøgeskoven. C. V. OPPERMANN skriver om ham, at han »var en driftig, dygtig Mand, men Bøgeskovens rationelle Behandling havde han kun mangelfuldt opfattet.« [30] Navnlig rettes der den Anke imod ham, at han havde stillet de $^3/_4$ af Bøgearealet i mørk Hugst

uden at fuldende nogen Foryngelse. Hvor meget af Skylden herfor der bør lægges over paa THORDSEN ved jeg ikke, men det maa ikke glemmes, at BRÜEL ved sin Udvisning maaske har vist ham Vejen, saa at Ansvaret sandsynligvis maa deles imellem dem. Noget sikkert herom vides dog næppe, men BRÜELS foran citerede Udtalelser fra 1807 tyder ikke paa, at han har haft noget væsentligt mod Skovbehandlingen at indvende. Det er sikkert faldet Datidens Forstmænd vanskeligt at emancipere sig bort fra den gamle Hugstmaade, og ser man paa Skovbehandlingen fra et Plukhugststandpunkt, er der vel ikke Anledning til store Indvendinger. — THORDSEN forlod i de sidste Aar han levede den »mørke Hugst«, og siden 1804 er der paa Brahetrolleborg kun stillet Besaaningshugster i Oldenaarene.

Efter THORDSENS Død i 1806 blev C. V. OPPERMANN Skovrider paa Brahetrolleborg, og han begyndte straks at behandle Skovene paa en fra den tidligere afvigende Maade. Paa de anhuggede Arealer stod Etaten for næsten 80 Aar, [31] og da Opvæksten trængte stærkt til Lys, foreslog OPPERMANN i 1813, at Etaten straks skulde sættes saa højt som muligt, for derefter at dale indtil BRÜELS Indretningstidsrum i 1866 var udløbet. Etaten skulde i de sidste Aar kun være 450 Favne, men Pengeindtægten vilde ikke svinge stærkt, da der gennem Udhugningerne kunde skaffes saa store Indtægter, at Etatens Formindskelse ikke vilde mærkes. Allerede 1815 har OPPERMANN opstillet sine Teorier om Udhugningen, hvorefter den unge sluttede Bevoksning udhugges første Gang, naar den har naaet en Højde af 20—24 Fod, idet da alle undertrykte Stammer fjernes; dog overholdes den gamle Regel hellere at hugge for lidt end for meget. Efter 5 Aars Forløb hugges atter efter samme Regel. I Egebevoksningerne bliver efter 2den eller 3die Udhugning eller naar de bedste Stammer har naaet en Højde af c. 36 Fod og en Stammelængde af c. 24 Fod, udvalgt den fortrinligste Hovedstamme paa hver 100 Kvadratalen; den mærkes paa tydelig Maade, og senere hugges de svagere Stammer bort omkring disse Træer, saasnart de er til Skade for Hovedstammens Grene. De øvrige Stammer behandles som en Biting og borthugges, naar de undertrykkes.

Ved Bøg, Æl, Birk og Naaletræ gentages Udhugningen hvert 5te Aar; er der i Løbet af Udhugningsperioden ikke blevet undertrykt Træer, bortfalder Hugsten, indtil det viser sig, at Tilvæksten er gaaet tilbage, men saa snart dette sker, hugges snarest. Hugsten maa dog ikke føres stærkere, end at der er mindst 200 Stammer tilbage pr. Td. Land i Bøgebevoksningens

70—80aarige Alder. Ved Naaletræ skal man ved det 50—60de Aar have 6—700 Stammer tilbage.

Oppermanns Udhugningsteori udvikledes omtrent samtidig med, at Reventlow udførte sine Udhugningsforsøg paa Lolland, men de har vistnok ikke paavirket hinanden, idet de først senere lærte hinanden at kende. Det var i Virkeligheden en meget radikal Forandring, Oppermann her foreslog; man var tidligere gaaet i tyske Fodspor og havde nøjedes med at hugge i en Bøgebevoksning hvert 30te Aar eller saa, saa at Stamtallet ved Afdriften var mere end dobbelt saa stort som det efter Oppermanns Teori skulde være. Han hævder, at det lille Stamtal giver en stor Tilvækst, saa at de Stammer, der er behandlede efter hans Metode indeholder mere end dobbelt saa stor en Masse som de jævnaldrende efter tysk Mønster behandlede Træer, og der er da indvundet et betydeligt Udbytte gennem den forøgede Udhugningsmasse.

I Beskrivelsen til den Plan, som Oppermann udarbejdede for Brahetrolleborg Distrikt i 1815, giver han en Fremstilling af sine Iagttagelser over Egens Udvikling i tæt Slutning; han har haft rigt Materiale til at gøre disse Studier, da der paa Brahetrolleborg fandtes indtil midaldrende Ege i forskellig Slutning, samt Egesaaninger eller Plantninger med smaa Planter paa 4 Fods Afstand, medens man i Hannover plantede Egene som højstammede Planter paa 10 Alens eller endnu større Afstand. Skulde vore Saaninger og tætte Plantninger behandles efter »Hartigs Generalregel: i de første 60 Aar kun at hugge to Gange, og det endda meget sparsomt, saa tabte man først en anselig Indtægt og fik dernæst en Bevoksning, der nærmere lignede en sluttet Naaletræskov end en Egebevoksning.« Den unge Egeskov skal behandles anderledes end enhver anden Bevoksning, fordi det her kommer an paa i den kortest mulige Tid at skaffe de sværest mulige Stammer, der kan anvendes til alt, medens det ved Bøgen kun kommer an paa at faa den største Masse uden Hensyn til Træernes Størrelse og Form.

Denne Anskuelse, at Bøgen kun skal producere den størst mulige Masse, træffes baade hos Brüel og C. D. F. Reventlow og viser sig bl. a. deri, at begge foreslaar 80aarig Omdrift. Dette var i fuld Overensstemmelse med Datidens Betragtning, at Bøgen er Brændetræet, Egen Tømmertræet. Der hengik en Del Aar før den Reventlow-Oppermannske ejendommelige Skovbehandling blev mere bekendt. Først i 1826 gav Rentekammeret Overførster Paulsen Ordre til at tage Skovene paa Christianssæde og Brahetrolleborg i Øjesyn for at gøre sig bekendt

med den der anvendte Hugningsmaade, efter hvilken Skoven skulde »vinde større Vækst og Produktivitet«. 1827 indgav PAULSEN sin Indberetning [32] til Rentekammeret, men han omtaler egentlig kun REVENTLOWS Skovbehandling, som han mente kunde være god nok for private Distrikter, hvor det gjaldt om at faa den største Pengeindtægt, men Statens Skove havde et andet Formaal, idet de særlig skulde skaffe Egetræ til Flaaden og Skibsbyggeriet, Bygningstømmer, endog af svære Dimensioner til Landet i Almindelighed og Brænde til Hovedstaden; disse Fornødenheder kunde ikke leveres med mindre Egen fik en Omdrift paa 150 til 200 Aar og Bøgen 100—120 Aar, medens REVENTLOW og OPPERMANN foreslog henholdsvis 120 og 80 Aar. Selv om Egen ved den nye Behandling kunde naa en Diameter af 30 Tmr. ved Roden i 120 Aar, saa fik den næppe den tilstrækkelige Længde. PAULSEN indrømmede dog, at det var rigtigt at hugge baade stærkere og hyppigere end der tidligere var gjort, men der burde ikke gives nogen Forskrift til ufravigelig Rettesnor for Størrelsen af Stamtallet eller Afstanden mellem Stammerne i de forskellige Aldre, da »det her er Forstmanden i selve Skoven, vejledet af Naturen og bedømmende det lokale, der alene kan udfinde det rigtige.«

PAULSEN hænger sig som saa mangen anden i de af REVENTLOW udarbejdede Tabeller over Stamtallet og Afstanden mellem Stammerne i de forskellige Aldre; ogsaa han synes at tro, at REVENTLOW og OPPERMANN huggede ud ved at se paa Træernes Rod for at faa den rette Stammefordeling, og ikke ved at se paa Toppen. Men han glemmer, at saadanne Tabeller er nødvendige for at give andre end dem, der paa Stedet kan se Behandlingen, et Begreb om, hvorledes REVENTLOWS Skove saa ud. Derimod har han sikkert Ret i, at det lokale spiller en stor Rolle, og at man ikke kan anvende de af REVENTLOW opgivne Stamtal overalt. Hans Motiver til den svagere Hugst falder jo i Virkeligheden sammen med de Grunde, der blev givet for at anvende den stærkere Hugst: Frembringelse af svært Egegavntræ og af den største Masse i Bøgeskoven uden andre Hensyn.

I en Indberetning af 1860 til Grev REVENTLOW [32] nævner OPPERMANN de Regler for Hugsten, han har fulgt og han opstiller navnlig 3 Hovedgrundsætninger: 1. Udhugningen bør ikke alene ramme de helt undertrykte Træer, men desuden enhver Stamme, som ikke bidrager til enten at forhøje Tilvæksten paa Arealet eller til at opnaa en attraaet Form af Træerne. 2. Intet Træ bør hugges, naar der i Stedet kan findes et andet,

der har ringere Tilvækst eller saadanne Fejl, at det for disse bør tages; heraf følger, at Udhugningen i det hele rammer de Træer, som enten fra først af har haft ringe Tilvækst eller som er standsede i Tilvæksten og derved er bragt i en sygelig Tilstand. 3. Ved Udhugningen bør man søge at samle Tilvæksten paa de Stammer, der er de værdifuldeste.

OPPERMANNS Behandlingsmaade medførte, at Distriktet gennem de 52 Aar, han bestyrede det, gav et stort Nettoudbytte; og gennem denne lange Praksis er Beviset for Metodens Fordelagtighed leveret. Han efterlod sig ikke lave forkrøblede Træer eller en græsløben, ødelagt Jordbund, men smukke kraftige Bevoksninger og en i alle Henseender god og kraftig Bund; naar dette er Tilfældet — og der er endnu Beviser nok herpaa i Brahetrolleborg Skove — er det aldeles indlysende, at den stærke Hugst betaler sig bedst, thi naar man ved den kan ende Omdriften i Løvtræbevoksninger med en lige saa stor eller endog større Masse end ved svag Hugst, og denne Masse er fordelt paa et betydeligt mindre Antal Træer, saa er hvert af disse langt mere værdifuldt end de, der er dannede ved den svage Hugst; og hertil kommer, at den stærke Hugst giver et langt større og værdifuldere Udhugningsudbytte end den svage. At den stærke Hugst kan overdrives er en Selvfølge, og den er vel ogsaa bleven overdrevet, men her er det netop, at »Forstmanden i selve Skoven, vejledet af Naturen og bedømmende det lokale« skal udfinde det rigtige.

Det var imidlertid andet end Udhugningsspørgsmaalet, der beskæftigede OPPERMANN, da han havde overtaget Distriktets Bestyrelse, og først og fremmest var der da de store Kulturarbejder. For at redde de mer eller mindre ødelagte naturlige Foryngelser blev alle Modertræer, der stod over ældre Opvækst, snarest muligt borthuggede og de derved fremkomne Huller besaaede med Birk, da det vilde have været forgæves at indplante Bøg eller Eg. Hvor Opvæksten derimod ikke var større, end at det endnu kunde nytte at anvende en langsommere voksende Træart, plantedes 4—5 Fod høje Bøge og Ege med 4—5 Fods Afstand. De mange ved den mørke Hugst fremkomne aabne Pletter blev besaaede i de rige Oldenaar 1807 og 1808. Hvor der ikke viste sig Planter, rensedes 4 Fod brede Striber for Ukrudt, eller der frembragtes 3 Fods Kvadrater, og efter Oldenfaldet dækkedes Frøet med Jord.

Bøgeplanterne blev som Regel taget fra Opvæksten, men der anvendtes aldrig Planter, som ikke mindst i 1 à 2 Aar havde staaet frit uden Overskygge. Højden var c. 4 Fod und-

tagen paa Pletter, hvor der var meget Ukrudt, Hindbær, Bregner etc., idet der her blev anvendt 4—6 Fod høje Planter. Paa mager og tør Jord, »hvor Naturen af denne Grund har nægtet Bøgens Selvforyngelse,« foreslog OPPERMANN at plante Avnbøg, der vilde give et godt Resultat, saafremt ikke Musene saa ofte tilintetgjorde ethvert Haab om at faa denne Træart frem.

De aabne Pladser i Løvskoven tilkultiveredes i Hovedsagen ved Besaaning med Agern. Et enkelt Areal paa c. 20 Tdr. Land tilplantedes med 4—5 Fod høje Egeplanter, men ellers synes Plantning af Eg kun at være anvendt ved Efterbedring, hvortil benyttedes Planter over Dyrebid, som helst maatte være omplantede i det mindste een Gang i Planteskolen.

Paa Hedearealerne blev Lyngen afskrællet i 3 Fods Kvadrater, hvorved opnaaedes, at Regnvandet ikke kunde løbe fra Planterne, saaledes som Tilfældet var i Rillerne. Kvadraterne besaaedes med Fyrrefrø, c. 20 Pund pr. Td. Land. Plantning blev først udført paa disse Arealer efter 1815, idet der da i Fyrresaaningerne blev anbragt Lærk, Rød- og Hvidgran samt Birk, i alt nogle Hundrede Stykker pr. Td. Land; herigennem søgte OPPERMANN at klare, hvilken Træart der passede bedst til Bunden. Rødgranen blev plantet paa et mindre Areal, men i Hovedsagen saaet. I Krigsaarene blev Jorden af Mangel paa Arbejdere pløjet, hvorpaa Granfrøet saaedes i Kvadrater; i 1815 var der bestemt 40 000 Rødgranplanter til Efterbedring i Besaaningerne. Ogsaa ved Gran anvendtes 20 Pund Frø pr. Td. Land, og man søgte stedse at gøre Saaningerne færdige saa tidligt paa Foraaret som muligt. Der blandedes efter nogle Aars Forløb $^{1}/_{12}$ Fyrrefrø mellem Granfrøet for at Fyrren kunde beskytte de unge Granplanter, og Kvadraterne dækkedes med Ris for at beskygge de smaa Planter.

Ællemoserne trængte stærkt til Kultur, og her anvendte OPPERMANN stedse Plantning, vel navnlig fordi Ukrudt vanskeliggjorde Saaning. Var Jorden græsløben, blev Planterne straks efter Plantningen skaaret af et Par Tommer over Jorden, men var der Hindbær eller andet Ukrudt skulde de være lidt højere end dette.

I den første Fjerdedel af Aarhundredet gav Skovene fremdeles en antagelig Indtægt. KOCH angiver Indtægten 1806—23 til c. 59 000 Kr. og Skovene havde en meget væsentlig Andel i Gældens Afbetaling i de 10 Aar 1823—33 Arrangementskommissionen bestyrede Baroniet. Priserne var ikke høje i denne Periode; OPPERMANN omtaler,[33] at Egetræet ikke kunde sælges til blot nogenlunde antagelig Pris i Perioden 1817—23 og at 1 Fv.

bedste Handelsbrænde af Bøg kostede 6 Rdl. frit leveret ombord, og disse 6 Rdl. var endda i Virkeligheden kun lig $4^1/_2$ Rdl. Sølvværdi. Der forsøgtes forskellige Udveje for at forbedre Afsætningen, men uden Held. Saaledes sendtes et Parti Egetømmer til Kiel, men der blev gjort saa mange Ophævelser og foretaget saa mange Afkortelser, at det ikke kunde svare Regning. Man fik saa et Par Mænd over for at udsøge de til Flaaden tjenlige Ege; de fandt kun 7. Der var da intet andet at gøre end at sælge Egetræet ved Auktion.

Medens der altsaa i Begyndelsen af Aarhundredet var et efter Datidens Forhold rationelt Skovbrug paa Brahetrolleborg, træffes der samtidig kun Tilløb til et egentlig Skovbrug paa de øvrige fynske Godser, men paa den anden Side bestræbte man sig dog næsten overalt for at forbedre Skovene. Det var en fortjenstfuld Gerning at udføre Skovkulturer og værne om Skovene. De første Indberetninger [34] ifølge Forordningen 27 Septbr. 1805 tyder da ogsaa paa, at der er ved at oprinde lysere Tider for Skovene. Paa Gyldensteen var de fleste Skove udskiftede og indfredede i Slutningen af det 18de Aarhundrede; Skovene benyttedes meget sparsomt og der udførtes baade naturlig og kunstig Besaaning samt lidt Plantning. Elvedgaards 113 Tdr. Land store Skovareal var i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede udenfor Fællesskab; paa Dallund (c. 200 Tdr. Land Skov) udhuggedes Ungskoven; paa Hofmansgave var indtaget et Lyng- og Moseareal til Beplantning; en Del af Hvedholms Skove var indfredede. [35] Paa Nislevgaard, Harritslevgaard, Ørritslevgaard, Østrupgaard, Lundsgaard, Ulriksholm, Fravdegaard, Kærsgaard, Frederikslund, Sanderumgaard, Skjoldemose, Rødkilde blev udført Kulturer, og selv Hellerup, hvis Skove først blev udskiftede langt ind i Aarhundredet, kunde opvise naturlige Foryngelser samt lidt Plantning i 1806. Paa Rønningesøgaard var samtidig indtaget en halv Snes Tdr. Land til Naaletrækultur. Selvfølgelig er det rigtigt, naar Amtmændenes Indberetninger nævner Kulturer paa forskellige Godser, men Indberetningerne maa vistnok ikke tages for bogstaveligt, thi det er utvivlsomt, at alt ikke var i den skønne Orden, som de lader formoder. Beviset herfor haves i de Indberetninger, som Statens Forstmænd har givet fra deres Inspektionsrejser paa Fyn. Der kultiveredes meget, men netop ved Aarhundredeskiftet var Udskiftningen og Udflytningen i fuld Gang, og der huggedes derfor meget, navnlig Eg.

Et af de Godser som tidligst paavirkedes fra Brahetrolleborg var Grevskabet Brahesminde, Hvedholm. I 1790

havde man her søgt at faa de to Skovhaver, Tjærehaverne og Smuttehaverne taget i Fred, for at de kunde udgøre een Fredskov. For at undgaa for megen Modstand fra Bøndernes Side blev det bestemt, at Fæsterne efter Udvisning kunde faa Blødtræ, Ask, Ælm, Æl og Vidie til deres Fornødenhed, og til deres Gærder og Hegn skulde der udvises dem Gærdsel af Hassel og Tjørn. En Landvæsenskommission blev nedsat for at det kunde blive fastslaaet, hvorledes Skovhaverne bedst kunde bringes i Fred, men den erklærede, at Fæsterne vilde lide for meget, hvis de skulde miste Græsningen i disse Skove, fordi deres Kreaturer For- og Efteraar vilde savne Ly og Læ, hvis de skulde gaa paa det bare og højtliggende Markterrain. Det blev derfor bestemt, at alene Tjærehaverne, hvis Areal var 97 Tdr. Land, skulde tages i Fred mod en Godtgørelse af c. 17 Rdl. aarlig til Fæsterne for Græsningen, medens Smuttehaverne, 108 Tdr. Land, maatte anses for uundværlige til Græsning For- og Efteraar. Naar Tjærehaverne var voksede op, saa at Kreaturerne ikke kunde beskadige Træernes Toppe, kunde dette Areal udlægges til Græsning og Smuttehaverne tages i Fred. [36] Endnu ved 1830, altsaa efter 40 Aars Forløb, »henligger denne betydelige Strækning som et fuldstændigt Kaos, der næppe afgiver 30 pCt. af Jordens Produktionskraft«, [37] og først ved Fæsteledighed søgtes Skoven indtaget til Fred.

Da Svanninge By blev udskiftet, lod Grev BILLE-BRAHE udlægge et sandet, til Dels lyngovergroet Areal af Svanninge Bjærge til Skovkultur. Antagelig har »Bjærgene«, som dette Bakkeparti kaldes, tidligere baaret Skov, da Byen efter den gamle Matrikel havde lidt Skovskyld. Greven paatog sig alle Skatter og Afgifter af Arealet, og han skulde lade det anordningsmæssigt indhegne. [38] I 1811 var Arealet, der da var vokset til 211 Tdr. Land, i Hovedsagen indhegnet, og Besaaning med Gran og Fyr begyndt. [39]

Arealet er højtliggende med Fald i Øst, og Terrainet er bakket. Vestsiden danner en Bakkeryg, som delvis giver det store Areal Læ for Vestenvinden. Jordbunden var ret frugtbar og fugtig, hvor der voksede de længere Græsarter (*Melica*), og bestod her af gult Ler blandet med Sand med mange smaa Sten; paa denne Jordbund ventede man sig et godt Resultat af Kulturen. Det højeste Punkt er en Lerknold, med brunrødt, noget raat, men ikke ufrugtbart Ler. Paa nogle Flader og Bakketoppe var Vegetationen meget fattig og bestod af Rensdyrlav og næppe 2 Tmr. høj Lyng, der end ikke kunde skjule det røde Sand; dette aldeles ufrugtbare Areal udgjorde dog

kun 8—10 Tdr. Land.[40] — Denne Beskrivelse giver et langt gunstigere Indtryk af Jordbunden end de virkelige Forhold viser, og den stemmer da ogsaa kun daarligt med en senere Beskrivelse, hvorefter den langt overvejende Del af Arealet er Sand »oven i Købet ofte af særdeles slet Beskaffenhed, undertiden dog lerblandet.«[41] Der gaar gennemsnitlig $25^1/_2$ Tdr. Land paa 1 Td. Ager og Engs Hartkorn.[42]

De første Kulturer, der omfattede c. 50 Tdr. Land, blev udført i Perioden 1805—20, vistnok især ved Saaning af Naaletræfrø, men dog ogsaa ved Plantning;[40] en Del voksede godt, medens Resten var plantet paa for stor Afstand og derfor trivedes mindre godt.

I øvrigt findes ikke mange Oplysninger om Skovbruget paa Hvedholm ved Aarhundredets Begyndelse Der fældedes hvert Aar nogle, men ikke særlig mange Ege til Tømmerskæring; en stor Del af det til Udflyttergaardene nødvendige Tømmer købtes fra andre Godser eller der anvendtes udenlandsk Naaletræ. De udviste Ege blev jævnlig ryddede, vistnok for at faa saa meget Gavntræ som muligt ud af dem. Af andre Træarter er Ask anvendt en Del til Tømmer og Ælm til Planker. Derimod var Bøgen i meget ringe Kurs som Tømmer; af Tømmerregnskabet ses, at der et Aar er skaaret en Snes Alen Bøgeplanker, som endnu efter 6—7 Aars Forløb ikke var benyttet; ellers er der ikke anvendt Bøg til Tømmer eller Planker paa Hvedholm i Aarhundredets første 10 Aar.

Forbruget var som nævnt stort; i de 5 Aar 1801—05 anvendtes 27 630 Al. Tømmer og 649 Al. Planker i Hovedsagen af Eg, samt en stor Mængde Naaletræ.[43] Naar undtages Fældningen af dette Tømmer, for saa vidt det ikke blev købt fra andre Godser, var det ikke store Arbejder, der udførtes i Skovene, saa vidt man kan se af Regnskaberne; der indsamledes lidt Agern og gravedes lidt til Udsaaning af Skovfrø, men den største Del af Arbejdet i Skovene er muligvis udført af Hovbønderne og altsaa ikke omtalt i Regnskaberne. Hugsten var ret betydelig; i 1803 er der udvist af Bøg $207\,^1/_4$ Faden »Kluftholz« (Kløvebrænde) à 3 »Fuder« (Læs) à 4 Rdl., 11 Faden »Kamp« (beskadiget Brænde) à 3 Rdl. 2 Mk., $27^1/_4$ Faden »Knüppelholz« (Knippel) à 3 Rdl. og 184 »Fuder Polholz« (Læs Kvas) à 3 Mk., samt Eg og Ask til et Beløb af 777 Rdl. og Æl og Løn til Beløb 154 Rdl. I alt er der udvist for c. 1 970 Rdl.; 1804 er Beløbet 1 600, 1805 1 770, 1806 2 331 Rdl. osv. Den største Del af det udviste Træ medgik vistnok til Deputater. 1804 blev ansat en Skovrider Kæstel, hvis Pengeløn var 25 Rdl.

halvaarlig, og i hans Tjenestetid synes der ikke at være udrettet meget, men da han i 1826 blev afløst af W. Saust, kom der mere Liv i Arbejdet.

Der er foran nævnet Eksempler paa, at der er udført Arbejder i Skovene paa Fyn i Aarhundredets første Tiaar, men naar Brahetrolleborg undtages, var der ingen egentlig Skovbehandling paa noget Gods i Perioden til 1825. Begtrup har Ret, naar han skriver, at »en ordentlig forstmæssig Behandling, hvor Træerne er talte og takserede, hvor Skovreviret er indhegnet og opmaalt med Kort over samme og hvor Skoven leverer et aarligt Udbytte eller der foretages en aarlig Hugst overensstemmende med Skovens Bestand og Vel, er ej bekendt i denne Provins, hvor meget det end var at ønske. Baroniet Brahetrolleborg er det eneste, der har udmærket sig ved sine Skoves forstmæssige Behandling.« Maaske danner ogsaa Taasinge en Undtagelse fra Reglen; her blev i 1814 ansat en Skovrider Cloos, der havde forstlig Uddannelse, men hans Arbejder kender jeg kun lidt til. Behandlingen blev ikke bedre i den nærmeste Tid, det gik oven i Købet tilbage med Kulturvæsenet i Krigstiden 1807—14, fordi det da ofte var umuligt at faa Arbejdskraft; paa Brahetrolleborg søgte Besidderen sine Skovarbejdere fritagne for Militærtjeneste,[44] og andre Steder klages der stærkt over Mangel »paa arbejdende Hænder.«[45] Samtidig hermed benyttede man paa flere Godser Skovene stærkt.

Det var ikke at vente at Forordningen af 27 Septbr. 1805 om Skovenes Udskiftning, Vedligeholdelse og Fredning straks kunde indføre ordnede Tilstande i Skovbruget, saa meget mere som Krigen begyndte kort efter at Forordningen var kommen og Pengeforvirringen medførte slappe Forhold paa saa mange Omraader.[46] Forordningen paabyder, at Skovene for saa vidt de bestod af Overskov skulde udskiftes af Fællesskabet i Løbet af 5 Aar og angiver de nærmere Regler herfor; endvidere forbyder den at forvandle den Strækning, hvorpaa der nu (1805) staar Overskov til Ager, Eng eller Græsning og paalægger Skovejeren at vedligeholde og frede sin Skov. Rentekammeret skal saa ofte det finder det nødvendigt lade Skovene bese af forstkyndige Mænd, der skal give Indberetning om Tilstanden til Kammeret og i øvrigt vejlede de Skovejere, som ikke kender til ung Skovs Opelskning. Endelig forbyder Forordningen den, der ved Køb bliver Ejer af en Skov, i de første 10 Aar at hugge uden til egen og hans Godses Fornødenhed, med mindre han forud for Rentekammeret har bevist, at Hugsten kan ske uden at skade Skoven, samt har erholdt Kamme-

rets Tilladelse til at hugge. Overtrædes dette Forbud, skal Skovejeren have forbrudt det, der er hugget, til Amtets Fattigkasse, eller hvis det ikke kan tilvejebringes skal han betale den Pengeværdi, hvortil det ansættes af uvillige Mænd.[47]

Denne Forordning, hvis Ophavsmand er den af vort Skovbrug saa højt fortjente Gehejmestatsminister Greve C. D. F. REVENTLOW, var fremkaldt af Frygten for at Landets Skove skulde blive saa ødelagte, at der vilde blive Brændselstrang, og gennemgaaende synes man at have stillet sig meget velvillig overfor den paa Fyn. Men maaske har man ogsaa her haft særlig let ved at udføre, hvad den paabød. Udskiftningen var tilendebragt paa mange Godser, mange Skove var indfredede og gennemgaaende havde Godsejerne et aabent Blik for Forordningens Nødvendighed.[48]

Det er da heller ikke særlig stærke Anker, der findes i de Indberetninger, som de af Staten udsendte Forstmænd har indgivet til Rentekammeret. BRÜEL omtaler 1807,[49] at paa Wedellsborg græssede Bønderne deres Kreaturer i nogle af de indhegnede Skove, i andre tøjredes der Kreaturer eller der pløjedes Agre, selv i nogle af de, der laa paa Hovmarkerne. Skovarealet angiver han til 1 642$^{1}/_{4}$ Tdr. Land, hvoraf de 1 031 var indhegnede med Grøfter og Risgærder. Disse Anker taber en Del i Betydning, naar man ser det opgivne Areal, thi BRÜEL maa til Skovene have regnet en stor Del Ager og maaske nogle Bønderskove, og det er da intet Under, at der græsses og pløjes i »Skoven«. I Perioden 1807—28 er der ikke ryddet Skov af Betydning paa Wedellsborg og i 1828 angives Arealet til 812 Tdr. Land.[50]

Om Moltkenborg skriver BRÜEL begejstret, at i den største Del af det 889$^{1}/_{2}$ Tdr. Land store indfredede Skovareal findes den ypperligste Opvækst af Bøg etc., men det maa ønskes, at Ejeren, der finder saa stor Fornøjelse i at opelske Skov og derfor agter at tage endnu flere Strækninger i Fred, vilde med Forsigtighed borthugge en Del af de gamle Bøgetræer for at give den unge Opvækst Luft.

De Forhold, den yngre F. F. v. KROGH fandt ved sin Inspektionsrejse i 1810,[51] var gennemgaaende ogsaa gunstige. Han inspicerede følgende Distrikter: Taasinge, Holstenshuus, Hvedholm, Arreskov, Brahetrolleborg, Hvidkilde, Fjellebro, Hellerup, Ravnholt, Juelsberg, Holckenhavn, Moltkenborg, Oreskov under Juulskov, Mullerup, Egeskov, Søbo, Løgismose, Frederiksgave, Wedellsborg, Brahesborg, Frederikslund og Erholm. Fra en ikke ringe Del af disse Distrikter nævner KROGH for-

skellige Uordner, men næsten alle af mindre Betydning. Paa Taasinge græssedes i en Skov og der fandtes mange unyttige Veje, men i øvrigt roses Skovbehandlingen. Besidderen oplyste Rentekammeret om, at han ikke kunde undvære Græsningen i den nævnte Skov, men at han snarest skulde faa Sagen ordnet. [52] Paa de fleste andre Godser var der Grund til lignende Klager over Græsning i en eller flere af Skovene, eller der ankedes over, at Skovene ikke var indfredede fuldstændigt, men som Regel havde Godsejerne gode Grunde at svare med, f. Eks. at det var Bønderskove, der græssedes i, at Mangel paa Arbejdskraft havde forhalet Indfredningen osv. Paa Arreskov var der ved Hugsten fremkommen bare Pletter, og de var nu overgroede af Ukrudt i en af Skovene, medens der paa et andet Sted trængtes til Indfredning, for at de gamle affældige Træer kunde blive erstattede af Opvækst. Jordbunden var flere Steder noget »bjærgfalden« og gennemvokset med Trærødder. Besidderen oplyste, at de bare Pletter kunde han ikke faa tilkultiverede af Mangel paa Arbejdskraft, og den Skov, der burde indfredes, agtede han at hugge bort og i Stedet indfrede et andet Areal. — De aabne Pladser, der fandtes i Hellerup og Ravnholt Skove havde tidligere været Pløjeland under Hovedgaarden; flere af dem var allerede besaaede med Agern, og Resten vilde blive det senere, naar der atter blev Agern. Mangel paa Arbejdskraft havde sinket Tilsaaningen og Pletterne var ikke, som Krogh skrev, fremkomne ved urigtig Hugst. Og naar nogle af Skovene ikke var udskiftede, maatte Aarsagen søges i, at det ikke havde været muligt at opdrive en Landinspektør til at udføre dette Arbejde.

Paa Mullerup klagede Krogh over, at der i de senere Aar intet var anvendt paa Skovkulturer, uagtet der var solgt Strøtræer paa Markerne for store Summer; kun $^1/_6$ af Skovarealet var fri for Græsning. Paa Baroniet Lehn var flere af Skovene forsømt ved Hugst, og der var ikke taget Hensyn til at faa Opvækst frem, Egene var udhuggede i for ung Alder og Overskoven trykkede Stangskoven. Aarsagen til den urigtige Skovbehandling var Mangel paa Sagkundskab. Paa Løgismose var hugget en Skov væk for Fode. Men paa Juelsberg, Holckenhavn, Søbo, Egeskov og navnlig Erholm var Skovbruget i en særdeles god Orden, baade med Hensyn til Hugst og Kultur.

Mærkværdig nok omtaler Krogh ikke nærmere den ryddede Skov paa Løgismose; om Sagen er bleven undersøgt er mig ikke bekendt. Derimod omtaler han en anden Skov, Oreskov, [53] en Udstykningsparcel paa c. 70 Tdr. Land fra Juulskov Hovedgaard. En større Del af Skoven var borthug-

get for Føde, Stødene var ryddede paa en Del af Arealet og der var saaet Korn, baade hvor Stødene var ryddede og hvor de endnu stod i Jorden. Opvæksten var aldeles forbidt af Heste og Kreaturer, der gik løse og kun hindredes i at komme i Kornet. Der fandtes 220 Fv. Brænde opskovet, som KROGH anbefalede at beslaglægge, hvilket ogsaa skete, men da det var solgt til Borgere i Nyborg, søgte Skovens Ejer om Tilladelse til at udlevere det, nu »da Vinteren og Maltgøring begynder,« hvilket blev ham tilladt imod at han deponerede 10 Rdl. for hver Favn. Ejeren — NIELSEN — blev sagsøgt og fik en Mulkt paa 200 Rdl.; desuden skulde han have Værdien af 700 Favne Brænde forbrudt til Svendborg Amts Fattigkasse ifølge Forordn. 27 Septbr. 1805, og endelig dømtes han til at tilkultivere 3 Tdr. Land og betale aarlig Mulkt, til dette Areal var i fredbar Stand. NIELSEN blev ved denne Sag en fattig Mand og han omtales snart efter som den forrige Ejer af Oreskov.

I Anledning af denne Sag havde Herredsfoged BADEN i Underretsdommen omtalt, at der foregik Misbrug med en stor Mængde Skove paa Fyn, men Amtmand SCHUMACHER oplyste, at der vel fandtes Spekulanter, der købte Skov for at realisere den, men »her i Amtet er Skovejerne Skovelskere og Skovfredere.« Alle Skovejere i Amtmandens Nærhed ansaa det for en særdeles Villighed, naar de endog mod klækkelig Betaling lod udvise Brænde, saa at Amtmanden baade maatte betale og tigge for det.

At det imidlertid ikke var saaledes overalt er sikkert nok, men ofte havde man overdrevne Forestillinger om Hugstens Omfang og ødelæggende Virkninger. Naar Herredsfoged BADEN i den ovennævnte Underretsdom skriver, at »om nogle faa Sekler vil Landet af Mangel paa Ildebrændsel blive ubeboeligt eller mindre beboeligt,« saafremt Tilsynet med Skovene ikke skærpes, er det sikkert en fra Literaturen i Brændselsnødens Dage hentet Floskel.

Samme Aar som Ejeren af Oreskov dømtes for ulovlig Skovhugst,[54] blev Ejerne af Lille Hesbjerg sat under Tiltale; de vilde have haft Skovene udskiftede, men kunde ingen Landinspektør faa dertil paa Grund af Arbejderne til den nye Matrikulering, og de havde saa hugget nogle Skovpletter paa Agermarken, som først og fremmest maatte have været udlagt de Græsningsberettigede ved Udskiftningen. Hugsten maa imidlertid have været ret betydelig, idet der var afholdt 3 Auktioner, som havde indbragt c. 6 150 Rdl.; de var uberettigede til Hugst, da de ikke havde ejet Gaarden i 10 Aar. Aktor for-

langte den ovennævnte Sum forbrudt, men da det viste sig, at den største Del af Brændet endnu stod paa Roden, indskrænkedes Summen til 1 734 Rdl., hvorfra endda skulde gaa 800 Rdl. for Brænde, som de havde brugt til egen Fornødenhed, hvilket var meget rimeligt, da den ene var Bager og den anden Brændevinsbrænder. Her findes altsaa § 20 i Forordningen 27 Septbr. 1805 fortolket som om Købstadsnæring ogsaa falder ind under »egen og Godsets Fornødenhed«. Rentekammeret lod imidlertid Sagen gaa til Højesteret, som i 1813 afsagde Dom, hvorefter Skovejerne skulde have de 1 734 Rdl. forbrudt til Fattigkassen. Højesteret kendte dem altsaa uberettigede til i de første 10 Aar at hugge til Brug i Brænderi og Bageri, og Dommen er i Overensstemmelse med Højesteretsdommen af 1791 over NESS (Side 16).

Der foregik imidlertid en Del Misbrug, som ikke blev opdagede eller straffede. I et »Forslag til Skovenes Konservering« [55] giver Overlandinspektør EHLERS 1812 en Række Oplysninger om de mest gængse Overtrædelser af Fredskovsforordningen paa Fyn, som han kendte særlig godt, fordi han ved Undersøgelse af Matrikuleringsarbejdet havde været paa enhver Bys og enhver Hovedgaards Marker i mere end Halvdelen af Øen. Han havde fundet, at mange havde indtaget et større Areal til Skovs bestandige Fredning end de var forpligtede til efter Fredskovsforordningen, medens man andre Steder havde kappedes om, hvem der bedst kunde ødelægge Skovene.

Nogle Skovejere havde uden lovlig Udskiftning eller uden Rentekammerets Approbation efter eget Tykke indtaget et langt mindre Areal til Fredning end Forordningen paabød, og herved borthuggedes Tid efter anden Skov for Fode. Andre Skovejere agtede aldeles ikke at indhegne nogen Skov til Fredning, hvad deres Erklæring ved Matrikuleringsarbejdet viste, skønt de hverken havde søgt eller faaet Rentekammerets Bevilling til, at Skoven maatte forblive uindhegnet og uindfredet. Endelig havde Udparcelleringen skadet Skovene meget, fordi man ogsaa havde solgt disse i smaa Parceller, som altid blev betalt højere end det samlede Gods. Naar de, der spekulerede i Udstykning, købte Gods med stor Skov til, vilde Skoven snart blive ødelagt eller aldeles forsvinde, thi det var almindeligt, at Sælgeren for saa vidt han havde ejet Skoven i 10 Aar, reserverede sig saa mange Favne Brænde, som Køberen agtede straks at gøre i Penge, og i Købekontrakten blev denne Sum draget fra den virkelige Købesum. Ved en anden Kontrakt overdrog da Sæl-

geren det reserverede Brænde til Køberen for den aftalte Sum, og derpaa lod den nye Ejer dette Kvantum Brænde hugge i den forrige Ejers Navn. Naar saa Bønderne ved Udparcelleringen blev Selvejere, ønskede de ofte selv at have et lille Stykke Skov, fordi Brændepriserne var høje, og den Godset tilhørende Skov blev da delt i smaa Parceller og solgt til Selvejerne, der i kort Tid til eget Brug huggede det Brænde, der var blevet tilbage fra den første Ødelæggelse. Der blev da kun Purrer og Ris tilbage, som Bonden næppe vilde frede, til ny Opvækst kunde komme frem. Dernæst omtaler Ehlers, at de nye Skovejere ofte huggede til deres i Byerne liggende Bryggerier, Bagerier og Brænderier, og naar de havde taget det Brænde, der var i Skoven, fredede de den ikke, men anvendte den som Overdrev til Græsning, fordi den i lang Tid ingen Indtægt kunde give som Skov.

Bonden var en stor Hader af anden Mands Skov paa sin Mark, og der fandtes paa Bøndermarkerne en Del Skovholme, som var uskikkede til Fredning, men som dog efter Fredskovsforordningen skulde vedblive at være Skov. I visse Egne søgte Bønderne at ødelægge saadanne Skovholme ved at fjerne Barken i en smal Ring rundt om Træet.

Til Ehlers Udtalelser maa bemærkes, at han nævner Undtagelserne, men ikke Reglen. Kun paa faa fynske Godser har man udparcelleret Skovene, men i de Tilfælde, det er sket, har Skovene rigtignok ogsaa lidt antageligt. Det maa imidlertid ikke glemmes, at baade Forordningen 26 Januar 1733 og 27 September 1805 forbyder Hugst for Fode uden Opelskning af Ungskov, saa at der har været Midler til at tvinge Opelskningen igennem, navnlig efter 1805, da der paabydes Tilsyn med Skovene og altsaa dog er nogen Kontrol med dem. At dette Tilsyn lige til omkring Midten af Aarhundredet var meget slapt paa Fyn er en Kendsgerning, saa de Midler, man havde til at forhindre Skovenes Ødelæggelse, langtfra er blevet benyttede i det Omfang, de burde, men de er dog brugt og har bidraget noget til at bevare Skovene. Udparcelleringen har ikke gjort de fynske Skove megen Skade. Derimod har den af Ehlers anførte Omgaaelse af Bestemmelsen om, at den nye Ejer ikke maa hugge til Salg i de første 10 Aar han ejer en Skov, vistnok været nogenlunde almindeligt anvendt af Skovslagterne, [56] men den har kun været anvendt paa de mindre Godser, med hvilke der ganske vist ogsaa blev drevet en Del Handel i de første Tiaar af Aarhundredet. [57]

Paa flere af de mindre Godser var Benyttelsen stor, som

Regel fremkaldt af de høje Brændepriser i Aarhundredets første 12—15 Aar, undtagelsesvis af de gode Tilbud, der blev gjort af »Kommissionen til Staden Københavns Forsyning med Brændsel.« Denne Kommission blev nedsat 21 Marts 1808 for i Krigstiden at sørge for Københavns Forsyning med Brændsel. Den havde Ret til selvstændig Korrespondance med Kollegierne og andre Autoriteter, men kunde ogsaa nedlægge direkte Forestillinger til kongelig Resolution. Kommissionen hævedes 26 August 1814, men vedblev i nogen Tid at fungere som Realisationskommission til Brændselsbeholdningen var opbrugt. [58] Den var berettiget til om fornødent at fordre Brændet transporteret ved Pligtkørsel af alle uden Undtagelse, som brugte Hest og Vogn til deres Bedrift og boede indenfor 2 Mils Afstand. Alle Udgifter udrededes paa Forhaand af Stadens Kasse og fordeltes senere paa Brændets Pris. I Aaret 1808—09 fra Marts til Marts anviste Kommissionen 31 400 Fv. Brænde til Salg. [59]

Denne Kommission udstrakte ogsaa sin Virksomhed til Fyn. Amtmand SCHUMACHER omtaler, at da Kommissionen begyndte sin Virksomhed, lod han Cirkulærer udgaa til Amtets Skovejere med Forespørgsel om de vilde sælge Brænde fra deres Skove, men de fleste svarede, at de intet solgte. [60] Andre var saa meget mere villige til at sælge.

I en Indberetning til Rentekammeret [61] meddeler SCHUMACHER, at en Landinspektør PREUERT har tilbudt Brændselskommissionen Træ fra Brændeskov; [62] PREUERT ejede ikke Skoven. Ejeren, Kammerherre HEIN, solgte Grunden hvorpaa Træerne stod og forbeholdt sig disse, der tilsammen var anslaaet til 4 000 Favne; han stemplede Træerne og solgte dem til PREUERT eller lod ham som Kommissionær besørge Salget. Forholdet mellem PREUERT og Kammerherre HEIN var »endnu indviklet i et Mørke, som man vil, at ingen skal kunne oplyse.«

I 1811 var der fra den tilgrænsende 117 Tdr. Land store Øghave solgt 3 000 Fv. til Brændselskommissionen. Amtmanden vilde have anstillet Undersøgelser, om ikke den stærke Hugst var stridende imod Forordningen 1805 »dersom jeg ikke af Brændekommissionens Skrivelse til mig med vedlagte Genparter af Hs. Majestæts allernaadigste Resolution, ifølge hvilken alle Embedsmænd havde at efterleve Brændekommissionens Befalinger, havde anset mig for overbevist om, at det var efter Hs. Majestæts Befaling, at Skovene skulde omhugges af det dertil beordrede Militær, og at Bønderne i en Omkreds af to

Mil skulde tilpligtes ved befalede Ægter at køre dette Brænde. Da imidlertid det høje Kollegium har befalet mig at afgive min Betænkning, har jeg forlangt Oplysninger af Herredsfoged RATENBURG. Heraf fremgaar, at Skovene endnu tilhører Kammerherre HEIN, da intet Skøde er tinglæst.« Træerne var stemplede med HEINS Hammer, og paa de 117 Tdr. Land var kun Træer under Knætykkelse tilbage, som endda var forslaaede ved de større Træers Fældning, der for en stor Del var foretaget om Sommeren.

Da Skovejerne gerne handlede med Kommissionen, fordi den kunde byde 4—5—6 Rdl. mere for Favnen end andre, frygtede SCHUMACHER, at dens Handler skulde ødelægge Skovene i Provinserne, saa at der om faa Aar intet Brænde var at faa. Grunden til at Kommissionen kunde byde mere end andre var, at den fik Brændet transporteret i Ægt, hvorved kun blev betalt $^{1}/_{3}$ af hvad Skovejeren maatte betale, naar han selv skulde transportere det.

I en anden Skrivelse [63] omtaler SCHUMACHER Hugsten af de 3000 Favne i Øghaven nærmere; Skoven ejedes af Forpagter CLAUSEN paa Heldagergaard og var nu ødelagt, hvilket ogsaa gjaldt 5—6 Tdr. Land Skov paa Brændeskovgaards Mark. I 1813 huggedes der saa voldsomt i en tilstødende, Landinspektør PREUERT tilhørende Skov, Kvæghaven, hvor Træerne ogsaa var stemplede med Kammerherre HEINS Hammer, at Skoven vilde ødelægges, hvis alle de mærkede Træer blev fældede, saa det var højeste Tid at standse Hugsten. G. C. ULRICH, der da var Forstinspektør ved Sorø Akademi og Sydsjællands Statsskove m. v., undersøgte 1813 Skovene og erklærede, [64] at Øghaven var meget ruineret ved Hugsten af de 3000 Fv., idet der fandtes mange aabne Pladser; ganske vist havde CLAUSEN ladet plante en betydelig Del Bøge-, Ege-, Ahorn- og Espeplanter, men aldeles uhensigtsmæssigt. Naar de i Kvæghaven udviste Træer var huggede, maatte Skoven anses for ødelagt, thi hvert Træ, som kunde give Favnebrænde, var stemplet; 5 Tdr. Land var allerede ryddet; Hugsten burde snarest standses og Ejeren straffes. »Da Kommissionen til Staden Københavns Forsyning med Brændsel afstedkommer mange Ødelæggelser paa Skovene i Danmark, saa burde det efter min underdanige Formening ikke være tilladt nogen Skovejer at sælge noget betydeligt Kvantum Brænde uden hans Skov er undersøgt og bestemt, om det ansatte Kvantum Brænde uden Skovens Ruin kan afgives.« Baade SCHUMACHER, ULRICH og RATENBURG foreslog, at videre Hugst i de nævnte Skove skulde forbydes. ULRICH vilde have

givet et Forbud imod, at Skovejerne indlod sig i Handel med Kommissionen med mindre det kunde bevises, at Handelen kunde ske uden at skade eller ødelægge Skovene, men hertil bemærkede SCHUMACHER, at Kommissionen som en offentlig Autoritet vilde nedværdiges ved et saadant Forbud.

Af SCHUMACHERS Indberetninger fremgaar, at Brændselskommissionen har anvendt Militær til Hugsten; han har modtaget Ordre fra Generalkommandoet til at »skaffe Kosten til det Skovkommando, som efter Brændselskommissionens Foranstaltning var beordret til at omhugge« de Skove, hvis Hugst ULRICH forhindrede. SCHUMACHER maa indstændig ønske og bede, at Rentekammeret »for Brændselskommissionens Foranstaltninger til Skovenes Ødelæggelse maatte sætte vedbørlige Grænser,« ikke saa meget for Brændets Skyld, thi Bonde og ringere Borger benytter sig hertil af Tørv og Ris, men for det saa nødvendige Gavntræ; han formener, at de Fattige i København ogsaa brænder Tørv, og Brændselskommissionens Arbejde bliver derfor navnlig for de Formuende og Rige, og de maa vel nok kunne sørge for sig selv.

Skovejeren tror at have fundet »en Guldmine, naar det lykkes ham at komme i Handel med Brændselskommissionen,« men denne leverer i Virkeligheden daarligere Varer end Skipperne, da disse paaser, at Træet er vinterfældet og har staaet i passende Tid til Udtørring, hvorimod den af Brændselskommissionen indkøbte Skov først hugges efter at Saften er kommen i Træerne, og da Brændet transporteres bort lige saa vaadt som det er hugget, kan der kun være det halve Forslag i det. Fordelen er altsaa paa Skovejernes Side. I alt Fald saa længe Krigen varer maa der spares, ikke saa meget paa Brændet som paa Gavntømmeret, da saadant i Krigstiden næppe er til at faa uden fra Danmarks egne Skove; og der anvendes jo en Mængde Gavntræ som Brænde i det af Kommissionen købte Træ.

1813 søgte CLAUSEN [65] om at maatte hugge 600 Fv. til Brændselskommissionen i Sortebjergsvænge, [66] der ogsaa ligger ved Brændeskov; han støttede sin Ansøgning paa, at han havde saaet »Aner og Nødder«. ULRICH udviste 357 Fv. (191 Stammer).

At Kommissionen ved sine høje Priser fristede Skovejerne er utvivlsomt, og lige saa utvivlsomt er det, at den skadede de nævnte Skove meget; 1812 bød den 30 Rdl. Sedler pr. Fv. Den var til Skade for Skovene, men dens Ægtkørsler var en sand Svøbe for Bønderne. Proprietær BERG til Skjoldemose omtaler dette nærmere i en Skrivelse til Rentekammeret. [67]

Berg havde selv tilbudt Kommissionen 800 à 1 000 Favne fra sine Skove for 30 Rdl. pr. Fv. paa Stedet, Træet opslaaet i Alenstykker og sat i Favn paa 13 Kvarter, men Kommissionen fandt Prisen for høj. I sin Skrivelse nævner han, at Skovningen af de 3 000 Fv. i Brændeskov begyndte om Sommeren og varede ved til Høst, og Skoven led meget ved Skovningen og Kørslerne paa denne Aarstid. Bønderne fik 9 000 Rdl. for at transportere disse 3 000 Favne til Udskibningsstedet, men for denne Sum var i Virkeligheden kørt 39 375 Mil, saa at der altsaa blev betalt 22 Skilling for en Mils Kørsel, hvilket kun var hvad Kusken kostede, thi Daglejen var 1811 1 Rdl. uden Kosten. De 39 375 Mil fremkommer paa følgende Maade, idet der kun kunde køres $^1/_3$ Favn i Læsset, hvilket altsaa giver 9 000 Kørsler. $^1/_4$ af Bønderne havde 2 Mil frem og tilbage til Skoven, hvilket giver 2 250 Kørsler à 4 Mil = 9 000 Mil; $^1/_4$ havde $1^1/_2$ Mil — 2 250 Kørsler à 3 Mil = 6 750 Mil; $^1/_4$ 1 Mil — 2 250 Kørsler à 2 Mil = 4 500 Mil; $^1/_8$ $^1/_2$ Mil — 1 125 Kørsler à 1 Mil = 1 125 Mil; $^1/_8$ havde under $^1/_2$ Mil som ikke medregnes. 9 000 Kørsler til Svendborg, 1 Mil frem og tilbage giver 18 000 Mil. — Tilsammen 39 375 Mil. 9 000 Karles Kost, 18 000 Hestes Foder, Afsavn til Dels i en travl Tid af Heste, Vogne og Folk og Slitage paa Vogne og Redskaber havde altsaa Distriktet skænket København, om end ikke frivilligt. Bergs Vogn kørte undertiden hjemme fra Kl. 2 om Natten ved Kommissionens Kørsler, kom først hjem igen sildigt om Aftenen og havde endda kun besørget een Transport; Vejene blev nemlig snart stærkt opkørte. Nogle af de nærmest boende forlangte 15 Rdl. for Favnen at køre, naar de skulde lejes dertil. Berg mener at kunne sætte Kørslernes Værdi til 36 000 Rdl., og altsaa havde Bønderne foræret København — eller Skovejerne — 27 000 Rdl.

Omtrent 20 Sogne deltog i Kørslerne og en Del af de samme Sogne maatte det følgende Aar deltage i Kørslen af 600 Favne fra Glorup og et ikke ubetydeligt Kvantum fra Brændeskov. Schumacher foreslog i 1813 at Kommissionen skulde betale mindst 7 à 8 Rdl. for Transporten af en Favn fra Brændeskov.

Det er vægtige Indvendinger, der baade fra Forstvæsenets og Bøndernes Side blev rejst imod Kommissionen; Bergs Skrivelse gik til Kommissionen, men det er mig ubekendt om den har haft nogen Virkning.

Sandsynligvis har Kommissionen ogsaa faaet Brænde andre Steder paa Fyn. 1815 undersøgte Krogh Kærsgaard Skove,

fordi der var foretaget en Hugst paa 4 000 Favne, som var solgt til »Provideringskommissionen«, men da Provideringskommissionen kun havde med Levnetsmidler at gøre,[68] er det sandsynligvis Brændselskommissionen, der ogsaa her har købt Brænde. I øvrigt havde KROGH intet mod Hugsten at indvende, da Skoven intet havde lidt.

Kommissionen søgte helst til de Skove, der laa 1 Mil eller derunder fra Stranden,[69] og dens høje Priser fristede vistnok mangen Skovejer; det maa ikke glemmes, at dens Handler foregik i Pengeforvirringens Dage, saa at de 30 Rdl. for Favnen i Virkeligheden kun repræsenterede 5 Rdl. Sølvværdi. I Kommissionen sad ingen forstkyndig Mand.

Det var oprindelig paatænkt at give Kommissionen Ret til at fordre Tvangssalg,[70] men heldigvis for vore Skove realiseredes dette ikke. Man havde tidligere indskrænket Skovejernes Ret til frit at afhænde Egetræ, idet Forordn. 23 Oktbr. 1807, der dog ophævedes 1814, forbød al Udførsel af Egetræ og Plakat 30 Oktbr. 1807[71] forbyder Skovejerne at sælge Egetræ, der kan være tjenligt til Skibsbygningstømmer, ligegyldigt om det staar paa Roden eller er fældet og opskaaret, med mindre Admiralitets- og Kommissariatskollegiet tillader Salget. Handles der herimod, skal det solgte være forbrudt til Kongens Kasse og Vedkommende ifalder en lige saa stor Mulkt som Værdien af det forbrudte Træ. Overtræder en Skovejer tre Gange dette Forbud, mister han Retten til at hugge i sin Skov uden Udvisning. Men behøver en Skovejer »til uundværligt Brug« et eller andet til Skibsbygning tjenligt Stykke Egetræ, kan Amtmanden tillade, at saadant Træ tages.

Denne Plakat, der endnu ikke er ophævet, men som dog heller ikke er overholdt gennem en lang Aarrække, var aldeles nødvendig. England havde taget vor Flaade, og da den var vort vigtigste Værn, maatte der tages Forholdsregler til atter at faa bygget Skibe; naar Plakaten forbyder Salg af Egetømmer, tjenligt til Skibsbygning, er Grunden den, at Staten vilde have Forkøbsret eller Enekøbsret. Admiralitetet betalte Egene godt; saaledes solgtes 1822 fra Grevskabet Langeland 1 065 Ege til Søetaten for over 30 000 Rdl.[72] 1831 solgtes fra Hellerup c. 2 600 Kbfod Eg for 1 130 Rdl., men det var for en stor Del sekunda Varer. Tømmeret var inddelt i flere Klasser og Prisen var for 2den Klasse 1 Rdl. 10 Sk., for 3die 58 Sk. og for 4de 34 Sk. pr. Kbfod.[73] Fra Hvedholm solgtes 1825 til Admiralitetet 72 Ege paa tilsammen 1 833 Kbfod for 1 824 Rdl.[74] Det var gennemgaaende ikke alene gode, men endog høje Priser,

Søetaten betalte for Egetømmeret, men ikke desto mindre medførte dog Plakaten en Del Ulemper; saaledes findes 1811 en Klage fra Admiralitets Kommissariats Kollegiet over, at der er hugget Ege tjenlige til Skibsbygning paa Gyldensteen. [75] G. W. Brüel fik Ordre fra Rentekammeret til at undersøge Sagen, men han havde faaet »et hæftigt Anstød af en Feber« og bad sig fritaget, og først i Foraaret 1813 [76] undersøgte Ulrich Skoven, i hvilken der kun fandtes 5 til Skibsbygning tjenlige Stammer, som endda kun kunde bruges til Støtholter og Oplangere for de mindste Fregatter. De øvrige Ege, der egnede sig til Skibsbygning, var forlængst mærkede med Admiralitetets Hammer; det var i alt 56 Stammer paa det 400 Tdr. Land store Skovareal. Ulrich foreslog at give Grevskabet Tilladelse til at benytte Egene i dets Skove, da der ikke fandtes flere end Gaard og Gods i høj Grad havde Behov; Besidderinden havde i øvrigt allerede i 1812 gjort Rentekammeret opmærksom paa, at hun intet Egetræ kunde undvære, da hun havde Brug for det altsammen til Kirkerne, Bøndergaardene og Godset; hun havde da anmodet om at faa sine Skove undersøgt af en Forstkyndig, og Rentekammeret havde beordret Brüel til at foretage Undersøgelsen, men hans »Anstød« havde forhindret det.

Besidderinden maatte altsaa i 1811 standse Hugsten, og først i Foraaret 1813 kunde hun fortsætte den; det var navnlig i denne skovfattige Egn vanskeligt at faa Tømmer andet Steds fra, saa Ulempen har vistnok været ret følelig. Ogsaa fra andre Steder haves Eksempler paa, at den langsomme Forretningsgang har medført Ulemper, men som Regel har Forbudet mod Salg af Skibstømmer vistnok kun været til Gavn for Skovejerne paa Grund af de høje Priser, Admiralitetet gav, og fordi Opvæksten trængte til Lys. Undtagelsesvis findes Klage over, at en Eg, der var udtaget til Skibstræ, ikke er benyttet, men ladt tilbage i Skoven i en saa forhugget Tilstand, at den kun egnede sig til Brænde. Admiralitetet udbetalte da Træets fulde Værdi. [77]

Næsten overalt trængte Opvæksten til at befries for Overstanderne, og dette har flere Steder givet Anledning til, at der er ført en stærk Hugst i Løbet af faa Aar. I Erektionsbrevet [78] for Stamhuset Erholm findes en Bestemmelse om, at dets Skove skal forbedres uden at det dog er tilladt Besidderen at sælge Træ derfra. Efter omtrent 50 Aars Forløb var Skovene i 1812 saaledes forbedrede, at Godset langtfra kunde benytte det Træ, der forstmæssigt burde hugges, og dette gav Anled-

ning til, at Besidderen, Kammerjunker CEDERFELD DE SIMONSEN i 1813 søgte om Tilladelse til at hugge til Salg.[79] 1815 havde han udarbejdet en Plan for Hugsten, som han ønskede undersøgt af en kongelig Forstmand. KROGH foretog denne Undersøgelse i April 1817, $1^1/_2$ Aar efter at Besidderen havde ansøgt derom og 4 Aar efter at han havde indgivet Ansøgning om Hugsttilladelse. KROGH erklærede, at Skovene var i bedste Tilstand baade hvad Fredning og Kultur angaar; saaledes var der i 1814 udplantet 8 000 Bøgeplanter og samtidig var det forsøgt at saa Granfrø, som dog ikke lykkedes, skønt enkelte Spirer var i god Fremvækst.[80] Han foreslog, at der i de første 10 Aar paa det 541 Tdr. Land store Distrikt maatte hugges i alt $6\,760^1/_4$ Fv. Bøg, hvilket svarer til $1^1/_4$ Fv. Bøg à 72 Kbfd. pr. Td. Land aarlig.[81] Godsets Forbrug skulde tages af dette Kvantum, og efter de 10 Aars Forløb skulde alt Brændesalg fra Skovene ophøre. Hugsten maatte udføres, hvor Overstanderne trykkede Opvæksten, og de aabne Pladser, som endnu fandtes i Skovene, skulde tilkultiveres i Løbet af 2 Aar.

Denne Hugsttilladelse blev dog kun benyttet i ringe Udstrækning, fordi Priserne var lave, og efter de 10 Aars Forløb søgte Besidderen, Kammerherre, Stiftamtmand CEDERFELD DE SIMONSEN om fornyet Hugningstilladelse, og det blev da tilladt ham at hugge for Eftertiden, naar Udvisningen blev foretaget af en fra Rentekammeret udsendt forstkyndig Mand. Den yngre KROGH undersøgte Skoven, atter $1^1/_2$ Aar efter at Besidderen havde ansøgt derom, og fandt den i den fortrinligste Tilstand, saa at den i Fremtiden aarlig kunde afgive 2 000 Al. Egetømmer og 374 Fv. Bøg; disse 374 Fv. skulde hugges i 17 forskellige Skove, og der skulde hvert Aar hugges det samme Kvantum i den enkelte Skov, saaledes i Sophiesminde 1 Fv., i Hedebølle 2 Fv., i Paris 4 Fv. og i Søndergaarde Skov 140 Fv. aarlig. Forskrifter for Kulturen behøvedes ikke, da den hidtil var saa fortrinligt udført.

Det er ret mærkelige Forslag der her gives af en af Datidens ledende Forstmænd. Ganske vist levede man den Gang i en Dekadenceperiode, og hele Landets Administration lod vistnok meget tilbage at ønske i Retning af Energi og Foretagsomhed,[82] og dette forklarer vel den lange Tid, der hengik fra Skovejerne ønskede Undersøgelserne foretagne, og til de i Virkeligheden blev udførte. KROGHS Forslag om, at der kun maatte hugges i 10 Aar, hvorpaa al Hugst skulde ophøre, er ejendommeligt for Tiden; det er Hensynet til Opvæksten, der fremkalder Ønsket om en stærk Hugst i faa Aar; men denne Frem-

gangsmaade var næppe rigtig; det kan ikke være ønskeligt at forynge et Areal i Løbet af 10 Aar og saa standse Hugsten eller snarere indskrænke den til de 100—150 Favne, Gaard og Gods aarlig forbrugte. Den Hugst, KROGH foreslaar i de 10 Aar, er ikke stor, kun c. 90 Kbfod aarlig pr. Td. Land, men efter de 10 Aars Forløb skulde Hugsten dale til 16—20 Kbfod aarlig pr. Td. Land, og det paa et Distrikt, der beskrives som fortrinligt passet gennem 50—60 Aar. Selv KROGHS Forslag om aarlig at hugge 374 Favne maa synes lidet tilfredsstillende for Besidderen, der ønskede Penge til Afbetaling af Godsets Gæld; det er dog kun c. 49 Kbfod pr. Td. Land. Forslaget om at hugge lige meget i hver Skov er vistnok lidet praktisk, selv om det maa ses ud fra, at Hugsten skal gavne Opvæksten; dette opnaas ikke ved at hugge 1 Fv. aarlig som i den $2^1/_2$ Tdr. Land store Sophiesminde Skov. De her nævnte Planer forekommer mig lidet praktiske, selv efter Datidens Forhold, og de svarer kun daarligt til de øvrige Planer, KROGH har lagt for andre fynske Skove.

Fra mange andre Godser ønskedes i denne Periode en kongelig Forstmand til at undersøge Skovene; saaledes søgte allerede 1807 Kammerherre HEIN til Fravdegaard at faa sine Skove takserede for at deres Værdi kunde blive fastslaaet.[83] Paa Vejstrupgaard blev Skovene undersøgt. For Mullerup[84] Skove lagde G. C. ULRICH 1815 en Driftsplan; ikke desto mindre standsedes i 1823 en Auktion over Vindfælder og udgaaede Træer, og Rentekammeret sendte en Forstkyndig over for at afgøre, om disse Vindfælder og udgaaede Træer kunde borttages uden Skade for Skoven.[85] Nyborg By, der ejede et Skovareal paa c. 212 Tdr. Land,[86] fik efter Amtmand LØVENSKIOLDS Forslag Skovene undersøgt 1820 af G. C. ULRICH. De havde tidligere været stærkt forhuggede, men var i de senere Aar velbehandlede, skønt den daværende »Skovinspektør« d. v. s. den af Byens Borgere, som havde Tilsyn med Skovene, slet ingen Forstand havde paa Forstvæsen. Der fandtes c. 5 300 Fv. Brænde, og der kunde aarlig hugges 130—140 Fv. ULRICH anbefalede ved indtrædende Oldenaar at hugge de mindre Træer i Kohaven, men lade de største og bedste Frøtræer tilbage til Opvæksten viste sig. Naar den var $1^1/_2$ à 2 Alen høj, skulde alle Modertræerne hugges; før Oldenfaldet maatte Jorden ophakkes og naar Frøet var faldet skulde Arealet overharves med en jærntændet Harve. Lyshugster omtales ikke. I Anledning af denne Plan erklærede Byfogeden, at da Byen havde c. 30 Favne Deputat aarlig at levere dels til Militæret og dels til

Fattigfolk, blev der kun c. 100 Favne aarligt at sælge, men en saa ringe Indtægt kunde Byen ikke nøjes med af Skovene, saalænge Ildebrandslaanet til Odense ikke var tilbagebetalt; naar det var sket, skulde man gerne lade være at hugge, især hvis det viste sig, at ULRICH havde ansat Etaten for højt.

Der er altsaa før 1825 lagt Plan for Driften af forskellige Skove. Næst efter Brahetrolleborg er dog vistnok Baroniet Lehn det Gods, hvor der først er lagt en Slags Driftsplan.[87] Her havde Generaladjudant RANTZAU-LEHN i 1805 indgivet et Andragende til Rentekammeret om, at en Del af hans Skove paa Hovedgaardsmarkerne maatte undtages for Fredning, fordi de laa spredt paa Markerne og havde meget uregelmæssige Figurer. Hidtil havde Skovene ingen Skade taget, da der aldrig var græsset Faar i de Marker, hvor der var Skov, og Kreaturerne havde Føde nok paa Marken. Han ønskede endvidere Tilladelse til at rydde Skovene paa visse Steder, medens andre Arealer i Stedet indfrededes. Rentekammeret forlangte Kort og en detailleret Beskrivelse over Skovene. 1806 indgav Besidderen en saadan Beskrivelse,[88] hvori han hævdede, at de fleste Skove var ved naturlig Besaaning i en ypperlig Tilstand og inddelte i regulære Hugster. Efter Forslag af Amtmand SCHUMACHER blev der nedsat en Landvæsenskommission,[89] som fandt Besidderens Forslag godt i alle Maader, og foreslog, at kun et Par Hundrede Tønder Land af Hovedgaardens Skovareal, der da udgjorde 642 Tdr. Land,[90] skulde indfredes. Da Rentekammeret ikke fandt Landvæsenskommissionens Bedømmelse af Sagen tilstrækkelig, beordrede det[91] BRÜEL til at undersøge Sagen og give en detailleret Efterretning om Skovene og en Betænkning over RANTZAU-LEHNS Forslag. BRÜELS Indberetning,[92] der fulgte faa Maaneder efter Rentekammerets Ordre til ham, viser et Skovareal som Datidens Skove nu engang var, Ager og Skov vekslende og i Skovene store aabne Pladser, hvoraf en Del allerede var besaaet med Agern, medens BRÜEL foreslog de øvrige tilsaaet med Agern eller Lærkefrø. Som Eksempel skal nævnes Hvidkilde Hovmark Nr. 2, Løvehaven 106 Tdr. Land Skov, 34 Tdr. Land Ager. Hestehaven 31 Tdr. Land Skov, 17 Tdr. Land Ager, Hvidkilde Hovmark Nr. 1 70 Tdr. Land Skov, 171 Tdr. Land Ager, Skovmarken 51 Tdr. Land Skov, 36 Tdr. Land Ager osv. I Skovene paa Bøndergodset fandtes ogsaa mange Aabninger, af hvilke imidlertid en stor Del var besaaede med Agern; i Gunderup Hestehave, 100 Tdr. Land, var saaledes 30 Tdr. Land aabne Pladser besaaet med Agern ved Aar 1800; i Kohaven, 26 Tdr. Land, fandtes 14—16 Tdr. Land Aabninger,

som agtedes besaaet med Birkefrø; i Raarud Skov, 82 Tdr. Land, var 30 à 40 Tdr. Land Aabninger besaaet med Agern; Egene var da 4—5 Alen høje og stod saa godt og tæt som ønskes kunde.

Brüel omtaler, at der i alle Skovene fandtes megen Opvækst af Bøg og Eg; han foreslog nogle Skove fredede, medens til Gengæld andre paa Hovedgaardsmarkerne kunde forblive uindhegnede til de skulde forynges; endvidere skulde en stor Mængde aabne Pladser besaaes med Skovfrø. Skovarealet var 642 Tdr. Land paa Hovedgaardsmarkerne og c. 1 530 Tdr. Land paa Bønderjorderne;[93] i alt 2 172 Tdr. Land.

Rantzau-Lehn underskrev Brüels Plan med den Bemærkning, at han havde faaet alle sine Ønsker opfyldt, saaledes som han i 1805 havde fremsat dem, og at han allerede havde indfredet Løvehaven og Hestehaven, som ikke var indfredede under Brüels Ophold paa Godset, og herved var ikke alene 136 Tdr. Land Skov, men endog 46 Tdr. Land Ager indtaget til Fredskov.

Da Krogh i 1810 berejste Fyn, fandt han, at Brüels Forslag ikke aldeles var udført. Brüel fik da Sagen til nærmere Undersøgelse, og han erklærede, at vel var Løvehaven indfredet, men de aabne Pladser var ikke tilkultiverede, i Gunderup Hestehave blev der græsset Kreaturer, som havde beskadiget de unge Egebevoksninger; andre Steder var der ikke taget Hensyn til Opvæksten, naar der var hugget, og i en Skov laa der betydelige Sletter hen, som skulde have været besaaede med Birke- eller Naaletræfrø. Paa disse Anker svarede Besidderinden, Baronesse Rantzau-Lehn, at der 4 Aar i Træk var gjort Forsøg med Udsaaning af Lærkefrø, men uden Held. Gundestrup[94] Hestehave havde siden 1810 været i Fred. Den Hugst, der klagedes over, omfattede 70 udgaaede Ege, forsynede med Admiralitetets Nulhammer, og 140 Bøge, der skadede Opvæksten. Naar der ikke var foretaget saa store Naaletræbesaaninger som af Brüel foreslaaet, var Grunden den, at Frøet skulde forskrives fra Udlandet og betales i Kurant; desuden fordredes der en ikke ringe Mængde Arbejdskraft til dets Saaning, og Arbejdere var »ej i disse Krigstider at faa, hvad man saa end byder i Arbejdsløn.« Til Trods herfor var dog 30 Tdr. Land bleven besaaet med Naaletræfrø, medens andre 30 Tdr. Land i Græsholmene var besaaet med Agern, og samme Sted var desuden i Foraaret 1811 plantet 10 000 6 à 8aarige Bøge- og Egeplanter; i en anden Skov var plantet 5 000 Ege og Bøge af samme Alder, »saa der er gjort, hvad der i disse Tider kan gøres.«

Saaningen skulde blive fortsat, hvor »Grundens Natur og BRÜELS Plan tillader det.« Samtidig ansøgte Besidderinden om, at Arealet i Løvehaven maatte blive besaaet med Bøg i Stedet for med Lærkefrø, da denne Skov skulde levere Ildebrændsel til Hovedgaarden.

1806 udskiftedes Græsholmene, i hvilke Baroniet kun ejede Overskoven, medens Svendborg By ejede Gærdsel, Græsning og Jordbund; $^1/_3$ af Arealet blev udlagt til Byen. [95] At der senere blev arbejdet i Skoven viser Indberetningerne til Amtet; 1822 er der saaledes plantet 13 000 Fyr- og Granplanter og saaet 31 Tdr. Agern. [96]

Denne Plan, om man tør kalde BRÜELS Udkast saaledes, viser ganske godt, hvad en Skovejer maatte udføre for at faa nogle Lettelser i de ved Forordningen 27 Septbr. 1805 givne Paabud. Det er rimeligt, at han maa forbedre Skoven for at faa Tilladelse til at lade visse Arealer henligge uindfredede, og det er rimeligt, at BRÜEL angiver, hvorledes Skoven skal forbedres, men det er ikke heldigt, at han foreslaar store Kulturer med Lærk, der ikke før var anvendt paa Distriktet, og om hvis Vækstforhold paa denne Egn man intet vidste, og det er urimeligt at stille Fordringer om, at BRÜELS Plan skal gennemføres saaledes til Punkt og Prikke, at der ikke maa kultiveres andre Træarter end de, han har foreslaaet.

Forordningen 27 September 1805 blev kun daarligt overholdt, og Skovene var langtfra udskiftede og indfredede 1811, saaledes som Forordningen paabød. Paa Wedellsborg søgte Besidderen 1810 om Henstand med Opførelsen af c. 850 Fv. Hegn bl. a. fordi en af Forpagterne havde Ret til at græsse sine Kreaturer i en Skov, og da denne Ret først ophørte ved Forpagtningskontraktens Udløb i 1816, vilde det være uhensigtsmæssigt at opføre Hegnet før. Først 1813 blev Skovene til Egeskov udskiftede; Arealet var c. 220 Tdr. Land, hvoraf 47 blev udlagt de Græsningsberettigede. [97] 1815 henstillede KROGH, at Kærsgaard Skove snarest blev udskiftede, [98] men først 1830, da Staten havde overtaget Godset, blev der oprettet en Forening mellem Bønderne og Godsadministrationen om Ophævelse af Græsningsretten, for at Skovene »kan vorde fredede.« [99] Paa Hellerup blev Fællesskabet først hævet 1826, skønt KROGH allerede 1810 havde foreslaaet Udskiftningen og gentaget dette Forslag i 1822, da Staten overtog Godset. [100] Næsten paa alle Godser findes endnu fra 30'erne Forslag om at tage Skove i Fred, og jævnlig er der en saa stor Masse i disse Skove, at de maa have dannet Højskov, da Forordningen udkom. [101] Udskiftningen blev ikke alene foretaget, hvor der virkelig var

Fællesskab, men ogsaa hvor Skoven udelukkende ejedes af een Person. Saaledes lovede Enkefru DE MYLIUS paa Rønningesøgaard 1824 at indfrede Skoven, saafremt hun maatte rydde nogle Skovholme paa Agermarken, og Tilladelsen blev beredvilligt givet, da Amtmanden oplyste, at de Holme, der ønskedes ryddede, ikke udgjorde saa stort et Areal som der ved Udskiftningen kunde fordres udlagt som Erstatning for Græsningen.[102] Forordningens Forbud mod Græsning i Fredskovene blev heller ikke overholdt. For det første har der været delte Meninger om, hvad der var Skov og hvad der var Ager; da KROGH 1811 klagede over, at Egeløkken paa Hvedholm ikke var indfredet, oplyste Grev BILLE-BRAHE, at Egeløkken slet ikke var Skov, men en Hjælpemark, der blev drevet under Hovedgaarden og pløjedes; der fandtes en Del smaa Skovstykker paa Marken, og han havde derfor tænkt at indtage den til Skovkultur, naar den en Gang kunde undværes fra Agerbruget.[103] BRÜEL regnede ogsaa paa Wedellsborg Agerjord med ind til Skovarealet.[104] Dernæst tillod de tilsynsførende Forstmænd af og til Græsning i Skove, hvor Opvæksten var saa stor, at Kreaturerne ikke kunde beskadige den;[105] det er karakteristisk nok for Datidens Skove, at denne Tilladelse var ret søgt; i vore Dage vilde Kreaturerne ikke finde megen Føde i de 30—50aarige Bøgestangskove, og af Lystræer dyrkedes den Gang næsten kun Eg og Æl, under hvilke der næppe har været meget Græs, da den naturlige Undervækst under Egen sikkert hurtigt har kvalt Græsset og Vegetationen i Ællemoserne vist nærmest har været Brændenælder etc. Andre Steder lod man Kreaturerne græsse i Fredskoven, fordi der ikke kunde udlægges et Areal med aabne Pletter til de Græsningsberettigede.[106]

Endelig har det vistnok kostet haarde Kampe at faa Bønderne ud af Skovene, selv om man gik paa Akkord med dem,[107] gav dem Lettelser i Afgifterne eller endog udbetalte dem en Sum aarlig[108] mod at de afstod Græsningsretten. Paa Mullerup faldt det i 1810 meget vanskeligt at holde Ellerup Skovlodder i Fred, skønt Skoven ifølge en mellem Besidderen, Gehejmeraad SCHEEL og Bymændene i 1772 indgaaet Overenskomst var indtaget til Fredskov, i hvilken ingen Græsning maatte finde Sted.[109] Her som saa mange andre Steder havde Bønderne haft Ret til at hugge Gærdsel og bjærge Hø i Skoven, og det var vel én af Grundene til, at de gjorde Vanskeligheder ved at afholde sig fra Kreaturgræsningen, trods baade stærke Ord og haarde Formaninger. Man har vistnok ofte indset det uheldige i at give Bønderne visse Rettigheder i Skoven, men det var

jævnlig nødvendigt at gøre dem saadanne Indrømmelser for i det hele taget at faa en Overenskomst i Stand. [110] Et af de stærkeste Overgreb fra Bøndernes Side fandt vistnok Sted paa Moltkenborg, hvor der 1822 i de til Svindinge og Øksendrup udlagte Fredskove [111] af Bønderne ikke alene blev græsset, men endog pløjet og drevet Kornavl i Gehejmekonferentsraad Grev MOLTKES mangeaarige Fraværelse fra Godset. Han vilde have dem tiltalte og straffede. [112] For øvrigt blev det tilladt Bønderne i det tørre Aar 1821 at tøjre Kreaturerne i Skoven, fordi de stod og sultede paa Marken. [113] Paa Kærsgaard blev der i de Aar, Staten havde overtaget Godset, optaget en Del Heste i Skoven, saaledes i 1830 paa een Gang 5, for hvilke Ejeren maatte betale 12 Rdl. 16 Sk. i Optagelsespenge; af Klagerne fremgaar, at det især var Heste, der blev optaget. [114]

1818 klagedes fra Moltkenborg over, at Bønderne afdrev deres Gærdselskove, skønt de kun havde Ret til Hugst efter Udvisning, og 1831 blev der forespurgt Amtmanden, om Fæstebønderne havde Ret til at hugge og bortrydde deres Gærdselskove, hvad enten disse var indfredede eller ej. I begge Tilfælde svarede henholdsvis Amtmændene LØVENSKIOLD og SPORON, at Fæsterne var uberettigede til en saadan Rydning, med mindre Gærdselskovene var dem udlagt som Ager og Eng. [115]

Da Rentekammeret i 1817 forlangte oplyst, hvorfor en Del fynske Skove ikke var indfredede og fri for Græsningsbenyttelse, svarede Amtmændene, at en Del af de ikke fredede Skovstrækninger var saadanne, som ved Udskiftningen blev udlagt Græsningsejerne, og altsaa ikke var Fredskove, medens andre var smaa Skovstykker med en saa uhensigtsmæssig Form, at Indfredning var vanskelig, eller endelig, at det var store Moser omgivne af Skovstrimler, saa at det ikke kunde regnes for Skov. [116]

Saaledes omtrent var de virkelige Forhold paa Fyn før 1825, men det er rigtignok et langt gunstigere Indtryk man faar ved at gennemlæse Amtmændenes Indberetninger. Indberetningen af 1814 [117] nævner saaledes, at der overalt fredes om Skovene, plantes, saaes og opelskes Skov, samtidig med, at der ikke hugges mere end Skovene med Lethed kan præstere; eller i 1818 »dog viser Indberetningerne, at der i Almindelighed ikke alene drages Omsorg for Skovenes Fredning, men endog for at der plantes.« [118] Men hvorledes blev nu ogsaa disse Indberetninger til? De indsendtes til Amtet fra de respektive Skovejere, straks efter Forordningens Ikrafttræden i smuk rubriceret Form, men senere paa smaa Lapper Papir, hvis Indhold som

Regel er, at der ikke er foretaget nogen Forandring med Skovene, eller »da der paa Odense Hospitals Gods ingen Skov findes, saa er ingen Forandringer foretaget ifølge Forordningen 27 Septbr. 1805.« [119] Ejerne har ofte ikke omtalt de Arealer, der ikke var under Fred; de har kun givet Indberetning om Fredskovene. Jævnlig meddeler Indberetningerne hvor mange Planter der i et enkelt Aar er plantede paa et Distrikt, men derudover faar man kun faa Oplysninger gennem dem. Arealerne oplyser de kun lidt om, dels fordi der kun er medtaget de indfredede Skove og dels fordi man ofte ikke kendte de enkelte Skoves Størrelse, saa at der jævnlig slet intet Areal er opgivet. Om Fredningen giver de vel en Del Oplysninger, men disse Forhold er som Regel fremstillede alt for gunstige til at svare til Virkeligheden. Undertiden har Indberetningerne dog gjort nogen Nytte, men vistnok ikke i Forhold til det Arbejde, der er anvendt paa dem, selv om dette ikke har været særlig stort.

Efter Kroghs Rejse paa Fyn 1810 synes der ikke at have været foretaget en lignende Inspektion af Skovene; ganske vist fik Forstmester Baastrup i 1838 Ordre til at udarbejde en Beskrivelse af de fynske Skove, dog navnlig saadanne som ikke hørte til Hovedgaarde, men alligevel egnede sig til bestandig Fredning. [120] Baastrup udarbejdede en saadan, men den er meget kort, omtaler kun Skovenes Bevoksning og giver Forslag om deres Indfredning; Arealerne er ikke angivet. I Hovedsagen har Tilsynet siden Kroghs Rejse indskrænket sig til en Inspektion i de Skove, hvor Ejeren ønskede at hugge til Salg før der var forløbet 10 Aar fra Købet; [121] der er dog ogsaa inspiceret en Del forhuggede Skove. [122] Og dog har der sikkert været nok at tage fat paa at dømme efter de Klager, der er indgaaet til Rentekammeret. Ehlers Klager er omtalt foran. I flere anonyme Skrivelser omtales Mishandling af Skovene; »enhver kan hugge saaledes i sin Skov, at den første Efteraarsstorm vælter langt mere end han selv har hugget.« [123] Endvidere omtales, at den Tilsynshavende narredes; paa Gyldensteen skal man have vist ham alle de Skove, hvori der ikke var hugget, men sørget for, at han ikke kom til de forhuggede Skove. [123] I en anden anonym Skrivelse af 1827 omtales, at den unge Bøgeskovs værste Fjende i Vestfyn var Tærskerne, fordi de skar Bøgeris til Rensekoste; de gik jævnlig en hel Mil for at faa saadanne Koste, og de tog baade Sidegrene og Topris. Husmænd og deres Børn bandt Koste og solgte dem for 1 Sk. Stykket. Unge Ege blev skaaret af til Støttekæppe, Vognkæppe

og Klove, et Staldbindsel til Køer. Da dette ikke betragtedes som Tyveri, blev den Skovfoged, der vilde holde streng Opsigt, anset for noget meget slemt [124] og han saa derfor som Regel ingen Ting. [125]

Som nævnt bestod Tilsynets Arbejde navnlig i en Undersøgelse af de Skove, hvor Ejeren agtede at hugge til Salg uden at have ejet Skoven i 10 Aar. Som Regel blev det tilladt at hugge et bestemt Antal Favne til Salg i Løbet af faa Aar, [126] saaledes paa Skovsbo, Hesselagergaard, Faarevejle, Erholm og andre Steder. At man gik denne Vej fremfor aarlig at hugge en omtrent lige stor Masse har vistnok ligget i, at Opvæksten trængte til Lys, og disse Hugster har kun gavnet Skovene.

For øvrigt sørgede KROGH og ULRICH for at gøre Overholdelsen af § 20 i Forordn. 1805 (Forbudet mod Salg i de 10 første Aar efter Købet) saa let som muligt, men dette Forhold ændrede BAASTRUP noget, samtidig med at han indførte et vidtløftigt Skriveri om disse Forretninger. Da f. Eks. Ejeren af Dyregravede Skov 1828 søgte om Hugningstilladelse, bestemte BAASTRUP, at der paa det 45 Tdr. Land store Skovareal maatte hugges 90 Favne i Løbet af 2 Aar [127] imod at der blev udført visse Kulturer og BAASTRUP selv udførte Udvisningen med en passende Del hvert Aar. Amtmand CEDERFELD DE SIMONSEN gjorde med Rette opmærksom paa, at Udvisningen burde foregaa paa een Gang, og at der ved BAASTRUPS Rejser blev paalagt Ejeren unødvendige Udgifter, som let kunde bevirke, at han hellere lod Skoven ligge hen i 10 Aar end udførte Kulturer og betalte BAASTRUPS Diæter.

Selv om der blev taget ret varligt paa Bestemmelserne i § 20 og Hugst vistnok stedse blev tilladt, gik man dog undertiden stærkt i Detailler med Paragraffens Overholdelse. Paa Klingstrup udstrakte man den til at gælde Agerjordens Strøtræer eller smaa Skovholme, [128] skønt Ejeren 1811 erklærede at have faaet Gaarden med sin »nuhavende Kone«, der ejede den før 1805; rigtignok viste dette sidste sig at være omdisputabelt, da Skødet først var tinglæst 1807, men ULRICH, der undersøgte Skoven, erklærede, at der var indtaget et større Skovareal til bestandig Fredning end der ved en formelig Udskiftning vilde være blevet Fredskov, og han anbefalede derfor, at der maatte sælges fra Skoven. Paa Kathrinebjærg paa Langeland søgte Ejeren at faa sin 8—9 Tdr. Land store Skov synet, da han ønskede at hugge 12—16 Ege til Salg. [129]

Der solgtes en stor Mængde større Ejendomme paa Fyn i den første Fjerdedel af Aarhundredet, [130] f. Eks. Hesbjærg, Røn-

ningesøgaard, Søbysøgaard, Ulriksholm, Løgismose, Klingstrup, Bjørnemose, Nakkebølle [131] og andre; Skovene til Nakkebølle skal være bleven slemt forhuggede i denne Periode. [132] Desuden havde Staten Pant i en stor Mængde Ejendomme, nemlig Grevskaberne Wedellsborg, Muckadell og Langeland, Baronierne Brahetrolleborg, Lehn og Holckenhavn, Stamhusene Hverringe, Hindsgavl, Moltkenborg, Sandholt, Juelsberg, Fjellebro og Nedergaard samt Ejendommene Hollufgaard, Brahesborg, Vejrupgaard, Selleberggaard, Lavindsgaard, Hesselagergaard, Hjortholm, Faarevejle, Lammehauge, Brudagervængerne, Barnekildegaard og Søbogaard. De her nævnte Godser og Gaarde er de Ejendomme med Skovskyld, hvori Statsgældskassen havde Pant i 1833. Direktionen for Statsgælden og den synkende Fond tilstillede 1833 Amtmændene en Anmodning om at paase, at der ikke blev foretaget utilladelig Skovhugst paa disse Ejendomme. [133]

Der var altsaa Ejendomme nok paa Fyn, med hvis Skove Staten havde Tilsyn og hertil kom, at Staten i Aarene 1822—29 overtog en Del Godser, nemlig i 1822 Hellerup, [134] som atter blev solgt 1836, 1824 Frederiksgave og Flenstofte, [135] der blev gjort til Domæne 1840 [136] og solgt 1854, [137] 1825 Selleberg, som solgtes 1826, 1828 Brahesborg, [138] som snart efter blev solgt, 1829 Kærsgaard, [139] der solgtes 1833 og endelig Faarevejle paa Langeland. [140]

Forbudet mod Salg fra Skovene i de første 10 Aar af Ejetiden er vistnok nogenlunde godt overholdt paa Fyn, til Dels fordi Afsætningen i Hovedsagen synes at være foregaaet ved Auktion, og denne blev afholdt af Herredsfogeden, som altsaa havde let Adgang til at udøve Kontrol. Men adskillige af de nye Skovejere, af hvilke nogle næppe kunde skrive deres eget Navn, [141] har vistnok haft den ærligste Villie til at forhugge Skovene, og gennem den før omtalte Omgaaen af Forordningen er det ogsaa af og til lykkedes for dem. Lovens øvrige Paragraffer blev vistnok meget ofte overtraadt, indtil der henimod Midten af Aarhundredet blev taget lidt kraftigere Forholdsregler herimod.

Naar altsaa Udskiftning og Indhegning ikke blev udført, saaledes som Forordningen paabød, Kreaturgræsning i Skovene stadig fandt Sted, om end i begrænset Omfang, Skove blev bortryddede efter at være udparcellerede og endog Bestemmelsen i § 20 blev omgaaet, kan det ikke undre, at der blev indgivet Forslag til Forbedringer og Ændringer i Forordningen. Ehlers gav 1812 en Række Forslag i saa Henseende; [142] herefter skulde

Skoven først og fremmest udskiftes og indhegnes, og indtil det var sket, skulde det være Ejeren forbudt at hugge i Skoven. Ved Salg af Skov maatte Sælgeren kun forbeholde sig $^1/_{50}$ af det Brænde, Skoven indeholdt. Ingen Gaard, stor eller lille, maatte udstykkes, før Skoven var udskiftet og det til Fred bestemte Areal indhegnet; ingen Fredskov maatte udstykkes i Parceller under 50 Tdr. Land. Dersom nogen afbarkede Træer i en Ring omkring Stammen, skulde han dømmes til Forbedringshusarbejde; blev der græsset Kreaturer i en Fredskov, skulde der betales 4 Rdl. i Mulkt for hver Td. Land Skoven indeholdt. Enhver Skovejer skulde være ansvarlig for den ulovlige Skovhugst, der var sket baade i hans egen og hans Formænds Tid. Endvidere burde enhver Skovejer indlevere rigtige Kort over sit Skovareal til Rentekammeret, samt oplyse, hvilke Arealer der skulde være Fredskov, hvilke der var afdrevne efter Udskiftning og hvilke der var afdrevne uden lovlig Udskiftning. Skovudskiftning skulde approberes af Rentekammeret.

Nogen Forandring i Lovgivningen fremkom imidlertid ikke; der blev ganske vist 1813 udarbejdet et Lovforslag, [143] i hvilket en Del af de af EHLERS foreslaaede Bestemmelser findes; Forslaget fik kongelig Underskrift, men traadte aldrig i Kraft, da Kongen ikke vilde gaa med til den Udgift af 4 000 Rdl. aarlig, som Forslaget fordrede til Lønning af Skovinspektører. Senere blev dog Bestemmelsen om, at Skove ikke maatte udstykkes i mindre Parceller end 100 Tdr. Land optaget i Forordn. 3 December 1819.

I den første Fjerdedel af Aarhundredet bestyredes de fynske Skove af Folk, som gennemgaaende var dygtige Jægere, men med hvis forstlige Viden det vistnok var meget slet bevendt, og af hvilke endog enkelte synes at have haft ondt ved at skrive deres eget Navn. [144] Undtagelser herfra dannede dog Brahetrolleborg, Taasinge, hvor CLOOS i 1814 blev Skovrider og Wedellsborg, hvis Skove i Aarene omkring 1812 bestyredes af Forst- og Jagtjunker Baron F. WEDELL-WEDELLSBORG. [145] Omtrent fra 1816 begyndte navnlig en Del Gartnere at søge til Skovene for at faa Beskæftigelse, [146] og de indgav da en Del Forslag til Rentekammeret om Skovarealets Udvidelse. [147] Gartnerne mente sig kvalificerede til at bestyre Skove, fordi de kendte til Plantning, og deres Antagelse vilde vel ogsaa have været heldigere end om der var antaget nogle af de afskedigede Officerer, der ved Aarhundredets Begyndelse søgte Skovridertjenester. [148] De Forslag der blev indgivet gik i Reglen ud paa

at paavise, hvorledes der uden Udgift for Staten kunde plantes et vist Antal Planter aarlig, f. Eks. ved at der blev indbetalt nogle faa Skilling til saadan Plantning ved hvert Barns Fødsel og Konfirmation og ved hvert Pars Vielse. Hvad enten disse Forslag stammede fra Gartnere eller fra fallerede Købmænd og Konditorer, paaviste de selvfølgelig Nødvendigheden af, at der blev ansat et Overopsyn over disse Anlæg, og at dette bedst, mod en passende Gage, kunde overgives Forslagsstilleren. Enhver troede at kunne skaffe sig en god Stilling ved at ride Datidens Kæphest, Skovene, men Rentekammeret forelagde ikke disse Forslag for Kongen, til hvem de i Reglen var stilede. Det var under alle Omstændigheder ikke Kræfter som Gartnere og Konditorer, der skulde bringe Skovene ud over den døde Periode, thi der var unge og forstligt uddannede Mænd nok til at arbejde i Skovbruget. Det, der skulde ophjælpe Skovbruget, var bedre Tider, og da først de kom, viste der sig snart et efter Tidens Forhold intensivt Skovbrug paa Fyn.

Som nævnt havde Befolkningen ondt ved at glemme de Friheder, den tidligere havde haft i Skovene. Paa Kærsgaard benyttede man vistnok i ret rigelig Grad vissent Løv fra Skoven til Gødning i Humlehaverne, og endnu 1832, da Staten havde overtaget Godset, søgte 3 Gaardmænd om at maatte faa 6 Læs Løv aarlig. Rentekammeret nægtede det efter at have modtaget KROGHS Beretning om det skadelige i at fjerne Løvet. [149] Husmændene paa Thurø, hvor Skovene endnu i vore Dage [150] til Dels henligger i Fællesskab, søgte i det foderknappe Aar 1826 Rentekammeret om at maatte ruske Græs og Brændenælder med Hænderne i Skovene, samt borttage det om Efteraaret nedfaldne Løv for at blande det mellem Gødningen. [151] Baade Græsset, Brændenælderne og Løvet virkede efter Husmændenes Mening kvælende paa Opvæksten og gav gode Tilholdssteder for Mus etc. Gaardmændene havde imidlertid en gammel Gæld at afbetale til Husmændene i Anledning af, at disse havde klaget over, at Gaardmændene forhuggede Skoven, da de vilde borttage en Del Træer, der var stemplede med Kammerherre HEINS Hammer, og de indklagede da Husmændene, som allerede havde rusket Græs, idet de hævdede, at Græsset, navnlig i tørre Aar, gjorde Gavn ved at beskytte de unge Planter, medens Løvet var et for Planterne »bevarende og gødende Mulde«. Husmændenes Ansøgning blev afslaaet.

OLDENBURG hævder, at en stor Del af de mange Vandhuller i Skovene til Hvidkilde er fremkomne ved, at Bønderne har

gravet Bladjord, [152] men han angiver intet om, hvornaar det er sket.

Paa en stor Mængde og vel sagtens paa alle Godser havde Fattigfolk Tilladelse til at samle »Trosbrænde« ɔ: nedfaldne Grene. Allerede 1773 blev der givet Regler for Brændesankningen paa Juulskov Gods, [153] og i 1818 var det paa Glorup kun tilladt at sanke om Lørdagen, men her maatte der ydes noget for Tilladelsen, idet de, der for et halvt Aar ad Gangen fik Sankeseddel — saadanne udstedtes nemlig, underskrevne af Besidderen — havde »at arbejde 12 Dage ved Hørren uden Betaling.« Der udstedtes Sankesedler hvert Halvaar, og det synes altsaa som om et Aars Sanketilladelse skulde betales med 24 Dage »ved Hørren«, men til Trods herfor var der Sankere i ret rigeligt Tal, hvilket vel er et Bevis for, at Sankningen kunde betale sig. [154]

Man var i det hele taget vistnok i denne Periode tilbøjelig til at drive Tuskhandel med Arbejde. 1827 blev der paa Hellerup afhændet en Del Græs til Slet, der blev betalt med Arbejde. 1 Læs kunde »købes« mod at hakke 300 Fv. $^3/_4$ Al. brede Striber, ved at opgrave og plante 500 Bøge eller ved at samle 15 Skpr. Agern. Krogh havde foreslaaet, at der kun skulde plantes for Græsset, men Skovrider Bøving erklærede, at der ikke fandtes Planter nok dertil paa Distriktet. Resultatet blev, at der af Græssets Købere skulde graves 9 000 Fv. Striber, plantes 2 750 Bøge og indsamles 6 Tdr. $^3/_4$ Skp. Agern. [155]

En Del af de store Deputater, der senere var til saa megen Besvær for flere Godser, stammer fra denne Tid. [156]

Omtrent fra 1825 begyndte Godsejerne at ansætte virkelig uddannede Forstmænd som Skovridere, og som Følge heraf kom der bedre Tider for Skovene, saa meget mere som de daarlige Tider snart efterfulgtes af bedre.

SKOVBRUGET 1825—1900.

I 1823 var Kapitelstaksten paa Rug i Sydfyn 1 Rdl. 90 Sk., 1825 var den steget til 2 Rdl. 32 Sk., og fra dette Aar steg Priserne jævnt paa alt, saa at Gennemsnittet af Kapitelstaksten for Rug i de 7 Aar 1826—33 var 4 Rdl. 17 Sk. pr. Td. [1] Allerede 1825, altsaa før Virkningen af de bedre Tider, der var i Færd med at oprinde, endnu havde vist sig, begyndte der imidlertid store Arbejder i en Del af de fynske Skove, idet der fra dette Aar blev udført nye Skovanlæg paa Hvedholm og Holstenshuus, medens man i de følgende 5 Aar lod Skovene paa Einsidelsborg, Langeland og Wedellsborg, undersøge af kyndige Forstmænd. Paa Brahetrolleborg arbejdedes der baade i de onde og de gode Tider stærkt i Skovene, og det samme kan til Dels siges om de Godser, Staten havde overtaget.

Paa Brahetrolleborg havde OPPERMANN fortsat sine Arbejder saaledes som de er omtalt foran. Den stærke Udhugning vedblev han fremdeles at føre, og endnu i 1860 [2] fastslog han, at Egen fra det 30te til det 50de Aar maatte fra en Stilling omtrent saa mørk som Bøgens bringes ned til det halve Stamtal. Hovedstammerne skulde særlig plejes ved Hugsten og Forsømmelser i denne Periode stod ofte ikke til at redressere. Efter det 50de Aar maatte Egen, naar den ønskede Stammelængde var naaet, holdes saa lyst, at Hovedstammerne ikke mistede nogen Topgren. I Naaletræ huggede han ogsaa stærkt, da Træerne ellers gik ud paa denne fattige Bund. Ællen er i endnu højere Grad Lystræ end Egen, og er den først een Gang holdt tilbage, retter den sig vanskeligt igen. [3] Det er derfor ikke alene nødvendigt at fremkalde den lyse Stilling ved stærk Hugst, ogsaa Kulturen maa udføres paa temmelig stor Afstand, men i øvrigt var OPPERMANN ikke paa det rene med denne Træarts Behand-

ling og han tilraadede derfor at anstille Forsøg med den. Han mente den burde udhugges saa snart den havde sluttet sig, og derefter burde der arbejdes hen til, at Kronen stadig udgjorde $^1/_3$ af hele Højden. Saa snart der viste sig Græs, maatte den underkultiveres.[4]

Ogsaa Afsætningen, der foregik dels ved Auktionssalg og dels ved Salg underhaanden i store Partier, beskæftigede OPPERMANN meget. En af Hovedreglerne var, at der ved Auktionerne skulde udbydes forskellige Sortimenter af den Træart, der især blev solgt. Navnlig ved Naaletræ blev der sørget for, at alle Sortimenter til Bygningsbrug fandtes paa samme Auktion, og OPPERMANN betragtede dette som en saa vigtig Sag, at han undertiden lod det Sortiment der manglede, tilkøre fra andre Steder. Alle Deputater og Udleveringer henvistes saa vidt muligt til de Skove, hvor Priserne var lavest; Effekter fra Udhugning i Bøg sorterede han ikke, men lagde Stammerne i Udhugningsbunker, saaledes som de faldt. Han ansaa det for meget ønskeligt, at de af Rodfordærveren angrebne Graner blev bragt bort fra Auktionsstedet før Auktionen, og han foreslog at godtgøre Køberne for beskadigede Stammer, naar der blev solgt Gran paa Roden; det kunde ganske vist blive en vidtløftig Sag, men blev der solgt uden en saadan Forpligtelse til Godtgørelse, vilde det afholde mange Libhavere fra at komme til Auktionen, fordi de hos Købmændene kunde faa godt Tømmer, som endog blev tilkørt dem frit, hvis de ikke selv havde Befordring. De maatte altsaa have særdeles godt Køb, hvis de skulde gaa til Auktionen og løbe Risikoen for at faa beskadiget Træ. Om Forslaget blev udført er mig ubekendt.

Det indskærpedes Skovpersonalet at stille sig i samme Forhold til Auktionskunderne som den reelle Købmand til sine Kunder, saa at de altsaa søgte at vinde en vis Popularitet. Naar saaledes Køberne anmodede om at maatte skove om Søndagen, skønt Søndagsskovning efter Konditionerne var forbudt, tillod OPPERMANN det stedse, naar Skovfogederne vilde paavise Effekterne og indestaa for, at ingen Uorden fandt Sted. — Han nævner det uheldige i at lade Numre være usolgt ved Auktioner, og paa Steder, hvor Auktionerne gik mindre godt, udbød han kun en ringe Mængde Effekter, men havde saa andre Steder mere liggende, som kunde sælges, hvis det viste sig, at Kunderne ikke var tilfredsstillede.

De mange Klager over Naaletræprisernes Dalen vilde OPPERMANN ikke erkende var berettigede, thi paa Trolleborg betalte Naaletræet sig bedre end Bøg. I Aarene 1815—57 havde

Naaletræet givet et Udbytte af 142 564 Rdl.; Renudbyttet af Bøg og Naaletræ forholdt sig 1859 som 6 til 11 [5] ifølge en af OPPERMANN anstillet Beregning.

Udmærkning af Hovedbestandstræer blev udført baade i Eg, Æl og Naaletræ; i Gran blev Hovedbestandstræernes tørre Grene afskaarne til c. 8 Al. Højde, hvorved Træerne blev let kendelige. Udgiften herved var c. 2 Sk. pr. Stamme.

Saaning af Gran anvendte OPPERMANN kun i ringe Grad, fordi de saaede Bevoksninger paa Grund af den tætte Stilling blev sat omtrent 8 Aar tilbage i Vækst i Forhold til de plantede, og desuden kunde de magre Jorder ikke ernære saa mange Planter. Granerne skulde plantes tæt, da man derved fik Udhugningseffekterne bedst formede. [6] Skovfyr blev fremdeles saaet, [7] og det samme gjaldt som Regel Egen. Lærk anbefalede han, fordi Veddet i mange Henseender kunde erstatte Eg, men Lærken maatte anvendes som Indblanding i de øvrige Naaletræbevoksninger, [8] da den ikke vilde trives i ren Bevoksning; saa længe der var Naaletræarealer nok at indblande den i, vilde OPPERMANN ikke anvende den i Bøgeskoven, thi »i de oprindelige Løvtræskove er rene Bøgebevoksninger, hvorved Betingelserne for en god Vækst stadig haves for Øje, et saa afgørende Kendemærke paa Administratorens Dygtighed, naar de opnaaes uden uforholdsmæssige Udgifter, at man med Rette undgaar Indblandinger, da Erfaringen noksom har vist, at de oftest anvendes for at skjule forudgaaede Fejl.« [9]

I næsten alle de Aar OPPERMANN virkede paa Brahetrolleborg arbejdede han under samme Principal.

Grev DITLEV CHRISTIAN ERNST REVENTLOW er født 1782 og overtog i 1801 Baroniet, hvor han fortsatte mange af de Forbedringer, Grev JOHAN LUDVIG REVENTLOW havde paabegyndt. [10] Han har næppe taget aktiv Del i Skovenes Bestyrelse, men han har indset det heldige i at give Skovrideren frie Hænder, og naar OPPERMANN har kunnet udføre saa store Arbejder, og naar Skovene paa Brahetrolleborg gennem hele Aarhundredet har været de mest velplejede i Landet, saa skyldes det i første Linie, at Besidderne stedse har ladet Skovriderne arbejde under saa frie Forhold som muligt; OPPERMANN fremhæver dette stærkt i sin Piece om »Skovens Tilvækst og vor Rentefod«. Grev DITLEV REVENTLOWS Tillid til OPPERMANN har ofte givet sig Udslag bl. a. deri, at han ikke ønskede udfærdiget en Instruks for Skovrideren, eller i at han stedse approberede OPPERMANNS Forslag, eller endelig i at han allerede i Begyndelsen af 20'erne ved Løfte om Pension til OPPERMANN eller hans eventuelle

Enke, samt ved Gageforbedringer søgte at holde ham knyttet til Godset. Grev DITLEV REVENTLOW døde 1854.

JOHANN CARL VINCENTZ OPPERMANN er født 31 Decbr. 1784 i det sydlige Hannover, hvor Faderen var Præst. Hans forstlige Uddannelse fandt Sted her, idet han praktisk lærte at behandle Højskov af Bøg og Eg, samt Mellemskov. Nogen teoretisk Uddannelse har han ikke faaet, men ved Selvstudium har han stedse søgt at holde sig paa Højde med Tidens forstlige Viden; Hjælpefagene har han dog ikke kunnet overkomme at sætte sig ind i. Efter Franskmændenes Besættelse af Hannover i 1803 rejste OPPERMANN, som saa mange af hans jævnaldrende Kammerater, til Udlandet, og i 1804 kom han til Brahetrolleborg, hvor han to Aar senere ved THORDSENS Død blev Skovrider. [10]

Forstraad C. V. OPPERMANN.

Saaledes som Forholdene var paa Brahetrolleborg falder det ret naturligt, at han udviklede Udhugningskunsten, thi da de gamle Træer paa de $^3/_4$ af Bøgearealet snart maatte hugges af Hensyn til Opvæksten, vilde der komme en Periode med Mangel paa gammel Masse, og det er da rimeligt, at han søgte at bøde herpaa ved at forøge Udhugningsmassen. Hans skarpe Iagttagelsesevne overfor alle Forhold i Skoven har tidligt vist ham den Vej, han skulde slaa ind paa. Tanken om Udmærkning af Hovedbestandstræer har han vistnok faaet ved at spekulere over, hvorledes Baroniet skulde levere et i øvrigt ringe Kvantum svært Bøgegavntræ, som Arvefæsterne havde Krav paa. Endnu længe efter at OPPERMANN havde trukket sig tilbage, var det meget vanskeligt for Distriktet at præstere denne Leverance paa næppe 1 000 Kbfod 18—24 Tmr. svært Bøgetræ.

Den største Fortjeneste har OPPERMANN dog utvivlsomt indlagt sig ved Indførelsen af den stærke Udhugning, selv om det kun til Dels er fra Brahetrolleborg, at den stærke Hugst har bredt sig; omtrent jævnsides hermed i Betydning staar hans Behandling af Egen. Ved Midten af Aarhundredet var man ved at opgive Dyrkningen af denne Træart i ren Bestand, men

gennem den stærke Hugst har man lært, at Egen kan betale sin Plads i Skoven lige saa godt som de andre Træarter.

Skønt REVENTLOW og OPPERMANN i Virkeligheden er Grundlæggere af det økonomiske Skovbrug i Danmark, [11] hengik der mange Aar før deres Skovbehandling trængte igennem; paa Fyn blev OPPERMANN dog tidligt bekendt som den dygtige Forstmand han var. Da han i 1825 tænkte paa selv at bebo Grøftebjærggaard i Vissenbjærg Sogn, som han havde købt, foreslog Baron HOLSTEN ham at overtage Bestyrelsen af Langensø Skove, hvilket OPPERMANN dog afslog; 1826 lagde han en foreløbig Plan for Einsidelsborg Skove, hvis Overbestyrelse han senere paatog sig; ogsaa paa de Brahetrolleborg nærliggende Godser Skjoldemose og Rødkilde benyttede man sig af hans Erfaring og Dygtighed. Endelig er nogle af Fyns dygtigste Skovbrugere i ældre Tid uddannede af OPPERMANN, saaledes BØVING paa Hvedholm og BERG paa Holstenshuus og Langensø, ligesom ogsaa C. H. SCHRØDER paa Wedellsborg regner OPPERMANN for sin egentlige Læremester. Men herudover gik OPPERMANNS Indflydelse paa det danske Skovbrug i mange Aar ikke. Først som Medlem af Kommissionen af 1850, der undersøgte Statens Skovvæsen, fik han nogen Indflydelse paa de Forandringer, der efter denne Kommissions Forslag blev foretaget i Statsskovene.

I OPPERMANNS Tjenestetid voksede Skovarealet paa Brahetrolleborg fra 2 280 til 3 054 Tdr. Land og karakteristisk nok foregik den største Arealforøgelse i Aarene 1806—23. [12] 1857 tog han sin Afsked som Skovrider og levede derefter i København til sin Død, 17 Oktober 1861; men i disse Aar vedblev han stedse at staa i Forbindelse med sit gamle Distrikt. Han var Forstraad og Ridder af Dannebrog.

Karakteristisk for OPPERMANN var hans skarpe Iagttagelsesevne — vi skal baade studere Bøger og Naturen var hans Valgsprog — og hans store Forsigtighed med ikke at gennemføre noget nyt, før han havde prøvet det. Hertil kom hans for en privat Skovrider paa den Tid sjældne Interesse for alle Erfaringer vedrørende Skovbruget, for Forstvidenskaben om man vil, en Interesse, der var saa stor, at han klagede over, at de yngre Forstmænd ikke studerede tilstrækkeligt. [13] Han deltog med Iver i forstlige Forsamlinger og debatterede gerne forstlige Spørgsmaal baade i Tale og Skrift. Stor Fortjeneste har OPPERMANN indlagt sig ved at offentliggøre sine forstlige Erfaringer, et for alle ældre Forstmænd efterfølgelsesværdigt Eksempel; foruden Artikler og Afhandlinger i nogle Tidsskrifter har han skrevet et Par Smaapiecer, som han vistnok selv maatte

bekoste udgivne, nemlig: Nogle Bemærkninger om Forholdet mellem Skovens Tilvækst og vor Rentefod. 1836 og Om Række-plantning til Opelskning af Naaleskov. 1852.

Efter OPPERMANNS Fratrædelse overtog Jagtjunker PAULSEN Distriktets Bestyrelse. Hans Skovbehandling var meget afvigende fra OPPERMANNS, navnlig gik han straks over til en langt svagere Hugst i alle Træarter. Priserne faldt stærkt efter 1857, og der kunde ikke afsættes saa store Mængder Brænde som tidligere. OPPERMANN foreslog da PAULSEN at formindske Udhugningsmassen i Bøg, men ikke i de andre Træarter. I Indstillinger til Baroniets Besidder af 1858 og 1860 klager OPPERMANN over de Afvigelser fra den tidligere Skovbehandling, PAULSEN indførte, og han har vistnok ogsaa haft god Grund til Klage. Navnlig har den svagere Hugst i Egebevoksningerne vistnok skadet en Del. Men det maa ikke glemmes, at PAULSEN arbejdede under mindre heldige Forhold, idet der efterhaanden blev en stor Hovedbenyttelsesmasse, som først maatte afsættes, og da Afsætningsforholdene i Begyndelsen af hans Tjenestetid var lidt vanskelige, valgte han at hugge svagere i de yngre Bevoksninger, fremfor at forhale Hugsten i Bøgeforyngelserne, der i Aarene 1866—83 omfattede c. 300 Tdr. Land. Nogen Undskyldning for hans svage Hugst i de gode Aar i 70'erne gives der dog vistnok ikke.

1863 blev der foretaget et Magelæg mellem Galteløkke Skov under Holstenshuus og en Del af Gjærup Skov under Brahetrolleborg, hvilket sidste Gods afstod 200 Tdr. Land og i Stedet fik 160 Tdr. Land Skov og et kontant Beløb.

Om PAULSENS øvrige Virksomhed skal bemærkes, at han var en energisk Kultivator, for hvem baade de kunstige og naturlige Foryngelser lykkedes godt. Hans svage Hugst skadede ikke Skoven saa meget som det var at vente, og især led Bøgen ikke meget, fordi der var mærket Hovedbestandstræer, men Udbyttet blev mindre end det kunde have været, hvilket kan ses af, at Nettoindtægten i Aarene 1863—83 gennemsnitlig var 16.8 Kr. pr. Td. Land Totalareal, men i de 3 Aar 1883—86, da Skovrider KOCH bestyrede Distriktet, 18.3 Kr. pr. Td. Land, skønt Priserne i disse 3 Aar i alt Fald paa Nabogodset Hvedholm var lavere end Gennemsnitspriserne i PAULSENS Bestyrelsestid og skønt Udgiften var steget til 15.3 Kr. fra 9.5 Kr. pr. Td. Land i Aarene 1863—83.

I Slutningen af OPPERMANNS Tjenestetid blev det bestemt, at der skulde udarbejdes en Driftsplan for Skovene, men dette Arbejde blev aldrig fuldendt. Først i 1885 traadte en af Skov-

taksator JESPERSEN udarbejdet Driftsplan i Kraft; denne Plan blev revideret i 1899. Ifølge KOCH har Arealet været følgende i Perioden 1786—1883:

		1786	1806	1823	1843	1863	1883
Samlet Areal	Tdr. Land	2511	2280	2880	3024	3029	3032
Bevokset »	—	2487	2256	2574	2713	2708	2708
Ubevokset »	—	24	24	306	311	321	324
Eg »	—	0	200	248	260	299	192
Bøg »	—	2238	1607	1607	1607	1589	1713
Naaletræ »	—	0	200	450	577	539	489
Andet Løvtræ Areal	—	249	249	269	269	281	227

Paa Hvedholm havde man trods ret omfattende Arbejder kun faaet c. 50 Tdr. Land af Svanninge Bjærge i Kultur, medens Skovene bestyredes af KÆSTEL. Han afløstes i 1826 af Skovrider SAUST,[14] som straks tog fat paa Kulturen i Bjærgene, idet han i 1826—27 foreslog gravet 20 000 Plantehuller til Gran; Udgiften til Hullegravning og Plantning anslog han til 48 Rdl., altsaa c. 8 Rdl. pr. Td. Land, saa at Kulturen endog efter Datidens Forhold var billig; skønt Besidderen Grev P. BILLE-BRAHE ikke fandt Prisen ubillig, paalagde han dog SAUST, at se at faa Arbejdet udført for en mindre Sum. I de egentlige Skove saaedes og plantedes Birk, Æl og Poppel, samt lidt Bøg. Hele Kulturbudgettet var for 1826—27 c. 90 Rdl. Det følgende Aar foreslog SAUST Plantning af 40 000 Graner som Nykultur og 20 000 til Efterbedring. Langs Vestsiden af Svanninge Bjærge skulde der for at skaffe Læ plantes 2—3 Rækker Popler i $^3/_4$ Al. dybe, 1 Al. brede gravede Render, der kunde graves for 1 Sk. pr. Fv.; Kulturbudgettet var paa 205 Rdl.

1829 blev SAUST pludselig afskediget og hans Eftermand blev Forstkandidat P. J. BØVING. Det er næppe store Ting, der var udrettet af SAUST, i alt Fald skriver BØVING, at »Anlæget i 1829 bestod af faa Tdr. Land sluttet Skov i Grupper, samt enkeltstaaende hensygnende Træer.«[15] Af de Regnskabsbilag, der findes paa Hvedholm og som er i den fuldstændigste Orden, saa at der den Dag i Dag kunde laves det fortrinligste Regnskab efter dem, fremgaar det, at BØVING har taget fat med stor Kraft. I Aaret 1829—30 indsamledes der om Efteraaret 6 Skpr. Bøgeolden à 1 Rdl. pr. Skp., men $321^1/_2$ Skpr. Agern. Der blev nedhakket Bøgeolden i Enemærket, og til Saaning af Agern blev der pløjet Furer og desuden gravet 6 490 Fv. $1^1/_2$ Al. brede Striber à 1 Sk. pr. Fv.; samtidig gravedes 3 536 Kvadrater à 24 Sk. pr. 100 til Bøgeolden. Agern blev sat i Kuler til

Overvintring. I Vintertiden huggedes der, som Regel paa Dagløn, sjældnere paa Akkord pr. Læs; i Foraarstiden blev sat Gærder og Hegn, Planteskolerne blev gravede, planerede, beplantede og lugede, og at dømme efter det Antal Dage, der medgik, maa Arealet have været stort; der blev anskaffet Skuffejærn, Plantehakker og Plantebøre. I Svanninge Bjærge gravedes der 9000 Plantehuller til Nykultur og omtrent lige saa mange til Efterbedring, men desuden plantedes der i 665 Dage; endog Skærtorsdag og Langfredag blev der arbejdet, hvorfor Folkene, 26 Mand, fik 2 Rdl. til Brændevin. I de gamle Skove blev der afgravet Moser, opkastet Rabatter og gravet Plantehuller til Bøg, Æl og Birk; Birkeplanterne blev købt paa Brahetrolleborg for 3 Rdl. pr. 1 000. Samtidig med alle disse Udgifter, der beløb sig til c. 1 000 Rdl., kom der en Del Indtægter ind ved Salg fra Skovene, alene ved Auktionssalg c. 3 200 Rdl. Skovarealet var da c. 1 014 Tdr. Land, men deraf var 211 Tdr. Land Nykultur i Svanninge Bjærge, medens c. 385 Tdr. Land var Gærdselskov [16] med enkelte spredte gamle Træer; c. 166 Tdr. Land bar moden Bøgeskov. [17]

Til Planteskolerne blev Jorden reolgravet, $^1/_2$ Al. dybt til Fyr og $^3/_4$ Al. til Eg; der blev anlagt en Del Planteskoler, fordi der i høj Grad manglede Planter, da Bøving overtog Distriktet. [18] Endvidere indsamledes Rodskud af »Abelen«, *Populus alba*, [19] til Udplantning i Vestsiden af Svanninge Bjærge. Til Agernsaaning pløjedes Arealet først om Efteraaret og tværpløjedes derpaa atter om Foraaret, harvedes og besaaedes med Agern i Furer paa 1 à $1^1/_2$ Al. Afstand. Men i øvrigt anvendtes meget forskellige Kulturmaader paa de ret store Arealer, der besaaedes; til en Egesaaning paa 25 Tdr. Land anvendtes 80 Tdr. Agern, medens der et Par Aar senere blev indsamlet 81 Tdr. Agern til en Besaaning paa 10 Tdr. Land; omtrent 1836 blev et Areal paa c. 36 Tdr. Land ved Damsbo tilsaaet med Agern og 1843 udsaaedes 134 Tdr. Agern paa $22^1/_2$ Tdr. Land; samtidig blev saaet 90—100 Tdr. paa Godset Egeskov. 1832 foreslog Bøving at grave 1 000 Al. »Grøft eller Stribe« og udplante Egeplanterne deri for at faa dem til at danne Sugerødder, hvilke Planterne manglede, naar de blev taget paa det Sted, hvor de var opvoksede af Frøet.

1831 foreslog Bøving at anvende Saaning sammen med Plantning i Bjærgene, idet der skulde plantes Gran i Rækker med c. 4 Alens Afstand, Rækkerne gaaende i Nord-Syd, og med 2 Al. mellem Planterne; imellem Planteraderne skulde hakkes 2 Rækker 1 Alens Kvadrater til Besaaning med Fyrrefrø. Herved haabede Bøving at skaffe Læ for de saaede Planter. Gra-

nerne tog imidlertid hurtigt Overmagten, saa at kun ganske enkelte Fyr naaede en Diameter af 6—8 Tmr.; de fleste kvaltes eller blev lange Piske.[20] I øvrigt plantede BØVING paa de daarligste Arealer Skovfyr, Hvidgran og Birk; paa vindudsatte Steder blev Granerne blandet med Birk, som indkøbtes fra Skjoldemose, Holstenshuus og Brahetrolleborg. 1831 fandtes i Planteskolerne 50 000 udplantningstjenlige Planter; der indkøbtes gennem OPPERMANN 150 Pund Naaletræfrø og 26 Pund Løvtræfrø fra Grosztabarz i Thüringen, hvorfra der allerede i 1826 var modtaget en Priskurant.[21]

1833 søgte BØVING om det beskedne Beløb 10 Rdl. til at anstille Forsøg med, for at finde bedre Kulturmetoder, bl. a. vilde han forsøge at blande god Jord i Plantehullerne. I de følgende Aar blev der lagt en Stribe god Jord efter en Diagonal i Kvadraterne, hvorpaa Frøet blev saaet i disse Striber. Mergel anvendtes i Plantehullerne, især til Læpoplerne, der i 1836 plantedes i Huller paa $3^1/_2$ Fod i Kvadrat, $2^1/_2$ Fod dybe; til 4 Huller anvendtes et Læs Mergel. Disse Forsøg synes at have givet et godt Resultat, i alt Fald anbefalede BØVING i de følgende Aar kraftigt at anvende Mergel i Plantehullerne. Senere foreslog han at plante Hvidgran som Læbælte i Vestsiden; Planterne skulde efter OPPERMANNS Mønster sættes paa en Rabat med 2 Alen brede Grøfter, da det maatte antages, at den dybere liggende Jord, som man fik fra Grøfterne, indeholdt mere Næring, som kunde komme Planterne til gode, naar den havde været udsat for Vintervejrliget. Som Følge af den større Næringsmængde vilde Græsvæksten blive kraftigere, og derved blev der holdt paa Fugtigheden til Gavn for de unge Planter. 1841 blev der udført en lignende Rabatkultur paa c. 2 Tdr. Land af Bjærgenes daarligste Jord, hvor end ikke Lyngen groede.

Tilkultiveringen af Svanninge Bjærge var i Hovedsagen tilendebragt i 1834, men der fordredes megen Efterbedring og først hen i 40'erne var Kulturen helt færdig. Insektangreb fandt kun Sted i ringe Omfang, dog har Sommerfuglen *Phalæna turionella* (*Tortrix buoliana*) gjort en Del Skade; 1840 indsamledes 6 Skpr. Knopper, i hvilke fandtes Larver af dette Insekt.[22]

Den Mand, der har ladet disse Arbejder udføre og som selv har deltaget med Interesse i at lægge Planerne for dem, er Gehejmekonferentsraad, Kammerherre, Lensgreve PREBEN BILLE-BRAHE. Han er født 1773; efter at være blevet Student fra Odense studerede han i nogle Aar ved Universitetet i Gøttingen. 1789 overtog han det daværende Stamhus, som han 1798 fik ophøjet til Grevskab, men han overtog først Grevskabets

Administration i 1798, idet han efter sin Hjemkomst fra Gøttingen 1793 lod sig uddanne ved Militæret. [23] Efter at have overtaget Godsets Bestyrelse viste han snart Skovene en stor Interesse. Maaske har Eksemplet fra Brahetrolleborg bevirket, at han indtog det store Areal af Svanninge Bjærge til Skov, men sandsynligvis er det Overbevisningen om, at denne daarlige Jord ikke egnede sig til Agerbrug, der har været den væsentligste Aarsag til, at det blev tilkultiveret. Arealet, hvis Jordbund veksler fra stivt Ler paa det lille Lerbjerg til det usleste Sand, og af hvilket kun faa Tdr. Land samlet var af ens Bonitet, benyttedes til Faaregræsning, eller der dyrkedes Rug, Boghvede eller Kartofler, hvor Lyngen var afbrændt; paa enkelte Steder findes Sandal, og der gaar gennemsnitlig c. $25^{1}/_{2}$ Tdr. Land til 1 Td. Hartkorn. [24] At der hengik c. 30 Aar før Kulturen kom rigtig i Gang, skyldes vistnok ikke Besidderen, men derimod den mindre gode Hjælp, der stod til hans Raadighed.

Gehejmekonferentsraad Greve P. Bille-Brahe.

Da Saust overtog Skovriderstillingen steg Kulturudgiften hurtigt fra et halvt Hundrede til et Par Hundrede Rdl., men der blev kun udført lidt for disse Penge. At Greven har været villig til at anvende Penge paa Kulturerne ses af hans Bemærkninger til Sausts Budgetforslag. [25] Saaledes ønskede Greven et Aar plantet mindst 6 000 Bøge paa et Areal, hvor Saust mente 3 000 var tilstrækkeligt; han opfordrede Saust til særlig at tage sig af Planteskolerne, for at der kunde være unge Planter til Kulturerne, og han skærpede Tilsynet med, at der ikke kom Kreaturer i de indfredede Skove. Ogsaa Grevens Indkøb af tyske forstlige Bøger til Skovrider Bøving kan nævnes som et Bevis for den Interesse, han nærede for Skoven og Skovbruget; 1834 anskaffedes Königs Holztaxation, Cottas Hülfstafeln, Andrés Forstwirthschafts-Methode o. a. Det maa imidlertid ikke glemmes, at Kulturen var forholdsvis billig, dels fordi en Del af Arbejdet blev udført af Hovbønderne [26] og dels fordi Daglønnen var lav, 24—28 Sk. Skovrideren skulde hvert Aar indgive Forslag til Lensbesidderen om Daglønnens Størrelse, og Greven har stedse ladet Daglønnen

rette sig efter Kornpriserne; saaledes steg den i 1831 fra 26 til 28 Sk. paa Grund af de højere Kornpriser, og senere gik den op til 32 Sk. i Aar med høje Priser. — Ogsaa for de gamle Skove interesserede Greven sig meget, hvilket viser sig bedst i Arealets Forøgelse; ved Aarhundredets Begyndelse var det indfredede Skovareal 664 Tdr. Land, men ved Grevens Død i 1857 efterlod han sig et velbehandlet Skovdistrikt paa c. 1 200 Tdr. Land, der kunde præstere et Nettoudbytte af c. 12 000 Rdl. aarlig; en ikke ringe Del af de i Grevens Tid indfredede Arealer var Gærdselskov, som vistnok ikke var Fredskovsforpligtelse underkastet. Grev BILLE-BRAHE var en overordentlig dygtig Godsadministrator; efter hans Død blev der af Bønderne rejst Mindesmærker for ham baade paa Hvedholm, Egeskov og Svanholm.[27]

Skovrider P. J. BØVING.

Den, der væsentligst har udført Arbejderne paa Hvedholm og hvis Navn er stærkt knyttet til Svanninge Bjærge, er Skovrider POUL JACOB BØVING. Han er født 1799 i Faaborg, hvor Faderen var Apoteker. Efter sin Konfirmation kom han til Brahetrolleborg Godskontor og senere til C. V. OPPERMANN, hos hvem han fik sin praktiske forstlige Uddannelse. 1823 tog han Forsteksamen i Kiel og efter endt Eksamen foretog han en Fodtur gennem Nordtyskland for at lære Skovbruget der at kende; efter Hjemkomsten herfra opholdt han sig en Del hos C. V. OPPERMANN, navnlig i Kulturtiden.[28] I November 1827 blev BØVING kongelig Skovrider paa Hellerup, men allerede i Maj 1829 forlod han denne lille Stilling[29] for at overtage Skovriderpladsen paa Grevskabet Brahesminde og Stamhuset Egeskov, som da var forenede under een Besidder. I denne Stilling ventede der ham store Arbejder. Skovene var drevne i Plukhugstdrift, Bøgeforyngelser var der ikke tænkt paa, indtil 30aarige Egebevoksninger var aldrig udhuggede, Veje fandtes ikke, kun dybt opkørte Spor, der bugtede sig i alle Retninger, paa Vandafledning var der ikke arbejdet, i Skovene fandtes en Mængde aabne Sletter og Svanninge Bjærge skulde tilkultiveres. Der var altsaa nok at tage fat paa. Besidderen var villig til at anvende Penge paa Skovenes Forbedring,

naar blot der blev udrettet noget for Pengene. Driftsplan eller blot en Taksation af Skovene fandtes ikke; vel havde SAUST takseret Egeskov Distrikt, men BØVING fandt Taksationen ubrugelig. En Rettesnor ved Hugsten maatte han have, og han gik saa den Vej, man almindeligt brugte, idet han takserede en Td. Land i de enkelte Bevoksninger, en »Prøvetønde« som det kaldtes, og derefter regnede sig til Etaten. Hans Hovedarbejde var dog Tilkultiveringen af Svanninge Bjærge, hvor han i overvejende Grad anvendte Plantning, undtagen for Fyr, som næsten altid blev saaet; et enkelt Sted saaede han Fyrrekogler med et godt Resultat. Rødgranerne plantedes som 4aarige, skolede Klumpplanter paa 3 × 4 Fods Afstand; en Del Buskplantning blev anvendt, idet Planterne blev taget i en meget tæt Besaaning. Ofte blev der saaet Græsfrø mellem Planterækkerne. — Paa mange Maader mærker man OPPERMANNS Indflydelse paa BØVING; i Virkeligheden er Kulturen i Svanninge Bjærge udført omtrent som Kulturerne paa Brahetrolleborg. Men BØVING var jo ogsaa Elev af OPPERMANN og saa stedse op til ham med Elevens Ærbødighed for Læreren.

Da BØVING efter 48 Aars Virksomhed i 1877 tog sin Afsked, fandtes der paa Grevskabet smukke naturlige og kunstige Bøgeforyngelser, plantede og saaede Egebevoksninger, udgrøftede og tilplantede Moser og et stort Naaletræareal, som nu for største Delen er afdrevet og atter tilkultiveret. Han døde 1885.

Naar man gennemgaar Regnskaber, Indberetninger etc. fra BØVINGS Tid, faar man et bestemt Indtryk af, at han har arbejdet med stor Energi, Dygtighed og Omhu. Men nogen stor Indflydelse paa sin Samtid har han ikke haft. Som næsten alle Datidens Forstmænd var han en lidenskabelig og dygtig Jæger.

1860 lagde BØVING en Driftsplan for Skovene. Arealet var da 1 203 Tdr. Land, nemlig 153 Tdr. Land Eg, 446 Tdr. Land Bøg, 40 Tdr. Land Forsk. Løvtræ i Højskov, 172 Tdr. Land Gærdselskov, 205 Tdr. Land Naaletræ og 185 Tdr. Land ubevokset Areal, hvoraf 61 Tdr. Land var Slette og 46 Tdr. Land Eng. Der blev optakseret 35 280 Fv. Bøg, som med en Tilvækst af 1 648 Fv. gav en Etat paa 670 Fv. Bøg aarlig. Tilvæksten blev funden ved at dividere den takserede Masse med Alderen og multiplicere denne Gennemsnitstilvækst med Periodens Antal Aar. Hovedbenyttelsen i Bøg faldt i 140—160 Aar gammel Skov, og det var derfor ret overflødigt at ansætte Omdriften til 100 Aar; for Eg var Omdriften 120—130 Aar, for Æl og Naaletræ 39 Aar. Naaletræarealet i det sydlige Fyn, nemlig

paa Godserne Brahetrolleborg, Holstenshuus, Hvidkilde, Arreskov, Rødkilde, Skjoldemose m. fl. udgjorde i alt c. 1 500 Tdr. Land,[30] saa at 30—40 Tdr. Land vilde komme til Benyttelse aarlig. 1 200 Tdr. Land var tilplantet omtrent siden 1830. Dette Naaletræareal mente Bøving var for stort for Omegnens Forbrug i Øjeblikket, men da han formodede, at Forbruget vilde stige, foreslog han Benyttelsen indskrænket i Øjeblikket. Planen bestod i øvrigt af et Arealregister og en Taksation. Kulturvæsenet er ikke omtalt.

1872 begyndte Grevskabet atter at indtage Agerjord til Skovdyrkning i Svanninge Bjærge, og dette Arbejde blev især fremmet, da Grevskabets nuværende Besidder, Kammerherre, Lensgreve P. C. Bille-Brahe-Selby havde overtaget Grevskabet i 1875; siden da er i alt 200 Tdr. Land tilkultiveret med Naaletræ; Jordbunden er maaske her noget bedre end paa de i 1830 tilkultiverede Arealer, idet der her gaar c. $19^1/_2$ Tdr. Land paa 1 Td. Hartkorn; paa de fra Gaarden Østrupgaard indtagne Jorder gaar der c. 27 Tdr. Land til 1 Td. Hartkorn. Den største Del af disse 200 Tdr. Land har været opdyrket, men var i tidligere Tid paa de daarligste Pletter nær bevokset med Lyng. Dyrkningen har dog ikke været meget intensiv, idet Jorderne i 30—40 Aar har været drevne som Udlodder, der laa langt fra Gaardene og ingen Gødning fik. Nogle Parceller, der blev forbeholdt, men ikke straks indtagne, fik en meget ublid Behandling af Fæsterne for at al Plantenæring kunde blive pint ud af Jorden forinden den skulde afgives, og Følgen var da ogsaa enten at Kulturen mislykkedes her eller at Granerne stod saa længe i Stampe, at Lyngen tog Overhaand og maatte holdes nede ved at der plantedes Fyr mellem Granerne.

Kulturen er udført med 4aarige skolede Rødgraner, plantede paa 3 × 3 og 4 × 3 Fods Afstand. Paa c. 12 Tdr. Land er Granerne plantede i reolpløjede Riller med godt 4 Fods Afstand. Omtrent 40 Tdr. Land blev tilkultiveret med Østerrigsk Fyr, dels ved Plantning, men i Hovedsagen ved Saaning; i 10 Aars Alderen begyndte de at gaa ud paa Grund af Svampeangreb; i Begyndelsen var Angrebet sporadisk, saa at kun 2—3 Tdr. Land blev ødelagt, men i Maj 1891 bredte Sygdommen sig med rivende Fart, saa at 36 Tdr. Land blev ødelagt og maatte hugges. I 1899 fandtes der kun 5 — fem — Stammer tilbage af 53 000 plantede og i stor Mængde saaede Østerrigere. Skovfyr og Bjærgfyr blev baade plantet og saaet i hakkede Kvadrater eller gravede Striber; Bjærgfyrren gik ud paa mange græsklædte Arealer. Der blev anvendt noget svensk Fyrrefrø, og netop paa

de Arealer, hvor Planterne heraf staar, har Oldenborrerne huseret værst; dette er vel nok en Tilfældighed. Oldenborrelarverne har i det hele taget gjort megen Fortræd og i enkelte tørre Aar er anselige Mængder Planter gaaet ud. Siden 1883 er der indsamlet Oldenborrer i Grevskabets Skove. Resultatet af Indsamlingen er følgende: 1883 15 666 Pund, 1887 38 731, 1891 9 180, 1895 3 280 og 1899 5 775.

I 1881 er der lagt Plan for Distriktets Drift af Forstkandidat J. M. BUCH. Ved Planlægningen i 1860 blev Skoven delt i 440 Afdelinger, ved BUCHS Planlægning i 591; den største bevoksede Afdeling er 13 Tdr. Land, den mindste 600 Kvadratalen, men bevoksede Afdelinger paa 800, 900, 1 400, 1 600 Kvadratalen findes der flere af. Arealet var i alt 1 307 Tdr. Land. I 1900 er det 1 557 Tdr. Land.

I Aarene 1830—51 er der i alt plantet over $1^1/_2$ Million Planter, hvoraf $^1/_4$ Mill. er Bøg, lige saa meget Eg og langt over $^3/_4$ Mill. Naaletræ. Samtidig er der saaet over 2 000 Pund Naaletræfrø, hvoraf 1 400 Pund er Skovfyr, 467 Tdr. Agern, men kun 15 Tdr. Bog. Til naturlig Bøgeforyngelse er der hakket 200 000 Kvadrater og gravet over 34 000 Fv. Striber. I Aarene 1875—97 er følgende Arealer kultiverede og foryngede: 90 Tdr. Land Bøg, 14 Tdr. Land Eg, 75 Tdr. Land Forsk. Løvtræ og 357 Tdr. Land Naaletræ, af hvilke sidste vistnok c. 194 Tdr. Land er Nykultur paa Agermark; i Tiden 1876—87 er der udplantet over $1^1/_2$ Million Planter, deraf godt 1 Million Naaletræ. Af disse Tal fremgaar det, at der er arbejdet ihærdigt paa Grevskabet Brahesmindes Skovdistrikt i de sidste 70 Aar; de i Aarene omkring 1830 tilplantede Naaletræarealer er nu paa en lille Plet nær afdrevne, og der er atter plantet Gran, paa hvilke dog Rodfordærveren virker meget skadeligt.

Ogsaa paa et andet af Brahetrolleborgs Nabogodser, nemlig Holstenshuus begyndte man efter 1825 at indtage nye Arealer til Skov. Efter A. C. HOLSTENS Død i 1801 blev der ikke foretaget større Arbejder i Skovene i de nærmeste 24 Aar, men der blev sørget for, at Kulturer og Indfredninger saa vidt muligt blev bevarede og vedligeholdte.[31] I 1818 blev det bestemt, at Skovene skulde takseres, for saa vidt de indeholdt større Bøg eller Eg; Taksationen blev paabegyndt, men ikke fuldendt. 1825 overtog den daværende Besidders Søn, Baron A. C. HOLSTEN, Godsernes Bestyrelse. Det havde paa Brahetrolleborg vist sig, at Skovene kunde give en antagelig Indtægt, og da HOLSTEN mente at kunne bringe Indtægten af Skovene paa Holstenshuus op, begyndte han straks Arbejderne i Skoven; samme Aar som

han overtog Godsernes Bestyrelse blev OPPERMANNS Elev C. F. BERG antaget som Skovrider. Mange Oplysninger om Skovbruget paa Holstenshuus i denne Periode findes ikke, og der kan derfor ikke gives nogen detailleret Fremstilling af HOLSTENS og BERGS Arbejder.

Den første større Udvidelse af Skovarealet fandt Sted i 1828,[32] da Nakkebølle med henimod 100 Tdr. Land Skov blev købt og indlemmet i Baroniet; Skovene var temmelig forhuggede fra Perioden 1815—21, og en Skov ved Nakkebølle Fjord var næsten ganske ødelagt derved, at en Koloni Aalekrager havde slaaet sig ned her.[33] 1834 købtes ved Langensø c. 120 Tdr. Land af Morudskov, hvoraf 18 var Ager, og 1843 tilkøbtes et andet Areal paa c. 150 Tdr. Land af samme Skov fra Rugaard.[34] I Anledning af disse Køb indgav Baron A. C. HOLSTEN til Rentekammeret en Beskrivelse af Baroniets Skove, hvori han fremhæver Betydningen af at erhværve disse Skovarealer for Baroniet, der fuldstændig manglede Aldersklasserne 30—50 Aar i Bøg. Han omtaler, at Eksemplet fra Brahetrolleborg har bevirket, at han har taget sig af Skovene paa Holstenshuus; de Agerjorder, han har indtaget til Skov, maa betegnes som absolut Skovgrund, som kun egnet til Skovdrift. Omdriften skulde være 120 Aar for Bøg; i den Alder kunde Bøgen give indtil 120 Fv. pr. Td. Land og det endda Træ af bedste Kvalitet, medens de nuværende 150—200 aarige Bevoksninger var mindre gode, saa at omtrent 40 pCt. af Udbyttet i dem var »knudret og olmig«. Først 1825 var man begyndt at anvende Udhugning og følgelig havde Stammerne i de unge Bevoksninger ikke den Størrelse de kunde have haft. Som Følge af den stærke Slutning maatte Udhugningen navnlig i de 20—80aarige Bevoksninger, der indtog c. 220 Tdr. Land, udføres meget forsigtigt, men efter 10 Aars Forløb stod de ældste af disse Bevoksninger nu i den ypperligste Tilvækst og kunde om 30—40 Aar afgive det bedste storslaaede Brænde, samt udmærket Gavntræ, der var stærkt efterspurgt i denne Egn. Ved Langensø kunde fremvises gode Bevoksninger med 100 Kbfod aarlig Tilvækst pr. Td. Land.

Det var ret betydelige Agerarealer, der blev indtaget i den nærmeste Tid efter 1825. I dette Aar var det samlede Skovareal ved Holstenshuus og Langensø 684 Tdr. Land. I Perioden 1825—42 blev der indtaget ved Holstenshuus 187 Tdr. Land, ved Langensø 270 og ved Nakkebølle 279; hertil kommer Nakkebølle Skov, 90 Tdr. Land, samt de i 1834 indkøbte 102 Tdr. Land fra Morudskov, saa at det samlede Skovareal i 1842 udgjorde 1612 Tdr. Land; det er altsaa i disse 17 Aar steget med

736 Tdr. Land foruden de 192 Tdr. Land fra Nakkebølle og Morudskov. Endvidere var det bestemt at indtage endnu 30 Tdr. Land ved Holstenshuus og 106 Tdr. Land ved Langensø, saa at det samlede Skovareal skulde blive 1 748 Tdr. Land. I 1837 var 486 af de 736 Tdr. Land tilplantet. Tilkultiveringen af disse Arealer i Forbindelse med Kulturer og Forbedringer i de gamle Skove har kostet følgende Summer i Rdl.: [35]

Femaar.	Holstenshuus og Nakkebølle.				Langensø.			
	Kultur.	Hegn og Vandledning.	Makadamiserede Veje.	I alt.	Kultur.	Hegn og Vandledning.	Makadamiserede Veje.	I alt.
1826/27—30/31	2621	844	207	3672	1842	443	200	2485
1831/32—35/36	8540	1693	851	11084	3666	668	334	4668
1836/37—40/41	4631	1291	1051	6973	2625	541	886	4052
Maj 1841—Decbr. 1842	2493	254	361	3108	1384	110	240	1734
I alt.	18285	4082	2470	24837	9517	1762	1660	12939

Den samlede Kulturudgift bliver altsaa 27 802 Rdl. eller gennemsnitlig 1 635 Rdl. aarlig. At Arbejdet har været stort kan ses af, at der alene i Aarene 1837—42 er plantet 1 002 000 Planter, svarende til et Kulturareal af c. 280 Tdr. Land, og saaet 1 928 Pund Naaletræfrø og 1 900 Pund Løvtræfrø, foruden de i 1836 udsaaede 400 Tdr. Olden. [36] Frøet er baade saaet i Planteskolerne og paa Blivestedet. I 1842 er der saaet 552 Tdr. Agern. [37]

De her nævnte Tal viser, at der især efter 1830 er arbejdet med Kraft i Skovene. Udgifterne er i Perioden 1830—34 omtrent dobbelt saa store som paa Hvedholm, hvor der dog ogsaa arbejdedes ihærdigt i Begyndelsen af 30'erne. Hvad der især falder i Øjnene er dog de store Udgifter til Anlæg af makadamiserede Veje; navnlig fra Midten af 30'erne blev der arbejdet ihærdigt paa Vejene; til 1837 var der paa Holstenshuus makadamiseret 1500 Fv., som blev betalt med 3 Mk. for Favnen foruden Grusningen, der udførtes af Hovbønderne. Ganske vist havde man ogsaa paa andre Godser anlagt en Mængde Veje i Skovene paa denne Tid, men saa vidt mig bekendt var det Grusveje og i alt Fald ikke makadamiserede Veje, der blev an-

lagt; først 20—30 Aar senere har jeg truffet Forslag til Makadamisering paa andre Godser. Med den Betaling der blev givet paa Holstenshuus maa det have været en virkelig Makadamisering, der er udført. Betalingen svarer i øvrigt, sammenholdt med Daglønnen, ganske godt til vore Dages Priser for dette Arbejde. Omfanget af Vejarbejderne kan man regne sig til; der er anvendt 4 100 Rdl. og maa altsaa være anlagt c. 8 000 Favne eller 2 Mil Vej. Hvorledes Arbejdet er udført er mig ubekendt.

Baron ADAM CHRISTOFER HOLSTEN er født 1793. Efter at have taget juridisk Eksamen fik han Ansættelse i Diplomatiet. Da hans Fader, Baron HANS HOLSTEN i 1825 arvede Baroniet Holstenshuus, overtog A. C. HOLSTEN Godsets Bestyrelse. Han sørgede først for Udskiftningens Fuldførelse og tog sig dernæst med stor Iver af Skovene, hvor han genindførte den af hans Bedstefader paabegyndte Indfredning, fik de ret trykkende Deputater afløste eller indskrænkede,[38] tilkultiverede aabne Pladser i de siden 1801 til Fred indtagne Skove, sørgede for Ællemosernes Forbedring[39] og tilkultiverede store Agerstrækninger, saa at Skovarealet ved Holstenshuus og Nakkebølle siden 1825 er vokset fra 464 til over 1 000 Tdr. Land, idet der efter 1842 er indtaget c. 60 Tdr. Land til Skovkultur, medens Arealet paa Langensø er steget fra 310 Tdr. Land i 1825 til c. 1 200 Tdr. Land, idet der siden 1842 er indtaget c. 186 Tdr. Land[40] til Skov. 1849 overtog Baron HOLSTEN, der snart efter antog Navnet HOLSTEN-CHARISIUS, Baroniet efter Faderens Død, og han bestyrede det fremdeles til sin Død 1879. HOLSTEN har personlig været stærkt interesseret i Skovbruget, hvilket bl. a. viser sig i, at han kan citere COTTA og PFEIL, eller maaske endnu bedre i nogle Udtalelser i den før nævnte Skrivelse til Rentekammeret af 19. Novbr. 1834, hvori han bl. a. siger: »Adskillige Beundrere af den forbigangne Tid ringeagte Forstvæsenet af den Grund, at vi forhen havde flere og større Træer og færre Forstmænd; nu derimod mange Forstmænd og mindre Skov. Forstmændene deler, som COTTA bemærker, Skæbne med Lægerne, hvis forøgede Antal man tilskriver den nuværende Slægts svagere Konstitution . . . .« A. C. HOLSTEN blev 1828 Kammerherre og 1866 Gehejmekonferentsraad.

CHRISTIAN FREDERIK BERG, der er Søn af den foran omtalte Proprietær BERG til Skjoldemose, er født her 1801. Efter at have endt sin Skoleuddannelse i Nykøbing p. F. lærde Skole kom han i 3—4 Aar i Huset hos C. V. OPPERMANN for at uddannes som Forstmand; senere opholdt han sig paa Als og efter at have foretaget et Par Rejser i Tyskland for at uddanne sig og studere

det tyske Skovbrug[41] blev han 1825 Skovrider paa Holstenshuus og Langensø, hvor han hurtigt kom ind i en travl Virksomhed. Kulturerne foretog BERG baade ved Saaning og Plantning; paa Langensø blev der saaet meget Fyr i Kvadrater, i hvis Hjørner der plantedes Gran, som Fyrren skulde være Lætræ for; i øvrigt saaedes Fyr i $1^1/_2$ Al. brede hakkede Riller med $1^1/_2$ Alens Afstand. Granerne plantedes i Reglen som udpriklede Planter, men enkelte Steder anvendtes ogsaa Frøbedsplanter, der blev anbragt i kulegravede Riller. Hvidgran blev anvendt som Lætræ. Egen kultiveredes i Reglen ved Saaning, men naar den plantedes, anvendte BERG Heisterplanter, paa hvilke Roden blev overstukket med en Jærnstang i Plantens 6te—8de Aar; et Par Aar senere udplantedes de.[42] BERG indførte regulære Hugster paa Baroniet. Afsætningen skete i Almindelighed i de Dage ved Auktion undtagen for udskibet Favneveds og Egetømmerets Vedkommende; BERG skal imidlertid have anvendt Underhaandensalg i større Udstrækning end da almindeligt,[43] maaske som en Følge af den ret livlige Forespørgsel efter Gavntræ i den skovfattige Egn omkring Langensø.

Skovrider C. F. BERG.

1858 tog BERG sin Afsked som Skovrider; han døde 1878. BERG var en energisk Mand paa hvis til Tider vistnok noget hensynsløse Dygtighed der endnu findes talrige Beviser baade paa Holstenshuus og Langensø.

Allerede fra Aarhundredets Begyndelse har Grevskabet Langelands Skove været Genstand for fagkyndig Behandling, idet den daværende Besidder, Generalløjtnant Greve F. AHLEFELDT-LAURVIGEN i 1804 indkaldte 3 unge Forstmænd KRUHÖFFER, WEBER og KAPFF fra Tyskland; her igennem blev Grunden lagt til de fortrinlige Skove, der nu findes paa Grevskabet. De tre Forstmænd fik sammen med en af de daværende Skovridere, BØGVAD, hver sin Del af Distriktet at bestyre, og de benyttede vistnok straks det rige Oldenaar 1804 til naturlige Foryngelser. Der blev vistnok hugget ret forceret, i alt Fald blev der aarlig bragt flere Tusinde Favne Brænde paa Markedet, og de gamle Egeskove skal være bleven ret haardt medtagne ved Salg til Marinen.[44]

Medens Grevskabet i 20'erne bestyredes af en Administrationskommission lod denne Skovriderne træde sammen for at taksere Skovene, men Arbejdet viste sig at være for vidtløftigt. [45] Man nøjedes da med at lade Skovriderne bestemme, hvad der aarlig kunde hugges, ligesom man lod dem foretage Udvisning og Stempling, dog skulde Stempelhamrene hvert Aar efter Udvisningen tilbageleveres. Kommissionen fandt imidlertid snart, at en saa vigtig Sag ikke burde overlades Skovriderne alene, og der blev derfor af Retten udmeldt to sagkyndige Mænd, som skulde følge med ved Udvisningen og taksere Træerne. Kommissionen fandt vel denne Fremgangsmaade mere betryggende, men dog ikke helt tilfredsstillende, og da den tillige var ret bekostelig, mente Kommissionen, at det vilde være heldigst om Udvisningen blev udført af en »kongelig Skovbetjent«, hvorfor den 1824 ansøgte Rentekammeret om Tilladelse til, at Overførster paa Vallø Baron WEDELL-WEDELLSBORG maatte udføre dette Arbejde mod Betaling. [46] I nogle Aar besørgede saa Baron WEDELL-WEDELLSBORG Udvisningen. 1829 ønskede Kommissionen at faa lagt en Driftsplan for Skovene, og den søgte da om Rentekammerets Tilladelse dertil; KROGH kunde ikke paatage sig Arbejdet og foreslog derfor Baron WEDELL-WEDELLSBORG, som paabegyndte Arbejdet i Januar 1830.

Denne Plan [47] synes i al sin Korthed at være et godt Arbejde for sin Tid. Den angiver Arealets Størrelse og den hugbare og forhaandenværende Masse af Bøg og Eg, men ikke af andre Træarter, skønt der dog fandtes en Del Ask. [48] Jordbundsbeskrivelsen er meget kortfattet, saaledes for en Skov paa c. 190 Tdr. Land: »den nordre Del meget højtliggende, sandet, dog enkelte Steder fugtig; den søndre Halvdel mere lav, Ler og Sand med et godt Lag Muldjord, særdeles egnet til Bøg«. Endvidere beskrives Bevoksningen, som Regel ogsaa meget kort, og Alderen og Træarten nævnes. Derpaa omtales Indfredning, Hegn og Veje, af hvilke sidste der næsten ingen fandtes; til enkelte mindre Skove var der slet ikke Vej, hvorfor saadanne foreslaas anlagte; det angives hvor mange Indkørsler eller Ledde der var til hver Skov. Efter denne Beskrivelse af Distriktet findes Forslag til den fremtidige Behandling og til nogle Forbedringer. Det angives hvor og hvad der skal hugges, Tilkultivering af aabne Pladser anbefales og for enkelte Skove foreslaas Vandafledning og Vejanlæg. Ællemoserne, hvoraf der var mange, skulde inddeles i Hugster og altsaa drives som Lavskov; de 60—80aarige Bøgebevoksninger maatte behandles forsigtigt, da der kun fandtes et lille Areal med denne Aldersklasse;

derimod var der en stor Mængde 20—30aarig Opvækst, som i Hovedsagen var befriet for Overstanderne, men paa andre Steder kunde Opvæksten ikke reddes, da den allerede havde lidt for meget af Modertræernes Tryk. De mange aabne Pladser, der just ikke, trods Udtalelserne i Planen af 1884, tyder paa et meget intensivt Skovbrug i Aarhundredets Begyndelse, var vistnok det ømme Punkt; nogle af dem skulde tilsaaes med Agern. En lille Pileplantage omtales; den benyttedes af en Kurvemager imod at han vedligeholdt Plantagen. Der fandtes en ikke ringe Mængde Gærdselskov, og ofte var der Gærdsel under og imellem Bøgebevoksninger i alle Aldre. Udhugning omtales ikke.

Arealet var i alt 2 081.4 Tdr. Land; der blev optakseret af Eg 286 919 Al. Tømmer, 1 974 Fv. Kløvebrænde og 1 893 Fv. Knippel; af Bøg 22 206 Fv. Kløvebrænde og 8 220 Fv. Knippel. De anførte Masser skulde afdrives i Løbet af 50 Aar, og den aarlige Etat, hvortil ingen Tilvækst er beregnet, blev derfor af Eg 3 189 Al. Tømmer og 43 Fv. Kløvebrænde, af Bøg 607 Fv. Kløvebrænde. Af den takserede Masse henstod paa Markerne af Eg 49 591 Al. Tømmer, 321 Fv. Kløvebrænde og 302 Fv. Knippel; af Bøg 318 Fv. Kløvebrænde og 167 Fv. Fagot. Distriktet var siden 1827 delt imellem to Skovridere, Forst- og Jagtjunker Grev Ahlefeldt-Laurvig, der døde 1844, og Kruhøffer. Efter Grev Ahlefeldt-Laurvigs Død blev Distriktet delt mellem Kruhøffer og hans Søn, hvilken sidste ved Faderens Død i 1846 overtog hele Distriktet. [49]

Før Baron Wedell-Wedellsborgs Planlægning var der dog gjort noget for Skovene. 1832 omtales 6 Tdr. Land Gran paa 10—24 Aar, et 10aarigt Anlæg af Weymouthsfyr, en 30aarig Egebesaaning paa 24 Tdr. Land osv. Planen er vistnok fulgt i de første Aar. 1837 omtales »præparerede« (d. v. s. udpriklede) Granplanter i »Skovhaverne« ɔ: Planteskolerne, og Kruhøffer skriver til Besidderen, at da »Plantehaverne er forsynede med en betydelig Del under Præparatur havende Planter af forskellige Sorter, saa formenes, at man i benævnte Kursus (ɔ: Aaret 1837—38) ej behøver Skovfrø udenlands fra«.

1839 skulde udføres »en periodisk Durchforstung af Eg og Bøg, som sælges paa Roden pr. Auktion«, [50] og man fortsatte gennem adskillige Aar med at afhænde Udhugningen paa Roden. I 1843, der for øvrigt omtales som et godt Oldenaar, anbefaledes det at lægge det til Skibsbygning tjenlige Egetræ paa Lager, indtil der var opsparet et passende Kvantum, hvorefter der skulde afholdes Auktion over det.

1848 foreslog Kruhøffer at sælge hele fældede Stammer af

Bøg paa Auktion.[51] Etaten var det Aar 800 Favne, hvoraf over 400 skulde anvendes til Deputat; det havde saa hidtil været Skik at sælge en ringe Del af Resten ved Auktion, medens det øvrige udskibedes til København. Han nævner, at i den foregaaende Vinter kostede 1 Fv. Gavntræ i Blokke 18 à 20 Rdl. og 1 Fv. større Knippel 8 Rdl. 4 Mk; disse »enorme og usunde« Priser var fremkaldte ved at Hovedbenyttelsen blev udskibet; Udhugningen var ikke tilstrækkelig til at forsyne Øens Beboere med Træ. Paa Taasinge havde Besidderen forbudt[52] at sælge storslaaet Brænde til Beboerne, med mindre de betalte en overdreven høj Pris herfor; Hensigten var at faa Prisen paa Udhugningseffekterne til at stige, men Følgen blev, at Priserne steg, saa den fattige Del af Befolkningen ikke havde Raad til at købe Brænde, og saa stjal de, hvad de behøvede. Tyveriet blev drevet efter en meget stor Maalestok, unge Bevoksninger blev aldeles ødelagte og baade Forstvæsen og Øvrighed stod aldeles magtesløse. Først da man bekvemmede sig til at udbyde en større Masse til Salg ophørte Tyverierne. KRUHØFFER frygtede noget lignende paa Langeland, hvis det meste af Hovedbenyttelsen fremdeles skulde sælges bort fra Øen. Han mente det vilde vise sig særdeles fordelagtigt at sælge den Del af Hovedbenyttelsen, som ikke medgik til Deputater, i fældet, men ikke oparbejdet, Tilstand, thi herved sparedes der Arbejde og Arbejdskraften var ringe, og desuden vilde der rimeligvis opnaaes omtrent dobbelt saa høje Priser som ved Underhaandensalget, ved hvilket en Favn Brænde kun blev betalt med $8^1/_2$ Rdl.; til Gengæld vilde Prisen paa Kvas dale, men denne Pris var ogsaa i Øjeblikket unaturlig høj. KRUHØFFERS Forslag blev vistnok antaget, i alt Fald blev der i de følgende Aar kun opskovet 250—300 Favne aarlig.

Naar Deputaterne foran er omtalt som forholdsvis store, maa det ikke glemmes, at der under denne Betegnelse fandtes en Del Leverancer, som vore Dages Skovbrugere enten ikke kender eller i alt Fald ikke vilde henføre under Deputat; saaledes blev gamle Heste og Køer, der leveredes til Jagthundene, købt for Brænde; 1837 blev en Hest eller en Ko betalt med eet Læs Brænde, hvorimod en Gris kun var et halvt Læs værd.

Grevskabets Skovareal er ikke væsentligt udvidet i Aarhundredets Løb. 1830 var det som nævnt 2 081.4 Tdr. Land, efter Planen 1884 2 195.4 Tdr. Land og efter Planen 1898 2 531 Tdr. Land,[53] men i dette sidste Tal er medregnet Lundsgaard Skove, c. 245 Tdr. Land. Distriktet er meget spredt og bestaar af mange mindre Skove; ifølge Grænseregistret var der i 1890

46 532$^{2}/_{8}$ Fv. Skovgrænse, saa at altsaa Skovenes Omkreds var over 11 Mil.

Omtrent samtidig med at Baron Wedell-Wedellsborg lagde Plan for Grevskabet Langelands Skove, blev Skovene til Wedellsborg undersøgt af Forstkandidat J. G. Nyholm, [54] som gav nogle Forskrifter for deres Behandling. Han angav 1828 Skovarealet til i alt 812 Tdr. Land, nemlig 572 Tdr. Land Fredskov, 86 Tdr. Land endnu ikke indfredet Skov og 154 Tdr. Land ubevoksede Arealer i Skoven. Dette Areal passer daarligt med de af Brüel i 1807 opgivne 1 642$^{1}/_{4}$ Tdr. Land, men da Nyholm nævner hver enkelt Skov og dens Areal, er der ingen Tvivl om, at hans Angivelse er den rigtige.

Nyholm beskriver Tilstanden som fortrinlig i de indfredede Skove. Dette er dog sikkert et alt for stærkt Udtryk; man behøver blot at se paa de 154 Tdr. Land aabne Pladser for at faa en anden Mening og denne styrkes end mere, naar man ser Nyholm anbefale at tilkultivere »Stormaabningerne«, som rimeligvis var fremkaldt af de stærke Storme i 1822 og 1824 [55] og altsaa havde ligget udyrkede hen i 4—6 Aar, eller naar man ser ham anbefale at fjerne Overstanderne med Forsigtighed, for at den »strænglede« og høje Opvækst lidt efter lidt kunde vænnes til Lyset og den frie Stilling.

Han anbefalede »mørk Hugst« i Bøg til Selvforyngelse i Oldenaar; Ællemoserne skulde drives som Stævningsskov med 15aarig Omdrift, da Stammerne saa kunde levere de saa stærkt efterspurgte Humlestænger og Aalegaardspæle. Hugsten skulde føres fra Øst mod Vest.

Ved Tybrind henlaa der et Agerareal, som var bestemt til Kultur med Naaletræ, og hvis Jordbund væsentligst bestod af rødt Sand, der mindede om Flyvesand. Paa Grund af Arealets udsatte Beliggenhed skulde der før Kulturen begyndte gøres Forsøg med forskellige Naaletræarter, og der maatte saa vælges den Art, der trivedes bedst. Nyholm stillede intet bestemt Forslag om Kulturen, men nævner, at der kunde saaes Fyr alene eller en Blanding af Fyr og Gran, og Saaningen kunde enten udføres i Kvadrater, i Riller eller som Bredsaaning; i sidste Tilfælde maatte Arealet først harves og efter Saaningen skulde det tromles. Frømængden vilde blive 15—20 Pund pr. Td. Land. Plantning fraraadede han, da det vilde blive for dyrt. Trods Nyholms Raad blev Arealet alligevel tilkultiveret ved Plantning, og der blev ikke gjort Forsøg med Saaning; Træarten var Rødgran, pletvis Hvidgran og Weymouthsfyr. Dette Arbejde blev udført i Aarene 1834—44.

Bøgens Omdrift satte NYHOLM til 140—150 Aar. Den Brændemasse, der aarlig kunde skoves, var den takserede Masse og Tilvæksten, divideret med Omdriftens Antal Aar, men da det var vanskeligt at faa Tilvæksten bestemt, mente NYHOLM, at man kunde udelade Tilvækstberegningen og nøjes med at dividere Massen med 80 i Stedet for med 150, hvilket efter mange Forsøg havde vist sig at give et godt Resultat. Da Skovene paa Wedellsborg var saa fortrinlige, nøjedes NYHOLM imidlertid med at dividere med 70. Egen fik 150aarig Omdrift, og Etaten blev funden ved at dividere Massen med 150 og lægge 1 pCt. til. — I de indfredede Skove var takseret 35 910 Læs Bøg, svarende til 11 970 Fv.; heraf kunde aarlig hugges 509 Læs eller 170 Fv., men da Grevskabets Forbrug var 990 Læs, eller 330 Fv., maatte der aarlig tages 481 Læs af de ikke indfredede Skove. Af Eg blev takseret 254 230 Alen Tømmer à $^1/_2$ Kbfd. i de indfredede Skove, hvilket gav en Etat af 4 238 Al.; det aarlige Forbrug var imidlertid 8 600 Al.

NYHOLM fastslog, at Skovene var stærkt overbebyrdede, og saafremt Byrderne ikke blev formindskede, vilde de uindfredede Skove være borthuggede om 15 à 20 Aar. Det vilde derfor blive nødvendigt at tage Forholdsregler til Indskrænkning af det store Forbrug.

Skønt det var saa sent som i 1828, at NYHOLM udarbejdede denne Plan., omtaler han aldeles ikke Udhugningen; netop under de Forhold, der her beskrives, maa Udhugningsudbyttet være af største Betydning, og der var store Arealer, som kunde udhugges; NYHOLM angiver, at over 200 Tdr. Land var Bøg under 80 Aar, og heraf var atter 150 Tdr. Land midaldrende, altsaa omkring 70 Aar. Dette Eksempel viser, hvor langsomt de REVENTLOW-OPPERMANNSKE Udhugningsideer bredte sig. Udhugningen maa let kunne have leveret de manglende 481 Læs. Benyttelsen var i det hele taget meget svag.

Det var Grev KARL WEDELL, der foranledigede Skovene undersøgt efter at han i 1828 havde overtaget Grevskabet. NYHOLMS Plan blev i øvrigt ikke fulgt.

I de første 17 Aar af Grev KARL WEDELLS Besiddelsestid var der ingen Skovbestyrer; der var nok i 1828 Tale om, at NYHOLM skulde have været Skovrider, men vistnok nærmest af økonomiske Hensyn gik det ikke i Orden. Greven besørgede selv Udvisningen, som kun omfattede Hovedbenyttelse, idet der ikke blev ført nogen Udhugning, naar undtages, at der blev hugget en Del sletformede Træer, navnlig af Ælm og Ask, i de yngre Bøgebevoksninger; herved fremkaldtes der pletvis Huller i

Bevoksningerne. I de gamle Skove blev der kun kultiveret lidt; Greven var Landmand og interesserede sig egentlig ikke for Skovbruget, men han var villig til at ofre Penge paa Skovene; Bevis herfor haves for det første i Anlæget af den 70 Tdr. Land store Naaletræplantage ved Tybrind og dernæst i, at Greven i 1840 lod lægge en Driftsplan for Ørsbjærg Skov. Denne Plan blev udarbejdet af BAASTRUP; paa det 111 Tdr. Land store Skovareal maatte der foreløbig kun hugges Skovfogedens Brændsel. Der skulde udføres en Del Naaletrækulturer, og nogle Sletter skulde tilsaaes med Agern.

I 1845 blev C. H. SCHRØDER Skovrider paa Wedellsborg. Der fandtes da ikke en Grøft i hele Skoven, tværtimod, i Stedet for at lede Vandet bort fra Skoven havde man ledet det ind over Skovarealerne fra de tilstødende Agerjorder, saa at der om Foraaret fandt store Oversvømmelser Sted i nogle af Skovene; man kunde kun færdes der ved at springe fra Knold til Knold. Som en Følge heraf var mange Bøge toptørre, og pletvis var der Mordannelser. Veje fandtes ikke; derimod var der ingen Mangel paa Sletter og aabne Moser. Tilstanden var kort sagt saaledes som det foran er omtalt ved andre Godser.

Allerede i 1845 havde SCHRØDER en fast Tro paa, at Skovens Jordbund burde beskyttes særlig omhyggeligt, og denne Anskuelse fremkaldte dels Læbælteplantning i ret betydelig Udstrækning og dels den bekendte SCHRØDERSKE Udhugning, hvilken sidste dog ogsaa var fremkaldt af hans Ønske om at skaffe Vildtet Fred og Ly. I Læbælterne huggedes stærkt og tidligt for at tilvejebringe grenestærke og rodstærke Træer; senere har han fremkaldt Læ ved at stævne Grenene i Udkanten af Skovene; der skyder da fra Saaret en Mængde lodrette Skud, som kan danne en hel Mur mod Vinden. SCHRØDERS bekendte Udhugning bestaar jo i Korthed sagt deri, at han fra Bevoksningens tidligste Alder fjerner de skadelige Grene, og senere ved Udhugningerne de skadelige Stammer, medens de levedygtige undertrykte Træer overholdes saa længe som muligt, for at beskytte Jordbunden, navnlig ved at holde paa Løvet, medens øverste Etage, Hovedbestanden, plejes efter de almindelige Regler for at tilvirke grenefri, værdifulde Gavntræstammer. Denne Fremgangsmaade anvendes fornemlig i Bøg og blandede Løvtræbevoksninger, men dog ogsaa ved andre Træarter, hvor dog Formaalet er et andet. I Granbevoksninger overholdes underste Etage, fordi en undertrykt Humlestage eller Bønnestage er mere efterspurgt end en ikke undertrykt, da den undertrykte er mere varig; Granskovens Mellemklasse, der er noget lavere end Hoved-

bestanden, overholdes saa længe som muligt for at formindske Faren for Vindfald. Ved Egen kan underste Etage ikke virke jordbundsbeskyttende, og Jorden maa derfor beskyttes paa anden Maade, nemlig ved Underkultur.

Allerede tidligt begyndte SCHRØDER at anvende blandede Kulturer i Bøgeskoven, fordi han mente derigennem at faa større Tilvækst af Ved og større Udbytte af Jordbunden. Senere gik han fra enkeltvis Indblanding over til gruppevis; i Bøgeskoven anvendes især Ask og Løn som Indblandingstræer og i de senere Aar tillige Eg, fordi denne Træart, til Dels gennem Barken, giver et stort Mellembenyttelsesudbytte.

Udmærkning af Hovedbestandstræer lærte han af OPPERMANN og ligesom denne begyndte SCHRØDER at udmærke Bestandstræer i de ganske unge Egebevoksninger, men da han indsaa, at man ved en tidlig stærk Hugst for disse Træer ikke blev Herre over Formdannelsen, gik han snart over til at udsætte Mærkningen, indtil Træerne havde naaet den attraaede Højde og Form. I Ege- og Bøgebevoksninger mærkes Bestandstræerne ved en Ring af Oliefarve, i Granbevoksninger ved Opgrening.

Til Underkultur under Eg anvender SCHRØDER Bøg; men da han betragter Egen som det væsentlige og Bøgen kun som Egens Hjælper, fjerner han enhver Bøg, der truer med at vokse op i Egens Krone, medens de undertrykte Bøge ikke hugges; Behandlingen er altsaa den modsatte af almindelig Udhugning. 1878 forsøgte SCHRØDER, om ikke Bøgen kunde anvendes som Stævningstræ under Eg; det var da Meningen, at Bøgen efter i en Aarrække at være behandlet i Lavskovsdrift, skulde vokse op til Højskov under Egene, saa snart disses Højde tillod det; de anstillede Forsøg er hidtil faldet udmærket godt ud.

SCHRØDERS største og vel — i alt Fald for Grevskabet — ogsaa betydningsfuldeste Arbejde har han nedlagt i de Skove, som nu beklæder den Del af de fynske Alper,[56] der hører under Grevskabet, de saakaldte Banker, der før hans Tid henlaa som et uproduktivt eller i alt Fald lidet produktivt Areal. Straks ved sin Tiltrædelse som Skovrider begyndte SCHRØDER at tilkultivere et Par mindre Arealer, Orelund og Minendal, i alt c. 25 Tdr. Land. Men af selve Bankerne blev intet indtaget til Skov før 1856, skønt der allerede længe før den Tid var stillet Forslag i saa Henseende. 1827 omtales i den før nævnte anonyme Skrivelse til Rentekammeret, undertegnet »en Bonde«, at der i Vestfyn »gives adskillige Bjærgstrækninger af usle og unyttige Jorder, der var værd at planere med Naaletræer«, men

»hvem godtgør Ejerne for disse helt unyttige Bjærgstrækninger og hvem bekoster Anlæget, det er Spørgsmaalet«. [57] I Grev Karl Wedell fandtes den Mand, der vilde godtgøre Ejerne ɔ: Brugerne og bekoste Anlæget, idet han i 1856 lod Arbejdet med Bankernes Tilkultivering paabegynde. Arealet benyttedes før den Tid i Hovedsagen til Faaregræsning, medens den bekendte Rovdrift: Rug efter Boghvede uden Gødning blev anvendt i en Del Lavninger. At Jordens Bonitet var daarlig kan ses af Matrikelstaksationen, idet Taksten paa den overvejende Del af Bankerne var fra $1^1/_2$ til 3, paa de bedre Strækninger indtil 6 og paa smaa Arealer indtil 8. Fæsterne afstod Arealerne til Lensbesidderen efter frivillig Overenskomst og uden andet Vederlag end Fritagelse for de paa Arealerne hvilende Skatter og Afgifter. Plantagerne bærer Navn efter de Byer, hvortil Jorderne oprindelig hørte.

Arealet er altsaa en Del af den Bakkeryg, der findes i Vestfyn, og som ved Landsbyen Føns løber fra Nordøst til Sydvest; den til Skov indtagne Strækning har en Længde af c. 1 Mil og en Bredde af fra 700 til 2 300 Alen. Jordbunden er en mager og fattig, meget tør Sandbund, af og til blandet med lidt Smaasten og stærkt vekslende; paa ganske enkelte Steder findes lerholdige Pletter; naar disse undtages, karakteriseres Jordbunden overalt ved sin fuldstændige Mangel paa Kalk, hvilken Mangel er tydeliggjort ved en Mængde Analyser. Der findes hverken Mor, Blysand eller Al.

Nogen egentlig Kulturplan blev der ikke lagt forud for Beplantningen; kun Hovedvejene blev afsat, medens Sporene markeredes derved, at der blev anbragt en Planterække paa tværs af de andre, hvor Sporene skulde gaa. Brandlinier blev ikke anvendt, dels fordi Greven var villig til at tage Risikoen ved at undlade dem, og dels fordi Schrøder af Hensyn til Læforholdene ikke ønskede dem; der findes derfor kun een eneste Brandlinie, og den gjorde endda ingen Nytte, da der en Gang kom Ild i Plantagen. Selve Kulturplanen blev lagt paa Stedet; Bundvegetationen har nemlig været det afgørende ved Træarternes Fordeling over Arealet, medens Undergrunden dog ogsaa har spillet en Rolle. Paa den Jordbund, der bar almindelige Græsser og frodig Lyng, plantedes Gran, medens Fyrrebunden karakteriseredes af »Tottegræs« (*Corynephorus canescens*), svag Lyng, Lavarter og pletvis ingen Vegetation. Hvor disse Kendemærker var tydelige, var Kulturen simpel, men Overgangene fra Granbund til Fyrrebund medførte ofte Vanskeligheder, og skønt Schrøder stedse gik efter Reglen: hellere en god Bevoksning af

Fyr end en tvivlsom af Gran, blev der dog af og til udført Fejlgreb, fordi han havde størst Tillid og Kendskab til Granen og derfor foretrak den. SCHRØDER afsatte personlig de Arealer, der i Hovedtrækkene skulde bære de forskellige Træarter, men Detaillerne blev først fastslaaede, naar Undergrunden kom frem ved Hullegravningen.

Der anvendtes følgende 7 Træarter: Rødgran, Hvidgran, Ædelgran, Skovfyr, Bjærgfyr, Østerrigsk Fyr og Korsikansk Fyr. Lærk og Weymouthsfyr maatte snart opgives paa Grund af den store Vildtstand. Bjærgfyrfrøet købtes paa Odsherred Distrikt, hvor det solgtes under Navnet *Pinus inops* til 4 Kr. pr. Pund; kun en enkelt Gang blev der købt Bjærgfyrfrø fra Jægerspris. Hvidgranfrøet kom fra Brahetrolleborg, hvor C. V. OPPERMANN udklængede det. De øvrige Træsorter blev som Regel købt i Tyskland, i de senere Aar dog ogsaa i Sverrig og Norge for Gran- og Fyrrefrøets Vedkommende. Bjærgfyrren kendte SCHRØDER som jordbundsbeskyttende Busk fra Kulturer i Slesvig, og desuden havde han hørt den omtale fra Odsherred; Hvidgranen var ham ligeledes vel bekendt fra Slesvig, hvor Overforstmester KROGH havde faaet en Sending Frø af denne Træart til Uddeling blandt Skovriderne; SCHRØDER havde da faaet lidt til sin private Planteskole. Senere havde han set den i Stenderup Skove. Korsikansk Fyr kendte han ikke, før han begyndte Tilplantningen af Bankerne, og det var en ren Tilfældighed der bevirkede, at han blev opmærksom paa denne Træart, der var et saa fortrinligt Lætræ. Grevinde ROSE WEDELL interesserede sig nemlig meget for fremmede Træarter, og SCHRØDER havde derfor en lille Planteskole i Lystskoven ved Wedellsborg, hvor han frembragte saadanne sjældnere Træarter. I et tysk Frøkatalog saa han omtalt en Træart, han ikke kendte, nemlig »Lärchenkiefer«, »immergrüne Lärche« (*Pinus altissima*), og han købte derfor lidt Frø, men da baade Frøet, Frøbedsplanterne og senere de ompriklede Planter aldeles lignede Østerrigsk Fyr, troede SCHRØDER, det var denne Træart. Frøbedsplanterne var dog noget mere krøllede i Naalene end Østerrigerens. Planterne blev senere plantede i Bankerne sammen med Østerrigsk Fyr. Efter nogle Aars Forløb viste det sig, at nogle af Planterne var baade højere og kraftigere end de andre og stod aldeles uanfægtede af den skarpe Vestenvind. Ved at undersøge Sagen nærmere, opdagede SCHRØDER, at Grenene paa de kraftigste Planter — Korsikaneren — var sprøde og knækkede omtrent som Weymouthsfyr, medens de paa de mindre kraftige — Østerrigeren — var seje. Anden Forskel paa de to Træarter

kunde ikke findes, men kort efter fik han Sagen opklaret af Kammerherre SEHESTEDT JUUL til Ravnholt, som havde opholdt sig paa Korsika og kendte Korsikansk Fyr.

Før Kulturen i Bankerne begyndte, maatte SCHRØDER sikre sig Plantemateriale; han var overbevist om, at det var af største Vigtighed at anvende Planter med god kraftig Rod, og da Planteskolerne fandtes paa den magre Jord paa selve Kulturarealet, mente han, at denne fattige Jord maatte forbedres; Planteskolejorden blev da gødet med et omtrent $^1/_4$ Tm. tykt Lag af Lyngtørvaske og Mergel, som hakkedes ned i Jorden. For at faa denne Gødning, blev Lyngtørven skrællet af paa et Areal af flere Tdr. Land og brændt, lagvis blandet med Mergel, i Miler. — Ved Planternes Udprikling blev Roden temmelig stærkt beskaaret for at den skulde buske sig, hvorimod den kun blev beskaaret saa lidt som muligt ved Udplantningen. Som Regel blev der intet gjort ved Jorden paa Plantestedet før Kulturen; kun paa et enkelt større Areal var Lyngen saa stærk, at den maatte brændes bort før Tilplantningen.

Selve Kulturen blev som Regel udført ved Plantning, og Saaning blev i det store kun anvendt ved Skovfyr, der undertiden blandedes med Gran, Østerrigsk Fyr og Gyvel; et Aar blev 70 Tdr. Land besaaet med Skovfyr. Bjærgfyr blev saaet paa et lille Areal men Saaningen lykkedes kun pletvis. Plantning blev i Hovedsagen udført med Spaden paa bar Jord, og denne Kultur var ret billig, da 100 Huller 12 à 14—15 Tmr. dybe kunde graves for 6 Sk. i det bløde Sand. Plantningen fulgte umiddelbart efter Gravningen for at den friske Jord kunde komme om Planteroden, og Planterne førtes under Udplantningen i en Kurv med Mos for at beskyttes mod Udtørring. Efteraarsplantning blev foretrukket for Foraarsplantning. Foruden Plantning efter Spade blev forsøgt en Række andre Fremgangsmaader. Planteafstanden var i Almindelighed 3 × 4 Fod, undtagelsesvis paa bedre Jord 3 × 3 eller paa særlig udsatte Steder 5 × $2^1/_2$ Fod, og Granarterne plantedes som 3- eller 4aarige, Fyrrearterne som 2aarige Planter. I Planteskolerne udprikledes alle Planter som 1aarige, undertiden dog Gran som 2aarig, og ved Optagningen til Udplantning blev de sorterede meget stærkt efter Godheden i 5—6 Klasser, hvorefter de bedste blev brugt til Efterbedring og paa særlig udsatte Steder. Ofte tilkultiveredes paa et Aar 100—150 Tdr. Land, men som Regel dog ikke over 60 Tdr. Land. Langt den overvejende Del af Plantagerne er bevokset med Naaletræ og der findes kun lidt Løvtræ i Bankerne; det der findes er væsentligst Æl og Ask,

som er plantet paa Rabatter i nogle Moser. En enkelt større Mose anvendes som Kunsteng.

Om Prisen for Kulturen af de forskellige Træarter kan der ikke siges noget bestemt, da den vekslede stærkt efter Jordbundens Beskaffenhed, men i Gennemsnit har Kulturen kostet 66 Kr. pr. Td. Land, hvoraf omtrent 63 Kr. falder paa selve Kulturen, Resten paa Veje, Hegn og Rabatopkastning. Arealet var fuldstændig i Kultur 1872. De første Uheld indtraf meget hurtigt. Somrene 1856, 57 og 58 var varme og tørre, og i disse Aar gik mangfoldige Planter ud; der blev straks taget fat paa Efterbedringen, thi SCHRØDER har stedse holdt paa at efterbedre de tilkultiverede Arealer, før Kulturen blev paabegyndt paa nye Steder. I den varme og tørre Sommer 1868 gik der atter en ikke ringe Mængde Planter ud; SCHRØDER anvendte her Korsikansk Fyr, af hvilken der første Gang blev forskrevet Frø i større Mængde i 1867, til Efterbedring. Men naar disse tørre Aar undtages, gik der næsten aldrig en Plante ud, med mindre den var angrebet af Oldenborrelarver; baade den almindelige Oldenborre og St. Hansoldenborren har gjort en ikke ringe Fortræd. I enkelte Lavninger har der været Frostskade, men kun af ringe Betydning, hvorimod Sneen har gjort en Del Skade i Plantagernes Nordsider, idet der lagde sig Snedriver over Planterne, som derved bøjedes, saa at de senere maatte rejses og bindes til Pæle; det er dog kun de yderste Planterækker, der har lidt af Snetryk. Af skadeligt Vand har Plantagerne ikke lidt; men det har undertiden været vanskeligt at faa Vandet bort fra enkelte Huller; i eet Tilfælde blev Vandet gennem en dyb, blind Grøft ledet fra et Vandhul ind til en nærliggende Sandbanke, hvorigennem det forsvandt, saa at Arealet kunde tilplantes.

»Schütte« har gjort nogen Skade paa Skovfyr; de Kulturer, der var udført med de svageste Planter, blev altid værst medtagne, men Ødelæggelserne har dog ikke været særlig store. Paa Østerrigsk Fyr og Korsikansk Fyr har *Lophodermium pinastri* derimod gjort megen Skade; det er denne Svamp, der er Aarsagen til, at disse to Træarter nu kun undtagelsesvis findes i rene Bevoksninger, men endnu findes der dog mange smukke Eksemplarer af dem enkeltvis blandet imellem de øvrige Træarter. Det synes som om Sygdommen har tabt sig noget i de senere Aar. Honningsvampen er ikke optraadt særlig ondartet, hvorimod Rodfordærveren har gjort megen Fortræd; den optraadte først i de gamle Plantager ved Tybrind, Minendal og Orelund og kom senere til de nye, hvor den nu optræder pletvis over hele Arealet og særlig angriber de større Sortimenter. Som Middel mod

Svampen er kun anvendt Rydning af angrebne Stød, hvilket SCHRØDER dog snart gik fra; syge Træer hugges dog stedse, saa snart det ses, at de er angrebne, og hvor et Areal er renafdrevet, harves Jorden og besaaes med Lupiner, for først at tilplantes efter 2—3 Aars Forløb; Bjærgfyrren gaar temmelig hurtigt ud, naar den angribes af denne Svamp.

Af Insekter har *Tortrix buoliana* angrebet Fyrrekulturerne saa voldsomt, at ethvert Modmiddel var uoverkommeligt og maatte opgives, men efterhaanden som Kulturerne voksede til, ophørte Angrebene. *Hylesinus piniperda* har i en Del Aar været meget ødelæggende; [58] i en Periode syntes dens Angreb at tage af, men derpaa tiltog de i en ret foruroligende Grad, indtil de nu i de senere Aar er aftaget efter en stærk og systematisk Efterstræbelse ved Udlægning af Fangtræer. Disse hugges i Februar eller Marts Maaned og bliver liggende uden at afkvistes, til de, efter at Insektets Æglægning er endt, i Midten af Juli afkvistes og køres ned til en Mose, hvor de sænkes i Vand. I Begyndelsen af September Maaned tages Fangtræerne op af Vandet og køres op i Skoven igen, hvor de sælges til gode Priser. Tidligere blev Barken efter Æglægningen taget af Fangstammerne og brændt, men denne Fremgangsmaade blev efterhaanden for dyr. Erfaringen har vist, at Vindfælder eller andre Træer, der har ligget Vinteren over i Skoven, bliver stærkere søgt af det æglæggende Insekt, og for Fremtiden vil Fangtræerne derfor blive udlagt før paa Vinteren. Tidligere blev der i alle rene Fyrrebevoksninger lagt et Fangtræ for hver 10—15 Al., men nu anvendes en noget større Afstand. I 1858 blev der til Fangtræer hugget 2 966 Fyr, som indeholdt c. 5 000 Kbfod. Udgiften til Hugning, Kørsel, Nedsænkning, Optagning af Vandet og Sammenlægning i Bunker var 462 Kr.; Fangtræerne blev i Vinteren 1899 solgt for 564 Kr., saa at Udryddelsesarbejdet har givet et »Overskud« af 102 Kr. i dette Aar, naar Fangstængerne, der paa mange Distrikter bliver brændt, ikke regnes til nogen Værdi. Andre Insekter har ikke gjort nogen større Skade, naar Oldenborrelarverne undtages, men de har til Tider ogsaa anrettet anselige Ødelæggelser.

Den store Vildtstand har gjort og gør fremdeles megen Skade baade ved Bid og Fejning og ved at trække de toaarige Fyrreplanter op. Harerne æder nu ogsaa Bjærgfyr i høj Grad. Besidderen har stedse været villig til at anvende Penge paa Indhegninger, men ikke desto mindre har SCHRØDER af Hensyn til Vildtet saa at sige ingen Indhegninger i Bankerne, hvorimod Indfredning anvendes i stor Udstrækning i Løvskovene.

To Gange har der været Ild i Plantagerne, foraarsaget af en henkastet brændende Tændstik og en Cigarstump. Ved den første Brand 1876 ødelagdes 3 Tdr. Land 8aarig Fyrrebevoksning; ved den anden i 1879 c. 18 Tdr. Land 15aarig blandet Kultur.

Om Bestandsplejen i Plantagerne er ikke meget at sige. Udhugningen i Fyr er paa mange Steder anvist af Svampeangrebene; i øvrigt er denne Træart vel den vanskeligste af vore Skovtræer at behandle i Ungdommen, fordi der danner sig en Mængde daarligt formede Stammer, som det er vanskeligt at faa fjernede i Tide; hertil kommer, at Fyrren maa udhugges stærkt, da den ellers gaar ud, formentlig paa Grund af Jordens Tørhed og Kalkfattigdom. I blandede Kulturer plejes ved Hugsten den Træart, der lover bedst; Grenekapning er her anvendt meget, men udelukkende af Kulturhensyn, aldrig for at skaffe Gavntræ. Udhugningsarbejdet er i Øjeblikket meget stort, hvilket dels skyldes den nødvendige stærke Hugst i Skovfyr, dels de stærke Angreb af Rodfordærveren paa Gran. Som en Følge af dette store Udbytte er der endnu ikke paabegyndt Afdrivning af noget Areal, naar undtages de af Svamp angrebne rene Bevoksninger af Østerrigsk og Korsikansk Fyr.

Skønt der altsaa kun haves faa Erfaringer om, hvorledes den følgende Generation vil lykkes, mener SCHRØDER dog at turde sige, at den vil trives langt bedre end den første Kultur, thi der er kommen mere Fugtighed i Jorden, og det er Vand, der trænges til; desuden har Jordbunden vundet i Godhed ved den første Omdrift. Granen trives langt bedre nu end ved den første Kultur, naar den plantes paa de afdrevne Arealer, som har baaret Østerrigsk og Korsikansk Fyr. Og det er ikke alene Skygge og Læ, der fremkalder dette. Ved Hugsten bliver Grenene af Gran og Fyr ladt tilbage paa Hugstpladsen.

Medens Granen jævnlig saar sig selv i en saadan Udstrækning, at der kan tages Planter til Udplantning andet Steds fra disse Granselvforyngelser, kendes noget lignende ikke for Fyrrens Vedkommende. Navnlig i fugtige Aar spirer der vel en Del Fyrrefrø, men de unge Planter gaar ud af Mangel paa Lys.

Plantagernes Areal udgør i alt 1 031 Tdr. Land efter en Opmaaling i 1888. Heraf er 92 Tdr. Land indtaget fra Hovedgaardene, medens Resten eller 939 Tdr. Land er indtaget Bondejord. Af disse 939 Tdr. Land er 148 ubevokset Areal, nemlig offentlige og private Veje, Grusgrave, Mølledam, Tjenestejord, Enge, Rørskær etc. Af det skovbevoksede Areal, 791 Tdr. Land foruden de 92 Tdr. Land Hovedgaardsjord, er c. 183 Tdr. Land

Gran, c. 388 Fyr og c. 195 blandet Naaletræ; c. 74 Tdr. Land er fuldstændig uproduktivt.

Før SCHRØDER begyndte Kulturerne i Bankerne havde han faaet Sletterne i Løvskovene helt eller delvis tilkultiverede, Ællemoserne bragt i Bestand, Afgravning foretaget og Vejanlægene sat i Gang. Der findes vel ikke paa noget andet Distrikt saa mange Veje og Vejspor som nu paa Wedellsborg. Samtidig hermed havde han faaet Afsætningen ind i en anden Gænge, saa Skovene snart gav Indtægt, og Hugsten var bleven mere regelmæssig, navnlig hvad Udhugningerne angaar; de yngre Bevoksninger trængte meget stærkt til Hugst, hvilket bl. a. kan ses af, at SCHRØDER 1861 i et Brev til VAUPELL omtaler en Egebesaaning, som endnu i 90aarig Alder aldrig havde været udhugget; men »paa denne gode Bund ser man nu en særdeles smuk Egebevoksning, fremkaldt ved forsigtige Udhugninger«.

I de 55 Aar, SCHRØDER har bestyret Wedellsborg Skove, har han arbejdet uden nogen egentlig Driftsplan. Efter at han selv havde opmaalt de fleste af Skovene, udarbejdede han til en Begyndelse en Driftsplan for den isoleret beliggende Sparretorn Skov, men da han i 1852 forelagde Planen for Grev WEDELL, erklærede denne, at han saa helst, der blev arbejdet uden Plan. Herefter blev Planlægningen lagt til Side, indtil Tanken i de sidste Aar atter er optaget. Da SCHRØDER er en absolut Modstander af en skabelonmæssig Skovinddeling, fordi »der i Naturen aldrig findes snorlige Grænser mellem de forskellige Jordbundsarter«, og absolut er Tilhænger af en mere fri Drift, en Art planlagt Plukhugstdrift, saa har det kostet ham baade mange Betænkeligheder og Vanskeligheder at udarbejde en tilfredsstillende Driftsplan, og han har da heller intet Forbillede at rette sig efter her i Landet, men maa selv danne alt fra Grunden. Imidlertid arbejder Forstraad SCHRØDER nu paa en saadan Plan.

Hovedresultatet af Forstraad SCHRØDERS Virksomhed paa Wedellsborg i de 55 Aar 1845—1900 er, at Skovarealet er vokset fra 1 111 Tdr. Land i 1845 til 2 285 ^{59} Tdr. Land i 1900, d. v. s. at det i dette Tidsrum er blevet fordoblet, samtidig med at det har givet et Overskud paa 924 611 Kr.

Naar SCHRØDER har kunnet naa et saa udmærket Resultat, skyldes det i første Linie hans mangeaarige Principal

Lensgreve KARL WILHELM ADAM SIGISMUND WEDELL. Grev KARL WEDELL er født 1806 paa Billeskov under Grevskabet og døde paa Wedellsborg 1882. 1828 overtog han Grevskabet, og han begyndte snart at arbejde for Skovene, idet han i 1828 lod udarbejde den foran omtalte Driftsplan. 1834 paa-

begyndte han Tilplantningen af en Del af Tybrind Hovedgaards Jorder og 1840 lod han Ørsbjerg Skov indtage og planlægge, saa at Skovarealet steg fra 812 til 1 111 Tdr. Land i de første 17 Aar af hans Besiddelsestid. Skønt han vedblev at udvide Skovarealet, saa at det ved hans Død omfattede c. 2 200 Tdr. Land, har han egentlig aldrig haft særlig Interesse for Skovvæsenet; hans Interesse var knyttet til Landvæsenet, og han har altid vist personlig Ulyst for Skovbruget. Ikke desto mindre bestyrede han som nævnt selv Skovene til 1845. Grev WEDELL betragtede Skoven som et »nødvendigt Onde«, der kun skulde tjene til at opspare Værdier for ved indtrædende daarlige Tider at afhjælpe eventuel Pengemangel hos vedkommende Besidder. Det er beundringsværdigt, at en Mand med disse Anskuelser ikke alene var villig til at anvende mange Penge paa at sætte de gamle Skove i god Stand, men endog anvendte store Summer paa at tilkultivere Bankerne; som den fremragende Landmand han var har han vel indset, at Bankerne aldrig vilde egne sig til andet end Skovkultur, og desuden har han vist følt det som en Forpligtelse at skabe et til Grevskabets Størrelse passende Skovareal; endelig har hans store Ordenssans vistnok haft en ikke ringe Indflydelse paa Udførelsen af de store Arbejder i Løvskovene.

Grev KARL WEDELL.

Grev WEDELL blandede sig aldrig i Skovbrugets Detailler, han stolede paa SCHRØDER og var altid villig til at give Penge til Skovbruget; naar Arbejderne undertiden skred lidt langsommere frem end SCHRØDER kunde have ønsket, var det stedse Mangel paa Arbejdskraft, aldrig paa Penge, dette skyldtes.

I Kongeskoven findes en større omtrent 65aarig Egebevoksning, som er fremgaaet af en Bredsaaning, der til Dels er udført af Grev KARL WEDELL personlig, idet han her med Agernsækken paa Ryggen selvanden udførte Tilsaaningen. Denne Bevoksning var den eneste paa Grevskabet der var rigtig Vækst i, paastod Greven.

Forstraad SCHRØDER betegner Grev KARL WEDELL som i alle Henseender »en Hædersmand af første Rang. Et Ord af

hans Mund gjaldt som et tinglæst Dokument«. Som Godsejer har Greven foregaaet Landets Skovbesiddere med et efterfølgelsesværdigt Eksempel.

Casper Hermann Schrøder er født paa Ulfshus ved Haderslev den 30te Oktbr. 1821. Faderen Niels Ankiær Schrøder, gift med Annechen Bech, var Skovrider paa et af de nordslesvigske Statsskovdistrikter. C. H. Schrøders forstlige Uddannelse begyndte allerede i Barneaarene hos Faderen, hvor han færdedes meget i Skoven som »angehender« Jæger. Endnu den Gang, for øvrigt ogsaa langt senere, stilledes der store Krav til Forstmændenes Jægerduelighed, og Schrøder blev da først og fremmest uddannet som Jæger; men paa den anden Side var man ogsaa i en Periode, da »Forstvidenskaben« var i høj Kurs, og det er da naturligt, at han ogsaa tænkte paa sin forstlige Uddannelse. I nogle Aar arbejdede han under Wimpffens Ledelse ved Skovreguleringskommissionen, hvor han bl. a. lærte Landmaaling. Fra disse Arbejder kom han som Skytte til Overforstmester v. Krogh paa Nygaard ved Haderslev, vistnok til Dels efter Grev Karl Wedells Ønske; denne, der var beslægtet med Krogh, havde nemlig tidligt fattet Interesse for Schrøder og ønskede ham uddannet til at overtage Skovriderstillingen paa Wedellsborg. Skønt Schrøder kunde have faaet Lejlighed til at tage Eksamen, gjorde han det dog ikke efter v. Kroghs Raad, thi Grev Wedell ønskede ikke en Forstkandidat til Skovrider paa det lille Distrikt. Paa Nygaard arbejdede han ikke alene som Skytte; Overforstmesteren havde overladt ham et Stykke Hedejord paa hvilket han for egen Regning anlagde og drev en Planteskole; endvidere arbejdede han paa Kontoret og skrev samtidig en Del for Forstmester Baastrup. Paa Nygaard traf han ogsaa den senere Professor i Skovbrug, J. F. Hansen, der i nogen Tid var Sekretær hos v. Krogh og som bl. a. lærte Schrøder at nivellere. Nogen egentlig teoretisk Uddannelse har Schrøder aldrig faaet, men gennem hele sit Liv har han læst meget; allerede paa Nygaard benyttede han Kroghs efter Datidens Forhold

Forstraad C. H. Schrøder.

ret omfangsrige forstlige Bogsamling, og faa praktiske Forstmænd har gennemgaaet saa megen tysk og dansk Fagliteratur som Forstraad SCHRØDER. Der var tilbudt SCHRØDER tre Skovriderstillinger før han i 1845 tog imod Tilbudet fra Wedellsborg. Det har vel haft sin Betydning for SCHRØDERS Udvikling, at han ligesom C. V. OPPERMANN i en tidlig Alder fik en fast Stilling ved Skovbruget.

SCHRØDERS væsentligste Virksomhed paa Wedellsborg er omtalt foran; siden 1854, da Grev WEDELL købte en Del af Frederiksgave Skove, har han tillige bestyret dette Distrikt, for hvilket han i 1856 lagde en Driftsplan. Men desuden har han paa forskellig Maade virket udenfor det Distrikt, han bestyrede. I 50'erne lagde han Plan for en Del mindre Skove paa Fyn, saaledes for den 83 Tdr. Land store Hovhave i Ubberud Sogn, Odense Herred, hvor han for Bøg anbefalede 80aarig Omdrift; Ællemoserne skulde stilles lyst til Selvbesaaning, hvor Bevoksningen skulde forynges, og disse Selvforyngelser lykkedes over al Forventning. Han anbefalede endvidere at stævne de foryngede Ællearealer, naar Stammerne havde naaet en Tykkelse som smaa Humlestager, og saa først en halv Snes Aar herefter begynde de egentlige Udhugninger. Senere har SCHRØDER sammen med Skovrider BUCH lagt Plan for Brahesborg Skove; i en lang Aarrække bestyrede han forskellige mindre Distrikter paa Fyn. Endvidere har han i 50'erne efter Indenrigsministeriets Bemyndigelse reguleret Brænderup Sogns Bønderskove.

Ved disse forskellige Forretninger kom han i Berøring med Amtmand UNSGAARD, som lærte at sætte Pris paa ham, og da Skovrider SARAUW i 1865 opgav Stillingen som Statens Tilsynshavende med de private Skove paa Fyn, eller som det med et kortere Ord kaldes »Distriktsforstmand«, udvirkede UNSGAARD, at Tilsynet blev betroet SCHRØDER. Som Distriktsforstmand meddeltes der SCHRØDER Tilladelse til at bære den for de kongelige Skovridere reglementerede Uniform, en Tilladelse han senere har beholdt. Den dygtige og liberale Maade, han udførte disse Forretninger paa, anerkendtes ved Forstraadstitelen, da han i 1869 fratraadte Stillingen.

Fra 1857 til 1880 var han Vandløbsinspektør over de større Vandløb i Vends Herred, og som saadan har han paa Amtsraadets Vegne udarbejdet Regulativer for de større Vandløb i Herredet.

SCHRØDER var Medstifter af den fynske Skovriderforening, som senere skal omtales. 1894 udnævntes han til Ridder af Dannebrog.

1869 begyndte SCHRØDER at udklænge Frø af Hvidgran og fra 1872 af Bjærgfyr. Fra Bankerne er der i alt til Maj 1899 solgt 4 230 Pund Hvidgranfrø og 37 670 Pund Bjærgfyrfrø, og Frøet — der kun leveres af den ligestammede Bjærgfyr — har vundet stor Udbredelse, saa at det ikke alene sælges her i Danmark, men tillige til Sverrig, Norge, Rusland, Tyrol og Holland.

Ved sit 50aarige Skovriderjubilæum i 1895 stiftede SCHRØDER et Legat paa 1 500 Kr. for Skovarbejderne paa Wedellsborg Skovdistrikt. Renterne heraf uddeles aarlig i 3 Portioner à 15 Kr., hvert 4de Aar dog 4 Portioner, til paalidelige, ædruelige og dygtige Skovarbejdere; disse kappes ivrigt for at faa Legatet, det er en Æressag for dem, og Eksemplet burde vist følges paa andre Distrikter.

Den Forstmand, der en Gang har besøgt SCHRØDER og det Distrikt, han i Hovedsagen har skabt, vil stedse mindes de prægtige Kulturer, de storslaaede Udsigter fra de omhyggeligt behandlede Udsigtspunkter, de mesterligt udførte Overgange i Løvskovene mellem Bevoksninger af forskellig Alder, de mærkelige Udhugninger, de mægtige Hvidgraner i Kongeskoven, der endnu i 45aarig Alder var næsten lige saa store som de jævnaldrende Rødgraner, [60] den smukke Lystskov og alt det ejendommelige, SCHRØDERS fine Iagttagelsesevne har ledet ham til at udføre paa Distriktet, lige til de mange mærkelige Tegn paa Træerne, der stammer fra Udvisningen, og hvoraf hvert enkelt har sin særlige Betydning, giver sin særlige Ordre til »Skovkarlene«, som SCHRØDER stedse kalder Skovarbejderne. Men det maa ikke glemmes, at Betingelsen for at SCHRØDER har kunnet udrette saa meget er, at de tre Lensbesiddere, han har arbejdet under, alle har givet ham frie Hænder til at bestyre Distriktet, og alle har været villige til at anvende de fornødne Penge paa Skoven. Dette gælder endnu, og det er Aarsagen til, at Distriktets Areal fremdeles forøges.

Som foran nævnt overtog Staten efter 1820 en Del Godser paa Fyn. Paa disse Godser havde man straks efter at Staten havde overtaget dem takseret Skovene, og der blev i den følgende Tid hugget efter denne Taksation.

Paa Kærsgaard havde KROGH Overtilsynet med Skovene i de 3 Aar 1829—32 Godset tilhørte Staten [61]. Ikke alle Skovene var udskiftede. 1830 blev der indgaaet en Forening mellem Godsadministrationen og Bønderne om Ophævelsen af Græsningsretten i en af Skovene, for at denne kunde blive fredet ifølge Forordningen 27. Septbr. 1805. Der havde hersket ret frie Tilstande i Skovene før Staten overtog dem, og der kæm-

pedes ret alvorligt herimod i de første Aar fra det kongelige Forstvæsens Side. Benyttelsen har vistnok været ret maadeholden. 1831—32 var Totalindtægten af Skovene 1 347 Rdl., medens Udgiften var 782 Rdl., Overskudet altsaa 565 Rdl. Arealets Størrelse er mig ikke bekendt, men det har vist nok udgjort mellem 100 og 200 Tdr. Land.

1822 overtog Staten Hellerup, hvortil hørte et Skovareal paa c. 630 Tdr. Land. Skovene var aldeles uforstmæssigt behandlede,[62] Hugsten havde været ret haard paa sine Steder, hvorimod man andre Steder, hvor den største og bedste Opvækst fandtes, helt havde undladt at hugge. 1823 meddelte Krogh, at der kunde hugges $^2/_3$ Favn pr. Td. Land aarlig. For øvrigt blev Hugsten gentagne Gange foregrebet af stærke Storme. Ved en Storm 2. December 1822 blæste der 131 Læs Bøg om, og samme Aar er der desuden faldet 48 Bøge, i Begyndelsen af December 1823 faldt der atter en Del Bøg, og i 1825 turde Krogh kun udvise 100 Favne til Auktion i Hellerup Skove, fordi der paa de tilgrænsende Godser havde været afholdt flere store Auktioner paa Vindfælder. Da Staten overtog Godset var Skovene ikke udskiftede, skønt Krogh allerede 1811 havde indgivet Forslag i saa Henseende; han havde gentaget sit Forslag 1822, og han klagede stærkt over, at Udskiftningen ikke var foretaget 1823, da »Bøgenes Grene til den Tid bugnede af Olden«. Først 1825 blev Skovene fri for Græsningen, idet der da blev indgaaet en Forening med Fæsterne om, at Gaardmændene hver skulde have aarlig 1 Fv. Brænde à 3 Læs paa Roden og Husmændene hver 1 Læs Brænde mod at afstaa Græsningen; de maatte dog vedblivende benytte nogle aabne Pletter og Moser. I en Skov, hvor de skulde afstaa hele Benyttelsen, fik Gaardmændene $1^1/_2$ Fv. Brænde aarlig og Afgang i Landgildeafgiften. Krogh anbefalede at vedtage Foreningen, navnlig fordi der atter i 1826 var Olden; trods denne Forening havde man ondt ved at holde Bøndernes Kreaturer fra Skoven. 1826 anbefalede Godsforvalteren, at Gaardmændene maatte faa hver 2 Heste paa Græsning i Skoven, men Krogh afslog det.

Skovene blev benyttede med Maadehold. I Aarene 1822 til Maj 1825 var Indtægten 5 936 Rdl., Udgiften 2 304 Rdl., altsaa Nettoudbyttet 3 632 Rdl. 1834—35 var Indtægten 5 435 Rdl., Udgiften 1 753 Rdl., altsaa Nettoindtægten 3 683 Rdl. Priserne var vist gennemgaaende gode, til Tider endog høje; i 1829 solgtes ved en Auktion, hvis Vurderingssum var 719 Rdl., Brænde for et Beløb af 1 495 Rdl. Der solgtes en Del Eg til Admiralitetet; Betingelserne for Salget var, at Admiralitetet købte

det Tømmer, der kunde komme ud af Træerne, medens Forstvæsenet beholdt Affald, Kvas og Bark. Egene afbarkedes af Forstvæsenet om Foraaret — Barken solgtes i Læs — og Træerne fældedes om Vinteren.

Om Kulturerne i denne Periode ved jeg ikke meget; der blev foretaget nogen naturlig Foryngelse, og 1827 blev som foran omtalt (S. 65) Græsset i Skovene solgt imod at Køberne udførte Kulturarbejder. Efter 1830 er der plantet en Del og gravet en Del Striber til Saaning af Agern. 1832 maatte en Egekultur indhegnes mod Vildtskade, Udgiften var 32 Rdl.; der var meget Vildt, baade Raa- og Daavildt, og da Jagten var lejet ud til Besidderen af Ravnholt, kunde Forstvæsenet ikke bortskyde Vildtet. Efter 1830 blev der ogsaa anvendt en Del Penge paa Hegns-, Vej- og Vandledningsarbejder. — I 1836 solgte Staten Godset til Kammerjunker SEHESTEDT JUUL.

Frederiksgave og Flenstofte Skove overtog Staten i 1823.[63] Før 1823 henlaa de fleste Skove paa Hovedgaardsjorderne ufredede og benyttedes til Græsning.[64] I en Beskrivelse af Skovene angives Skovarealet 1825 til 704 Tdr. Land, hvoraf $310^1/_2$ Tdr. Land var Fredskov, medens $393^1/_2$ Tdr. Land var Græsningsskov; af disse sidste var det paa et Areal af 145 Tdr. Land ubestemt, om Hugningsretten tilkom Herskabet eller Bønderne; det samme gjaldt om 36 Tdr. Land Fredskov. Beskrivelsen viser, at Skovene har været i god Tilstand; Etatsraad J. C. RYBERG, som ejede Godset før Staten overtog det, har ikke forhugget Skovene.

Skovdistriktet blev bestyret af en Overskovfoged under BAASTRUPS og KROGHS Tilsyn, og der blev snart taget fat paa Indfredning af Græsningsskovene; for at faa lige Hegnslinier tog man jævnlig Ager- og Engarealer med ind under Skoven; i 30'erne arbejdedes der paa Vandafledning, Hegnssætning og Vejanlæg. Arbejderne blev dog ikke fremmede med særlig Kraft, endnu langt ind i 40'erne vedblev man at indfrede Skovarealer.

Benyttelsen var ikke særlig stor, men der medgik en betydelig Mængde af Brændet til Deputater. Skovrullen af 1823 viser en Hugst af $424^3/_4$ Fv. og 53 Læs Bøg, samt 3 Fv. Eg. 1835 var Hugsten $88^3/_4$ Fv. og 220 Læs Bøg, 1836 $88^3/_4$ Fv. og 89 Læs Bøg; 1840 $95^3/_4$ Fv. og 211 Læs Bøg. Hvert 3die Aar fik de hoverigørende Bønder hver et Læs Brænde, hvori der skulde være noget Gavntræ. Om Kulturerne har jeg ikke fundet mange Oplysninger; men der er dog saaet en Del Agern og anvendt en Del Naaletræfrø. 1845 blev der plantet 123 852 Planter og hele Kulturudgiften var 244 Rdl; der er anvendt en Del

Selvforyngelse af Bøg lige fra 1823. I en Skrivelse angaaende Overskovfogdens Udnævnelse til Skovrider motiverede BAASTRUP 1846 dette Forslag bl. a. med, at Frederiksgave med de 400 Tdr. Land Fredskov gav en lige saa stor Indtægt som det store Silkeborg Distrikt. Forslaget blev ikke vedtaget, men 1851 blev C. SARAUW ansat som Bestyrer af Distriktet med Titel af Forstassistent. 1845 var Indtægten 4 887 Rdl., Udgiften 2 138 Rdl., altsaa Nettoindtægten 2 749 Rdl.; 1840—41 var Indtægten i alt 5 367 Rdl., Udgiften 1 310 Rdl., Overskudet 4 057 Rdl.

Ved Lov 15. April 1854 blev det bestemt, at Godset, hvortil da hørte 806 Tdr. Land Skov, skulde søges solgt ved offentlig Auktion, og ved Auktionen 30. Septbr. 1854 blev Lensgreve KARL WEDELL til Wedellsborg højstbydende paa Frederiksgave Hovedgaard m. v. og $595^1/_2$ Tdr. Land Skov. Staten havde forbeholdt sig Hugsten i Vinteren 1854—55, og Forstassistenten skulde først fratræde Stillingen til Maj 1855. Grev WEDELL købte imidlertid Hugsten. Ved Auktion 21. Oktbr. 1854 solgtes Resten af Godset, deriblandt en Del Smaaskove, af hvilke Grev WEDELL købte c. 17 Tdr. Land, Staten forbeholdt sig Retten til at benytte en Del Ege paa Bøndermarkerne indtil 1861.

Af det Skovareal, Grev WEDELL havde købt, overgik snart den største Del til Grev RANTZAU paa Frederikslund. For det tilbageblivende Areal, c. 230 Tdr. Land, har C. H. SCHRØDER i 1856 lagt en Driftsplan, [65] hvoraf fremgaar, at en stor Del af de ældre Bøgebevoksninger var anhuggede til Foryngelse og til Dels forsynede med Opvækst, medens kun faa Tdr. Land ældre Bøg var urørt. Der kan ikke herfor rettes nogen Anke mod den tidligere Skovbestyrelse, thi det var jo kun en Del af det tidligere Distrikt, Grev WEDELL købte. Til Trods for at Arealet var anhugget, fandtes der dog en stor Masse; saaledes nævner SCHRØDER i Planen en Afdeling paa c. 9 Tdr. Land med fra 5 til 25aarig Opvækst, hvor Overstandernes Masse udgjorde 735 Fv. Bøg, eller 84 Fv. pr. Td. Land foruden 4 Fv. Eg; en 140aarig Bevoksning betegnes som daarlig, skønt der paa $4^1/_2$ Tdr. Land var takseret 800 Fv. eller 180 Fv. pr. Td.; et andet Areal paa 3.2 Tdr. Land bar 712 Fv., altsaa 223 Fv. pr. Td. Land. Naar disse Bevoksninger omtales som daarlige trods den store Masse, ligger det vistnok i, at Træerne ofte var beskadigede og hule; der kunde ved en Skovning paa 240 Fv. ofte kun faaes 5 à 800 Kbfd. Gavntræ. I alt blev der takseret 3 909 Fv. spredt Masse og 1 512 Fv. i sluttet Bestand. Af Arealet var 81 Tdr. Land Bøg, 33 Tdr. Land Eg, 15 Tdr. Land Naaletræ, 28 Tdr. Land Ask og Æl og 2 Tdr. Land Blødtræ — i alt 159 Tdr.

Land Højskov; 40 Tdr. Land var bevokset, 14 Tdr. Land ubevokset Mose; 16 Tdr. Land var Veje, Vandareal og Hegn. Skovarealet i alt 230 Tdr. Land. [66]

I øvrigt beskrives Tilstanden som god, navnlig var Afsætningsforholdene udmærkede. Etaten blev for Bøg sat til 240 Fv. aarlig i den første 10aarige Periode og til 180 Fv. aarlig i de følgende 20 Aar. Udhugningen skulde i Bøg begynde ved det 10—15de Aar og indtil 40aarig Alder skulde den foretages hvert 3die Aar, derefter hvert 5te.

I disse Skove, der nu tilhører »Lensgreve KARL WEDELL-WEDELLSBORGS Stiftelse« for Medlemmer af Stifterens Familie, har Forstraad SCHRØDER siden 1854 arbejdet omtrent paa samme Maade som i Løvtræskovene paa Wedellsborg. Der blev foretaget Vejanlæg, som ofte var meget kostbare, fordi Vejene førtes over Mosebund, hvor de maatte bygges paa Faskiner; Vandafledning og Sluseanlæg blev udført, Moserne blev tilkultiverede, som Regel med Ask og ofte ved Rabatkulturer, og jævnlig maatte Arealerne ryddes for Ællestød. Bøgeforyngelserne blev fortsat og fuldendt, og der blev overalt ved Efterbedring blandet Ask, Ær, Birk, Lærk, Rødgran, Ædelgran, Douglasgran og Skovfyr ind i Foryngelserne, ligesom ogsaa disse Træarter er benyttede til at danne Overgangen mellem sammenstødende Bevoksninger af forskellig Alder. Endvidere er der dannet et ret regelmæssigt Læbælte omkring hele Distriktet, hvis Hegnslinie er c. $1^1/_2$ Mil; heraf er dog kun c. 800 Al. Vestside. Der findes nu ikke noget ubevokset Areal paa Distriktet. Det forbavsende store Nettoudbytte, disse Skove har givet siden 1854, skal senere omtales.

1824 ansøgte Ejeren af Søbysøgaard [67] Løjtnant J. WEDEL om at faa sine Skove synede af en forstkyndig Mand. KROGH undersøgte Skoven, af hvis 117 Tdr. Land de 100 endnu henlaa uindfredede. Taksationen gav pr. Td. Land 66 Fv. Bøg og 39 Læs Eg, og det blev tilladt Ejeren at hugge aarlig i 6 Aar 110 Fv. Bøg og 45 Læs Eg, hvorpaa Hugst til Salg skulde ophøre.

1829 fik Proprietær COSSEL, der havde købt Faarevejle af Staten, lagt en Hugningsplan for sine Skove. [68]

Paa Einsidelsborg har C. V. OPPERMANN i 1826 udført en Taksation, [69] hvorefter der fandtes 11 316 Ege af første Klasse og 2 172 af anden, samt 9 624 Fv. Bøg; desuden blev der takseret 8 800 Fv. Bøg paa Æbelø. Arealet var 271 Tdr. Land, men Skovene omfattede i Virkeligheden noget mere; i 1846 angiver OPPERMANN Skovarealet ved selve Einsidelsborg til 405 Tdr. Land, men heraf var kun 225 Tdr. Land bevokset. Paa Æbelø

fandtes omtrent 200 Tdr. Land Skov, saa at det samlede Areal blev c. 600 Tdr. Land i 1846.

I 1826 var Egen Hovedbestandstræet i Skovene ved Einsidelsborg, men da denne Træart jo ikke egner sig saa godt til Brænde, og Brændepriserne i den skovfattige Egn var høje, foreslog OPPERMANN, at en Del af Skovene skulde tilkultiveres med Bøg. Han gav et Udkast til Skovenes Behandling, men tilføjede, at »allermindst kan det være Meningen at give Forskrifter for en fjernere Fremtid, da det ligger udenfor de menneskelige Kræfter at bestemme nu, hvilken Træart der blot om 30 Aar er den heldigste og fordelagtigste«. Skovene paa Æbelø omtales som stærkt forsømte og stærkt benyttede, saa at Hugsten i de første 6—8 Aar maatte indskrænkes til de anhuggede Arealer; men i øvrigt kunde der ikke gøres videre for Skoven paa Grund af den store Daavildtstand.

1840 overtog OPPERMANN Overbestyrelsen af Grevskabets Skove. 1841 blev der solgt Træ for et Beløb af 1 500 Rdl., men heraf ønskede OPPERMANN 500 Rdl. til Kulturer i det kommende Aar. Egebarken havde hidtil ikke været anvendt, hvorfor han anbefalede at sælge den; Skovfogederne tilraadede han at vælge blandt de flinkeste Arbejdere, da de saa kunde behandle Redskaberne og havde lært at elske Skoven. Tilstanden var i øvrigt ikke særlig tilfredsstillende; paa Æbelø havde Benyttelsen været stærk, og da det særlig gjaldt at faa »Københavnsbrænde«, var alle de bedre Bevoksninger anhuggede, men aldeles planløst; Opvæksten kom frodigt, den ældste var 25 Aar og allerede udhugget, men da Rævene var skudt bort paa Øen, frygtede OPPERMANN Museødelæggelser i den yngre Opvækst; der fandtes mange Sletter, som skulde under Kultur, og 50 Tdr. Land heraf blev bestemt til Gran, da denne Træart ikke fandtes paa Distriktet i 1840. Ogsaa ved Einsidelsborg skulde der plantes Gran, og 1843 blev 7 Tdr. Land tilkultiveret med 24 000 Granplanter og der indrettedes en Planteskole til 50—60 000 toaarige Graner. Af Kulturer paa Agerjord var intet udført før 1846, naar undtages et enkelt Forsøg paa to Arealer, der allerede 1826 blev bestemt til Beplantning med Naaletræ; Jordbunden her var saa slet, at Kultiveringen »maatte henregnes til de patriotiske Arbejder«, og Forsøget mislykkedes da ogsaa totalt. [70]

I Aarene 1841—46 blev alle nødvendige Kulturer udført, saa at der senere kun behøvedes Kultur paa de ved Hugsten blottede Arealer. Til Egen havde OPPERMANN ikke nogen god Tro paa dette Distrikt; dels var Distriktets Bevoksninger alt for stærkt forsømte med Udhugning i ældre Tid, og dels passede

Jordbund og den eksponerede Beliggenhed ikke godt for denne Træart. Men de Ege, der fandtes, maatte benyttes sparsomt, fordi der aarlig brugtes 5—6 000 Al. Egetømmer paa Godset; der maatte aarlig hugges 70 Ege; en nøjere Ansættelse af Etaten behøvedes ikke, da Egetræet skulde forbruges paa Godset og intet maatte sælges.

Ligesom paa Brahetrolleborg overtog OPPERMANN her et Skovareal, hvis Behandling tidligere havde været meget mangelfuld; men han fik snart foretaget saadanne Foranstaltninger ved Hugst og Kultur, at Distriktet i Løbet af faa Aar kom i god Orden. Og samtidig bragte han en stor Indtægt ud af Skovene; 1844 var Indtægten 5 132 Rdl., Udgiften 796 Rdl., altsaa Nettoindtægten 4 336 Rdl. Senere angives Nettoindtægten til 7 Rdl. pr. Td. Land, men et saadant Overskud kunde Distriktet dog næppe vedblive at give, og navnlig i Perioden 1860—80 vilde Indtægten sandsynligvis dale.

Skønt OPPERMANN anvendte gode Planter med kraftige Knopper til Kulturerne paa Einsidelsborg, blev de dog jævnlig ødelagt for ham. Paa Æbelø blev Planterne forbidt af den store Daavildtstand, og paa Einsidelsborg gjorde Harerne megen Skade paa Bøgekulturerne; som Middel herimod anbefalede han at besmøre Planternes Topskud med Kultjære, dog maatte Hovedknoppen ikke berøres af Tjæren.[71] Mod Mus anbefalede han som et lille Forsøg at besmøre en Del Hasselstokke med Kultjære og sætte dem mellem Bøgeplanterne, da det var en almindelig Erfaring, at Musene ikke yndede Tjærelugten. — I Forsommeren 1857 herskede der i omtrent 3 Maaneder næsten uafbrudt tørre østlige Vinde, som foraarsagede store Ødelæggelser af Kulturerne; i de 53 Aar, OPPERMANN da havde været her i Landet, havde han ikke oplevet noget lignende. — I Januar 1853 blev Vandet fra Kattegat af en først vestlig og senere nordlig Storm sat ind over Einsidelsborg Marker; nogle af Ælle- og Birkemoserne blev oversvømmede, hvorefter en Del Planter gik ud.

Allerede 1844 havde OPPERMANN undersøgt Bederslev Dale, som han mente egnede sig godt til Naaletrækultur; en saadan vilde rimeligvis betale sig godt i denne skovfattige Del af Landet, samtidig med at den vilde forskønne Egnen, og i 1846 indgav han da en Plan til Kulturens Udførelse. Terrainet er overalt bakket og omgivet af endnu højere Bakker undtagen i Nordvest; Jordbunden er sandet, men har dog som Regel en Tilsætning af Muld, der gør den vel egnet til Skovkultur; Sten findes ikke. Egnen maatte regnes til de skovfattigste paa Fyn;

i Miles Omkreds kunde der ikke faas »saa meget Bøg som til en Vognkæp« og de nærmeste Naaletræanlæg fandtes ved Langensø i omtrent 3 Miles Afstand. Foreløbig skulde c. 40 Tdr. Land tilkultiveres med Gran, og saafremt Arealet ønskedes forøget, vilde det være hensigtsmæssigt at besaa nogle mindre Arealer med Bog blandet med Agern, hvilket let kunde lade sig iværksætte, da 1846 var et sjældent rigt Oldenaar. Af Hensyn til den skovfattige Egn, men ogsaa af Hensyn til de smaa Effekters Form, anbefalede OPPERMANN at plante tæt, thi »Brugsværdien af de mindre Effekter af alle Træarter forhøjes betydeligt, naar Skoven opelskes mest muligt sluttet, men især er dette Tilfældet med Naaletræ«; derfor burde Plantningen ske paa 3 × 4 Fods Afstand, medens Afstanden mellem Planterækkerne paa de mere sandede Arealer kunde være 4 Al.; der maatte da saaes Fyrrefrø i Mellemrummene. Da det ved udpint Jord ofte er Tilfældet, at Underlaget er mere næringsrigt end Overfladen, maatte Jorden, hvis dette skulde vise sig, omgraves i Striber paa $^3/_4$ Alens Brede og i Spademaals Dybde.

Plantagen i Bederslev Dale omfatter nu 273 Tdr. Land;[72] i 1846 blev indtaget 108 Tdr. Land, i 1852 7, 1870 41, 1874 63, 1879 24, 1883 9 og 1889 21 Tdr. Land. Naar undtages c. 40 Tdr. Land er Arealet tilkultiveret med Gran, der overvejende er plantet med Klump ved Hjælp af Planteboret. At opbore og plante 1 000 Planter kostede 2.50 à 3.40 Kr.; Planterne blev sat i gravede Riller til $^1/_2$ à 1 Ør. pr. løbende Favn eller i Kvadrater til 2 à $2^1/_2$ Kr. pr. 1 000. Planteafstanden var 3 × 4 Fod; mellem Rødgranrækkerne var der undertiden plantet en Række Bjærgfyr, som nu enten er borthugget eller bortraadnet. I de med Klump plantede Kulturer har der næsten ingen Efterbedring været, og i de første 25 Aar trivedes alt fortrinligt, men saa viste der sig Angreb af Rodfordærveren, der greb saa stærkt om sig, at c. 70 pCt. af den aarlige Hovedbenyttelse var angrebet i 1899. Den 30—50aarige Del af Skoven afdrives nu og efterfølges dels af Bøg, dels af Skovfyr, Ædelgran og Birk, dog behandles Arealet, før det atter tilkultiveres, i 2 Aar med Kartofler og Lupiner, for om muligt at udrydde Svampen.

Af de c. 40 Tdr. Land, der ikke tilkultiveredes med Gran, blev c. 23 Tdr. Land af Arealets bedste Jord tilplantet med Bøg. Bøgen plantedes paa den frie Agermark i gravede Huller med 3 × 2 Fods Afstand; hver 5te Række var Rødgran, som senere er borttaget. De første Bøgekulturer blev udført 1874, og baade disse og de senere trivedes fortrinligt, trods den frie Stilling, dog begynder der i de senere Aar at vise sig Angreb af Rod-

fordærveren. Endelig findes c. 15 Tdr. Land Mose, hvoraf en Del er tilkultiveret med Æl og Birk.

Arealet er sandet; der gaar gennemsnitlig 18 Tdr. Land til 1 Td. Hartkorn og Matrikelstaksterne svinger fra 5 til 15.

I 1874 er der indtaget et andet Areal paa c. 50 Tdr. Land, som blev tilkultiveret med Rødæl og Birk i Blanding, samt lidt Ask og Eg. Arealet er Mosebund, paa hvilken Rødællen ikke ret trives, saa at der nu lægges mest Vægt paa Birken. Det samlede Skovareal til Einsidelsborg er nu godt 1 100 Tdr. Land. Paa Æbelø findes en stor Daavildtstand og ved Einsidelsborg er der nu, efter at Raavildtet i 80'erne blev indført, en stor Bestand af dette Vildt.

Ogsaa paa andre Distrikter har Besidderne ladet lægge en Driftsplan for Skovene i 30'erne; navnlig har Forstmester BAASTRUP udarbejdet en Del Planer omtrent fra 1835. Paa Broholm har han i 1839 planlagt Driften af Skovene,[73] som han inddelte i Afdelinger og Underafdelinger. Ved Afdelingsindlæggelsen blev der taget Hensyn til, at Afdelingen i Fremtiden kunde blive et ensartet Hele, og Grænserne mærkedes i Skoven med Stenpæle, hvori Numrene var huggede. Underafdelingerne var gennemsnitlig c. 3 Tdr. Land.

Omdriften var for Bøg 100 Aar, Eg 140, Naaletræ 80 og for Ælleskoven 15 Aar, og Arealet blev fordelt til 20aarige Perioder, der saa vidt muligt skulde samles paa eet Sted. Planen er som alle BAASTRUPS Planer rent Arealfagværk. Vedmassen blev fundet ved Okulartaksation, men Bestemmelsen af Fagot- og Kvasmængden støttede sig til almindelige og specielle Erfaringer om disse Sortimenters Forhold til Kløvebrændemassen. Ved Bøg maatte Moderstammernes Borthugning følge hurtigt paa Foryngelsen, og var denne ikke aldeles vellykket, anbefalede BAASTRUP at anvende kunstig Kultur, fremfor at afvente et nyt Oldenaar. Ælleskoven skulde drives som Mellemskov, idet der ved hver Hugst i Underskoven maatte overholdes en Stamme for hver 20—30 Alen, indtil der var dannet 3 Klasser, 45aarige, 30aarige og 15aarige Ælle; naar man var kommen saa vidt, skulde de 45aarige Stammer afdrives, naar der huggedes i Underskoven; Overskoven udhuggedes samtidig med at Underskoven stævnedes. Naar Ællestødene var benyttede 3 Gange til Udslag, maatte de ryddes og nye Stammer indplantes.

Ved Bøg og Eg begyndte Udhugningen i 20aars Alderen, ved Naaletræ i det 15de Aar og ved Æl i det 10de; der huggedes hvert 5te Aar i de yngre Bevoksninger og med lidt større Mellemrum i de ældre; hvert Aar udhuggedes lige store Arealer.

Kulturerne skulde drives med ret stor Kraft, idet der i den første 20aarige Periode skulde tilkultiveres 218.5 Tdr. Land, altsaa 11 Tdr. Land aarlig; der skulde plantes Bøg, Eg, Æl, Ask og Gran, medens Lærk kun maatte anvendes som Efterbedringstræ i Bøgeopvæksten, og Fyr stedse maatte kultiveres ved Saaning.

BAASTRUP anbefalede at føre en Kontrolbog, hvori det aarlige Udbytte af de forskellige Sortimenter i hver enkelt Afdeling skulde indføres; endvidere skulde det samlede aarlige Udbytte anføres, og en Forklaring over eventuelle Forandringer i Planens Forskrifter maatte gives. Da den forstlige Viden stedse gaar fremad, skulde der hvert 10de Aar foretages en Revision af Driftsplanen.

1849 reviderede BAASTRUP Planen, navnlig fordi Arealet var forøget med 100 Tdr. Land, fordi Egen for Fremtiden skulde drives som Mellemskov, samtidig med at dens Drift i Højskov ophørte, og fordi Bøgearealet skulde udvides.

Revisionen undersøgte først, hvorledes Planen var fulgt; der var hugget lidt mere end Etaten i de 10 Aar, hvilket var fremkaldt af Ønsket om at befri Opvæksten for Overstandernes Tryk.

Naar BAASTRUP anbefalede Mellemskovsdrift for Eg, var det fordi Egen særlig skulde egne sig for denne Driftsmaade, hvor Jordbunden har en fugtig Karakter. Underskoven skulde dannes af Eg, Ask, Rødæl, Hvidæl og Hassel, hvilke Træarter alle egner sig til Stævningsdrift; Arealet blev delt i 30 lige store Aarshugster, hvoraf hvert Aar blev afdrevet een, dog blev selvfølgelig de nødvendige Ege overholdt; efter Hugsten indplantedes Eg, Ask og Hvidæl mellem Stødene. Overskoven blev delt i 4 Klasser, 30-, 60-, 90- og 120aarige Ege, hvis samlede Skærmflade dog kun maatte indtage $^1/_3$ af Arealet, medens Underskoven fik $^2/_3$. Efter Undersøgelser i Skoven var Skærmfladen for en 30aarig Eg, et Ristræ 18 Kvadratalen, for en 60aarig, en Overstander 73 Kvadratalen, for en 90aarig, et Middeltræ 146 Kvadratalen og for en 120aarig, et Hovedtræ 292 Kvadratalen; følgelig kunde der paa 1 Td. Land findes 64 Ristræer, 16 Overstandere, 8 Middeltræer og 4 Hovedtræer; hver Klasse af Overstandere fik altsaa c. 1 160 Kvadratalen Skærmflade; Hugsten skulde finde Sted tidligt om Foraaret og maatte kun foretages med Økse; Overstanderne rekrutteredes kun ved Planter, fremkomne af Frø. En Udrensning af Underskoven kunde blive nødvendig, men den maatte under ingen Omstændigheder finde Sted i de sidste 10 Aar før Hugsten, da Skoven i disse Aar maatte

være aldeles uforstyrret. Det til Mellemskov bestemte Areal var 96 Tdr. Land.

Dette Forslag var vistnok en Følge af Datidens mangelfulde Begreber om Egeskovens Behandling. Skønt Forstmændene af REVENTLOWS og OPPERMANNS Arbejder burde have vidst, at Egen kan dyrkes med Fordel i ren Bevoksning her i Landet, naar blot den udhugges tilstrækkelig stærkt, var det dog en almindelig Antagelse, at Egedyrkningen ikke kunde betale sig, og man var i Perioden 1840—80 begyndt at opgive Dyrkningen af denne Træart. BAASTRUP har ment at naa et godt Resultat ved at dyrke Egen i Mellemskov efter COTTAS Anvisning, men han har ikke taget i Betragtning, at Egen kun daarligt egner sig til Mellemskovsdrift, fordi den vil blive lav og bredkronet, i alt Fald i saa fri Stilling som han her anbefaler, nemlig 92 Stammer over 30 Aar pr. Td. Land. Egen har ikke f. Eks. Askens Evne til at rense sig selv for lavtsiddende Grene, og naar Overskoven kun maa beskygge $^1/_8$ af Arealet, egner den sig aldeles ikke til Overskovstræ i Mellemskoven, i alt Fald ikke paa den bedre Bund.

Man forlod da ogsaa efter faa Aars Forløb denne Driftsmaade paa Broholm. BAASTRUP siger i Planen af 1861: »skønt man nu overalt erkender, at Eg i ren Bestand er uheldigt«, hvorfor han allerede i 1849 foreslog Mellemskovsdrift paa Broholm »maa det nu erkendes, at denne Driftsform ikke passer her i Landet, dels fordi Fordringerne til Skovbehandlingen er saa store, især hvad Overskovstræernes Fordeling angaar, og dels fordi Underskovens Indtægter kun sjældent svarer til Forventningerne«. Derfor skal Mellemskovsdriften paa Broholm ophæves og Arealet indlægges under Bøgedriftsklassen.

Denne Falliterklæring trænger ogsaa til at korrigeres. De danske Forstmænd kunde sikkert lige saa godt som de tyske have passet Overskovstræernes Fordeling, saa det er ikke derfor, denne Driftsmaade ikke »passer her i Landet«. Men en Mellemskov af Eg, saaledes som BAASTRUP ønskede den, vil aldrig kunne forrente sig, fordi Træerne som nævnt vil blive lave og brede, og fordi det er altfor sjældent at hugge hvert 30te Aar i Overskoven; at Underskovens Indtægter ikke svarede til Forventningerne er vel en Følge af, at Overstanderne var brede og lavkronede.

I øvrigt fastholdt Revisionen af 1849 de i Planen af 1839 givne Forskrifter; Periodearealerne blev kun lidt forandrede, og der blev fremdeles holdt paa de lige store Periodeflader, samlede paa eet Sted og uden Hensyn til, hvilken Træart der

fandtes paa Arealet. Saaledes nævner BAASTRUP, at et Granareal først skulde forynges, naar det var 130 Aar, fordi det stod paa 4de Periodes Areal. Der blev endvidere givet en Oversigt over hver Periodes Udbytte gennem hele Omdriften, selv om Periodearealet lige var tilplantet. Kulturarealet blev sat ned til $4^1/_2$ Tdr. Land aarlig.

1861 omarbejdede BAASTRUP Planen fuldstændigt. Omdriften blev sat ned for Bøg til 80 og for Naaletræ til 64 Aar. Egens Dyrkning i ren Bestand blev opgivet, men der skulde blandes Eg ind i Bøgeplantningerne; de rene Egebevoksninger skulde underkultiveres med Bøg, endog 5—10aarige Egearealer foreslog BAASTRUP at underplante med det Formaal at faa Bøgene og Egene samtidig modne. Blandingskulturer anbefaledes meget, dog skulde Gran stedse drives i ren Bestand, men i Moserne skulde plantes Ask og Æl eller Eg og Ask i Blanding.

I øvrigt anbefalede BAASTRUP Forberedelseshugster, og der blev taget Bestemmelser om, hvilke Træarter der skulde plantes paa de enkelte Arealer efter Omdriftens Udløb, altsaa om 80 Aar. Udhugning er omtalt som Universalmiddel mod alt, idet man herved kunde faa Granbevoksninger til at holde sig meget længe, kunde faa Bøgen moden i 60—70aarig Alder, kunde faa Blandingsskov, endog af Eg og Ask, til at lykkes osv., men der angives intet om, hvorledes Hugsten skulde føres. Naturligvis har Hugsten stor Betydning, men Forstmanden kan dog ikke udføre alt ved dens Hjælp.

Broholms Skovdistrikts Areal og Etat har været følgende i de forskellige Perioder:

		1839	1849	1861	1899 [74]
Samlet Areal	Tdr. Land	579	681	693	823
Bevokset Areal	—	477	578	606	769
Ubevokset »	—	102	103	87	54
Eg »	—	62	62	65	40
Bøg »	—	254	291	328	545
Naaletræ »	—	16	45	86	136
Andet Løvtræ Areal	—	98	133	76	48
Ællemoser »	—	47	47	51	—
Aarlig Etat: Eg Fv.		45	33	32	—
Bøg. Kløvebr. Fv.		300	125	320	—
» Fagot »		75	32	70	—
» Kvas Læs		300	125	290	—
» Udhug »		940	820	1000	—
Naaletræ »		0	0	110	—
Æl »		236	180	60	—

Etaten er altsaa nedsat betydeligt i 1849. BAASTRUPS Driftsplaner paa Broholm vidner ikke om nogen stor Overlegenhed i Sagens Behandling, selv efter Datidens Forhold. Planerne er da heller ikke fulgt, hvad der tydeligt nok fremgaar af Materialregnskaberne. Allerede 1861 har Benyttelsen af Bøg og Eg været meget mindre end den anførte Etat, medens Naaletræet, for hvilket BAASTRUP i Virkeligheden ingen Etat sætter, idet de anførte 110 Læs er Løvtræ paa Naaletræarealet, i 1861—62 har givet en Materialindtægt af 13 000 Kbfod. Til Planen af 1861 hører nogle meget smukke Kort over Skovarealet; det fremgaar heraf, at der findes en Mængde aabne Pladser, Enge, Moser og Sletter, saa at efter et Skøn henimod $^1/_4$ af Arealet maa have været ubevokset. De tidligere Kulturer er udført paa en Mængde Smaaarealer, saa at Kortet er meget broget.

Kammerherre N. F. B. SEHESTED.

1839 overtog Kammerherre NIELS FREDERIK BERNHARD SEHESTED Stamhuset. Før hans Tid var der arbejdet en Del i Skovene, 1812 blev der solgt 184 Læs Vindfælder, men først i 1824 er der atter afholdt Skovauktion; 1827 skelnedes der imellem Godt Kløvebrænde, Knippel, Knudet Brænde og Frønnet Brænde. Benyttelsen har dog vistnok været stor i Skovene før 1839, men der er ogsaa kultiveret en Del, saaledes er der 1835 plantet over 7 000 Planter. Men efter at N. F. B. SEHESTED i 1839 havde overtaget Stamhuset, blev der taget stærkere fat paa Kulturer og Forbedringer i Skovene; 1839 blev der plantet en Del, 1840 udplantedes 30 000 Planter, 1842 over 54 000. Samtidig blev der hugget ret stærkt, og der solgtes en Del ved Auktion; Køberne betalte 12 pCt. af Købesummen i Salær, 12 pCt. af Salæret i Paavisningspenge, samt Stempelpenge. Efterhaanden tilkultiveredes ret store Arealer med Naaletræ, og da SEHESTED frygtede, at det vilde blive vanskeligt at afsætte Udhugningsprodukterne og tillige ønskede Kulturerne udført saa billigt som muligt, begyndte han omtrent 1860 at anvende særlige Kulturmaader ved Gran. Planterne blev f. Eks. sat i Hjørnerne af ligesidede Trekanter, hvis Sider var 3 Fod,

medens Afstanden mellem Trekanterne var 10 Fod; hveranden Trekant staar paa Hovedet. Denne Fremgangsmaade har medført, at der endnu i 35 Aars Alderen ingen Mellembenyttelse er faldet, og at Kulturen er bleven billigere, saa Kammerherre SEHESTEDS Øjemed er opnaaet; i hver Trekant findes nu som Regel et dominerende Træ, medens de to andre er undertrykte; sjældnere er to af Træerne lige store; Formen er imidlertid bleven mindre god paa alle Træerne, om end den er langt fra at være slet. Men i Sammenligning med de smukke, jævnføre 60aarige Graner, der er plantet paa 4 × 4 Fod, falder »Potteplantningens« Træer, som de kaldes, stærkt igennem. Paa andre Arealer er Granerne plantede i Sekskanter, først en indre Sekskant med 3 Fod lange Sider og en Plante i hvert Hjørne, og derudenom en anden Sekskant med 9 Fod lange Sider, hvor der ikke alene er sat en Plante i hvert Hjørne, men tillige en paa Midten af hver Side. Der er 10 Fods Afstand mellem hver »Stjerne«; Træernes Form er noget bedre i disse »Stjerneplantninger«.

Kammerherre SEHESTED bestyrede selv sine Skove, og han har vistnok anvendt en stor Del af sin Tid paa dem; samtidig har han syslet en Del med Maalinger af Træerne, men desværre findes Resultaterne noterede paa smaa Papirsstykker, hvor de er hurtigt nedskrevne, saa de er vanskelige at forstaa. Blandt Papirerne findes en Fortegnelse over det maanedlige Brændeforbrug paa Broholm, fordelt paa Kakkelovnsbrænde, Køkkenbrænde og Mejeribrænde.

Kammerherre SEHESTED er født 1813 og døde paa Broholm 1882. Han var en fremragende Landmand, der i flere Retninger har haft Betydning for det fynske Landbrug; saaledes stiftede han Svendborg Amts landøkonomiske Selskab, foranledigede Oprettelsen af Hagelskadeforsikringsselskabet for Fyns Stift, var Medstifter af Diskontobanken i Odense, Svendborg Bank, Landmandsbanken og Livsforsikringsselskabet Hafnia. Han deltog som Herregaardsskytte i Krigen 1848—50, under hvilken han dekoreredes med Ridderkorset. I sine senere Aar syslede han meget med arkæologiske Studier, og disse ledte ham til at anstille et Forsøg med Anvendelse af Stenredskaber, idet han i Broholms Have lod opføre et Bjælkehus, hvortil kun er anvendt Træ, som alt er fældet og tilhugget med Stenredskaber; gennem dette Forsøg beviste SEHESTED, at Arbejdet med disse Redskaber gik langt hurtigere end man hidtil havde troet. Kammerherre SEHESTED var Hofjægermester, Kammerherre, Ridder og Dannebrogsmand. [75]

BAASTRUP har udarbejdet Driftsplaner for forskellige Distrikter paa Fyn, saaledes i 1851 for Tidselholt,[76] hvis Skove han gennem længere Tid havde haft Tilsyn med. Arealet var 95 Tdr. Land.

Hindsgavl Skove har han planlagt 1850. Arealet var 701 Tdr. Land, hvoraf dog 104 Tdr. Land Ager, bestemt til Skovkultur, kun delvis var beplantet. Planen oplyser, at der fra 1835 paa Hindsgavl var indtaget 243 Tdr. Land Ager til Skov. I øvrigt minder den fuldstændig om Planerne paa Broholm. 1860 og igen 1870 har BAASTRUP revideret denne Driftsplan.[77] Der er paa Hindsgavl indtaget store Agerarealer til Skov, saaledes i Perioden 1858—69 mindst 100 Tdr. Land.[78] I Aarene 1884—87 er indtaget mindst 40 Tdr. Land;[78] om der til andre Tider er lagt Agerjord ind under Skovarealet er mig ubekendt.

1862 har BAASTRUP endvidere udarbejdet en Plan for Tilkultiveringen af Hals Overdrev under Hofmansgave.[79] Arealet, der var 185 Tdr. Land, skulde tilkultiveres med Naaletræ undtagen nogle lavtliggende Partier, som foreslaaes tilplantede med Ask og Rødæl. Jordbunden var Sand med Stenunderlag; de bedre Arealer, der omfattede c. 150 Tdr. Land, var bevoksede med Lyng og Enebær, medens 15 Tdr. Land var »skarpe Rygge« og 20 Tdr. Land side Drag. Kulturen skulde begynde med, at der i Retningen Nord—Syd blev opført Jordvolde med 100 Alens Mellemrum til at bryde Vinden; indenfor Voldene skulde plantes 16 Al. brede Læbælter af Bjærgfyr og Hvidgran i Forbindelse med Abeler (*Populus alba*) og Hvidæl. Efter denne Forberedelse skulde der afvekslende plantes Rækker af Skovfyr og Rødgran paa 4 × 4 Fods Afstand. Fyrren skulde plantes som 2aarig Frøbedsplante og fjernes ved den første Udhugning om 15 Aar, medens Granplanterne skulde være 4aarige. Ved at brænde Aske af Lyngtørv og Enebær og blande denne Aske med den opgravede Jord fra Grøfterne i Engene, fik man Kulturjord, som ved Plantningen skulde lægges om Planterødderne, da dette andet Steds havde vist sig særdeles heldigt. Paa de lavt liggende Arealer, hvor Højvandet ved Sluseanlæg maatte hindres i at trænge ind, skulde der af den fra Grøfterne opgravede Jord dannes 4 Al. brede Rabatter, paa hvilke der plantedes Ask og Rødæl. Der foreslaas anlagt 16 Al. brede Brandlinier, og de nærmeste 8 Al. paa hver Side af dem maatte kun bære Løvtræ. Kulturen, der vilde koste c. 20 Rdl. pr. Td. Land, maatte kun omfatte 6 Tdr. Land aarlig, da det ellers vilde blive vanskeligt at afsætte Produkterne.

For øvrigt havde man tidligere indtaget Arealer til Skov paa Hofmansgave.[80] 1801 blev der indtaget en Del af Hals Overdrev, som tilkultiveredes med Rød- og Hvidæl om Efteraaret, og skønt mangfoldige Planter gik ud, lykkedes det dog ved ihærdig Efterbedring at faa alt i Kultur, saa at der omkring 1840 kunde hugges Gærdsel og Humlestager. Ællen trivedes bedst paa de »højeste og skarpeste Steder.«[81] 1828 omtales i Indberetningen til Amtet Østerlunde Plantage, som skulde indtages til Skovkultur; Arealet var sandet med Grusunderlag og Terrainet var udsat for alle Vinde. Naaletræ mislykkedes, hvorimod Abelen, Birken og formentlig Ællen vilde trives bedst baade paa de høje og de lave Strækninger. Man afhuggede Ællen straks efter Plantningen omtrent en Haandsbred over Jorden, hvorved man opnaaede, at Roden kunde ernære de Skud, der skød op.

Det første Fremskridt i Planlægningen, man træffer paa Fyn, er Forstkandidaterne Baron J. WEDELL-WEDELLSBORGS og O. PAULSENS Plan af 1851 for Ravnholt Distrikt.[82] Ikke alene synes denne Plan mig at være et Fremskridt i Sammenligning med BAASTRUPS Planer, men ogsaa i Forhold til de Planer, der blev udarbejdede af de tilsynsbavende Forstmænd i 40'erne og 50'erne for mindre Skovarealer.[83]

I Planen for Ravnholt angives først Skovarealet, der udgjorde 1 177 Tdr. Land, hvoraf de 1 101 var bevoksede, i Hovedsagen med Bøg. Aldersklassefordelingen var nogenlunde god indtil 60 Aars Alderen, men 60—100aarige Bevoksninger fandtes kun i ringe Udstrækning; til Gengæld var 263 Tdr. Land bevokset med Bøg over 100 Aar.

Afgrøftning blev anbefalet paa den gennemgaaende lerede Jord. I Bjørnemoseskov var Jordbunden stærkt vekslende fra stift Ler til groft Sand, og bedækket med god Muld eller med »et dødt Lag af Træsubstanser; dette sidste Lag er saa meget dødere som Underlaget er lettere eller mere sandet, da alle for Vegetationen nødvendige Partikler i dette øverste Lag med Regn og Fugtighed optages i det løsere Underlag, som derved er blevet betydeligt forbedret; naar Bjørnemose en Gang skal forynges, maa dette næringsløse Dække bortfjernes i Kvadrater eller Strimler.« Det er aabenbart et Morlag, der her omtales. I Planen af 1877 beskrives dette Lag atter; »der finder her den Ejendommelighed Sted, at selv de mindste højereliggende Pletter er fuldstændig nøgne, og Humusdannelsen er der saa langsom og ufuldstændig, at det øverste Lag er svampet og løs, brun Træsmuld, uskikket til at bevare Opvækst uden at meget dyb

Bearbejdning er gaaet forud, og Planterne derved skaffet Fæste i fast Bund.« [84]

Endnu i 1851 havde nogle Fæstere Ret til Gærdselhugst, Græsning og Høbjærgning i nogle af de Skovlodder, der var indtaget kort forinden. Afsætningen var god og navnlig blev Ælletræet højt betalt, naar det egnede sig til Træskotræ. Afsætningen kunde dog nok forbedres, naar der ofte og paa belejlig Tid blev holdt Auktioner, der ikke maatte være saa store, at Kunderne blev fuldt tilfredsstillede. Men først og fremmest maatte Vejene forbedres, grundforbedres, da den overfladiske Forbedring kun var en aarlig Pengeudgift uden at Maalet dog naaedes. Udgifterne vilde nok komme igen gennem forøgede Effektpriser.

Omdriften blev for Bøg sat til 120 Aar og for Eg til 160 Aar, men denne sidste Omdriftsbestemmelse var uden praktisk Betydning, da der ikke fandtes Egebevoksninger over 80 Aar. Naaletræet blev sat i 40aarig Omdrift, thi »alt hvad man i private Skove med et ringe Areal lader Naaletræerne blive ældre, end at de kan give Bjælker og Spær i passende Forhold til Bondens Brug, er Tab.« Taksationen var Okulartaksation, men den blev prøvet ved Udmaaling og Beregning af Normaltræer. Favnen var 6 Fod høj og lang, 2 Fod bred, og Fastmassen var for Kløvebrænde 56 Kbfod; 1 Bk. Udhug til et godt Læs udgjorde 18 Kbfod. Udhugningsmassen blev beregnet efter udførte Forsøg. Periodefladerne var ikke samlede, men fordelte paa passende Maade, og ved Bøg var der sørget for, at der til hver Periode kom nogle Holme gammel Masse, der først skulde afdrives efter at Modenheden var langt overskreden.

Med Planen fulgte et Sæt Bestandskort og et Sæt Hugningsplanskort, af hvilke de første viser hvorledes Skoven var, de sidste hvorledes den skulde blive. Der fandtes 19 Hovedafdelinger; Bevoksningerne var aflagt som Afdelinger.

Udhugningen, der var bundet til Arealet, skulde begynde ved det 15—20de Aar i alle Træarter og udføres hvert 5te Aar. Pengeindtægten anslaas til c. 7 600 Rdl. aarlig, Udgiften til c. 1 800 Rdl., saa at Nettoindtægten skulde udgøre c. 5 800 Rdl.

I Beskrivelsen er angivet Hovedafdelingernes og Afdelingernes Størrelse; de første svingede mellem 11 og 140 Tdr. Land, de sidste mellem 300 Kvadratalen og 58 Tdr. Land. Etaten var for Bøg 533 Fv. Kløvebrænde, 49 Fv. Fagot og 396 Læs Kvas; næsten hele den udtakserede Masse stod i 1—40aarig Opvækst. Hugst paa 2den Periodes Areal maatte aldeles ikke

finde Sted, da Bevoksningerne her skulde staa i fuldstændig Ro til Besaaningshugsten; nogen Grund herfor angives ikke.

Planen anbefaler Revisioner, men saadanne er vistnok ikke udført; i 1865 er de siden 1851 tilkomne Arealer opmaalt af Forstkandidat LILLIENSKIOLD, men ny Plan blev ikke udarbejdet.

Først i 1877 har Forstkandidat J. M. BUCH udarbejdet en ny Driftsplan for Distriktet. Arealet var da steget til 1 888 Tdr. Land, hvoraf rigtignok kun 1 489 var indbefattet under Planen. Arealforøgelsen skyldtes dels, at der var indtaget en Del Bønderskove til Fredskov, dels den ved Lov 19 Februar 1861 givne Ret til ved Salg af Fæstegods at indtage en vis Del af Hartkornet til frit Brug. De til Fredskov bestemte Bønderskove blev afdrevne, hvorpaa Arealet blev tilplantet afvekslende med 3 Rækker Naaletræ og 1 Række Bøg, og den samme Kulturmaade er anvendt i stor Udstrækning paa det til Skov indtagne Agerareal. Meningen var at faa ren Bøg paa Arealet og samtidig at faa en mere værdifuld Mellembenyttelse end den, ren Bøg kan give, men dette Maal er saa langtfra naaet, at Bøgene tværtimod nu overalt er undertrykte, og der er kommen Granskov, hvor man havde tænkt at faa Bøg. I Driftsplanen ankes der temmelig stærkt over denne Kulturmaade, der er udført i saa stor Stil af Skovrider MOURIER og senere fortsat af Skovrider WEDEL, der dog kun plantede 2 Rækker Gran mellem hver Række Bøg. Planen nævner, at saafremt disse Kulturer skulde lykkes, saa at Arealet vilde blive bevokset med Bøg, maatte saa at sige hver Bøgeplante vokse, og der vilde kun kunne foretages et meget ringe Valg mellem Stammerne; men desuden maa det altid være misligt at anvende i Blanding to Træarter, der skygger omtrent lige stærkt, men har en saa forskellig Højdevækst; en Kamp mellem dem maa absolut føre til den enes Undergang, med mindre der anvendes Grenekapning og Udhugning fra meget tidlig Alder, men Udgiften hertil vil blive saa stor, at Fordelene ved det tidlige Udhugningsudbytte sluges, da saadanne Bevoksninger maa efterses hvert Aar. Er der tre Granrækker for hver Bøgerække, maa der absolut opstaa Aabninger i Bevoksningen, fordi Bøgen ikke ved Granens Modenhedsalder vil kunne dække Arealet, om den saa er plejet nok saa omhyggeligt ved Granernes Hugst og Grenekapning.

Det er imidlertid en let Sag at kritisere nu, da Resultatet foreligger; det var langt vanskeligere den Gang da Kulturerne blev udført, fordi man da ikke havde direkte Erfaringer at støtte sig til, og desuden var Blandingsskov i høj Kurs, idet

man mente, at de Næringsstoffer, den ene Træart ikke behøvede, kunde optages af den anden, hvorved Jorden udnyttedes bedre. Særlig var rækkevis Blanding af Rødgran og Bøg meget almindelig, og det er vist kun faa Distrikter, der ikke kan opvise saadanne Blandinger; ofte er det gaaet godt, idet Indblandingen af Gran har været forholdsvis ringe f. Eks. halvt Bøg, halvt Gran, men Reglen er dog, at man i Stedet for den projekterede Bøgeskov har faaet en Granbevoksning. Det er mærkeligt, at man saa længe er vedblevet at udføre disse Kulturer, da dog Kendskabet til Lysets Betydning for Trævæksten blev fremstillet af VAUPELL omkring 1860; og endnu mærkeligere er det, at praktiske Forstmænd kunde overse Betydningen af de to Træarters forskellige Voksehastighed; hertil kommer det vovelige i at anvende en Kultur, hvis Resultat man ganske vist kunde have tænkt sig til, men for hvilken der i alt Fald ingen Erfaringer forelaa, i saa stor Udstrækning. Disse Blandingskulturer, Ravnholtskulturerne som de kaldes, omfattede paa Ravnholt c. 400 Tdr. Land; Bøgene er ikke dræbt af Granerne, og de vil maaske kunne gøre noget Gavn, naar Bevoksningerne en Gang skal forynges.

De i Planen af 1851 anbefalede Vejanlæg blev først udført fra 1865 af Skovrider MOURIER; fra 1865 til 1877 blev anlagt c. $1^1/_4$ Mil Vej, 10 Al. bred mellem Grøfterne; den 4 Al. brede Bane blev belagt med et 6 Tmr. tykt Lag Skærver. Udgiften var 3—5 Kr. pr. Fv. foruden Stenkisterne. Disse Vejanlæg havde en fortrinlig Indvirkning paa Effektpriserne.

De ældre Egebevoksninger var gennemgaaende lave og bredkronede, fordi de ikke havde været plejede i Ungdommen og rimeligvis havde lidt meget af den store Vildtstand. Derimod roser Planen de midaldrende Ege, der har været indhegnede. — Indtil 1864 blev alt solgt paa Roden, men fra dette Aar gik man ganske bort fra denne Afsætningsmaade. Varerne solgtes i 1877 dels ved Auktion og dels — siden 1874 — ved Underhaandensalg, hvilket sidste dog især gjaldt det storslaaede Bøgebrænde og Gavntræet. Samtidig med at man forandrede Møntfoden fra Rigsdaler til Kroner afskaffedes Salæret.

Ved BUCHS Planlægning er Alderen bestemt ved Tælling paa Stød eller efter gamle Skovfogeders og Arbejderes Angivelser. Massen er udmaalt med Kredsfladebaand, og Formtal er bestemt. Sortimentsforholdene er dels bestemt samtidig med Tilvækstundersøgelsen, dels ved Vejning og Vægtfyldebestemmelse. Planen søger at give Skovrideren saa frie Hænder som muligt; for de enkelte Afdelinger giver den korte Bestemmelser for Be-

handlingen f. Eks.: Afd. 7, gennemhugges; Afd. 9, tilplantes med Bøg. Men der siges intet om hvor ofte Udhugningen skal føres, hvilken Plantemaade, Planteafstand eller Plantealder der skal anvendes, og dette er vistnok fuldstændig rigtigt.

Distriktet blev delt i 20 Hovedafdelinger med en Gennemsnitsstørrelse af 78 Tdr. Land, og ikke mindre end 702 Afdelinger med en Gennemsnitsstørrelse af 2.1 Tdr. Land; de bevoksede Afdelingers Størrelse varierer fra et Par Tusinde Kvadratalen til 29 Tdr. Land; men der er f. Eks. aflagt Vandhuller paa 200 Kvadratalen som særlige Afdelinger. Taksation og Masseangivelser omfatter kun 1ste og 2den Periode, thi »vi kan ikke skønne rettere, end at Taksation eller Masseangivelse for alle Afdelinger i Skoven, naar der ikke er fordret ligelig Udbyttefordeling, er et aldeles overflødigt Arbejde, fuldstændig uden praktisk Nytte, og i ingen Henseende lønnende i Forhold til den Tid og Møje, der anvendes derpaa; selv for Revisionen vilde det være uden Interesse at vide, hvor megen Masse der for 20 Aar siden stod paa 3die, 4de eller 5te Periodes Arealer.«

I 1896—97 er der udarbejdet en ny Driftsplan af Skovrider MØRK-HANSEN.[85] I nedenstaaende Oversigt vises de i de forskellige Planer angivne Arealer. Det kan tilføjes, at i 1836 udgjorde Hovedgaardsskovene under Ravnholt og Nislevgaard $432^1/_2$ Tdr. Land;[86] hertil kom i 1836 Godset Hellerups Skove c. 630 Tdr. Land, saa at Skovarealet i dette Aar i alt udgjorde c. 1 $062^1/_2$ Tdr. Land.[87]

Aar.	Samlet.	Bevokset.	Ubevokset.	Bøg.	Eg.	A. Løvtræ.	Naaletræ.	Dyrehave.
	Areal Tdr. Land.			Areal Tdr. Land.				
1851	1177	1101	76	868	27	173	33	—
1877	1489	1352	137	621	62	236	433	—
1897	1975	1725	250	948	75	151	499	52

Distriktets store Vildtstand har næsten udryddet Ask, Ælm og Løn i Skovene, men disse Træarter kultiveres nu i stort Omfang. Ællen sygner her som paa alle andre fynske Skovdistrikter.

Endnu skal omtales Forstkandidat OLDENBURGS Driftsplan for Baroniet Lehns Skove.[88] Det var paa Foranledning af den senere Udenrigsminister, Baron ROSENØRN-LEHN, som i 1860

overtog Baroniet, at Distriktet i 1862 blev planlagt. Arbejdet blev betalt med 1 Rdl. pr. Td. Land, og herfor præsteredes Opmaaling af Distriktet med Indlægning af Bevoksningsgrænser, Kort, Beskrivelse, Taksation, Udbytteoversigt, Kulturplan, Ordning af Administration, Regnskabsvæsen og Driftskontrol. Baade Kort og Plan leveredes i to Eksemplarer. Baroniet skulde i 1/2 Aar stille 2 à 4 Arbejdsmænd til gratis Disposition og give fri Bolig og Station til 1 à 2 Assistenter.

Arealet var 2 222 Tdr. Land, hvoraf 94 Tdr. Land ikke var Fredskov. Alle Baroniets Skove laa inden for en Figur, hvis Areal var 1.37 Kvadratmil, saa at 15.8 pCt. af dette Areal var Skov. Distriktet bestod af 34 forskellige Smaaskove, og af Skovarealet var 1 519 Tdr. Land bevokset, medens det ubevoksede Areal udgjorde 703 Tdr. Land, hvoraf 533 var Sletter. Dette store Sletteareal skyldtes i Hovedsagen mangelfuld Behandling af Skoven, naar undtages 134 Tdr. Land, der var Agerjord, bestemt til Skov, men endnu ikke tilkultiveret.

Aldersklassefordelingen var ikke god, navnlig var de yngre Aldersklasser svagt repræsenterede; under 40 Aar fandtes kun 119 Tdr. Land Bøg og 17 Tdr. Land Eg, medens der mellem 40 og 100 Aar var 672 Tdr. Land Bøg og 296 Tdr. Land Eg. Store Bøgearealer var stillede til Foryngelse i 1857, men klimatiske Onder og vistnok navnlig Nattefrost ødelagde Opvæksten her som saa mange andre Steder i Landet. OLDENBURG klager over, at Efterbedring var forsømt, skønt der var Planter nok at efterbedre med, og en større Kultur med eetaarige Bøgeplanter, var komplet mislykket; der var i det hele taget udført forskellige Nykulturer, skønt det havde været langt bedre at fuldende dem, der var paabegyndt. Forsøgene paa at forøge Egearealet havde været meget matte, idet der vel var anlagt Egeplanteskoler, men Planterne var ikke blevet udpriklede, og man havde glemt at overstikke Pæleroden. Derimod roser han Naaletrækulturerne, som omfattede c. 245 Tdr. Land. Ask var næsten aldrig plantet; ganske vist blev der et Aar købt Planter fra Lolland, men de blev plantet paa mager, tør Jord og gik ud. Udhugningen havde været ført meget uregelmæssigt, saa at flere unge Bevoksninger var forhuggede, medens andre var udhuggede alt for svagt.

Nogle af Skovene havde lidt af Søvinden »som navnlig for Fredeskov har været særdeles skadelig og bragt næsten hele den sydlige Grænse til at bortgaa.« Senere omtales, at Højvandet undertiden gik op i denne Skov, og dette er vel snarere Aarsagen til at Træerne gik ud.

Næsten alle Løvtrækulturer var trykkede af Ukrudt, Græs, Brombær, Hindbær osv., og der var ikke anvendt Kreaturgræsning herimod, men dog noget Lugning. 1863 anrettede Musene store Ødelæggelser paa Bøg og Hassel, og da der kun faa Steder blev grebet til det efter OLDENBURGS Mening eneste rette Middel: Afskæring af Planterne, maatte der blive store og kostbare Efterbedringer i en nær Fremtid.

Før 1860, da CLAUSEN overtog Stillingen som Skovrider, var Vejene i meget daarlig Forfatning, men han tog med stor Kraft fat paa Vejanlæg; OLDENBURG nævner, at der var anlagt 10 000 Fv. stenlagt Vej, og der manglede endnu kun 5 000 Fv. Hegnene var enten Stengærder eller Rishegn, og disse sidste mener OLDENBURG er Aarsagen til, at Bønderne havde erholdt Skovmaal, da de skulde vedligeholde Hegnene om Skovene, der i alt udgjorde 49 211 Fv. eller over 12 Mil. Han angiver følgende Sortimentsforhold i pCt. for Bøg, naar Kløvebrændet er over 6 Tmr., Fagot 3—6 Tmr. og Kvas under 3 Tmr.

Alder. Aar.	30—40	40—50	50—60	60—70	70—80	80—90	over 90
Kløvebrænde. pCt.	20—25	40—50	50—60	65—70	65—70	70—75	70—75
Fagot. pCt.	20—30	30—40	15—25	10—15	7—10	7—10	5—7
Kvas. »	50	25	25	24	24	20	20

Om Egen bemærker han, at den er svagt udhugget paa Distriktet, og at der i Almindelighed faas 3 à 4 Pund tør renset Bark pr. Kbfod Ved, i en enkelt Skov dog 5; Grene gav kun 2 Pund pr. Kbfod, fordi de ikke blev afbarkede helt ud i Spidsen, thi ellers har Grenene en forholdsvis større Barkmængde end Stammerne.

Baroniets Skove tilfredsstillede $^1/_3$—$^1/_2$ af Omegnens Brændeforbrug, og Kundekredsen omfattede c. 13 000 Mennesker, naar Svendborg medregnedes. Garverne i Svendborg forbrugte aarlig 12—1400 Skippund Bark, hvoraf Baroniet leverede $^1/_4$. Priserne aftog med Afstanden fra Svendborg, men i de enkelte Skove var de ret konstante; den største Mængde af Effekterne blev solgt ved Auktion; Salæret var 12 Sk. pr. Rdl., hvoraf 34 pCt. gik i Godskassen. Priserne oversteg Landets Gennemsnitspriser med c. $^1/_3$, men til Trods herfor var de dog »langtfra høje nok til at forrente Skovbrugets Kapitaler.« Transport til København betalte sig daarligt, skønt Distriktet fra 4 Steder kunde udskibe Brænde, thi Prisen i København var 12 Rdl. pr.

Fv. og Omkostningerne ved Transporten beløb sig til 4 Rdl. pr. Fv. Han anbefalede Salg paa Roden, fordi Kunderne langt bedre end Skovvæsenet kunde dele og tildanne Effekterne; man solgte da ogsaa næsten alt paa Roden. Faste Arbejdere fandtes ikke, og da det om Sommeren ofte var vanskeligt at faa Arbejdskraft, anbefalede OLDENBURG at antage faste Folk; samtidig tilraadede han at forhøje Daglønnen, der da var 40 Sk. om Vinteren og 48 Sk. om Sommeren, med 8 Sk.; i øvrigt blev næsten alt Arbejde udført paa Akkord, medens en ringe Del blev betalt med Stødbrænde.

Et ordentligt Regnskab blev først indført efter at CLAUSEN havde overtaget Distriktets Bestyrelse. Indtægten var i 1860—61 25 097 Rdl., Udgiften 7 509 Rdl. foruden Skatter, altsaa Nettoindtægten 17 588 Rdl. eller 7.43 Rdl. pr. Td. Land. Da Skovgrunden havde en Gennemsnitstakst af 10, hvortil svarede en Værdi af 250 Rdl. pr. Td. Land, kunde Indtægten altsaa ikke en Gang forrente Jordens Værdi, medens Trækapitalen blev aldeles uforrentet (se S. 126). Hugsten omfattede imidlertid kun 2.8 pCt. af Trækapitalen, der udgjorde 6 800 000 Kbfod, medens Tilvæksten var 3 pCt. Fastmassen blev fundet ved Vejning og Maaling i Vand; den udgjorde 52 Kbfod for 1 Fv. Kløvebrænde, men 56 Kbfod for 1 Fv. Fagot; OLDENBURG saa sig ikke i Stand til at forklare, hvorfor Kløvebrændets Fastmasse var mindre. Der vurderedes ikke forud til Auktion, men Opraaberen fastsatte Vurderingssummen samtidig med Opraabet.

Afdelingsnumrene var fortløbende for hver Træart; Numereringen gik fra Bøg til Eg, Naaletræ, Blødtræ og ubevoksede Arealer. Alderen blev bestemt dels som Stammealder ved Tælling paa Stød, dels som Diameteralder, d. v. s. efter Stamtallet i de herskende Diameterklasser. Massen blev fundet ved Klubning og den til Massebestemmelsen nødvendige Formtalsmaaling blev udført paa over 1 000 Træer. Det viste sig, at der til en Diameter paa f. Eks. 15—16 Tmr. svarede 3 forskellige Slutningsgrader, en med 130—140, en med 140—160 og en med 160—180 Stammer pr. Td. Land; ved en Højde af 70—74 Fod svarede hertil Formtallene 0.65, 0.63 og 0.61.

Mellembenyttelsesetaten blev bestemt paa følgende Maade: Gennemsnitsdiameteren i Brysthøjde, den aarlige Diametertilvækst og Stamtallet findes, og heraf fremgaar, hvor mange Stammer der om 10 Aar skal findes paa Arealet, da der til en bestemt Diameter svarer et bestemt Stamtal, og Udhugningen følger altsaa heraf. Ved Undersøgelser og Maalinger viste det

sig, at der i regelmæssige Bevoksninger fandtes et næsten konstant Forhold mellem Massen af et Udhugningstræ og et Bestandstræ; dette Forhold er som 6 à 7 til 10. Ved altsaa at beregne Forholdet mellem det i de 10 Aar til Borthugning bestemte Stamtal og hele det nuværende Stamtal, og multiplicere dette Forhold med 0.6 eller 0.7 findes, hvor mange Procent af den nuværende Masse, der skal hugges i de 10 Aar; ganske vist var Tilvæksten paa Udhugningstræerne ikke medregnet. OLDENBURG nævner følgende Eksempel. En Bevoksning har Gennemsnitsdiameter 18 Tmr., hvortil svarer et normalt Stamtal af 100 Stammer pr. Td. Land; med $^1/_6$ Tm. aarlig Diametertilvækst vil Diameteren om 10 Aar være 19.5 Tmr., hvortil svarer Stamtallet 85; i de 10 Aar skal altsaa borthugges $\frac{100 \div 85}{100}$ = 15 pCt. af det nuværende Stamtal eller 15 × 0.7 = 10.5 pCt. af den nuværende Masse. Er Stamtallet f. Eks. 120, tager man Middeltallet mellem dette og det normale Stamtal, og faar altsaa, at $\frac{110 \div 85}{100}$ = 25 pCt. af Stamtallet skal hugges i de nærmeste 10 Aar. Denne for Bøg og Eg fælles Fremgangsmaade lider ved Naaletræ den Modifikation, at hele Udhugningen her tages af de mindre Størrelsesklasser.

I Kulturplanen anbefalede OLDENBURG Ask, fordi »den egner sig til at trække Fugtigheden af Jorden,« saa at den kan efterfølges af Bøg. 300 Tdr. Land Eg skulde underkultiveres, i Hovedsagen med Bøg, og et lille Areal drives som Lavskov. Af Naaletræarealet var 83 pCt. Nykultur paa Agerjord og Sletter, som var lagt ind under Skoven, 13 pCt. var kultiveret paa Sletter i Skoven, medens 4 pCt. var Læbælter, som i en Bredde af 20 Alen skulde dække alle Nord-, Nordvest- og Vestsider af Skovene, efterhaanden som saadanne blev afdrevet. Der skulde anvendes 70 pCt. Rødgran, 20 pCt. Ædelgran og 10 pCt. Weymouthsfyr, men ikke andre Naaletræarter. Rødællen maatte opgives, da den blev toptør. Af Mosearealerne skulde 15 pCt. tilkultiveres med Ask, 10 pCt. med Pil og 70 pCt. med Hvidæl. Nogle Moser med daarlig Tørveskær skulde overgaa til Rørmoser, i hvilken Anledning Vandstanden maatte sænkes til 1 Fod, hvorpaa der om Foraaret skulde plantes 8—9 000 Blokke med Rør pr. Td. Land, eller sættes Blokke med 3 Alens Afstand, hvorfra der senere kunde bøjes Rør ned. Produktionen anslog OLDENBURG til c. 10 Traver pr. Td. Land aarlig.

De nye Veje skulde anlægges med smaa Skærver, 22 000 Fv. ny Grøft skulde graves, og 265 277 Fv. oprenses i de nær-

meste 10 Aar, idet Oprensning maatte foretages hvert andet Aar.

Etaten blev aarlig ansat til 145 100 Kbfod Bøg, 19 860 Kbfod Eg, 7 400 Kbfod Blødtræ og 17 800 Kbfod Naaletræ, altsaa c. 86 Kbfod pr. Td. Land. Bruttoindtægten blev anslaaet til 34 800 Rdl., Udgiften til 13 740 Rdl., Nettoindtægten altsaa til 21 060 Rdl. eller c. $9^1/_2$ Rdl. pr. Td. Land. Skovenes Administration foreslog Oldenburg at ordne saaledes, at Distriktet blev delt mellem Skovrider Clausen og Assistent Fløytrup, medens den egentlige Bestyrelse skulde overlades til en Forstinspektør. Dette Forslag blev kun udført for saa vidt som dér blev ansat en Forstinspektør — Skovrider St. Koch paa Baroniet Guldborgland; Clausen og Fløytrup beholdt i øvrigt deres Stillinger.

Oldenburgs Driftsplan er vel nok i flere Retninger et godt Arbejde, men i mange Tilfælde er hans Anskuelser ikke rigtige, fordi de hviler paa et løst Grundlag. Forholdene paa Distriktet var vistnok langt fra Idealet, da Oldenburg udarbejdede sin Plan, men de var i alt Fald næppe værre end paa de fleste andre private Distrikter, og hans skarpe Udtalelser er vistnok tendentiøse. Værre er dog hans Anskuelser om Skovbrugets Ufordelagtighed; han regnede her med alt for store Tal for Jordbundens Værdi, vistnok fordi enkelte af Skovene kunde sælges til høje Priser. Men selv om der kan være meget at indvende imod Oldenburgs Plan, saa indeholder den dog en ikke ringe Mængde gode Detailler, og den viser i alt Fald, at han i visse Retninger har undersøgt Skovene nøje.

1857 ansøgte Baroniet om Tilladelse til at borthugge en Del Skov og i Stedet tilplante et andet Areal. Ved den Lejlighed fandtes paa Hovedgaardsjorderne noget mindre Skov end Brüels Plan foreskrev, og Skovene laa ingenlunde paa de Steder, hvor de efter denne Plan skulde have ligget. Nogle Steder var Arealet større end det efter Brüels Plan skulde have været, fordi der var fredet Skovholme, som han ikke havde medregnet og fordi der var indtaget Agerjord til Skov; andre Steder var Arealet formindsket. Disse Forandringer er sikkert foretagne uden nogen speciel Bevilling fra Regeringens Side. [89] For at bøde herpaa foreslog C. Sarauw, dér var Statens Tilsynshavende paa Fyn, i 1857 at indtage 152 Tdr. Land Ager til Fredskov, hvorved Skovarealet paa Hovedgaardsjorderne blev 648 Tdr. Land. [90] 1854 havde man søgt at ordne Spørgsmaalet om, hvad der var Fredskov; Besidderen foreslog, at nogle Arealer, der da bar Skov, men som ved Udskiftningen i 1802 var bestemt til at ryddes, skulde gælde som Ækvivalent

for afdreven Fredskov, og Ministeriet gik vistnok ind paa dette Forslag, der var anbefalet af SARAUW. [90]

1862 foreslog OLDENBURG nedlagt 207$^1/_2$ Tdr. Land Skov og i Stedet indtaget 212 Tdr. Land Ager til Skov. De 207$^1/_2$ Tdr. Land, takseredes til 65 597 Rdl. for Jorden, altsaa c. 317 Rdl. pr. Td. Land, og 88 348 Rdl. for Bevoksningen, medens de 212 Tdr. Land Ager var ansat til en Værdi af 33 222 Rdl. eller c. 157 Rdl. pr. Td. Land. Et andet Skovareal paa 26$^1/_2$ Tdr. Land anslog OLDENBURG til en Værdi af 8 974 Rdl. for Jorden, altsaa til næsten 340 Rdl. pr. Td. Land. Ifølge Justitsministeriets Tilladelse [91] blev der 1867 og 1868 solgt 6 Skovholme med et samlet Areal af 99 Tdr. Land [92] for et Beløb af 60 750 Kr., altsaa c. 614 Kr. pr. Td. Land. Salgssummen svingede fra c. 330 til c. 830 Kr. pr. Td. Land. Før Salget var Bevoksningen hugget og solgt, men Stødene var ikke ryddede og Arealet blev solgt i Parceller paa c. 5 Tdr. Land. Denne Salgsmaade i Forbindelse med Skovenes ringe Størrelse og Beliggenhed nær Svendborg er vel Aarsagen til, at de blev betalt saa højt. Arealet havde c. 8$^3/_4$ Tdr. Ager og Engs Hartkorn, saa Salgssummen blev c. 6 940 Kr. pr. Td. Hartkorn; endvidere blev Bevoksningen solgt for mindst 20 300 Kr. Som Erstatning for disse 99 Tdr. Land blev der indtaget 115 Tdr. Land Agerjord til Skov.

1874 udførtes en anden Taksationsforretning af Skovriderne LYMAN og BLOCH, [93] ved hvilken Jordbundens Værdi i ukultiveret Tilstand, ikke tjenlig til Agerbrug, men kun til Skovbrug, blev anslaaet til 100 Rdl. pr. Td. Land uden Fredskovsforpligtelse og 80 Rdl. med denne Forpligtelse.

Da Fæstegodset omkring 1852 for en stor Del solgtes, blev der indtaget en Del af de ved Udskiftningen udlagte Bønderskove, saa at der i 1862 kun fandtes 6 Skovmaal. De paa Fæstegodset liggende Skove udgjorde lige efter Udskiftningen c. 1 530 Tdr. Land, hvoraf dog kun 1 388 fik Fredskovsforpligtelse. Af disse Arealer var til 1862 solgt 183 Tdr. Land, dels efter en ministeriel Resolution af 1853, som tillod Lenet ved Fæstegodsets Salg at afhænde dettes Skove uden Hensyn til om de var fredskovspligtige eller ej, [94] dels efter SARAUWS foran nævnte Forslag.

De af OLDENBURG foreslaaede Revisioner af Driftsplanen er saa vidt vides ikke udført, og Planen er vistnok kun delvis fulgt. — Distriktet har nu en Del smukke Egebevoksninger og navnlig findes der i Skoven Tankefuld de prægtigste svære, ranke 130—140aarige Stammer. Siden 1862 er der foruden de foran

omtalte 115 Tdr. Land indtaget 177 Tdr. Land Ager til Skov. [95] Baroniets samlede Skovareal er i 1900 2 243 Tdr. Land.

Der kunde nævnes flere Planlægningsarbejder, saaledes C. SARAUWS Driftsplan 1871 for Sanderumgaard Skove, hvor man ifølge SARAUW med stor Fordel har anvendt Guldregn som Lætræ i Skovens Sydvestside. Arealet er nu c. 165 Tdr. Land; Planen er i 1891 revideret af Skovtaksator LILLIENSKIOLD. For Vejrupgaard, der ligesom Sanderumgaard ejes af Kammerherre VIND, har Skovrider MØRK-HANSEN i 1895 udarbejdet en Driftsplan; Arealet er 81 Tdr. Land. For forskellige andre Distrikter f. Eks. Brahesborg, Holckenhavn og Einsidelsborg er der ligeledes udarbejdet Driftsplaner.

Naar det fynske Skovbrug omtales, kan man ikke forbigaa Bestyreren af Stamhuset Taasinges Skove gennem mere end $^2/_3$ Aarhundrede, Skovrider CLOOS. Allerede ved Aarhundredets Begyndelse havde Generalløjtnant JUEL indfredet en stor Del af Taasinge Skove og i 1814 blev CLOOS ansat som Skovrider. Han havde i flere Henseender lignende Besværligheder at overvinde som C. V. OPPERMANN paa Brahetrolleborg, navnlig var en stor Del af Bøgearealet anhugget, men intet renhugget; CLOOS gik en anden Vej end OPPERMANN for at redde Opvæksten, idet han kun fjernede Modertræerne paa de Steder, hvor Ungskoven var størst, medens de paa andre Arealer blev staaende, saa at Opvæksten blev dræbt. Ogsaa paa Taasinge var der store Sletter i Skovene at bringe i Kultur, og CLOOS maa have udarbejdet en Plan for Skovdriften; han angiver i 1831 [96] den aarlige Etat til 570 Fv. Han anlagde Læbælter og tilkultiverede en Mængde unyttige Vejspor. [97] Æl og Ask behandledes som Stævningsskov paa Mosearealerne. 1823 omtales, at Skovene leverede 800 Fv. Brænde aarlig og at Vinterarbejdet i Skovene var til stor Hjælp for Landarbejderne. [98] I øvrigt har jeg ikke haft Lejlighed til nærmere at undersøge Forholdene paa Taasinge.

Skovrider CLOOS.

CLOOS er født paa Taasinge 1790, hvor han blev opdraget

sammen med Stamhusbesidderens Generalløjtnant JUELS Sønner. Da han havde bestemt sig for at gaa til Forstvæsenet, blev han af Generalløjtnanten sendt til København for at studere, men han tog vistnok ikke Eksamen. [99] Senere opholdt han sig i nogen Tid hos Overførster G. W. BRÜEL. 1814 blev han Skovrider paa Taasinge og gennem næsten 68 Aar bestyrede han dette Distrikt til sin Død 1881. [100] Han omtales som en »gemytlig, elskværdig Mand, og en praktisk dygtig Skovbestyrer af den gode gamle Type, hvis Virksomhed sporedes i Skoven.« [101]

Det er foran omtalt, at der paa flere Godser blev indtaget anselige Agerarealer under Skovene, og dette vedblev man med lige til vore Dage; navnlig efter at Lov 19 Februar 1861 havde berettiget Godsejerne til paa visse Betingelser at indtage Bondejord under Hovedgaardene, blev det over hele Fyn almindeligt at indtage Agerjord til Skovkultur. Lov 9 Marts 1872 udvidede Bestemmelserne i Lov 19 Februar 1861, men bestemte tillige, at der inden visse Terminer skulde være solgt eller i alt Fald have foreligget Tilbud om Salg af visse Procentdele af Fæstegodset, for at Ejeren kunde indtage saa megen Jord under Hovedgaarden, som svarede til $^1/_9$ af det solgte Hartkorn. Bestemmelsen i Forordn. 27 Septbr. 1805 om, at en Fæstegaard kunde nedlægges, naar Jorderne anvendtes til Skovs Opelskning, ændredes i Lov 9 Marts 1872 til, at saadan Nedlægning kun maatte foretages, naar de til Fæstegaarden hørende Jorder ikke havde højere Gennemsnitstakst end 5.

Det er en meget betydelig Tilvækst mange Distrikter har faaet ved Tilkultivering af Agerjord. Brahetrolleborg Distrikt er vokset fra 2 280 Tdr. Land i 1806 til 3 038 i 1900; [102] Hvedholm fra c. 1 124 i 1835 [103] til 1 557 Tdr. Land; [104] Holstenshuus og Langensø fra 684 Tdr. Land i 1825 [105] til over 2 200; [106] Forøgelsen paa Holstenshuus og Langensø skyldes for c. 340 Tdr. Lands Vedkommende Indkøb af Skov fra andre Godser. Wedellsborg Skovareal er steget fra 812 Tdr. Land i 1828 [107] til c. 2 285; [108] Erholm fra 517 Tdr. Land i 1817 [109] til over 800; [110] Gyldensteen fra 556 Tdr. Land i 1803 [111] til 1 019; [112] Einsidelsborg fra 605 Tdr. Land i 1826 [113] til over 1 100; [114] Ravnholt fra 1177 Tdr. Land i 1851 [115] til 1 975; [116] Broholm fra 579 Tdr. Land i 1839 [117] til 823; [118] Grevskabet Langeland fra 2 081 Tdr. Land i 1830 [119] til c. 2 286; [120] Lykkesholm fra 250 Tdr. Land i Aarhundredets Begyndelse [121] til 725; [122] Hvidkilde fra 2 222 Tdr. Land i 1862 [123] til 2 243. [124] Paa mange andre Godser er der indtaget ret betydelige Arealer, saaledes paa

Hindsgavl, Kærsgaard, Søbysøgaard, Ørbæklunde, Glorup[125] og fl. a.

Arealforøgelsen skyldes dog ikke alene Tilkultivering af Agerjorder, men ogsaa Inddragning af Bønderskove under Fredskovsarealerne; dette er Tilfældet paa næsten alle Godser, saa de ovennævnte Tal angiver ikke Forøgelsen i skovbevokset Areal, med mindre man vil skelne mellem skovbevokset og kratbevokset Areal. Paa Hvidkilde er der indtaget betydelige Agerarealer efter 1860, men da der samtidig er ryddet en ikke ringe Mængde Skov, er det samlede Areal kun lidt forandret. Det er endnu ret almindeligt paa Fyn, at Gærdselskov tages ind til Højskovsdrift.

Etatsraad LINDEGAARD.

Et af de Godser, hvor der er indtaget forholdsvis mest Agerjord og Bondeskov er Lykkesholm. Som nævnt fandtes her ved Aarhundredets Begyndelse 200 à 250 Tdr. Land Skov, medens der nu er 725 Tdr. Land, saa at Arealet i Aarhundredets Løb er blevet 3 Gange saa stort. Af Oplysninger i Godsarkivet fremgaar, at der siden 1844 er indtaget mindst 429 Tdr. Land Bondejord til Skov; heraf er den langt overvejende Del Agerjord, men alle Arealer er ikke angivet, og desuden er der beplantet en Del af Hovedgaardsjorden, saa at det anførte Tal i alt Fald er noget for lille.

Det er den daværende Ejer Etatsraad LINDEGAARD som i Hovedsagen har indtaget disse Arealer, men der er dog ogsaa indtaget en Del Ager til Skov i den nuværende Ejers Hofjægermester LINDEGAARDS Tid.[126]

OTTO LINDEGAARD er født paa Lykkesholm 1792. Efter at være blevet Student fra Odense Latinskole tog han juridisk Eksamen og fungerede derefter i nogle Aar som Godsforvalter paa Lykkesholm, som han arvede efter Faderen 1839. 1844 deltog han i Roskilde Stænderforsamling som Suppleant for Sædegaardsejerne paa Fyn. Det var gennemgaaende let Jord, der blev indtaget til Skov paa Lykkesholm; undertiden var det Lyngarealer med Al; disse tilplantedes med Rødgran, hvis

daarlige Vækst tyder paa, at Jordbunden er meget let. En Del af de Arealer, der blev indtagne, var bevoksede med Tjørnekrat, som delvis blev ryddet, hvorefter der blev saaet Agern imellem Gærdselen. Egentlig er det ret beundringsværdigt, at LINDEGAARD og de øvrige Godsejere paa Fyn indtog Agerarealer til Skovanlæg i saa stort Omfang, thi de havde kun liden Indflydelse paa de indtagne Arealers Behandling. I Henhold til Fredskovsforordningens § 11 skulde Godsejerne indberette til Rentekammeret, senere Indenrigsministeriet, naar de agtede at nedlægge en Bondegaard for at indtage dens Jorder til Skov; senere fastsatte Ministeriet en Frist, inden hvilken Arealet skulde være tilkultiveret, og de tilsynshavende Forstmænd fik efterhaanden en meget stor Indflydelse paa Behandlingen af saadan til Skov indtagen Agerjord, navnlig efter nogle ministerielle Cirkulærer i 1854, 1857 og 1858. Som Eksempel skal nævnes, at Ministeriet i en Skrivelse af 1857 angaaende Kulturen af en indtagen Agerlod tilkendegav Etatsraad LINDEGAARD, at de side Steder paa Arealet skulde tilbørlig afgraves, Yderhegnene sættes i forsvarlig Stand og 5 Tdr. Land udlægges til Skovfogedlodden, da denne var utilstrækkelig for en Skovfoged; endvidere skulde Sletterne tilkultiveres med Bøg og Eg og Arbejdet være endt inden 1866. [126]

Kulturerne paa Lykkesholm er øjensynlig udført energisk og hurtigt. Løvskovene behandlede Etatsraad LINDEGAARD meget skaansomt, skønt man først i hans Tid begyndte at sælge fra Skovene. Etatsraad LINDEGAARD døde 1875.

Indtil 1852 havde BAASTRUP ført Tilsynet med de private Skove paa Fyn, og han har sikkert taget meget mildt paa denne Sag. Amtmand UNSGAARD skriver 1861, [127] at Tilsynet for en halv Snes Aar siden i et længere Tidsrum maa have været »mildest talt noget slapt; thi det er saare vanskeligt nu at gøre Bønderne det begribeligt, at de ej maa behandle deres Ejendom, Skovene, som de selv vil, og de henviser i saa Henseende til, hvorledes det er gaaet til noget længere tilbage i Tiden.«

Denne Udtalelse passer godt med forskellige Udtalelser af BAASTRUP selv. Da han i 1838 opdagede, at der i Kjellerup var ryddet noget Gærdselskov, nøjedes han med at indberette det til Rentekammeret med den Tilføjelse, at det dog ikke kunde dadles, da det ryddede kun havde haft ringe Værdi som Skov. [128] Han erklærede ligeledes — vistnok i 1838 — at Skovene paa Boltinggaard, der i Aarhundredets Begyndelse blev aldeles forhuggede af den daværende Ejer, [129] i Tidernes Løb var gaaet over til at blive Gærdselskov og nu var uden In-

teresse for det Offentlige.[130] BAASTRUPS Virksomhed synes i Hovedsagen at være gaaet ud paa at foretage Udvisning i de Skove. som Ejerne endnu ikke havde haft i 10 Aar, samt at stille Betingelserne for disse Hugster i Henhold til Fredskovsforordningen; maaske har han undertiden stillet vel store Betingelser, og dette i Forbindelse med hans mange Udvisningsrejser, som Skovejerne maatte betale, har vistnok vakt nogen Utilfredshed. Paa Stutterigaarden, hvor der var givet Tilladelse til Hugst af c. 250 Favne, viste BAASTRUP ud i Foraaret 1836, i Efteraaret 1836 og atter i 1837.[131] Han har undertiden benyttet enhver Lejlighed til at forbedre Skovene; da Ejeren af Marienlund i 1838 søgte om Tilladelse til at opføre et Skovfogedhus paa et ubevokset Areal i en af Skovene, anbefalede BAASTRUP Ansøgningen imod at nogle Arealer tilkultiveredes.[132]

I Tiden fra 1820 til 1852 er der vistnok forsvundet en Del Skov paa Fyn,[133] men kun i ganske faa Tilfælde er Ejerne straffede. 1848 blev Proprietær STANNIUS paa Søbo dømt til at betale en aarlig Mulkt af 8 Rdl. for hver af de 8 Tdr. Land Fredskov, han ulovlig havde ryddet, indtil han godtgjorde atter at have tilplantet Arealet[134] og opfyldt Fredskovsforordningens Paabud.

1852 blev Forstassistent SARAUW paa Frederiksgave Statens Tilsynshavende med de private Skove paa Fyn, og han tog straks med stor Energi fat paa at hævde Fredskovsforordningen eller rettere Ministeriets Forstaaelse af denne Forordning. Der blev snart rejst Tiltale mod en Mængde Skovejere for at have ryddet Skov og for ikke at have Hegnet om Skovene i Orden. Samtidig blev en Del Bønderskove regulerede, saaledes Skovene i Rorup, Rynkeby, Brænderup, Fjelsted, Havndrup og andre Sogne. I de nævnte 5 Sogne udgjorde Skovarealet efter Matrikelskortet 2 585 Tdr. Land; i 1857 var der 1 232 Tdr. Land Højskov, medens 293 Tdr. Land var ryddet og Resten var Gærdselskov.

SARAUW benyttede enhver Lejlighed til at lade Skovejerne underskrive en Deklaration om, at de for Fremtiden vilde behandle deres Skove som Fredskov. I Cirkulære af 27 Maj 1854 paabyder Indenrigsministeriet en saadan Deklaration, naar en Skovejer ønsker at afdrive et Fredskovsareal, idet han saa skal forpligte sig og efterfølgende Ejere til at tilkultivere det samme eller et andet, lige saa stort og godt Areal inden en bestemt Tidsfrist og efter en af den tilsynshavende Forstmand udkastet Plan. Ifølge dette Cirkulære var Afdrivning af Eg og Bøg for Fremtiden kun tilladt mod at Arealet igen tilkultiveredes

med en af disse Træarter, dog var der intet til Hinder for at anvende Naaletræ i Kulturen, naar blot det i Tidens Løb faldt bort ved Hugsten, saa at der blev ren Bestand af Eg eller Bøg tilbage. Dersom Skoven agtedes flyttet til et andet Areal med ringere Jordbund eller der blev indblandet saa meget Naaletræ, at dette blev overvejende, vilde der fordres større Vederlagsareal, saasom $1^1/_2$ Td. Land for hver Td. Land afdrevet Areal. Afdrivning af Eg eller Bøg for at Bevoksningen kunde blive erstattet med ren Naaletrækultur eller med saa lidet deri blandet Eg og Bøg, at Naaletræet blev det overvejende, kunde ikke ventes tilladt.

SARAUW gik som sagt strengt frem, vistnok til Dels under Paavirkning af Amtmand UNSGAARD. 1856 klagede to Gaardmænd over, at de Skovarealer, de selv havde plantet paa deres Jorder, skulde ansættes som Fredskov, skønt der ikke tidligere havde hørt Skov til Gaardene. Der blev gentagne Gange rejst Sager imod Husmænd, hvis Jorder laa paa gammel Skovgrund, men hvor Skoven var ryddet før de købte Lodden, og de er i alt Fald undertiden bleven dømt til at tilplante større eller mindre Dele af deres Jordlodder. [135]

Det er utvivlsomt, at der i SARAUWS Tid er taget haardt paa Lovovertræderne eller deres Eftermænd, men der var i Virkeligheden meget slappe Tilstande paa Fyn, da han fik Tilsynet med de private Skove, og det var vistnok nødvendigt at udvise Strenghed for at faa Loven og Indenrigsministeriets Opfattelse af den hævdet. Maaske er der fra Tilsynets Side sket Overgreb, men i saa Fald maa det erindres, at bag SARAUW stod Stiftamtmand UNSGAARD, der interesserede sig levende for Skovenes Bevarelse og som synes at have opfordret ham til at gaa strengt frem. Og et er sikkert, Beboerne var ikke utilfredse med hans Tilsyn; da der i 1861 var Tale om, at dette skulde overgives til en anden, henvendte en Række større og mindre Skovejere sig til Amtmand UNSGAARD med Anmodning om at virke for, at SARAUW beholdt Tilsynet. Da Rygtet antog fastere Former, blev der indgivet en Adresse til Indenrigsministeriet, underskrevet af henved 70 Skovejere paa Fyn og Langeland, med Anmodning om, at SARAUW fremdeles maatte føre Tilsynet. [136] Amtmanden mente, at der vilde være kommet »mangfoldig flere« Underskrifter, hvis Tiden havde tilladt det. Adressen bevirkede, at SARAUW endnu i nogle Aar vedblev at føre Tilsynet.

Fra flere Sider, dog navnlig fra Herredsfogederne, hævede der sig gentagne Gange Stemmer for at gaa mere lempeligt frem imod Lovovertræderne og navnlig for ikke at lade tidligere

Ejeres Forsyndelser gaa ud over de nuværende, som havde købt i god Tro.

Det mærkes tydeligt, at der blev taget kraftigt fat paa Skovenes Bevarelse bl. a. derpaa, at adskillige Skovejere efter Evne søgte at faa deres Skove fritagne for Fredskovsforpligtelsen. I et Tilfælde erklærede en Skovejer, at han havde indrettet sin $5^3/_4$ Tdr. Land store Skov til Dyrehave, saa at den nu formentlig ikke var Fredskov, [137] men Ministeriet fandt ikke derfor nogen Grund til at fritage Arealet for Fredskovsforpligtelsen. [138] Andre motiverede deres formentlige Ret til Afdrivning af Højskov med, at der ingen Skovskyld hørte til Gaarden [139] eller at Skoven havde Ager og Engs Hartkorn, [140] Grunde som Ministeriet dog ikke tog gyldige. Saa vidt mig bekendt har Tilsynet kun i et enkelt Tilfælde anbefalet Nedlæggelse af et Fredskovsareal som saadant med den Motivering, at Ejeren nu i 13 Aar forgæves havde søgt at faa Skov frem paa det kun 1 Td. Land store Areal; Skoven laa lige ud til Lillebælt, og derfor var Ejerens ihærdige Anstrengelser ikke kronede med Held. [141]

Forstraad C. SARAUW.

CONRAD AUGUST NICOLAUS SARAUW er født 1816 i Burg paa Fehmern, hvor Faderen var Borgmester. Efter i 1838 at have taget Skovbrugseksamen, arbejdede SARAUW i en Del Aar ved Skovreguleringen, indtil han i 1851 blev Forstassistent ved Frederiksgave Distrikt; han kaldtes Forstassistent, men havde Skovriders Myndighed og Ansvar. 1853 tilforordnedes han Skovreguleringskommissionen, og da Frederiksgave i 1854 blev solgt, afskedigedes han som Forstassistent fra 1855; Staten havde jo forbeholdt sig Hugsten i Vinteren 1854—55. 1860 blev han Skovrider paa Petersværft, hvilken Stilling han beholdt til sin Død 1886; [142] Staten solgte Distriktet i 1868. I Aarene 1852—65 havde SARAUW Tilsynet med de private Skove paa Fyn; det var et stort Arbejde han her paatog sig, hvilket bl. a. kan ses af, at han reserverede sig 2 Maaneder aarlig til at udføre Forretningerne paa Fyn, da han gik over til Skov

reguleringen. 1855 søgte han om Penge til en Assistent ved Tilsynet, men Ministeriet nægtede det.[143] SARAUW har megen Fortjeneste af, at saa mange smaa Skove er bleven bevarede paa Fyn. Lige til sin Død vedblev han at bestyre forskellige mindre fynske Distrikter, saaledes Sanderumgaard Skove. SARAUW var Forstraad og Ridder af Dannebrog.

Efter SARAUW overtog Skovrider SCHRØDER paa Wedellsborg Tilsynet efter Amtmand UNSGAARDS Tilskyndelse. Hans liberale Optræden overfor Skovejerne bevirkede, at Antallet af Forretninger svandt ind fra c. 150 i det første Aar til c. 80 i 1868—69, og dog arbejdede han under ret vanskelige Forhold. Man var vant til at se en uniformet kongelig Embedsmand ved disse Forretninger, og nu kom der en civil Forstmand, som oven i Købet var privat Skovrider og ikke Forstkandidat. SCHRØDER havde da ogsaa adskilligt at kæmpe imod, før han kunde hævde sin Stilling fuldstændigt, og det var ingen Forfængelighedssag, der bevirkede, at han søgte og fik Tilladelse til at bære kongelig Skovrideruniform som Distriktsforstmand. Den Overlegenhed, som Statens Forstmænd stedse havde vist overfor de private Skovridere og som giver sig et saa smukt Udslag i Nekrologen over C. V. OPPERMANN, hvor der som hans »Velyndere og Venner« nævnes de kgl. Skovridere WELLENDORF og BJØRNSEN, havde slaaet Rod i Befolkningen, og det var for hurtigt at naa Maalet: Autoritet, at SCHRØDER søgte om Tilladelse til at gaa med Uniform. Allerede 1869[144] opgav SCHRØDER Tilsynet, vistnok nærmest af Mangel paa Tid, og det blev da overgivet til Skovrider BLOCH paa Langensø.[145] Ved hans Død i 1899 overtog Skovrider KOCH paa Brahetrolleborg Tilsynet.

Medens Klagerne over Tilsynet næsten aldeles var forstummede i SCHRØDERS Tid, begyndte de atter at komme frem efter at BLOCH havde overtaget Tilsynet, og navnlig synes Præsterne at have været utilfredse med Bestyrelsen af deres Skove. I 1880 skriver en Præst, at han »nu har i Sinde at overtage den Bestyrelse af Skovene, som tilkommer mig efter dansk Lovgivning . . . Skovens Regnskab vedkommer ikke den tilsynshavende Skovrider.«[146] Flere andre Eksempler paa Præsternes Misfornøjelse findes. Ogsaa hos Skovejerne har BLOCHS Klager undertiden vakt Indignation. I en Indberetning 1871 omtaler han, at et større og et mindre Areal paa Rønningesøgaard henlaa uden at være kultiveret. Kammerherre DE MYLIUS oplyser, at det større Areal var bestemt til Skovfogedlod, medens det mindre var en lille Plads foran et Hus. Kammerherren, der havde interesseret sig meget for sine Skove, klagede bittert over

»at jeg nu faar Ord for at have været ligegyldig for at opfylde indgaaede Forpligtelser, der vedrører Skovbrug.« [147]

Til andre Tider var BLOCH meget liberal; saaledes anbefalede han en Ansøgning om, at Fredskoven Fyns Hestehave ved Svendborg maatte dyrkes med Frugttræer. Indenrigsministeriet, som i øvrigt tidligere havde afslaaet lignende Ansøgninger, tillod denne Frugttrædyrkning, og i 1880 var 21 Tdr. Land af Skovarealet anvendt til denne Drift.

BLOCH var utvivlsomt en dygtig Forstmand, der havde en levende Interesse for Skovenes Bevarelse; han synes da ogsaa senere at være bleven mere liberal over for Skovejerne, hvilket maaske var en Følge af, at Tilsynet blev mindre skarpt. Det var i Virkeligheden ofte en vanskelig Stilling, Distriktsforstmanden havde; Skovejerne var jævnlig utilfredse med, at de ikke selv kunde tage Bestemmelser om, hvorledes og med hvilken Træart de Agerarealer, de indtog til Skov, skulde tilkultiveres, og Tilsynet havde vistnok ogsaa efterhaanden udviklet sig paa en mindre heldig Maade. Som nævnt er det nu langt mindre strengt end tidligere, idet det er indskrænket til at paase, at de indtagne Agerarealer anvendes til Skovdyrkning.

Den anden Maade, hvorpaa Staten førte Tilsyn med de private Skove, nemlig gennem Indberetninger fra Amtmændene, er indtil videre stillet i Bero ifølge Cirkulære 3. Oktober 1888. Indberetningerne har næppe haft særlig stor Betydning for Fyns Vedkommende; kun i ganske faa Tilfælde har de bevirket, at det Offentlige er skredet ind, og dette kan ikke undre, naar det erindres, at de som oftest blev indgivet af Skovejerne selv (se Side 59), og naar man ser, hvorledes det ofte er samme Indberetning, der gaar igen Aar efter Aar, idet man i alt Fald paa Godserne simpelt hen skrev det foregaaende Aars Indberetning af. [148]

De store Arbejder, der blev udført efter 1825, maatte medføre en naturlig Trang hos Forstmændene til at drøfte Fagets Emner med hverandre, og i 40'erne begyndte man da ogsaa at tage forstlige Spørgsmaal op til Diskussion ved Landmandsforsamlingerne. Allerede ved den første Landmandsforsamling i Randers 1845 var der Skovbrugsspørgsmaal paa Bane, og i den følgende Tid diskuteredes der navnlig stærkt om Fredskovsforordningen [149] om Skovtvangens Ophævelse [150] og om Skovenes Flytning til daarlige Jorder. [151] Spørgsmaalet om Skovtvangens Ophævelse kom senere for i Rigsdagen, og det fremkaldte en Del Piecer, saaledes af Kammerherre N. F. B. SEHE-

STED til Broholm. [152] Naar Lovforslaget om Skovtvangens Ophævelse blev standset, skyldtes det vistnok ikke disse Piecer, men i Hovedsagen de mange Adresser, der blev indsendt fra hele Landet imod Ophævelsen, og af hvilke en enkelt havde over 3 200 Underskrifter. [153] Fra Sydfyn indkom en Adresse mod Skovtvangens Ophævelse med 2 569 Underskrifter, medens et Par Adresser for Ophævelsen havde 156 Underskrifter.

Jeg har kun truffet eet Eksempel paa Fredskovsflytning; Ejeren af Biskopstorp paa Langeland ønskede i 1873 at flytte Fredskovsforpligtelsen for et 24 Tdr. Land stort Skovareal fra Biskopstorp over til den 72 Tdr. Land store Provsthus Plantage i Ringkøbing Amt, fordi der efter hans Mening var for megen Skov paa Egnen og for lidt Pløjeland til Gaarden; desuden var Jordbunden for god til Skov. Sogneraadet og Svendborg Amt var imod Flytningen, d. v. s. Rydning af Skoven, hvorimod Langelands landøkonomiske Forening anbefalede Andragendet kraftigt. Ministeriet ønskede Forstvæsenets Erklæring og BLOCH oplyste, at Skoven var den eneste af Betydning i Sognet; en Formindskelse af Skovarealet vilde kunne mærkes af Beboerne. Endvidere opstillede han det Spørgsmaal, om Staten havde Fordel af at flytte Fredskovsforpligtelsen over paa et jydsk Hedeareal, som alligevel ikke kunde anvendes til andet end Skov, »thi at Skovbruget af økonomiske Hensyn ubetinget paa den bedre Jord bør vige Pladsen for Agerbruget og forvises til den ringere Jord, er ingen bevist Sætning, men kun en Talemaade, man ikke hensynsløst bør tage til Rettesnor.« BLOCH fraraadede under alle Omstændigheder at flytte Skov til Jylland, saa længe der endnu fandtes Arealer indenfor Stiftets Grænser, paa hvilke Landbruget førte en kummerlig Tilværelse. [154] Andragendet blev afslaaet.

Der er i alt afholdt 3 Landmandsforsamlinger paa Fyn, nemlig i 1846 og 1863 i Odense og 1878 i Svendborg. Medens der i 1878 ikke var fremsat forstlige Spørgsmaal, diskuteredes der i 1846 om den heldigste Plantningsmaade for Rødgran, om Bøgeskovens Behandling i Oldenaar og om Læplantning. I 1863 indledede Forstkandidat OLDENBURG Spørgsmaalet: er et intensivt Skovbrug foreneligt med Skovtvang. Han betegnede Forordn. 27 Septbr. 1805 som »en af de sletteste Kulturlove, der nogensinde er skrevet,« »fordi den i sit Væsen er ulogisk og selvmodsigende,« og angreb Skovbruget meget stærkt, fordi Udbyttet ikke kunde dække Produktionsomkostningerne. »Vi har her i Landet aldrig haft noget Skovbrug, aldrig nogen produktiv Anvendelse af Jorden i et Skovbrugs Tjeneste, men

Skove har vi ...« Forsamlingen sluttede sig til Indlederen, og der blev talt stærke Ord for Skovtvangens Ophævelse. Paa samme Møde indledede Professor L. OPPERMANN en Diskussion om Udhugningsproblemet, og kgl. Skovrider F. BANG, Gjøddinggaard, talte om Alens Indflydelse paa Trævegetationen. I Mødet deltog 4 kgl. og 10 private Skovridere, samt 9 Forstkandidater.

Det Liv, der efterhaanden blev fremkaldt blandt Forstmændene ved disse Møder og Diskussioner, gav Anledning til Dannelsen af den fynske Skovriderforening, hvis Formaal var gensidig Belæring ved Besøg paa Medlemmernes respektive Distrikter. Foreningen skulde navnlig arbejde paa to Punkter, nemlig 1) at komme til et Resultat om den rigtigste Maade at føre Udhugningerne paa, og 2) ved Hjælp af periodisk Opmaaling af Prøveflader gennem hele Omdriften at erhverve sig paalidelige Erfaringer om Udbyttet.[155] Foreningen blev stiftet af Forstraad SARAUW, Petersværft, Skovriderne SCHRØDER, Wedellsborg, SCHRØDER, Rathlousdal, BØVING, Hvedholm og KRUHØFFER, Langeland. BØVING var Formand; senere kom flere andre Medlemmer til, men Antallet oversteg dog vistnok ikke 10. Paa forskellige Distrikter blev afsat Prøveflader, men det er mig ikke bekendt om de blev opmaalt; der findes[156] et Forslag til Prøvefladernes Opmaaling, hvoraf bl. a. fremgaar, at der skulde bestemmes Formtal og Tilvækst paa Normaltræer, at Prøvefladens Masse skulde beregnes — Stammegrundfladen blev opgivet med 6—10 Decimaler — og hele Maalingen indføres i en særlig Prøvefladeprotokol. Foreningen afholdt en Del Møder paa forskellige Distrikter, og i Protokollen findes en Beskrivelse af, hvad der er set paa de forskellige Steder og Medlemmernes Anskuelser herom. Foreningen har kun haft en snæver Betydning, da der var saa faa Medlemmer, men for disse har den vistnok været til stor Nytte, »maaske mere end nogen senere Forening.«[157] Den var imidlertid paa god Vej til at faa en mere almindelig Betydning, idet Skovrider KRUHØFFER i 1864 foreslog, at Foreningen skulde udgive et »Tidsskrift for Forstvæsen.« Forstmændene havde den Gang intet Organ her i Landet, men maatte nøjes med at finde en beskeden Plads i Landbrugets Tidsskrifter. KRUHØFFER hævdede, at der var Trang til et forstligt Tidsskrift, og han mente, at Foreningen raadede over tilstrækkeligt Stof til at holde et Tidsskrift gaaende; et saadant vilde finde »rivende Afsætning«, saa at det vilde give Udbytte, »et ikke uvæsentligt Moment for enhver af os.« Skønt de øvrige Medlemmer var enige med KRUHØFFER om det heldige i at faa et saadant Tidsskrift, næ-

rede de dog en ikke ringe Tvivl om Foreningens Evne til ved egne Kræfter at sætte dette Værk i Gang. Tidsskriftet blev i alt Fald ikke udgivet, og i 1872 blev Foreningen hævet, vistnok nærmest af pekuniære Aarsager.

Ved Landmandsforsamlingen i 1856 havde man fremdraget Spørgsmaalet om Straf for Skovtyverier, og det ikke uden Grund, thi endnu ind i sidste Halvdel af Aarhundredet var saadanne meget almindelige og Straffen var ringe. Først ved Straffeloven af 10 Februar 1866 blev Skovtyveri stillet i Klasse med andet Tyveri.

Skovtyveriet har alle Dage været almindelig udbredt paa Fyn, og især har det været drevet systematisk i Egnen om Svendborg. Ved Aarhundredets Begyndelse blev Fæsterne paa en Mængde Godser idømt Bøder for Skovtyveri. Paa Hvedholm blev nogle Bønder i 1807 mulkterede med 81 Rdl. for ulovlig Skovhugst; de klagede til Kancelliet, da det var dem umuligt at holde Fred i deres Skovhaver, og anmodede om at det maa blive paalagt Grev BILLE-BRAHE at købe Lodderne af dem. [158] Endnu i 1829 idømtes 8 Gaardmænd paa Hvedholm 267 Rdl. i Erstatning for ulovlig Skovhugst, og samme Aar blev Gaardmændene i Haastrup dømt til at betale 760 Rdl. i Mulkter og Erstatning for 36 stjaalne Ege og 4 Bøge; af Egene var een 42 Tmr. i Diameter, Resten 15—25 Tmr. [159] Paa Langeland blev der baade stjaalet Træer, opskovede Effekter og Risgærder. 1840 skriver Skovrider Grev AHLEFELDT-LAURVIG, at der i det sydlige Langeland næppe hengik en Nat, uden at der blev stjaalet; [160] som Regel slap Tyvene billigt fra det, idet der f. Eks. for at stjæle Risgærder eller Gærdsel blev betalt 1 Rdl. i Bøde til Fattigkassen. Samtidig hermed udtalte BAASTRUP, at Tyverier nu ikke mere fandt Sted paa Fyn. [161] Fra Taasinge klages senere over, at Tyvene kørte ud i sluttet Hob og stjal Brænde; de havde endog skudt paa Skovbetjentene [162] (se S. 86). Tyveri af opskovede Effekter blev behandlet som offentlig Tyvssag. [163]

Værst var dog Forholdene i de til St. Jørgens Præstekald hørende Skove ved Svendborg. [164] Til dette Præstekald hørte flere Skove, af hvilke navnlig »Lunden«, c. 6 Tdr. Land, har været mishandlet af Tyvene. 1790—93 blev næsten alle de gamle Træer stjaalne, og da Skoven atter voksede op, blev der i 1836—37 taget 1 056 unge Bøge fra 6 til 12 Tmr. i Diameter. Tyverierne vedblev fremdeles, trods forskellige Forsøg paa at standse dem, og de antog et saadant Omfang, at Kultusministeriet i 1853 beordrede hele Skoven solgt. Der blev da budt

1 500 Rdl. for hele Bevoksningen; Budet skulde approberes af Ministeriet, og i den Anledning erklærede Køberen, at han ikke kunde staa ved det i ret lang Tid, paa Grund af de hyppige Tyverier, som vel vilde tage til mod Vinteren.

Ved et i December 1853 optaget Forhør blev det oplyst, at der i den senere Tid paa een Gang havde været set indtil en Snes Mennesker, antagelig af Svendborg Almue, som midt om Dagen og aldeles aabenlyst var ivrigt beskæftigede med at afsave og skove Træer i Lunden; det var umuligt at forhindre det, da Egnens Beboere var bange for Tyvene. I de sidste 8 Dage var Tyverierne dog aftaget lidt. I 1836 havde man faaet en Forstkandidat fra Omegnen til at tage sig af Skoven, og det var lykkedes ham at fordrive Tyvene ved at skyde paa dem med Geværer og drive dem ud af Skoven med Prygl, naar de satte sig til Modværge. At Skovtyverierne senere tog til skyldtes, at der i de sidste 9 Aar før 1853 ikke var tiltalt nogen Skovtyv, saa at de ansaa Skoven for prisgiven og stjal roligt.

Da Bevoksningen i Lunden var bleven afdrevet, vendte Tyvene sig til en anden Skov under Præstekaldet, Høje Bøge. Ved et i 1856 optaget Forhør blev det oplyst, at der en Eftermiddag ved højlys Dag var blevet fældet Træ i Skoven af omtrent 20 Personer, som det vel lykkedes at fordrive, men af hvilke ingen blev anholdt, da de brugte Trusler. Det var umuligt at faa Folk med til at anholde Tyvene, da der blandt Befolkningen herskede »en stærk Frygt for Egnens forhærdede Forbrydere.« Ved to Reskripter havde Politiet i Svendborg faaet Ordre til at have Indseende med Skoven, men det hjalp ikke, og Politimesteren maatte finde sig i, at Provsten til Stiftsøvrigheden skrev, at »Politimyndigheden synes afmægtig lige over for Skovtyvenes Frækhed,« saa at Høje Bøge snart vilde være forsvunden Skov ligesom Lunden. Byfoged og Provst foreslog Ansættelse af en Skovfoged, men Præsten erklærede, at Skoven kun gav 8 Fv. Brænde om Aaret, og det var kun ringe Erstatning for Kulturudgift og Løn til en Skovfoged; desuden skulde der bygges en Bolig, og den maatte være med to Lejligheder, »da ingen tør bo alene i denne Skov.« — Saa vidt vides blev der ikke ansat nogen Skovfoged eller bygget noget Hus; i 1875 blev Skoven solgt til Svendborg By.

De ved Landmandsforsamlingen i 1856 givne Oplysninger om Tyverierne i St. Jørgens Præstekalds Skove synes i visse Retninger noget overdrevne. Lunden var ikke 20 Tdr. Land, men kun $^1/_3$ heraf; nu er den kun Gærdselskov og Arealet er vel efter et Skøn næppe 1 Td. Land. Naar der i Svendborg-

egnen herskede »en Lovløshed, som der næppe findes Mage til andre Steder i Landet,[165] saa er den vel for Skovtyveriernes Vedkommende fremkaldt af det Fællesskab, som gennem lange Tider har hersket i Skovene omkring denne By. Først efter 1866 er Tyverierne aftaget stærkt, men endnu i vore Dage er de ikke aldeles ophørt, om end det nu kun drejer sig om rene Bagateller i Sammenligning med tidligere Tiders store Tyverier.

I vore Dage er Skovtyveriet næsten forsvundet fra Fyn, og de Smaatyverier, som endnu af og til finder Sted, drejer sig som Regel kun om Kosteris og Askestænger;[166] disse sidste har altid været stærkt efterstræbt, og den Tid ligger ikke saa langt tilbage, da man paa flere Distrikter ikke kunde dyrke Ask, fordi især denne Træart blev stjaalen.

Skovbrugets Udvikling er foregaaet nogenlunde jævnt siden 1825. Kulturvæsenet har alle Dage lagt stærkt Beslag paa Forstmændenes Interesse, og det er vel ogsaa det Omraade, man i alt Fald indtil for 10—15 Aar siden var naaet videst paa. Allerede tidligt havde Oppermann indført Hvidgranen paa Brahetrolleborg; omkring 1845 anvendte Schrøder Strandfyrren til Efterbedring i Tybrind Plantage paa Wedellsborg; den blev kultiveret ved Saaning efter det Biermannske Spiralbor, og Kulturen lykkedes over al Forventning; Strandfyrren var allerede vokset op til store Spær og bar Kogler, da alle Eksemplarer frøs bort i en streng Vinter.[167] Det var en Erfaringssætning, at Strandfyrkulturer kun lykkedes ved Saaning; alle Forsøg paa Wedellsborg med omskolede Planter mislykkedes totalt. Det var ligeledes paa Wedellsborg, at Østerrigsk Fyr først blev anvendt i større Udstrækning, og fra 1867 anvendtes Korsikansk Fyr[168] i ret stort Omfang. Desværre har disse tre Træarter ikke kunnet holde sig her i Landet. Andre nye Træarter er saa vidt vides ikke anvendt i større Udstrækning paa Fyn.

C. V. Oppermann udklængede Frø af Hvidgran, men kun i temmelig ringe Omfang, i 1857 dog henimod 100 Pund; Frøet blev dels klænget i en Bagerovn ved en Temperatur af 24 ° R., dels ved Solvarme.[169] Senere har Schrøder udklænget en Mængde Frø af Hvidgran og Bjærgfyr, først ved Solvarme, senere i et særligt Udklængningshus.

Det Liv, der ved Aarhundredets Midte var i fuld Gang blandt Skovbrugerne, har efterhaanden baaret gode Frugter, og navnlig er der i Aarhundredets sidste 30 Aar sket store Fremskridt i Skovbruget. De gode Tider i 70'erne foraarsagede, at en ikke ringe Mængde Distrikter blev opmaalte og planlagte,

og disse Planer har haft deres store Betydning derved, at de paa en Mængde Distrikter har paavist, at Etaten uden Skade for Skoven kunde forhøjes, og bl. a. derigennem har de bidraget til Skovbrugets Udvikling. Skønt der ganske vist kan være meget at kritisere i disse Planer, saa har de dog skaffet Orden i Skovene og fremkaldt en mere regelmæssig Benyttelse.

I Midten af Aarhundredet anvendtes Blandingskulturer meget, fordi man derigennem dels haabede at skaffe et større Udbytte og dels mente at sikre Kulturen; vilde den ene Træart ikke gro, saa groede vel den anden. Paa Brahetrolleborg havde Oppermann anvendt Blanding af Gran og Fyr allerede før 1825, og hans Elever fortsatte dermed paa Hvedholm og Langensø; 1839 anvendte Bøving Blanding af Bøg og Rødgran, egentlig nærmest som Efterbedring, idet han plantede Gran ind imellem nogle spredt staaende 10—20aarige Bøge med den Hensigt at faa Bevoksningen bragt i Slutning; men Granerne skulde kun være et Middel til at bringe Bøgene i Vejret; saa snart en Gran skadede en Bøg skulde den hugges.[170] Tidligere havde Bøving anvendt Gran som Efterbedringstræ i Bøgeforyngelserne. Det her nævnte Eksempel er det første mig bekendte Tilfælde paa Blanding af Bøg og Gran i Fyn; i 60'erne blev denne Blanding anvendt i stor Udstrækning navnlig paa Ravnholt. Men man blandede ogsaa andre Træarter: Bøg og Eg, Eg, Ask og Æl, Eg og Gran osv. Disse Blandingskulturer begyndte man at opgive i 70'erne, og man er nu gaaet mere og mere over til rene Bevoksninger eller holmevis Indblanding, hvor man endnu, som paa Wedellsborg, anvender flere Træarter i samme Bevoksning. Endvidere er man gaaet over til en mere intensiv Jordbundsbehandling før Kulturen; Riller, der alle Dage har spillet en stor Rolle i den fynske Skovdyrkning, hvad enten de nu kaldtes Render eller Striber, anvendes i stor Udstrækning; men medens Rillerne tidligere i Hovedsagen anvendtes til Saaning, bruger man dem i Reglen nu ved Bøg til Udplantning af smaa Planter i stort Antal. Allerede i 1860 har Skovrider Clausen paa Hvidkilde anvendt etaarige Bøgeplanter til Udplantning i Skoven, men ellers anvendtes som Regel 4—5aarige.

Bøgen er stedse forynget naturligt, og de mange Oldenaar i de sidste 30 Aar er ivrigt benyttede. Men medens man tidligere nøjedes med en delvis Bearbejdning af Jordbunden ved at hakke Kvadrater eller Striber, udføres der nu oftest en langt fuldstændigere Jordbundsbearbejdning med de forskellige Harveformer eller i de senere Aar med Plov. Opvæksten plejes med

større Omhu end tidligere, og navnlig udføres Efterbedring hurtigere, for at den kan foretages med Afdelingens Træart. Naturlig Foryngelse anvendes nu kun ved Bøg. Fra Langensø kendes et Eksempel paa Selvforyngelse af Gran, [171] og Rødællen er i tidligere Tid forynget naturligt paa flere Steder. [172]

Medens der tidligere egentlig kun dyrkedes Bøg, Eg, Æl og Naaletræ, har man nu indset det heldige i at anvende Ask, Løn og Birk i langt større Udstrækning. Bøgen findes imidlertid fremdeles jævnlig paa Arealer, hvor den egentlig ikke hører hjemme. Rødællens Dyrkning er paa flere Steder aldeles opgivet; allerede 1862 blev den opgivet paa Hvidkilde og den dyrkes nu heller ikke mere paa Brahetrolleborg. Paa flere Distrikter er Hvidællen anvendt i ret stor Udstrækning, paa nogle Steder fordi man mente i den at finde Erstatning for Rødællen, paa andre f. Eks. paa Gyldensteen, fordi ingen anden Træart vilde lykkes paa de fra Havet inddæmmede Arealer. Avnbøgen, der i de senere Aar er betalt med overordentlig høje Priser til Gavntræ, er saa vidt mig bekendt ikke dyrket i nogen nævneværdig Grad. Den blev tidligere anset for »Forstukrudt«, men paa Langeland er den dog anvendt i 50'erne, i alt Fald er der forskrevet Frø af den. Det meste Avnbøg findes i de naturlige Bøgeforyngelser. Egen dyrkes nu igen i ret stort Omfang.

Det Omraade, hvor Fremskridtet har været størst i de sidste 30 Aar, er dog sikkert Salgsvæsenet og hvad dermed staar i Forbindelse. Omtrent fra Midten af 60'erne begyndte man at forlade Salg paa Roden, og denne Afsætningsmaade anvendes nu kun i ringe Omfang paa Fyn, om end den paa enkelte Distrikter [173] har holdt sig i stort Omfang til de seneste Aar. Rodsalgets Ophør skyldes vel navnlig de høje Priser paa Gavntræ, men muligvis har ogsaa Ønsket om større Orden i Skoven og en nøjagtigere Regnskabsføring været medvirkende. Indtil hen i 70'erne havde man kun sorteret Bøgetræet i Kløvebrænde, Fagot og Kvas, undertiden dog tillige i to Klasser Kløvebrænde og i Knuder. Men efterhaanden som Gavntræpriserne steg, blev en nøjagtigere Sortering nødvendig og samtidig blev Salg underhaanden mere almindeligt. Navnlig paa Distrikter med mindre og isolerede Skove er Auktionssalget dog endnu langt den vigtigste Afsætningsmaade, men i større samlede Skove bliver der solgt meget Brænde underhaanden, og Gavntræet afhændes i Hovedsagen ved Underhaandensalg. Ved Auktionerne er man mere og mere gaaet bort fra at byde Kunderne »Forfriskninger«, og jeg kender intet Eksempel paa, at der i vore Dage sælges »Brændevinsnumre« paa Fyn.

Det der i de senere Aartier har forandret Skovbruget er Gavntræproduktionen; Skovene er for Bøgetræets Vedkommende i Virkeligheden i Færd med at gaa over fra at producere Brænde til at producere Gavntræ, men for at faa prima Gavntræ maa baade Kultur og Bestandspleje udføres mere omhyggeligt; da det navnlig er det store Gavntræ der betales højt, maa Hugsten føres stærkt, samtidig med at den føres jævnt, og paa de fleste Distrikter hugges da ogsaa saa stærkt som Bevoksning og Jordbund kan taale. I de senere Aar synes der at være en Tendens til at sætte Bøgens Omdrift op.

Paa eller ved de større Naaletrædistrikter er der anlagt en Del Savværker, der i alt Fald paa et enkelt Distrikt drives for Skovens Regning. Men desuden findes mange Savværker omkring paa Øen. Nogle af disse Anlæg er dannede efter Stormen d. 12. Februar 1894,[174] som væltede en meget stor Mængde Træer i de danske Skove, vel navnlig fordi Jorden var stærkt opblødt efter flere Dages stærk Regn. Paa Fyn faldt der 183 532 Træer med en samlet Masse af 1 989 000 Kbfd., hvoraf c. 300 000 var Bøg, Resten Gran; desuden frembragte Stormen et Kulturareal af c. 221 Tdr. Land. Mest led Brahetrolleborg Distrikt, hvor der blæste 94 625 Træer med et samlet Indhold af 1 077 400 Kbfd. omkuld. Stormen gjorde i det hele taget mest Skade paa Fyns Sydvestkyst, hvor der paa omtrent 14 000 Tdr. Land Skov faldt 158 000 Træer med en Masse af 1 629 000 Kbfd. Stormen har haft en ikke ringe Indflydelse paa forskellige Distrikters fremtidige Behandling, men i een Henseende har den virket gavnlig, idet den har tvunget vore Skovbrugere ind paa en Konkurrence med det indførte Naaletræ, en Konkurrence, i hvilken det danske Naaletræ ikke synes at skulle ligge under.

For Bøgegavntræets Vedkommende er Fordringerne til Størrelsen efterhaanden bleven mindre. Blot for en halv Snes Aar siden blev der vistnok kun anvendt saare lidt Bøg under 12 Tmr. i Diameter til Gavntræ, medens der nu til Drittelstaver anvendes meget Træ paa 6 Tmr. i Diameter. Fra enkelte Distrikter afsættes en Del smaa Effekter af Eg, Ask, Løn, Hassel, Abild, Kornel og andre Træarter til Aktieselskabet Nielsens Piske- og Stokkefabrik i Gjelsted, der betaler 1 000 Kæppe 44—48 Tmr. lange og 18—32 mm. tykke med 40 Kr., dog betales Hassel og Hæg noget lavere. Der anvendes helst toaars Skud, som ikke behøver at være rette, naar blot Bugterne er jævne, og der købes her i Landet Raamateriale for 2 à 3 000 Kr. aarlig, men fra Udlandet for c. 20 000 Kr.; Fabriken tildanner c. 175 000 Stokke aarlig.

I Tiden efter 1870 træder Skovbruget mere tilbage fra det offentlige Liv, men til Gengæld er Forstmændenes tekniske Forhandlinger skredet stærkt fremad, navnlig efter at Tidsskrift for Skovbrug og Tidsskrift for Skovvæsen har givet dem Anledning til at fremsætte deres Iagttagelser og Erfaringer om en Række forstlige Spørgsmaal. De væsentligste Begivenheder indenfor Skovbruget siden 1870 er i øvrigt Skovbrugsmøderne, af hvilke der i alt er afholdt 6, og Stiftelsen af Dansk Skovforening; det skyldes denne Forening, at Afgiften af Skovauktioner er bleven betydeligt nedsat.[175] Desuden har Foreningen paa mange Maader arbejdet for det danske Skovbrug og navnlig har dens Arbejder til Fremme af Handelen med Skovprodukter været af Betydning.

Omtrent fra Midten af Aarhundredet er Skovenes Areal steget meget stærkt. Som foran nævnt angiver MORVILLE Fyns Skovareal omkring 1775 til 53 310 Tdr. Land, hvoraf dog sikkert nok en meget stor Del har været ubevoksede Sletter. BEGTRUP anslaar Arealet 1806 til c. 40 000 Tdr. Land. Omtrent 1838 udgjorde Skovarealet efter Amtsbeskrivelserne c. 32 380 Tdr. Land, 1861 var det ifølge statistisk Tabelværk 36 253 Tdr. Land, 1888 ifølge samme Kilde 47 983 Tdr. Land, medens det ifølge statistisk Aarbog var 48 261 Tdr. Land i 1896. Af disse Tal faar man nærmest et Indtryk af, at Arealet ikke har været nøjagtigt bestemt. MORVILLES og statistisk Tabelværks Tal maa dog antages at være nogenlunde rigtige; dog er MORVILLES snarest for høje, da han vistnok har medtaget Agerarealer i Skovene.

Ved Sammenstilling af Opgivelserne i Amtsbeskrivelserne og de til Statistisk Bureau i 1896 indsendte Oplysninger[176] faaes følgende Tabel over Skovarealet og dets Fordeling til forskellige Ejere i 1838 og 1896.

	Odense Amt				Svendborg Amt				Fyn			
	1838		1896		1838		1896		1838		1896	
	Tdr. Ld.	pCt.	Tdr. Ld.	pCt.	Tdr. Ld.	pCt.	Tdr. Ld.	pCt.	Tdr. Ld.	pCt.	Tdr. Ld.	pCt.
Grevskaber, Baronier, Stamhuse	4310	40	7210	35	14870	72	18150	63	20180	64	25350	52
Præstekald	60	1	160	1	310	2	320	1	370	1	480	1
Kommuner	»	»	80	0	350	2	210	1	350	1	280	1
Stiftelser	»	»	200	1	150	1	110	0	150	0	320	1
Fri Ejendom	6400	59	12670	62	4930	24	9970	35	11330	35	22650	46
I alt	10770		20320		20610		28760		32380		49080	

Det fremhæves udtrykkeligt, at disse Tal kun er tilnærmelsesvis rigtige, hvilket bl. a. ses deraf, at det samlede Areal i 1896 er c. 800 Tdr. Land større end det i Statistisk Aarbog angivne Tal; desuden mangler der vistnok c. 230 Tdr. Land for Nyborg Bys Skove. [177] Skovarealet er vistnok noget større endnu end det her anførte, da Tjenestejorder, Enge, Søplan etc. i Skovene vistnok ikke er regnet med. De c. 480 Tdr. Land Præsteskov er fordelt til 64 Embeder, saa at der altsaa hører gennemsnitlig 8 Tdr. Land til hvert. De fri Ejendomme med under 200 Tdr. Land Skov har et samlet Areal af c. 17 400 Tdr. Land, og da dette Areal er fordelt paa c. 4 200 Ejere, bliver der gennemsnitlig kun lidt over 4 Tdr. Land til hver. Endvidere viser Tabellen, at det navnlig er de fri Ejendommes Skovareal, der

	Bøg.	Andre Løvtræer.	Naaletræ.	Krat.	Endnu ubeplantet Areal.
Fideikommisser	54	17	25	1	3
Præstekald	52	23	11	13	1
Kommuner	68	17	13	2	0
Stiftelser	48	39	13	0	0
Fri Ejendomme med over 200 Tdr. Ld. Skov	68	14	13	4	1
Fri Ejendomme med under 200 Tdr. Ld. Skov	42	30	13	14	1
Fyn	51	22	19	6	2

er forøget; dette Areal er nemlig steget med c. 100 pCt., medens Stigningen for det samlede Skovareal er c. 52 pCt. og for Fideikommisskove c. 26 pCt. De fri Ejendommes Areal er dog næppe steget saa stærkt i Virkeligheden, thi der er ganske sikkert ikke medtaget alle Gærdselskove i 1838, medens det var Tilfældet i 1896.

Arealet var i 1896 bevokset saaledes: c. 25 080 Tdr. Land var Bøg, c. 10 570 andre Løvtræer, c. 9 310 Naaletræ, c. 3 040 Krat og 800 Tdr. Land var endnu ubeplantede Arealer. Under Mandshøjde var c. 2 030 Tdr. Land Bøg, c. 740 Tdr. Land andre Løvtræer og c. 1 620 Tdr. Land Naaletræ. Hvor stort et Areal Gærdselskovene indtog kan ikke angives nøjagtigt, men antagelig var det højest 5 000 Tdr. Land, nemlig de 3 040 Tdr. Land, der er anført under Krat, samt c. 2 000 af de 5 300 Tdr. Land

andre Løvtræer, der hører til fri Ejendomme med under 200 Tdr. Land Skov. I øvrigt formindskes Gærdselskovenes Areal fremdeles, fordi de tilkultiveres med mere værdifulde Træarter.

Omstaaende Tabel angiver de omtrentlige Bevoksningsforhold i Procent paa de forskellige Arter Ejendomme i 1896.

Foruden de anførte Arealer findes c. 90 Tdr. Land Planteskole og 2 920 Tdr. Land levende Hegn, svarende til en Hegnslængde paa henimod 500 Mil, naar Hegnene, der ofte er beplantede Volde, regnes til en Gennemsnitsbredde af 7 Al.

Fideikommisskovene er fordelt paa 29 Besiddere, Præsteskovene paa 64 Embeder, Kommuneskovene paa 8 Kommuner, Stiftelsernes Skove paa 2 Stiftelser; fri Ejendomme med over 200 Tdr. Land Skov paa 10 Ejere og fri Ejendomme med under 200 Tdr. Land Skov paa c. 4 200 Ejere. Kommuneskovene ejes i Hovedsagen af Nyborg, Svendborg, Odense og Kerteminde Byer; en Del hører til Fattiggaarde i Odense Amt, navnlig paa det gamle Rytterdistrikt.

c. 7.8 pCt. af Fyns samlede Areal er Skov.

Skovenes Udbytte. C. V. OPPERMANN har tidligt hævdet, at Skovene gav et lige saa stort Udbytte som Agerbruget, og for Brahetrolleborg Distrikt har han leveret Bevis derfor.[178] Det er et anseligt Pengeudbytte Brahetrolleborg Skove har givet[179] i OPPERMANNS Tid, vistnok større end paa noget andet Distrikt i de Dage, skønt der fra flere Steder findes Regnskaber, som viser ret antagelige Indtægter.

Karakteristisk var det ringe aarlige Materialudbytte for en stor Mængde Skove i Aarhundredets Begyndelse. Skovene paa Erholm kunde efter KROGHS Plan i 1817 give c. $1^1/_4$ Fv. pr. Td. Land i 10 Aar, men derefter faldt Udbyttet til $^1/_5$—$^1/_4$ Fv. aarlig. Paa Wedellsborg kunde de indfredede Skove efter NYHOLMS Plan i 1828 kun give c. 22 Kbfd. og hele Skovarealet kun c. 37 Kbfd. aarlig pr. Td. Land; NYHOLM frygtede endda, at en saa stærk Hugst vilde medføre Skovenes Ruin. Paa Langeland regnede WEDELL-WEDELLSBORG i 1830 med en Hovedbenyttelsesetat paa c. 20 Kbfd. pr. Td. Land. Disse Tal svarer godt til den Etat, KROGH og ULRICH angiver i deres Planer for forskellige Skove før 1830; de højeste Tal er $^1/_2$—$^2/_3$ Fv. pr. Td. Land aarlig.

Omtrent fra 1840 blev Benyttelsen noget stærkere; paa Broholm findes et fuldstændigt Materialregnskab fra Aarene 1839—48

og 1861—79,[180] og herefter er der aarlig skovet c. 75 Kbfd. pr. Td. Land i Perioden 1839—48 og c. 60 Kbfd. i Perioden 1861—70. Det er altsaa en forholdsvis stærk Benyttelse, der her har fundet Sted, men Skovene har kunnet taale det. Materialudbyttet steg i øvrigt ret stærkt paa de fleste Distrikter, og naar man ser Forskellen paa Udbyttet i Slutningen af 20'erne og i Begyndelsen af 40'erne, forstaar man bedre A. Holstens Udtalelse, at »ofte hører man i daglig Tale, selv af dannede Folk, forstmæssig Behandling at bruges synonymt med Skovenes Ødelæggelse«. Men man ødelagde ikke Skovene, tværtimod, de vandt kun ved Hugsten.

I Driftsplanerne efter 1840 stiger Udbyttet stadig. Paa Hvidkilde angives det 1862 til c. 90 Kbfd. pr. Td. Land, paa Ravnholt var det efter Planen af 1851 c. 56 Kbfd. pr. Td. Land aarlig, efter Planen af 1878 var det lidt mindre, men der fandtes da ogsaa c. 400 Tdr. Land Kulturareal, som endnu ikke gav nogen Indtægt; efter Planen af 1897 er Udbyttet 105 Kbfd. Ifølge P. E. Müllers Skovbrugsstatistik var Udbyttet paa Fyn omkring 1875 95 Kbfd. pr. Td. Land Totalareal og 103 Kbfd. pr. Td. Land bevokset Areal.[181] Af Udbyttet var 64 pCt. Bøg, 13 pCt. Eg, 12 pCt. andet Løvtræ og 11 pCt. Naaletræ. Efter de Regnskaber, der paa forskellige Godser har været stillede til min Raadighed, og efter Oplysninger fra forskellige Distriktsbestyrere, tør jeg udtale, at Udbyttet paa de større Skovarealer med faglig uddannede Bestyrere er mindst 110 à 120 Kbfd. aarlig pr. Td. Land; paa enkelte Distrikter er det endda betydeligt større.

Det Distrikt, hvor jeg har haft bedst Lejlighed til at overse Udbyttet, er Hvedholm, hvor der findes udførlige Fortegnelser over Indtægter og Udgifter. Nettoudbyttet var stort her som paa alle andre Distrikter i gamle Dage. I nedenstaaende Tabel fra Hvedholm er Nettoindtægten angivet i pCt. af Bruttoudbyttet og Udgiften i pCt. af den samlede Udgift.

	Netto-indtægt.	Udgift.				
		Skov-ning.	Kultur.	Hegn, Veje.	Lønnin-ger.	Forskel-ligt.
1830	67	29	47	20	—	4
1840	80	29	27	17	26	2
1850	84	32	25	4	30	10
1870	71	27	18	12	40	3

Skatterne er ikke medregnede, saa at Nettoudbyttet i Virkeligheden er noget mindre. Grunden til at Nettoindtægten i ældre Tid var større, maa vistnok søges i, at man solgte Træet paa Roden og at Arbejdspriserne var lave.

Fra Brahetrolleborg [182] foreligger lignende Oplysninger.

Aar.	Gsntl. Total-Areal.	Indtægt Kr.	Udgift Kr.	Nettoindtægt pCt.	Udgiften fordelt i pCt.						
					Skovning.	Kultur.	Hegn, Veje, Vandledn.	Lønninger.	Bygninger.	Skatter.	Forskelligt.
1806—13	2470	63746	23872	62	»	»	»	»	»	»	»
1813—23	2770	47807	19470	59	51	12	4	18	4	5	6
1823—33	2918	55855	22324	60	43	14	9	16	3	5	10
1833—43	2990	45462	18781	59	33	15	10	22	3	6	11
1843—57	3039	57632	20331	65	29	13	7	26	3	7	15
1857—63	3054	47120	19195	59	31	7	8	28	3	11	12
1863—83	3030	64735	23410	64	37	6	6	20	5	11	15
1883—86	3030	97626	44685	54	38	10	13	19	3	8	9
1813—86	2978	57101	22024	62	37	11	7	21	3	8	13

Fra Frederiksgave foreligger ligeledes Oplysninger om Indtægter og Udgifter fra 1854 og til 1899. [183] Nettoindtægten var i pCt. af Bruttoindtægten i Aarene

1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1899
85	63	75	68	82	56	56	66	52	49

Der er her en meget betydelig Nedgang i Tallene.

Paa Frederiksgave har Nettoudbyttet været meget stort siden 1854; det svinger fra 19.10 Kr. pr. Td. Land i 1894—95 til 53.62 Kr. i 1874—75, medens Bruttoindtægten svinger fra 32.33 Kr. pr. Td. Land i 1859—60 til 66.56 Kr. i 1874—75. Efter en Opgørelse for de 37 Aar 1854—91 har den gennemsnitlige aarlige Bruttoindtægt udgjort pr. Td. Land 45.40 Kr., den gennemsnitlige Udgift 15.40 Kr., altsaa det gennemsnitlige Nettoudbytte 30.00 Kr. pr. Td. Land, hvilket svarer til c. 7 000 Kr. aarlig Renindtægt af 230 Tdr. Land Skov, hvoraf endda 64 Tdr. Land er svagt producerende Mose, 17 Tdr. Land Tørvemose og 14 Tdr. Land Vand, Veje og Hegn. Nettoindtægten udgør altsaa gennemsnitlig 66 pCt. af det samlede Udbytte. Samtidig er den gamle Masses Andel i Materialudbyttet dalet fra 62 til 28 pCt., fra 240 Fv. Bøg og 26 Fv. Eg til 70 Fv. Bøg og 15 Fv. Eg, medens den unge Skovs Andel er steget fra 24 til 65 pCt.

Efter en Opgørelse for Aarene $18^{54}/_{55}$—$18^{98}/_{99}$ er der af den i 1854 takserede Masse hugget 6 413³/₄ Fv. Bøg og 943¹/₄ Fv. Eg. Pengeindtægten har i dette Tidsrum udgjort 467 577.55 Kr.; samtlige Udgifter, inklusive Skatter, Lønninger etc., udgjorde 168 179.37 Kr., Nettoudbyttet altsaa 299 398.18 Kr. eller aarlig 28.82 Kr. pr. Td. Land Skovareal. Og dog har Udgifterne været uforholdsmæssig store til Anlæg af Veje, til Dels paa Mosebund, Rabatkulturer i Moser, Dige- og Sluseanlæg til Værn mod Højvande etc.

Fra Hvedholm foreligger der Middelpriser for de forskellige Effekter fra 1866. Priserne er angivet i Kroner.

Aar.	Bøg.			Naaletræ.			Eg.			Ask.	Ælm	Løn.	Æl.
	Gavntræ pr. Kbfd.	Kløvebr. pr. Fv.	Fagot pr. Fv.	Bjælker pr. Stk.	Spær pr. Stk.	Lægter pr. Stk.	Tømmer 5×7″, pr. Al.	Udhug pr. Fv.	Spejlbark pr. Skippd.	pr. Fv.	pr. Fv.	pr. Fv.	Træskotræ pr. Fv.
1866—70	»	»	»	2.30	1.21	0.39	0.65	13.58	7.34	14.81	13.75	32.46	24.90
1871—75	»	»	»	3.68	1.28	0.54	0.99	13.88	12.71	17.36	13.78	30.75	28.67
1876—80	0.51	18.11	12.88	2.87	1.07	0.60	0.62	12.84	11.51	13.02	8.64	28.94	28.06
1881—85	0.51	18.60	13.22	3.00	1.20	0.73	0.50	12.74	10.81	12.37	11.93	23.71	23.33
1886—90	0.54	19.65	11.94	3.00	1.24	0.71	0.52	9.71	10.00	10.73	6.56	15.82	21.14
1891—95	0.55	21.37	14.24	3.22	1.31	0.60	0.49	10.92	9.80	9.81	7.69	14.55	21.89
1896—97	0.57	22.59	14.15	4.21	1.71	0.58	0.51	10.65	»	10.99	11.56	13.85	22.12

Endvidere findes der fra Hvedholm Opgivelser af Gennemsnitspriser pr. Kubikfod af nogle Effekter. Prisen er angivet i Øre.

Aar.	Eg.	Naaletræ.			Aar.	Eg.	Naaletræ.		
	Gavntræ.	Bjælker.	Spær.	Lægter.		Gavntræ.	Bjælker.	Spær.	Lægter.
1882	»	18	21	27	1890	48	25	24	27
1883	70	20	21	29	1891	41	24	24	31
1884	50	17	22	32	1892	48	26	26	23
1885	40	21	18	23	1893	63	24	21	21
1886	47	20	16	21	1894	46	20	18	26
1887	46	22	17	22	1895	46	24	24	22
1888	55	24	21	25	1896	53	26	25	21
1889	63	23	22	27	1897	48	36	32	28

Endelig er der anstillet nogle Beregninger over Udbyttet af Naaletræarealet i Svanninge Bjærge, f. Eks. saaledes: afdrevet 2.7 Tdr. Land. Auktionsbud 3 499.81 Kr.; Udhugningsudbyttet 1 749.90 Kr. — er i alt Indtægt 5 249.71 Kr. Udgift: Anlægskapital 40 Kr. pr. Td. Land med Renter i 50 Aar 646 Kr., Arbejdsudgift ved Afdriften 327.23 Kr. og ved Udhugningen 168.61 Kr. — er i alt 1 151.84 Kr. Overskud i alt 4 097.87 Kr. eller aarlig pr. Td. Land 30.18 Kr. Det ses imidlertid, at Udgift til Skatter, Administration og Vedligeholdelse ikke er fradraget.

I nedenstaaende Tabel angives Effektpriser fra Brahetrolleborg ifølge Koch. Prisen er Kroner.

Aar.	Bøg.			Eg.		Naaletræ.			Rødæl.
	Gavntræ pr. Kbfd.	Kløvebr. pr. Fv.	Fagot pr. Fv.	Gavntræ pr. Kbfd.	Tømmer 5×7",pr.Al.	Bjælker pr. Kbfd.	Spær pr. Kbfd.	Lægter pr. Kbfd.	Gavntræ pr. Kbfd.
1806—07	0.35	14.0	7.5	0.77	0.70	»	»	»	0.30
1814—18	0.36	14.5	7.0	0.46	0.40	»	»	0.22	0.29
1818—23	0.22	9.6	4.8	0.40	0.29	»	0.31	0.14	0.22
1823—28	0.20	9.8	4.8	0.54	0.35	0.25	0.29	0.18	0.39
1828—33	0.33	12.8	6.0	0.64	0.33	0.25	0.21	»	0.42
1833—38	0.35	12.0	6.2	0.81	0.33	0.24	0.22	0.15	0.43
1838—43	0.45	12.0	7.0	1.08	0.35	0.24	0.20	0.18	0.58
1843—48	0.48	12.4	7.2	0.99	0.41	0.26	0.19	0.18	0.58
1848—53	0.50	14.0	8.0	1.00	»	0.23	0.20	0.17	0.56
1853—58	0.53	15.6	10.6	1.27	0.79	0.24	0.24	0.24	0.58
1858—63	0.41	15.4	9.8	1.19	0.63	0.21	0.20	0.16	0.58
1863—68	0.47	16.0	10.0	1.38	0.50	0.25	0.22	0.15	0.55
1868—73	0.56	17.2	11.6	1.60	0.67	0.21	0.18	0.17	0.58
1873—78	0.60	20.4	16.8	1.29	0.50	»	0.29	0.22	0.58
1878—83	0.57	19.4	15.6	0.70	0.50	0.22	»	0.21	0.55
1883—88	0.50	17.6	13.8	0.69	»	0.21	0.15	0.21	0.50
1888—91	0.54	17.3	13.0	0.78	»	0.25	0.19	0.22	0.50

Paa Wedellsborg har Forstraad Schrøder sammenstille Udgifter og Indtægter ved »Bankerne« fra deres Anlæg og til Maj 1899. Tallene angives dels for Tilkultiveringsperioden 1856—72 og dels for den følgende Periode. Beløbet er angivet i Kroner, og Tallene omfatter Arbejdet paa det bevoksede Areal, 865 Tdr. Land.

	Planteskole.	Kultur.	Hegn.	Veje.	Vandledning.	Skovning.	Inventar.	Forskelligt.	I alt.
1856—72	27962	25532	693	999	1438	150	328	593	57695
1872—99	7871	7912	1545	1297	432	23671	230	3545	46503
I alt	35833	33444	2238	2296	1870	23821	558	4138	104188

Indtægten har samtidig været i Kroner

	Salg af Skoveffekter.	Salg af Planter.	Salg af Gyvelfrø.	Salg af Kornafgrøder etc.	I alt.
1856—72	312	762	»	1454	2528
1872—99	78957	5581	30	2264	86832
I alt	79269	6343	30	3718	89360

I Udgiften omfatter Rubriken Forskelligt især Bekæmpelse af Barkbiller, Auktionsomkostninger, Kørsler, Porto osv. I Indtægten er under Salg af Kornafgrøder indbefattet Salg af Grus, Tørv og Græs. Kornafgrøderne bestod væsentligst af Sandhavre i Lavningerne. Misforholdet mellem Skovningsudgiften og Indtægten af solgte Effekter forklares ved, at Angreb af Svampe og Insekter har nødvendiggjort en stærk Hugst af lidet værdifulde Effekter. Disse Angreb har ogsaa forøget Kulturudgiften ret betydeligt, da de afdrevne Arealer med Østerrigsk og Korsikansk Fyr atter maatte tilkultiveres ved Plantning eller pletvis ved Selvsaaning fra tilstødende Bevoksninger.

Sammenligner man den samlede Udgift og Indtægt for Plantagerne, saa viser der sig et Underskud af 14 838 Kr.; men dette Underskud er i Virkeligheden betydeligt større, da der ikke heri er regnet Renter af de Kapitaler, der er anvendt paa Arealets Tilkultivering, lige saa lidt som Skatter og Administrationsudgifter er medtagne. Imidlertid har Bankerne givet en anden Indtægt, som heller ikke er medregnet ovenfor, nemlig ved Salg af Frø. Til November 1899 er der solgt Frø af Hvidgran og den ligestammede Bjærgfyr for et Beløb af 115 529

Kr.; Udgift ved Høstning af Kogler, Udklængning m. v. andrager 47 511 Kr., saa at Frøvindingen har givet et Overskud af 68 018 Kr.

Af det her anførte om Bankernes Økonomi fremgaar: 1. at Tilkultiveringen af de omhandlede 865 Tdr. Land har kostet c. 66 Kr. pr. Td. Land, 2. for hele Tidsrummet til Maj 1899 er der, naar Frøsalget medregnes, fremkommet et Overskud af Bankerne paa 53 180 Kr.[184]

Om Træprisernes Svingning paa Fyn i Aarhundredets Løb kan jeg kun meddele lidt. Omtrent til 1816 holdt de sig nogenlunde højt, men derefter faldt de temmelig stærkt. Fra sidste Halvdel af 20'erne begyndte de at stige, og Stigningen foregik nu med de sædvanlige Svingninger til i 50'erne. 1852 begyndte i alt Fald i Sydfyn en stærk Prisstigning, som varede ved til 1857; i denne Periode steg Prisen paa en Favn Brænde efterhaanden til 12 Rdl.[185] paa Brahetrolleborg, medens Prisen i 1851 var c. 8 Rdl. Det er betegnende nok, at denne Periode kaldtes Milliontiden. 1857 var Priserne paa det højeste, og de faldt derefter temmelig stærkt, navnlig for Naaletræet. I Begyndelsen af 60'erne var Priserne nede paa 6—7 Rdl. pr. Fv. Kløvebrænde;[186] de steg nu atter fra Midten af 60'erne om end svagt og med store Fluktuationer. Oldenburg skriver i Planen for Hvidkilde, at Priserne her er steget nogenlunde jævnt i de sidste 50 Aar, for Kløvebrændet omtrent med 1 Rdl. hvert tiende Aar. Denne Udtalelse er imidlertid næppe aldeles rigtig; Prisstigningen begyndte først i sidste Halvdel af Tyverne; fra da og til omkring 1860 er det meget rimeligt, at Prisen er gaaet omtrent 1 Rdl. op pr. Fv. hvert 10de Aar. Omtrent fra 1870 begyndte der atter en temmelig stærk Prisstigning, der kulminerede omtrent 1877. Prisfaldet var vistnok noget mere jævnt og vel næppe saa føleligt som i Tiden efter 1857; de sidste Aar af 80'erne havde atter en Stigning at opvise, men der naaedes ikke saa høje Priser som i Midten af 70'erne. Fra Midten af 90'erne er der atter Opgang, og navnlig har det store Naaletræ været højt betalt i de senere Aar. Priserne i 1899—1900 har gennemgaaende været høje, dog maaske ikke saa meget paa Naaletræ til Bygningsbrug.

Det er ret vanskeligt at udtale noget bestemt om Prisernes Svingninger for hele Fyn, thi Prissvingningerne indtræffer ikke overalt i de samme Aar, og der fordres et stort Lokalkendskab for at afgøre, om en Prisstigning paa et Distrikt er fremkaldt af tilfældige Forhold, f. Eks. Anlæg af et Savværk, eller om det virkelig er Markedsprisen, der er steget.

Arbejdspriser. I 1806 angiver BEGTRUP Daglønnen paa Fyn til 20 à 32 Sk. om Sommeren, 16 à 20 Sk. om Vinteren paa egen Kost. I flere Sogne var det imidlertid ikke muligt at faa Daglejere, som selv sørgede for Kosten, og der blev da som Regel draget c. 8 Sk. fra Daglønnen, naar de spiste hos Arbejdsgiveren. I Pengeforvirringens Dage steg Arbejdslønnen stærkt; i 1812 var den i Sydfyn 1 Rdl. og Kosten;[187] det var senere vanskeligt at faa den sat ned.[188] 1830 betaltes 26 Sk. i Dagløn paa Hvedholm ved Kulturerne i Svanninge Bjærge; Vinterdaglønnen var her kun lidt lavere, 22—24 Sk. Priserne steg fra 1830 nogenlunde jævnt; paa Hvedholm svingede de dog en Del, fordi Besidderen som nævnt ønskede, at Daglønnen skulde rette sig efter Kornpriserne. Dette var vistnok Skik flere Steder; i alt Fald blev Arbejdspriserne hvert Aar fastsat paa Brahetrolleborg ved Vinterarbejdernes Begyndelse.

Paa Hvedholm er Arbejdspriserne steget som nedenstaaende Tabel viser. Priserne er angivet i Øre, for Aarene 1830, 1838 og 1848 ved Fordobling af de i Regnskaberne anførte Priser i Skilling.

Aar.	Dagløn.	1 Fv. Rille 3/4 Al dyb og bred.	Kulegravning pr. □ Fv.	100 Plantehuller 18 × 18".	1 Fv. Risgærde.	1 Fv. Grøft 2 Al. bred.	1 Fv. Kløvebrænde.	1 Fv. Fagot.	1 Bk. Kvas.	1 Spanddag.	1 Al. Bygningstømmer 5 × 7".
1830	50	»	»	48	»	5	130	65	»	200	5
1838	56	7	5	36	6	6	120	64	32	160	5
1848	64	8	»	56	»	8	144	96	32	256	$6^1/_2$
1868	83	»	8	50	8	17	150	116	»	400	6
1878	143	»	12	63	8	15	220	192	»	500	7
1888	140	»	17	69	8	23	220	192	»	500	9
1897	140	»	22	69	8	15	220	192	»	500	12

Naturligvis svinger Priserne ret stærkt fra Egn til Egn, og de her anførte er hverken særlig høje eller særlig lave. I øvrigt er det ikke vanskeligt at finde et ret stort Materiale til Bedømmelse af Arbejdsprisernes Stigning gennem de sidste 50—60 Aar i Godsarkiverne, ligesom der i Tidskrift for Landøkonomi IV Række findes en Del Oplysninger om Arbejdspriser paa Fyn omkring 1870.[189]

Arbejdspriserne er altsaa steget nogenlunde jævnt paa Hvedholm fra 1838 og den her anførte Stigning gælder nogenlunde

for hele Fyn; dog er Prisstigningen paa de fleste Godser indtraadt noget tidligere end paa Hvedholm, vistnok som Følge af Godsets noget afsides Beliggenhed. I øvrigt er Priserne her nu noget højere end i 1897.

Naar man vil bedømme den Arbejdsløn, Skovbruget giver, maa man ikke gaa ud fra Daglønnen, som ofte er lav, fordi de fleste Arbejder udføres paa Akkord. Man faar et bedre Begreb om Betalingens Størrelse ved at se paa Arbejdspriserne for en Favn Kløvebrænde eller en Fv. Fagot, der nærmest kan angive Vinterfortjenesten; for Foraars- og Efteraarsfortjenesten bør man lægge Priserne for Kulturarbejderne til Grund.

Mangel paa Arbejdskraft kan der hidtil ikke siges at have været i de fynske Skove, men Skovene bruger jo ogsaa den største Arbejdskraft paa en Aarstid, da Landbruget ikke kræver mange Folk. Skovbruget betaler gennemgaaende sine Arbejdere forholdsvis godt.

TILBAGEBLIK.

I mange Retninger har Fyn været forud for de andre Landsdele i ældre Tid, og ogsaa med Hensyn til Skovdyrkningen staar Øen som den Del af Landet, hvor der først er taget kraftigt fat paa enkelte Skoves Kultur, idet der tidligt blev udført omfattende Plantninger paa Holstenshuus. Dette Eksempel blev snart fulgt paa andre Steder, og i Slutningen af det 18de Aarhundrede var der ret kraftige Bestræbelser for at forbedre Skovene til adskillige Godser, saa at Fyn stod godt forberedt til at tage imod Forordningen 27 Septbr. 1805. Et egentlig Skovbrug fandtes der imidlertid ikke paa Øen ved Aar 1800, naar Brahetrolleborg undtages, idet Godsejernes Bestræbelser især gik ud paa at tilkultivere de aabne Pladser i Skovene og hugge saa lidt som muligt. Efter 1805 arbejdedes der ret ihærdigt paa Skovenes Indfredning og Udskiftning, men det gik alligevel kun langsomt med dette Arbejde, til Dels fordi der manglede Arbejdskraft i Krigsaarene; en Del Indfredningsarbejder blev udført af Hovbønderne, men ogsaa paa Hoveriarbejdet har vel Krigen og senere de daarlige økonomiske Forhold haft Indflydelse, skønt de daarlige Tider for Landmændene egentlig først faldt med og efter 1818. Som en Følge af de økonomiske Forhold blev der paa flere navnlig af de mindre Godser hugget stærkt i Skovene, og da det var noget hidtil næsten ukendt at borthugge alle de gamle Træer i en Skov, som skulde fredes og bevares, selv om der fandtes Opvækst, træffes der en Mængde Klager fra de Tider over Skovenes Forhugning, og baade til Herredsfogeder, Amtmænd og Rentekammer blev der sendt en Del ofte anonyme Anmeldelser af forskellige Proprietærers og Godsejeres formentlig ulovlige Hugst. Der er ingen Tvivl om, at adskillige Skove blev forhuggede eller endog aldeles bortryddede i Aarhundredets første Decennier, men i øvrigt var

Klagerne, navnlig de anonyme, meget ofte overdrevne, saa at den tilkaldte Forstmand jævnlig afgav Erklæring om, at Skoven intet havde lidt. Og naar det erindres, at Skovene gennemgaaende bestod af gammel Masse, forstaas det let, at der fra Skove paa 100—200 Tdr. Land kunde sælges 3—4 000 Fv. Brænde eller endnu mere i Løbet af faa Aar. De, der klagede over Hugsten, havde ikke indset den store Forskel paa Betingelserne for Skovens Foryngelse før og efter 1805; før 1805 var Opvæksten aldeles ikke sikret, selv om den havde naaet en Højde paa een eller to Fod, men efter 1805, da Kreaturer og Heste i alt Fald paa de fleste Godser var fjernede fra Skovene, blev saadan Opvækst næsten altid til Skov, naar blot Overstanderne blev huggede. Adskillige Skove blev imidlertid haardt medtagne, saaledes som det er omtalt foran, fordi Tilsynet, som var hjemlet ved Fredskovsforordningen, endnu ikke var tilstrækkelig kraftigt, hvilket det først blev ved Midten af Aarhundredet, om end navnlig Tilsynet med de Skove, der skiftede Ejer, allerede faa Aar efter 1805 var meget skarpt.

Skønt der overalt i de fynske Skove var Arealer nok, som trængte til at kultiveres, gik man dog paa flere Godser hurtigt over til at indtage dels Bønderskove og dels Agerjord til Skovkultur. Berettigelsen hertil findes i Forordn. 6 Juni 1769, der forbyder at drive Bondejord under Hovedgaardsjord, med mindre Bondejorden indtages til Skovs Opelskning og Fredning, samt Forordn. 8 Juni 1787, der giver Skovejerne en mere almindelig Ret til at indtage Bondejord til Skov,[1] og endelig i Forordn. 27 Septbr. 1805, der berettiger Godsejeren til ved Fæsteforandring at forbeholde sig Skoven som Fredskov og udelukke Bønderne fra Græsningen, ligesom den ogsaa tillader Godsejeren paa nærmere Betingelser at nedlægge enkelte Gaarde, naar Jorderne indtages til Skovkultur.

Kultur paa saadanne Arealer blev forsøgt;[2] men naar Brahetrolleborg undtages, blev Tilkultiveringen udført med ringe Energi, og Resultatet var da ogsaa tarveligt før 1825; mere blev der udført i de gamle Skove, men her som der er det først efter 1825, at Kulturarbejderne tager rigtig Fart. Der anvendtes som Regel store Planter, oftest taget i Opvæksten,[3] i alt Fald for Bøgens Vedkommende; Arbejdet med Plantningen gik langsomt; 1824 antog en Gartner i et Forslag til Skovs Opelskning, at en Mand kunde plante 50 Planter om Dagen. Saa smaat er det vel næppe gaaet i Skoven, men at Arbejdsmængden har været ringe kan bl. a. ses af, at flere Godsejere i deres Indberetninger til Amtmændene omtaler Plantning af faa

Tusind Ege eller Bøge som noget særlig fortjenstfuldt.[4] Naar Kulturvæsenet i Perioden 1807—25 stod saa temmelig stille, skønt man flere Steder i Aarhundredets Begyndelse havde indtaget Agerjord til Beplantning, saaledes paa Rønningesøgaard 8—9 Tdr. Land,[5] Fjellebro 27 Tdr. Land[6] og Arreskov 50 Tdr. Land,[7] saa skyldtes det dels Mangel paa Arbejdskraft og senere de daarlige Tider. Bøg blev som Regel plantet, medens de øvrige Træarter oftest blev saaede, og navnlig blev en Del Sletter i Skovene besaaede med Agern,[8] jævnlig i pløjede Furer. Flere Steder, f. Eks. Fjellebro[9] og Hvidkilde[10] har man saaet Skovfrø i Rug efter at Arealet først havde baaret en Hørafgrøde; paa Hvedholm har man ladet Forpagterne dyrke Sletter i Skovene i eet eller et Par Aar uden Afgift, hvorpaa Arealet blev tilkultiveret.[11] Særlige Kulturredskaber eller særlige Kulturmaader er vistnok ikke anvendt, og Kulturerne omfattede væsentligst Bøg og Eg, samt paa de indtagne Agerarealer Rødgran og Skovfyr; i Moserne plantedes Æl, sjældnere Ask. Paa Brahetrolleborg har man dog allerede før 1825 dyrket Hvidgran, og paa Arreskov var der mindre Besaaninger af Hestekastanie.[12]

Afsætningen foregik baade ved Auktionssalg og ved Salg underhaanden; navnlig blev der udskibet en Del Brænde til København og solgt en Del Egetræ underhaanden. Der blev solgt meget Træ til København, skønt Forretningen vistnok langtfra altid har været god.[13] C. V. Oppermann opstillede 1819 en Beregning over Omkostningerne ved at sælge 1 000 Fv. Brænde til København. Han forudsætter, at Brændet skal leveres fra en Skov paa 800 Tdr. Land, som ligger $^3/_4$—$^5/_4$ Mil fra Udskibningsstedet og $1^1/_2$ Mil fra nærmeste Toldembedsmands Bolig. Transportafstanden til København er 30 Mil, og Beregningen gælder for Juni 1819 ved en Kurs af 216.

Hugning pr. Fv. 5 Mk. — 833 Rdl. 2 Mk.; Udkørsel til Vejene med Skubkarre à Fv. 1 Mk. — 166 Rdl. 4 Mk., Transport til Udskibningsstedet à Fv. $1^2/_3$ Rdl. — 1 666 Rdl. 4 Mk.; Udkørsel paa Skibsbroen og Udskibning i Pramme à Fv. 1 Mk. — 166 Rdl. 4 Mk. Udgiften bliver altsaa 2 833 Rdl. 2 Mk., naar Træet er indskibet; Transporten foregik i Reglen i Skibe, der ladede 20—50 Fv. Oppermann vælger derfor et Skib, der lader 35 Fv. Udgifterne ved Transporten af de 35 Fv. bliver da følgende: Afgift paa Toldkontoret 7 Rdl.; en Toldbetjent til Skibet, Kørsel frem og tilbage 5 Rdl. 4 Mk.; Toldbetjentens Diæter 4 Mk.; Lodspenge ved Udsejlingen 1 Rdl. 3 Mk. og i Grønsund 1 Rdl. 3 Mk. Ved Ankomsten til København: Karantænen 2 Mk., Afgift i Toldboden 4 Rdl.; Bolværksseddel 2

Rdl.; Havnefogeden 8 Sk. pr. Fv. i Maalepenge 2 Rdl. $5^1/_2$ Mk.; de to Kommandanter i København 2 Rdl. Ved Udgaaende: paa Toldboden 4 Rdl.; Lodspenge 3 Rdl.; sædvanlig Konsumtion à 2 Mk. 11 Sk. Sølv pr. Fv. — 15 Rdl. 4 Mk.; Magistratens Skadeserstatning à 2 Mk. Sølv — 11 Rdl. 4 Mk. I alt Udgifter ved Transporten af 35 Fv. — 62 Rdl., altsaa for 1 000 Fv. 1 708 Rdl. 2 Mk. Fragten kan ansættes til 2 000 Rdl. Altsaa kostede Transport fra Skoven til København i alt 5 708 Rdl. 2 Mk. for 1 000 Fv. Vil man nu undersøge Skovejerens Fortjeneste paa et saadant Parti Brænde, maa de nødvendige Indfredningsomkostninger i Skovene, Vejenes Istandsættelse og Forstbetjentenes Lønninger og Emolumenter medregnes, hvilket OPPERMANN anslaar til 1 260 Rdl., saa at den samlede Sum, naar Hugsten iberegnes, bliver c. 7 800 Rdl. Naar nu Favnen i København koster $9^1/_2$ Rdl., giver det for 1 000 Fv. 9 500 Rdl., saa at Skovejerens Overskud bliver c. 1 700 Rdl. eller 1 Rdl. 4 Mk. 3 Sk. pr. Fv. — OPPERMANN antager at Udgifter til Kultur og Skovenes Vedligeholdelse i Henhold til Forordningen 27 September 1805 omtrent kan dækkes ved Kvasets og Affaldets Værdi.

Efter 1825 begyndte der næsten overalt paa Fyn energiske Arbejder i Skoven, først paa Brahetrolleborgs to Nabogodser Holstenshuus og Hvedholm, senere paa Einsidelsborg, Wedellsborg og Langeland; paa disse Godser var Arbejdet i fuld Gang ved 1830; i 30'erne kom flere andre Godser til, Hindsgavl, Gyldensteen, Hofmansgave, Broholm og Lykkesholm. Det var vel i Hovedsagen Eksemplet fra Brahetrolleborg der bevirkede, at der blev taget fat paa Skovene, og det er vel værd at lægge Mærke til, at det ofte er med en ny Besidder at Arbejderne i Skovene begynder, saaledes paa Holstenshuus, Wedellsborg, Einsidelsborg og Broholm. Det var altsaa ikke alene de opadgaaende Tider, der foraarsagede Fremgang i Skovbruget, men ogsaa de nye Godsbesidderes Lyst til at udføre Arbejder i Skovene og deres Tro paa, at Skovdriften kunde betale sig. [14] Det var store Arbejder, der krævedes af Datidens Forstmænd, og de har vist gennemgaaende løst deres Opgave godt. Der udførtes Vandafledningsarbejder, Hegnsarbejder, Vejanlæg, og især Kulturarbejder i Moser, Sletter og paa Agerjord, der var indtaget til Skov, men Hugsten blev heller ikke forsømt, og ved 1825, da der paa flere Godser blev ansat uddannede Forstmænd, anvendtes de regulære Hugster paa de fleste større Distrikter. Vel var det heldigvis langtfra altid eksaminerede Forstmænd, Skovenes Bestyrelse blev lagt i Hænderne paa; de praktisk uddannede Skov-

ridere havde i mange Tilfælde en virkelig god Uddannelse, dels fra vore bedst bestyrede Skovdistrikter og dels fra Rejser i Udlandet, medens den praktiske og for øvrigt ogsaa den teoretiske Uddannelse ofte lod meget tilbage at ønske hos Datidens Forstkandidater. Boglig Viden var højt anset hos de fremragende Forstmænd C. V. Oppermann, Bøving, Berg og senere Schrøder, som alle sad inde med store teoretiske Kundskaber, men de mindre fremragende fremhævede til Gengæld jævnlig Teoriens Underlegenhed for den praktiske Erfaring, idet de rent glemte, at Bøgerne netop for en stor Del indeholdt praktiske Folks praktiske Erfaringer, og kun i ringe Omfang var skrevne af Stuelærde, der ikke kendte Skoven; i denne Henseende har den danske Skovbrugsliteratur alle Dage staaet højt. Literaturen kom i øvrigt i Hovedsagen fra Tyskland.

Udvidelsen af Skovarealet var anselig i den nærmeste Tid efter 1825, og man vedblev lige ned til vore Dage at indtage Markarealer til Skov; som Regel var det sandet daarlig Jord, »naturlig Skovgrund«, der blev inddraget under Skovene. Tidens faste Tro paa det heldige i at samle Skovene i saa store Strækninger som muligt, »jo større jo bedre, $^1/_4$, $^1/_2$, 1 Kvadratmil«, [15] fordi der herved fremkaldtes bedre Læforhold, mindre Hegnsudgifter [16] og fordi det blev antaget, at man kun herved kunde indføre de regulære Hugster, har vistnok ogsaa bidraget til Arealforøgelsen; men desuden var flere af Datidens Godsejere »Skovelskere«, som det kaldtes, der ønskede at udvide Skovarealet af personlige eller jagtlige Hensyn og endelig havde det store Pengeudbytte af Brahetrolleborg Skove bevist, at Skovbrug ikke var nogen daarlig Forretning.

Disse store samlede Skovstrækninger vilde imidlertid let have medført mindre gode Afsætningsforhold, men den Gang ansaa man det for en Nødvendighed at samle hver enkelt Periodes Areal paa eet Sted, [17] en Anskuelse, hvis Mangler Tiden dog snart paaviste, idet det blev umuligt at forynge disse store Periodeflader i Løbet af en kort Aarrække uden at skade Skoven. Man vedblev imidlertid at anvende de store Periodeflader til ind i Aarhundredets sidste Halvdel.

Skovarealer paa $^1/_4$, $^1/_2$ eller endog 1 Kvadratmil findes imidlertid langtfra paa Fyn; kun faa Godser har samlede Skovstrækninger over 800—900 Tdr. Land, og saa store samlede Arealer er endda sjældne.

Kulturerne paa de til Skov indtagne Agerarealer blev som Regel udført med Naaletræ; for Granens Vedkommende ved Plantning, for Fyrrens ved Saaning, men der anvendtes mange

forskellige Fremgangsmaader ved Kulturen. Planterne var gennemgaaende smaa, 3—5aarige, og Planteafstanden var ogsaa som i vore Dage, 4 × 4 eller 3 × 4 Fod.

I de gamle Skove var naturlig Foryngelse almindelig for Bøg. Man sørgede først og fremmest at befri den allerede tilstedeværende Opvækst for Overstanderne, [18] men der stilledes ogsaa Besaaningshugster og fremkaldtes Opvækst. [19] Paa Hvedholm omtales omtrent 1835 en 4aarig vellykket Selvforyngelse, der endnu stod i mørk Hugst, Dungelslag kalder Bøving det, og hvor Overstanderne først skulde fjernes i Løbet af 11 Aar. [20] En Jordbundsbearbejdning, som den der bruges i vore Dage, anvendte man ikke, men der hakkedes Kvadrater eller gravedes Riller før Oldenfaldet. [21] Selvforyngelse blev jævnlig forsøgt ved Rødæl, undertiden med et godt Resultat.

De øvrige Træarter kultiveredes ved Saaning eller Plantning; Frø indforskrev man fra Udlandet for de større Godsers Vedkommende, medens det i 30'erne var ret almindeligt, at Ejerne af de mindre Godser henvendte sig til Rentekammeret med Anmodning om at faa Frø eller Planter. [22] Man kultiverede som Regel kun Bøg, Eg, Æl, Gran og Fyr i større Udstrækning; Ask og Løn blev der ikke lagt Vind paa før langt senere. Eg og Fyr blev oftest saaet, de øvrige Træarter plantede. Bøgeplanterne tog man fremdeles jævnlig fra Selvforyngelserne, men der anvendtes dog ogsaa skolede Planter, og af Naaletræ og andre Træarter, som ikke fandtes i naturlig Foryngelse, anvendtes udelukkende Planteskoleplanter. Naar Egen blev plantet, anvendtes ofte store Planter, Heisterplanter, som var omplantede et Par Gange og paa hvilke Pæleroden var overstukket.

Udhugning blev almindelig anvendt fra omtrent 1830, og som Regel huggedes hvert 5te Aar i hver Bevoksning; senere gik man over til i de ældre Bevoksninger at anvende Udhugning »Udbladning« med noget større Mellemrum 6—8—10 Aar eller saa. [23] Hugsten blev for saa vidt jeg har kunnet finde noget herom, ført temmelig svagt, maaske med Undtagelse af Hvedholm; paa Brahetrolleborg huggede jo C. V. Oppermann stærkt.

Udvisning af Hovedbenyttelsen var den Gang en højtidelig Handling, der medførte et stort Apparat paa de fleste Godser. Til Stede var som Regel Godsejeren, Skovrideren, Godsforvalteren, Skovfogeden og 2—3 Arbejdere til at mærke og stemple Træerne; hver Stamme blev takseret, numereret og stemplet før Salget, der som Regel kun omfattede Træer paa Roden. [24]

Stempling var ret nødvendig for at der kunne føres Kontrol med, at Køberne kun huggede de udviste Træer og tillige for at det kunde ses, hvilke Træer der var stjaalne af Skovtyvene; Skovtyverier var nemlig endnu meget almindelige. Navnlig naar Udhugningstræerne paa et vist Areal blev solgt paa Roden [25] var Stempling aldeles nødvendig. At Udvisningen blev anset for noget meget alvorligt fremgaar af det foran omtalte Eksempel fra Langeland, hvor Stempelhammeren kun var overladt Skovriderne i selve Udvisningstiden, og hvor Taksationen ikke blev betroet dem. Skønt man forlængst er gaaet bort fra Salg paa Roden, har det store Apparat ved Udvisningen dog holdt sig paa flere Distrikter, om end i en noget ændret Form.

Auktionskonditionerne i ældre Tid minder meget om vore Dages Konditioner, i alt Fald paa de fleste Godser. Undtagelser findes dog, f. Eks. paabyder Konditionerne paa Hellerup 1822 [26] »at ingen maa forgribe sig paa de Træer eller det Brænde, der staar ham i Vejen eller findes i Nærheden; lige saa lidt maa han fælde et ikke af ham købt Træ under Paaskud af, at han troede det hørte ham til.« Saadanne naive Bestemmelser fandtes dog ikke almindeligt. Konditionerne paa Rørbæk 1820 [27] er ret moderne. Det købte staar for »Køberens Regning og Risiko« — et Udtryk der findes i næsten alle Auktionskonditioner gennem hele Aarhundredet — det skal være bortført fra Skoven inden en vis Termin ellers mister Køberen Retten til det. Der maa kun køres paa de Veje der anvises; Opvæksten omkring de solgte Træer maa ikke beskadiges. Opraab og Bud sker i Rigsbankpenge Sedler og Tegn. Overbud under 4 Sk. modtages ikke; i Salær betales 12 Sk. pr. Rdl. foruden 2 Sk. til Skovfogeden. Uvederhæftige Køberes Bud antages ikke, med mindre de betaler kontant. Betalingen erlægges inden 6 Uger. I Tilfælde af Retssager skal N. N. Forligskommission være det Forum, for hvilket enhver søges uden Hensyn til den Jurisdiktion, han i øvrigt tilhører. Lignende Konditioner anvendtes paa Hesselagergaard, Hvedholm, Langeland og flere andre Godser; Salærets Størrelse svingede dog noget, og paa enkelte Godser blev der givet Kredit, medens dog det almindelige synes at have været Betaling inden 6 Uger. Konditionerne er kun forandrede lidt gennem Aarhundredet.

Samtidig med at Forstmændene var stærkt optaget af de praktiske Arbejder i Skoven, udførte de, navnlig fra Midten af 30'erne, en Mængde Planlægningsarbejder. Plukhugstdriften blev aldeles banlyst, og man gik overalt, selv i smaa Skove, over til de regulære Hugster. Det eneste mig bekendte Tilfælde,

hvor de regulære Hugster kun betingelsesvis blev anvendt var i en lille Skov under Einsidelsborg; her foreslog C. V. OPPERMANN i Begyndelsen af 40'erne, at der kun maatte anhugges smaa Arealer hvert Oldenaar, og disse maatte straks sættes fuldstændig i Kultur. Skoven laa lige ud mod Kattegat, og han frygtede, at den vilde lide for meget, hvis der blev anhugget større Arealer paa een Gang. [28] Men i øvrigt foryngede man som Regel i Bøgeskoven ret store Arealer ad Gangen. Efterbedringen blev udført i ret stort Omfang med Gran og denne Træart blev desuden plantet paa mange Sletter.

Efterhaanden gik man over til det Skovbrug, der nu er det almindelige paa Fyn, og som er kort omtalt foran.

Desværre har der kun været stillet et ringe Materiale om Jagten til min Raadighed. Bestyrelse af Skov og Jagt har med en enkelt Undtagelse været knyttet nøje sammen lige til vore Dage paa Fyn, men i de senere Aar har man paa flere Godser skilt Bestyrelsen af Jagten ud fra Bestyrelsen af Skoven, maaske som en Følge af, at Skovbrugerne i en Periode næsten satte en Ære i ikke at være Jægere. Baade for Skovbrugets og Jagtens Økonomi er det at haabe, at Udviklingen ikke vil skride videre ad denne Vej.

Naar Skovbruget paa enkelte fynske Distrikter gennem hele Aarhundredet har været eller i alt Fald burde have været det ledende for dansk Skovbrug i sin store Almindelighed, saa skyldes det først og fremmest Godsejernes Liberalitet, idet de har givet Skovriderne saa frie Hænder til Bestyrelsen som muligt; de Distrikter hvor Skovriderne har arbejdet uden Baand, har stedse været blandt de første her i Landet baade i økonomisk og teknisk Henseende. Men hvor stor Betydning dette end har, vilde man dog ikke være naaet saa vidt, saafremt Distrikterne ikke havde været bestyrede af ihærdige og dygtige Mænd, som forstod at »studere baade Bøger og Naturen«. Mange Navne er knyttede til fynsk Skovbrug og vil sent glemmes, men blandt disse træder atter fire frem: ADAM CHRISTOFER HOLSTEN, JOHAN LUDVIG REVENTLOW, JOHANN CARL VINCENTZ OPPERMANN og CASPER HERMANN SCHRØDER.

Omstaaende Kort viser Fyns Skovareal omtrent ved Aarene 1775 og 1892. Alt hvad der er skraveret var Skov i 1775; paa de svagt farvede Arealer er Skoven ryddet siden da, medens de stærkt farvede Partier fremdeles bærer Skov. De Arealer, der ikke er skraverede, er tilplantede siden 1775 og bar altsaa den Gang ikke Skov. Alle de nuværende Skovarealer er begrænsede af stiplede Linier, medens de Strækninger, hvor Skoven er ryddet, er tegnet med punkterede Grænselinier.

Kortet viser, at Skovrydningen har været nogenlunde almindelig over hele Øen og at der endog er ryddet anselige Arealer af Kystskovene. Men det maa ikke glemmes, at en stor Del af de ryddede Arealer kun var Gærdselskov og at en anden væsentlig Del nærmest var Græsgange med enkeltstaaende Træer; dette sidste var f. Eks. Tilfældet med det store ryddede Areal paa Langelands Nordspids. Paa det gamle Rytterdistrikt, hvis Grænser i store Træk kan angives ved Linier mellem Odense, Søbysøgaard, Frederikslund, Rugaard, Odense er der forsvundet store Skove, men Rydningen har ikke været meget mindre i Fyns østlige Halvdel. De største nytilkultiverede Arealer findes ved Wedellsborg, Hindsgavl, Brahetrolleborg og Hvedholm; en stor Mængde mindre Strækninger er tilplantede, men har ikke kunnet medtages paa Kortet paa Grund af dets ringe Maalestok, som ikke gjorde det muligt at medtage isolerede Arealer under 25—30 Tdr. Land.

FORKORTELSER.

I omstaaende Noter er anvendt følgende Forkortelser:

Sj. F. J. Sjælland, Fyn, Jyllands Forstjournal for de private Skove; i Rigsarkivet.
R. A. Rigsarkivet.
D. A. Statens tilsynsførende Forstmands Arkiv.
C. V. O. C. V. Oppermann.
Broh. Ark. Stamhuset Broholms Arkiv.
Holstensh. Ark. Baroniet Holstenshuus' Arkiv.
Hvedh. Ark. Grevskabet Brahesmindes Arkiv paa Hvedholm.
Hvidk. Ark. Baroniet Lehns Arkiv paa Hvidkilde.
Lykkesh. Ark. Godset Lykkesholms Arkiv.
Wedellsb. Ark. Grevskabet Wedellsborgs Arkiv.

NOTER.

INDLEDNING.

1. MORVILLE i Vidensk. Selskabs Skrifter I Bd. 1801. *2.* MORVILLE i Vidensk. Selsk. Skr.; ifølge BLOCH: Stiftamtmænd og Amtmænd i Kongeriget Danmark 1660—1848. Kbhvn. 1895 omfattede Hindsgavl Amt Vends Herred, Assens Amt Baag Herred, Rugaard Amt Skovby Herred og Vissenbjærg Sogn, Odense Amt Odense, Lunde, Skam, Bjærge og Aasum Herreder og Nyborg Amt Vindinge, Salling, Sunds, Gudme Herreder og Langelands Nørre- og Sønderherred samt Hindsholm Birk. *3.* A. BERNTSEN BERGEN: Danmarckis oc Norgis fructbar Herlighed. Kbhvn. 1656. *4.* Videnskabernes Selskabs Kort fra 1786. *5.* BEGTRUP: Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Danmark. III Bd. Kbhvn. 1806. *6.* Amtsbeskrivelserne; DALGAS: Svendborg Amt. 1837. HOFMAN (BANG): Odense Amt. 1843. *7.* PONTOPPIDAN: Den danske Atlas. Kbhvn. 1767. *8.* Statistisk Aarbog 1899. Areal i 1896 og Indbyggertallet for 1800 ligeledes herfra. *9.* Vidensk. Selsk. Skr. I Bd. 1801. *10.* BEGTRUP. *11.* Sj. F. J. I og II Bd. Skrivelser fra Ravnholt, Fjellebro o. fl. St. 1811. BRÜELS og KROGHS Indberetn. 1807 og 1811. Lignende Oplysninger findes i næsten alle Godsarkiverne. *12.* C. V. O. efterladte Papirer. *13.* Holstensh. Ark.; andre Arkiver, Skovruller. *14.* Wedellsb. Ark. C. V. O. efterladte Papirer. *15.* ADELERS Manuskript paa Lykkesholm. *16.* C. V. O. efterladte Papirer; Sj. F. J. I—X Bd. Hvidk. Ark. o. fl. St. *17.* C. V. O. efterladte Papirer. OPPERMANN kom først i 1804 til Brahetrolleborg, men hans Beskrivelse passer godt med andre Beskrivelser fra Nabogodserne. *18.* Hvidk., Broh., Lykkesh. Arkiver; Sj. F. J. I—X Bd. *19.* Holstensh. Ark., Skrivelser fra Langensø; C. V. O. efterladte Papirer, Skrivelser fra Einsidelsborg. *20.* Agerdyrkningens Tilstand. *21.* RASMUSSEN SØKILDE: Holstenshus og Nakkebølle. Odense 1875. FALBE-HANSEN: Stavnsbaands-Løsningen og Landboreformerne. Kbhvn. 1888—89. *22.* Den danske Atlas. *23.* Meddelt af Hr. Hofjægermester Baron BERNER-SCHILDEN-HOLSTEN. *24.* HOFMAN (BANG): Odense Amt. *25.* C. V. O. efterladte Papirer. *26.* Forskellige Skovruller f. Eks. fra Hvedh., Holstensh., Wedellsb. *27.* Skovruller i Lykkesh., Wedellsb., Hvedh., Holstensh. og andre Arkiver. *28.* BEGTRUP. *29.* R. A.

Godset Hellerup paa Fyn 1822—36. *30.* Sj. F. J. VI Bd. *31.* R. A. Amtmændenes Indberetninger 1806 fra Odense og Svendborg Amter. *32.* R. A. Brevskaber angaaende Skov- og Jagtvæsenet i Fyn 1741—63. *33.* Hvedh. Ark. *34.* Meddelt fra Holckenhavn Godskontor. *35.* R. A. Godset Hellerup paa Fyn. *36.* 48 Sk. = 3 Mk. *37.* Om Brændemangelen henvises til A. OPPERMANN: Bidrag til det danske Skovbrugs Historie 1786—1886 i Tidsskr. f. Skovbrug X Bd. Kbhvn. 1889. *38.* Baron HOLSTEN i Skr. af 19 Novbr. 1834 til Rentekammeret. Holstensh. Ark. *39.* Manuskriptet »Adelers Manuskript«, der er skrevet senest omkring 1760 og som vistnok aldrig har været trykt som Helhed, medens det dog er benyttet af PONTOPPIDAN, findes i Arkivet paa Lykkesholm, som ADELER ejede; han døde 1767. *40.* J. BLOCH: Stiftamtmænd og Amtmænd. *41.* RASMUSSEN SØKILDE: Gamle og nye Minder om Brahetrolleborg og Omegn. Kbhvn. 1870. *42.* Se bl. a. R. A. Brevskaber ang. Skov- og Jagtvæsenet i Fyn 1741—63. *43.* MANDIX: Haandbog i den danske Landvæsensret II Bd. Kbhvn. 1813. *44.* RASMUSSEN SØKILDE; Hvedh. Ark.; Sj. F. J. I—X Bd. *45.* R. A. Auktionsforretningen over Svendborg Skove; jfr. BEGTRUP. *46.* R. A. Jægermester BACHMANNS Indberetning 1748 om Skovene i Pakken Brevsk. ang. Skov- og Jagtv. i Fyn 1741—63. *47.* VEDEL-SIMONSEN: Samlinger til Hagenskov Slots Historie. Kbhvn. 1842. *48.* R. A. Synsforretninger, Domsakter og Tingsvidner angaaende det forrige fynske Distrikts Skove 1781—83 og 1787. *49.* Sj. F. J. III Bd. Sagen fra Hesbjerg. *50.* J. BLOCH: Stiftamtmænd og Amtmænd. *51.* R. A. Synsforretninger, Domsakter osv. *52.* Sammenstillet efter Statistisk Bureaus Lister over Arealets Anvendelse i 1896, hvoraf Afskrift er laant mig af Hr. Forstkandidat RATKEN-FIND. *53.* TRAP: Danmark. *54.* R. A. Auktionsforretningen over Svendborg Skove. *55.* BEGTRUP. *56.* Sj. F. J. III Bd. Forslag til Skovenes Konservering. *57.* BEGTRUP. *58.* Sj. F. J. X Bd. *59.* Sj. F. J. VI Bd. *60.* POVL HANSENS Afhandling om JENS LANGE i Aarbog for dansk Kulturhistorie 1892. *61.* Lykkesh. Ark. *62.* Meddelt af Hr. Kammerherre Lensgreve BILLE-BRAHE-SELBY og Hr. Skovrider L. BØVING. *63.* Glorup Godsarkiv. *64.* Holstensh. Ark. *65.* C. V. O. efterladte Papirer. Driftsplanen af 1826 for Einsidelsborg. *66.* R. A. Godset Hellerup paa Fyn.

SKOVBRUGET 1770—1825.

1. Se FALLESEN: Chronologisk Samling af de kgl. Forordninger ... Forst- og Jagtvæsenet ... angaaende. Kbhvn. 1836. *2.* Holstenshus og Nakkebølle. *3.* l. c. Side 217. *4.* Holstensh. Ark. *5.* Holstensh. Ark. Synsforretn. 1787. *6.* Godsark. *7.* Holstensh. Ark. Skr. 19 Novbr. 1834 fra Baron HOLSTEN til Rentekammeret. *8.* R. A. Indberetn. om de private Skove i Odense og Svendborg Amter. *9.* Sj. F. J. I Bd. KROGHS Indberetning af 29 April 1811 om nogle fynske Skovdistrikter. *10.* Lykkesh. Ark. *11.* C. V. O. efterladte Papirer. *12.* I Henhold til Forordn. 6 Juni 1769. *13.* Planen findes i Brahetrolleborg Arkiv. *14.* L. A. HAUCH og A. OPPERMANN: Haandbog i Skovbrug. Kbhvn. 1899. S. 175. *15.* ELERS KOCH: Brahetrolleborg

Skovdistrikt 1786—1886. Tidsskr. f. Skovvæsen IV Bd. 1892. *16.* Sj. F. J. II Bd. BRÜELS Indberetn. af 23 Maj 1807. *17.* ogsaa C. V. O. efterladte Papirer. *18.* f. Eks. Hvedh. Ark. *19.* KOCH. C. V. O. efterladte Papirer. *20.* C. V. O. efterladte Papirer, Skr. af 1844 til Besidderen. *21.* KOCH. C. V. O. efterladte Papirer. *22.* Sj. F. J. II Bd. KROGHS Indberetn. 1811. *23.* Sj. F. J. II Bd. BRÜELS Indberetn. 1807. *24.* KOCH angiver Arealet til 2 280 Tdr. Land i 1806. BRÜELS Arealangivelser er næppe rigtige. *25.* jfr. f. Eks. C OLUFSEN: Danmarks Brændselvæsen, Kbhvn. 1811 og den øvrige Literatur om Brændemangelen. *26.* C. V. O. efterladte Papirer. *27.* Hvad der her meddeles om BRÜEL er i Hovedsagen taget fra A. OPPERMANN: Bidrag til det danske Skovbrugs Historie 1786—1886. Tidsskr. f. Skovbrug Bd. X, samt Dansk biografisk Lexikon. *28.* Brahetrolleborg Arkiv. En Afskrift har jeg laant hos Hr. Professor OPPERMANN. *29.* KOCH: Brahetrolleborg Skovdistrikt. *30.* C. V. O. efterladte Papirer. Indstilling om Gavntræsagen. *31.* C. V. O. efterladte Papirer. Planen af 1815. *32.* Findes blandt C. V. O. efterladte Papirer; Indberetningen er af Januar 1827. *33.* C. V. O. efterladte Papirer. Skrivelse til Besidderen 1853. *34.* R. A. Indberetn. fra de private Skove i Odense og Svendborg Amter. *35.* Hvedh. Ark.; Sj. F. J. I Bd. *36.* Sj. F. J. I Bd. Grev BILLE-BRAHES Svar af 13 Juni 1811 paa KROGHS Anker over Skovene paa Hvedholm. *37.* Hvedh. Ark. Besvarelse af de af Hr. DALGAS gjorte Spørgsmaal (ikke dateret, men fra omtrent 1830 og vistnok udfærdiget af Skovrider BØVING). Se ogsaa Pk. 586 om Indtagelse af Bøndernes Skovhaver. *38.* Sj. F. J. I Bd. Landvæsenskommissionsforretning 3die Oktober 1801. *39.* Sj. F. J. I Bd. *40.* Hvedh. Ark.; Besv. af de af Hr. DALGAS gjorte Spørgsmaal. *41.* BUCHS Plan af 1881. *42.* Meddelt af Hr. Skovrider L. BØVING. *43.* Hvedh. Ark.; Regnskaberne. *44.* Sj. F. J. II Bd. *45.* Hvedh. Ark. Hvidk. Ark.; C. V. O. efterladte Papirer. *46.* M. RUBIN: 1807—14. Kbhvn. 1892 og FREDERIK VI's Tid. Kbhvn. 1895. *47.* Se i øvrigt om denne Forordning A. OPPERMANN: Bidrag til det danske Skovbrugs Historie 1786—1886. *48.* Sj. F. J. I Bd. Forskellige Godsejeres Svar paa KROGHS Anker 1811. *49.* Sj. F. J. II Bd. *50.* Wedellsb. Ark.; NYHOLMS Plan. *51.* Sj. F. J. I, II, V Bd. *52.* Sj. F. J. I Bd. *53.* Sj. F. J. IV Bd. KROGHS Klage 31 Juli 1810. *54.* Sj. F. J. III Bd. *55.* Sj. F. J. III Bd. Underdanigst Forslag til at Forordningen 27 Septbr. 1805 kan nøjere efterkommes end hidtil er sket og til at forebygge Skovenes alt for store Ødelæggelse. 30 Januar 1812. *56.* Sj. F. J. III Bd.; Sagen fra Hesbjerg. Endvidere Sagerne angaaende Brændselskommissionen, Thurø Skove osv. *57.* TRAP: Danmark. *58.* KRINGELBACH: Civile Direktioner og Kommissioner under Enevælden. Kbhvn. 1899; Kancelliprotokol 1814. *59.* M. RUBIN: 1807—14. *60.* Sj. F. J. IV Bd.; den omtalte Sag fra Oreskov. *61.* Sj. F. J. III Bd. Indberetningen 22 Juli 1812. *62.* Brændeskov, der ligger c. 1 Mil N. for Svendborg, hører nu til Broholm. *63.* af 6 Juli 1813. *64.* Skrivelse 21 April 1813. *65.* CLAUSEN kalder i sine Skrivelser stadig ULRICH for ULRICHSEN. *66.* Hører nu til Broholm. *67.* Sj. F. J. III Bd. Skr. 24 Febr. 1812. *68.* KRINGELBACH: Civile Direktioner og Kommissioner. *69.* Sj. F. J. III Bd. Kommissionens Forespørgsel til Rentekammeret om, hvor

stort Skovareal der fandtes paa Sjælland, Lolland, Falster og Møen i en Afstand af indtil 1 Mil fra Stranden og hvor meget der kunde hugges i disse Skove. *70.* M. RUBIN 1807—14. *71.* FALLESEN: Chronologisk Samling af de kgl. Forordninger etc. Kbhvn. 1836. *72.* Sj. F. J. VII Bd. *73.* R. A. Godset Hellerup paa Fyn 1822—36. *74.* Hvedh. Ark. Pk. 409. *75.* Sj. F. J. III Bd. Klagen er af 10 Oktbr. 1811. *76.* Indberetningen er dateret 21 April 1813. *77.* R. A. Godset Hellerup osv. *78.* Erektionsbrevet af 26 Novbr. 1761. *79.* Sj. F. J. VI Bd. *80.* Sj. F. J. III Bd. *81.* Sj. F. J. VI Bd. KROGHS Indberetn. *82.* M. RUBIN: FREDERIK VI's Tid. *83.* Sj. F. J. I Bd. *84.* Sj. F. J. III Bd. *85.* Sj. F. J. V Bd. *86.* Sj. F. J. IV Bd. *87.* Hvidk. Ark.; Sj. F. J. I Bd. *88.* dateret 11 Januar 1806. *89.* efter Rentekammerets Ordre 1 Februar 1806. *90.* Arealet er angivet saaledes: Hvidkilde Hovedgaard 310 Tdr. Land, Nielstrup 214, Lehnsskov 70 og Heldagergaard 48 Tdr. Land. I alt 320 Tdr. Land. Denne Opsummering er ikke rigtig; Summen er 642 Tdr. Land. OLDENBURG nævner i sin Driftsplan 1862, at Arealet skulde have været 530 Tdr. Land. *91.* under 10 Juni 1806. *92.* September 1806. *93.* efter OLDENBURGS Driftsplan. BRÜEL nævner udtrykkelig, at han ikke har medtaget alle Bønderskovene i sin Indberetning. *94.* Baade af BRÜEL og RANTZAU-LEHN er den kaldt Gunderup Hestehave. *95.* J. BEGTRUP: Forsøg til en Beskrivelse over Svendborg Kjøbstæd. Odense 1823. *96.* Sj. F. J. V Bd. *97.* Sj. F. J. III Bd. *98.* Sj. F. J. III Bd. *99.* R A. Kærsgaard Skove 1830—33. *100.* R. A. Godset Hellerup paa Fyn. *101.* Hvedh. Ark. *102.* Sj. F. J. V Bd. *103.* Sj. F. J. II Bd. *104.* Sj. F. J. II Bd. *105.* Sj. F. J. II Bd.; Hvedh. Ark.; Hvidk. Ark. *106.* Sj. F. J. II Bd.; Hvedh. Ark. *107.* Sj. F. J. I Bd.; Mullerup. *108.* Sj. F J. I Bd.; Hvedh. Ark. *109.* Sj. F. J. I Bd.; Mullerup. *110.* Sj. F. J. II Bd.; Hvedh. Ark. *111.* Sj. F. J. V Bd. Landvæsenskommissionsforretninger 1804 og 1805. *112.* Sj. F. J. V Bd. *113.* Sj. F. J. V Bd. *114.* R. A. Kærsgaard Skove. *115.* Sj. F. J. VII Bd. *116.* Sj. F. J. IV Bd. *117.* Sj. F. J. III Bd. *118.* Sj. F. J. IV Bd. *119.* Sj. F. J. IV Bd. *120.* D. A. *121.* Sj. F. J. I—X Bd. *122.* Sj. F. J. III Bd. *123.* Sj. F. J. III Bd. Anonym Skrivelse uden Dato og Aarstal til Kollegiet. *124.* »Sk . . .«. *125.* Sj. F. J. VI Bd.; anonym Skrivelse fra »en fynsk Bonde«. *126.* Sj. F. J. IV Bd. *127.* Sj. F. J. VI Bd. *128.* Sj. F. J. III Bd. *129.* Sj. F. J. III Bd. *130.* TRAP: Danmark; sidste Udgave (1899). *131.* Sj. F. J. III—IX Bd. *132.* RASMUSSEN SØKILDE: Holstenshus og Nakkebølle. *133.* Sj. F. J. VIII Bd. *134.* R. A. Godset Hellerup paa Fyn. *135.* R. A. Frederiksgave og Flenstofte Skove. *136.* Kgl. Resolution 11 Novbr. 1840. *137.* R. A.; Wedellsb. Ark. *138.* Sj. F. J. VI Bd. *139.* R. A. Kærsgaard Skove. *140.* Sj. F. J. VII Bd. *141.* Sj. F. J. IV Bd.; f. Eks. Ejeren af Maegaard. *142.* EHLERS Forslag 30 Januar 1812. *143.* A. OPPERMANN: Skovforordningen af 1814; Tidsskr. f. Skovvæsen IV Bd. 1892. *144.* R. A. Godset Hellerup osv. *145.* Sj. F. J. III Bd. Ansøgning til Rentekammeret om Rydning af lidt Skov udenfor Hegnslinierne. *146.* Sj. F. J. I—X Bd.; navnlig efter 1816 findes saadanne Ansøgninger. *147.* Sj. F. J. V Bd. *148.* Sj. F. J. I—II Bd. *149.* R. A. Kærsgaard Skove. *150.* Meddelt af Hr. Forstkandidat RATKEN-FIND

efter Oplysninger i Statistisk Bureau. *151.* Sj. F. J. VI Bd. *152.* Hvidk. Ark. OLDENBURGS Plan. *153.* BEGTRUP: Agerdyrkningens Tilstand. III Bd. *154.* Glorup Godsarkiv. *155.* R. A. Godset Hellerup. *156.* Hvedh. Ark., Wedellsb. Ark., Holstensh. Ark., R. A. Godset Hellerup.

SKOVBRUGET 1825—1900.

1. C. V. O. efterladte Papirer. *2.* Brahetrolleborg Arkiv. OPPERMANNS Indberetning til Greven af 1860. *3.* C. V. O. Brev til Skovrider PAULSEN $^{17}/_{12}$ 1858 efter Hr. Professor A. OPPERMANNS Afskrift. *4.* Brev til PAULSEN $^{17}/_{1}$ 1859, *5.* Indberetningen af 1860. *6.* C. V. OPPERMANN: Om Rækkeplantning til Opelskning af Naaleskov. Kbhvn. 1852. *7.* Tidskr. for Landøkonomi. X Bd.; Beretning om den anden danske Landmandsforsamling 1846. *8.* Beretn. om den tredje danske Landmandsforsamling 1847. *9.* Indberetn. af 1860. *10.* RASMUSSEN SØKILDE: Brahetrolleborg. *10.* C. V. O. efterladte Papirer; Indberetning til Domænedirektoratet om *Curculio pini.* *11.* Ogsaa udtalt af C. SARAUW i en Nekrolog over C. V. OPPERMANN, som findes blandt Prof. L. OPPERMANNS efterladte Papirer. *12.* KOCH: Brahetrolleborg Skovdistrikt. *13.* Prof. L. OPPERMANNS efterladte Papirer; SARAUWS Nekrolog. *14.* Hvedh. Ark. *15.* Hvedh. Ark.; Planen 1860. *16.* Hvedh. Ark.; Indberetning til Amtet 1831. *17.* Hvedh. Ark.; Besvarelse af de af Hr. DALGAS gjorte Spørgsmaal. *18.* Hvedh. Ark.; Pk. 409. *19.* BØVING nævner flere Gange Abelen som *Populus alba*, hvilket ogsaa er i Overensstemmelse med JENSSEN-TUSCH: Nordiske Plantenavne. Kbhvn. 1867. *20.* Meddelt af Hr. Skovrider L. BØVING. *21.* Hvedh. Ark. Pk. 399. *22.* Hvedh. Ark. Pk. 409. *23.* Biografisk Lexikon. *24.* Meddelt af Hr. Skovrider L. BØVING. *25.* Hvedh. Ark. *26.* Meddelelser fra den nuværende Besidder, Hr. Kammerherre Lensgreve BILLE-BRAHE-SELBY og Hr. Skovrider L. BØVING. *27.* Biogr. Lex. *28.* Meddelt af Hr. Skovrider L. BØVING. *29.* R. A. Godset Hellerup paa Fyn. *30.* BØVINGS Plan 1860. *31.* Iflg. RASMUSSEN SØKILDE. *32.* Holstensh. Ark.; RASMUSSEN SØKILDE, Trap har 1827. *33.* RASMUSSEN SØKILDE. *34.* Holstensh. Ark. *35.* Holstensh. Ark. *36.* Holstensh. Ark.; HOFMAN (BANG): Odense Amt. *37.* Holstensh. Ark. *38.* RASMUSSEN SØKILDE; Godsarkivet. *39.* DALGAS: Svendborg Amt. *40.* Meddelt af Hr. Hofjægermester Baron A. C. BERNER-SCHILDEN-HOLSTEN. *41.* Meddelt af Hr. Forstkandidat GANDIL. *42.* HOFMAN (BANG): Odense Amt. Den samme Fremgangsmaade er vistnok anvendt af OPPERMANN paa Brahetrolleborg. *43.* Mundtlig Meddelelse fra Skovrider BERGS Familie. *44.* Grevskabet Langelands Arkiv; mundtlig Meddelelse til Driftsplanen 1884 af Forstraad KRUHØFFER. *45.* Sj. F. J. VII Bd. *46.* Sj. F. J. VII Bd. *47.* Findes i Grevskabets Arkiv. *48.* Ifølge en Indberetning om Skovene i 1832; findes i Grevskabets Arkiv. *49.* Planen 1884. *50.* KRUHØFFER, Skrivelse til Besidderen. *51.* Godsarkivet. Indstilling til Lensgreven. *52.* Tidspunktet er ikke angivet. *53.* Tidsskr. f. Skovvæsen. X Bd. *54.* Arkivet angaaende Skovene paa Wedellsborg findes hos Hr. Forstraad SCHRØDER paa Rørdam. I øvrigt stammer en meget stor Del af de Oplysninger, der med-

deles om Wedellsborg Skove, fra Hr. Forstraad SCHRØDER. *55.* Sj. F. J. IV—X Bd. *56.* Egentlig hører Bakkerne ved Wedellsborg ikke med til de fynske Alper, men der paa Egnen benævnes de stedse saaledes. *57.* Sj. F. J. VI Bd. *58.* Se J. E. V. BOAS: Dansk Forstzoologi. Kbhvn. 1896 og samme Forfatter i Tidsskr. for Skovvæsen IX Bd. *59.* Ifølge Meddelelse fra Hr. Forstraad SCHRØDER Skovens Totalareal er 2 368 Tdr. Land, men herfra gaar 29 Tdr. Land, som er Skovbruget aldeles uvedkommende (Hylke Mølle med Tilliggende), samt 54 Tdr. Land, som anvendes til Avlsbrug, Park, Jagtvæsen og offentlige Veje, Grusgrave og Vandløb; disse offentlige Arealer udgør c. 28 Tdr. Land. *60.* Hvidgranerne var i 36aarig Alder 38 Fod høje og havde en gennemsnitlig Omkreds af 19 Tmr., medens de jævnaldrende Rødgraner var 48 Fod høje og 21 Tmr. i Om kreds. *61.* R. A. Kærsgaard Skove 1830—33. Skovene bestyredes af 2 Skovfogeder, der hver Maaned sendte KROGH en Indberetning om Distriktet. *62.* R. A. Godset Hellerup paa Fyn 1822—36. *63.* C. H. SCHRØDER: Frederiksgave Skovdistrikt 1854—88 i Tidsskr. f. Skovvæsen I Bd. *64.* R. A. Frederiksgave og Flenstofte Skove i Fyn 1825—63. *65.* D. A. *66.* De her nævnte Tal stemmer ikke aldeles overens med de af C. H. SCHRØDER i Tidsskrift f. Skovvæsen I Bd. anførte Jeg har imidlertid bibeholdt de her nævnte, da de er i Overensstemmelse med den Driftsplan, der findes i den tilsynshavende Forstmands Arkiv. *67.* Sj. F. J. V Bd. Ved Sagen findes et Kort over Søbysøgaard. *68* Sj F. J. VIII Bd. *69.* C. V. O. efterladte Papirer. *70.* Sj. F. J. IX Bd. *71.* Se en Artikel af C. V. OPPERMANN i Meddelelser for Landmænd I Bd. *72.* Meddelt 1899 af Hr. Skovrider J. BANG. *73.* Broholm Godsarkiv. *74.* Meddelt af Hr. Skovrider HOFMAN-BANG. *75.* Navnlig efter Illustreret Tidende 22 Januar 1882. *76.* D. A. *77.* Efter Hr. Professor A. OPPERMANNS Optegnelser. Planen findes hos Hr. Skovrider HVALSØ paa Hindsgavl. *78.* D. A. *79.* Planen findes i D. A. *80.* R. A. Indberetningerne fra Odense Amt. *81.* HOFMAN (BANG): Odense Amt. *82.* Ravnholt Arkiv. *83.* D. A. *84.* Planen 1877, Afd. XII, 5. Jordbundsbeskrivelsen. *85.* Tidsskr. f. Skovvæsen X Bd. *86.* Meddelt af Hr. Skovrider MØRK-HANSEN. *87.* Hr. Skovrider MØRK-HANSEN angiver Hellerup Skovareal i 1836 til 374 Tdr. Land, altsaa det samlede Skovareal til 806½ Tdr. Land; Skovarealet til Hellerup var imidlertid paa dette Tidspunkt c. 630 Tdr. Land ifølge Overforstmester v. KROGHS Opgivelse (Rigsarkivet). *88.* Findes i Hvidk. Ark. *89.* jfr. OLDENBURGS Plan. *90.* OLDENBURGS Plan. *91.* Ministeriets Tilladelse er af 9 Marts 1866 og 8 Maj 1867. *92.* Meddelt af Hr. Godsforvalter NIELSEN. De solgte Skove var Fruenshave, 40½ Tdr. Land solgt for 26 000 Kr.; Lundshøj 11 Tdr. Land solgt for 9 100 Kr.; Skovhaven 10 Tdr. Land solgt for 3 300 Kr.; Erikkelund 10 Tdr. Land solgt for 6 450 Kr.; Hannelund 16 Tdr. Land solgt for 10 400 Kr. og Rødskebølle Skov 12 Tdr. Land solgt for 5 500 Kr. *93.* Hvidk. Ark. *94.* OLDENBURGS Plan. *95.* Meddelt af Hr. Skovrider CHRISTIANSEN. *96.* DALGAS: Svendborg Amt. *97.* Sj. F. J. I Bd. *98.* F. C. LUND: Beskrivelse over Øen Thorseng. Odense 1823. *99.* Han findes ikke nævnt i ROEPSTORFF: Meddelelser om danske Forstkandidater. Tidsskr. f. Skovvæsen VI Bd. *100.* Meddelt

af Hr. Konsul CLOOS Frederikshavn. *101*. Meddelt af Hr. Forstraad SCHRØDER. *102*. KOCH: Brahetrolleborg Skovdistrikt. *103*. Hvedh. Ark. *104*. Meddelt af Hr. Skovrider BØVING. *105*. Holstensh. Ark. *106*. Meddelelse om Arealets Forøgelse efter 1842 fra Hr. Hofjægermester Baron BERNER-SCHILDEN-HOLSTEN. *107*. Nyholms Plan. *108*. Meddelt af Hr. Forstraad SCHRØDER. *109*. Sj. F. J. KROGHS Plan. *110*. Meddelt mig paa Fyn. *111*. Efter Sammenstilling af Meddelelser fra Hr. Skovrider STEENBERG. *112*. Meddelt af Hr. Skovrider STEENBERG. *113*. C. V. O. efterladte Papirer. *114*. Meddelt af Hr. Skovrider J. BANG. *115*. Planen 1851. *116*. Tidsskr. f. Skovvæsen X Bd. *117*. BAASTRUPS Plan. *118*. Meddelt af Hr. Skovrider HOFMAN-BANG. *119*. Planen 1830. *120*. Tidsskr. f. Skovvæsen X Bd. *121*. Godsarkivet. *122*. Meddelt af Ejeren Hr. Hofjægermester LINDEGAARD. *123*. OLDENBURGS Plan. *124*. Meddelt af Hr. Skovrider CHRISTIANSEN. *125*. D. A. *126*. Lykkesholm Arkiv. *127*. Skrivelse 2 Marts 1861 til Indenrigsministeriet. *128*. Sj. F. J. X Bd. *129*. Ejeren var Major HVITFELDT, som BAASTRUP kalder »WILFELDT eller WICHFELDT«. *130*. Sj. F. J. X Bd. *131*. Sj. F. J. X Bd. *132*. Sj. F. J. X Bd. *133*. D. A. *134*. D. A. *135*. D. A. Se ogsaa Sagen om Planteskolen i Tommerup. *136*. UNSGAARDS Skrivelse 2 Marts 1861 til Indenrigsmin. *137*. D. A. Vends Herred, Fjelsted Sogn. *138*. Se Forordn. 27 Septbr. 1805 § 16, 2. *139*. D. A. Herredsfoged JØRGENSEN, Lunde Skam Herreder. *140*. D. A. Forskellige Ansøgninger. *141*. D. A. *142*. ROEPSTORFF: Meddelelser om danske Forstkandidater. *143*. D. A. *144*. D. A. *145*. D. A. *146*. D. A. Pastor SCHJERNING. *147*. D. A. *148*. Materiale til Bedømmelse af Indberetningerne findes til 1848 i Forstjournalernes Papirer; for Tiden efter 1848 har jeg kun benyttet Godsarkivernes Materiale, og maa altsaa fra denne Tid reservere mig overfor Bønderskovene. *149*. 7de danske Landmandsforsamling i Haderslev 1859, hvor Spørgsmaalet blev indledet med megen Arrogance af Forstraad KLÜWER. *150*. 8—9de Landmandsforsamling i Horsens 1861 og Odense 1863. Spørgsmaalet blev indledet af Forstkandidat OLDENBURG. *151*. Se i øvrigt om denne bevægede Tid Professor OPPERMANNS Skovbrugshistorie. *152*. Nu skal altsaa Danmark miste sit pragtfuldeste Smykke, 1866 og I Anledning af Spørgsmaalet om Skovtvangens Ophævelse. Kbhvn. 1867. *153*. Rigsdagstidende 1866—67. *154*. D. A. *155*. Foreningens Protokol har jeg laant af Hr. Forstkandidat Assistent SARAUW. *156*. hos Hr. Forstraad SCHRØDER paa Wedellsborg. *157*. Udtalelse af Hr. Forstraad SCHRØDER. *158*. Sj. F. J. I Bd. Skovlodderne hørte til Fæstegodset, og Meningen maa altsaa være, at Greven skulde udkøbe Fæsterne. *159*. Hvedh. Ark. Pk. 409; se ogsaa Pk. 775. *160*. Langelands Godsarkiv. *161*. Planen 1839 paa Broholm. *162*. Landmandsforsamlingen 1856. *163*. Sj. F. J. III Bd. *164*. D. A. *165*. Hvidk. Ark. OLDENBURGS Plan. *166*. Meddelelser fra forskellige Distriktsbestyrere. *167*. Meddelt af Hr. Forstraad SCHRØDER. Aarstallet kan desværre ikke opgives. *168*. Allerede 1806 har Professor WIBORG sendt Rentekammeret »en liden Portion Frø af den korsikanske Fyr«. Sj. F. J. 1806—07. *169*. C. V. O. Papirer. Brev af 26 Aug. 1858 til PAULSEN. *170*. Hvedh. Ark. Pk. 409. *171*. Tidsskr. f. Skovv. I Bd. *172*. f. Eks. i Hovhaven i Ubberud

Sogn. *173.* f. Eks. paa Broholm. *174.* Se A. OPPERMANN: Stormen den 12te Februar 1894. Tidsskr. f. Skovv. VI Bd. *175.* Tidsskr. f. Skovv. VII Bd. *176.* Disse Oplysninger er sammenstillede af Hr. Forstkandidat RATKEN-FIND, som har tilladt mig at sammenregne og benytte dem. *177.* Disse er saa vidt det kan ses heller ikke medregnet i DALGAS: Svendborg Amt, hvorfor jeg har anført 212 Tdr. Land mere under Kommuneskove i 1838 end der efter Amtsbeskrivelsen skulde være. Et lignende Tillæg har jeg ikke udført for 1896, da Skovene muligvis er medregnet under en af de andre Poster. *178.* C. V. O. efterladte Papirer. *179.* KOCH: Brahetrolleborg Skovdistrikt. *180.* Broholm Arkiv. *181.* Tidsskr. f. Skovbrug V Bd. *182.* KOCH: Brahetrolleborg Skovdistrikt. *183.* SCHRØDER: Frederiksgave Skovdistrikt. Tidsskr. f. Skovvæsen I Bd. *184.* Meddelt af Hr. Forstraad SCHRØDER. *185.* C. V. OPPERMANN i Brev til PAULSEN 27 Marts 1860. Brahetrolleborg Arkiv. *186.* Hvedholm. Hvidkilde. *187.* Sj. F. J. III Bd. Skrivelse fra BERG, Skjoldemose. *188.* M. RUBIN: FREDERIK VI's Tid. *189.* DE MYLIUS og HOLCK: Arbejdspriser i Skovene. Tidskr. f. Landøkon. IV Række IV Bd.

TILBAGEBLIK.

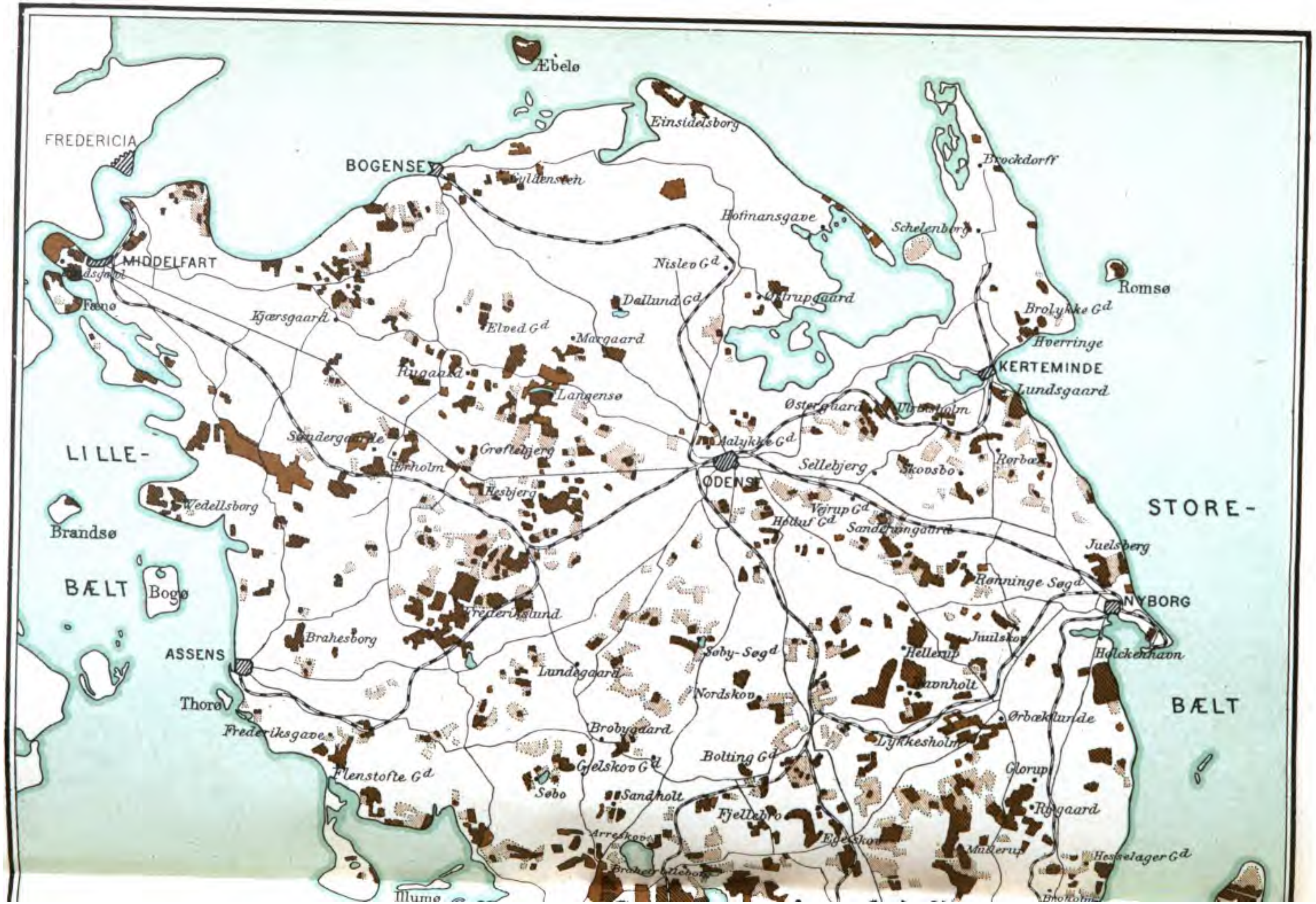
1. Se f. Eks. BORUPS Landboret. *2.* f. Eks. paa Hvedholm, Arreskov, Hofmansgave, Hvidkilde osv. *3.* Hellerup, Hvedholm, Brahetrolleborg, Hvidkilde. *4.* Sj. F. J. V Bd. *5.* R. A. Amtmændenes Indberetninger. *6.* R. A. Amtmandens Indberetning 1806 for Odense Amt. *7.* Sj. F. J. II Bd. KROGHS Rejseberetning 1811. *8.* KROGHS Rejseberetning og Godsejernes Svar. Amtmændenes Indberetninger. *9.* Sj. F. J. II Bd. *10.* Hvidk. Ark. *11.* Hvedh. Ark. *12.* KROGHS Rejseberetn. *13.* C. V. O. efterladte Papirer. *14.* Holstensh. Ark. Skr. til Rentek. 1834 fra Baron HOLSTEN. *15.* Sj. F. J. V Bd. Anonym Skr til Rentek. *16.* Holstensh. Ark. *17.* KROGHS, WEDELL-WEDELLSBORGS og BAASTRUPS Planer. *18.* Langeland, Broholm, Wedellsborg, Hvedholm o. a. Arkiver. C. V. O. efterladte Papirer. *19.* Langeland, Brahetrolleborg, Broholm, Hvedholm. *20.* Hvedh. Ark. Besvarelse af de af Hr. DALGAS gjorte Spørgsmaal. *21.* Brahetrolleborg, Broholm, Hvedholm (Holckenhavn?). *22.* Sj. F. J. IV—X Bd. Holckenhavn købte Egeplanter fra Hørsholm. *23.* R. A. Amtmændenes Indberetninger. *24.* Langeland, Broholm, Holstenshuus, Hvedholm, Holckenhavn, Gyldensteen o. a. Arkiver. *25.* Langelands Arkiv. *26.* R. A. Godset Hellerup paa Fyn. *27.* Sj. F. J. X Bd. *28.* C. V. O. efterladte Papirer.

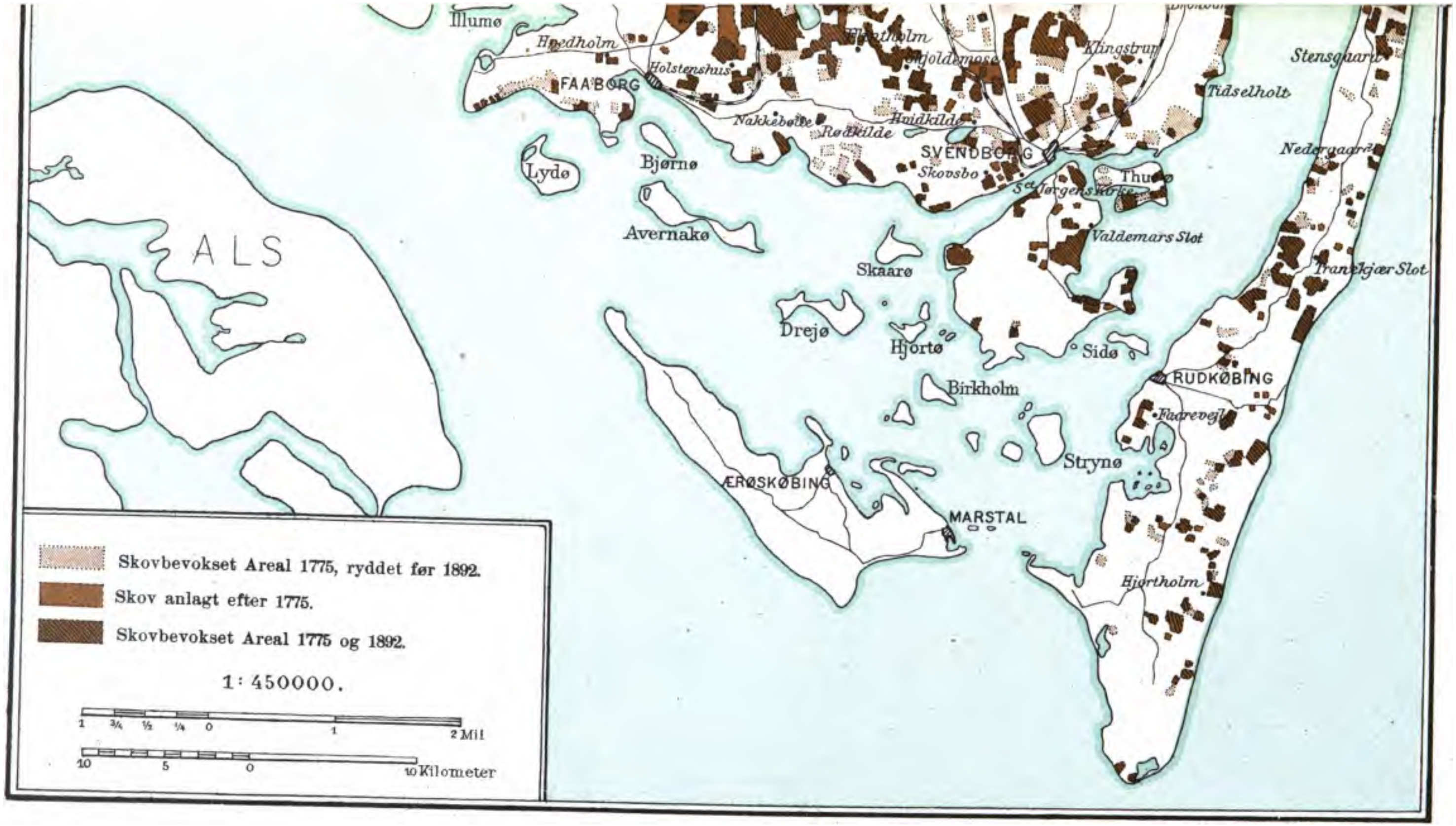
I Tabellen S. 72 skulde Summen af Arealet for Eg, Bøg, Naaletræ og Andet Løvtræ i 1883 være lig det bevoksede Areal 2 708 Tdr. Land, men den er kun 2 601. Uoverensstemmelsen hidrører fra ikke rettede Trykfejl i E. KOCH: Brahetrolleborg Skovdistrikt 1786—1886.

INDHOLDSFORTEGNELSE.

FORTEGNELSE OVER PERSONNAVNE.

FORTEGNELSE OVER STEDNAVNE.

FREDERICIA
Æbelø
BOGENSE
Einsidelsborg
Brockdorff
Gyldensteen
Hofmansgave
Schelenborg
MIDDELFART
Nisleo Gd
Romsø
Fænø
Dallund Gd
Ulrupgaard
Kjærsgaard
Elved Gd
Brolykke Gd
Margaard
Hverringe
KERTEMINDE
Rugaard
Lundsgaard
Langensø
Østergaard
Søndergaarde
Grøftebjerg
Malykke Gd
LILLE-
Erholm
Sellebjerg
Skovsbo
Rørbæk
ODENSE
Wedellsborg
Hesbjerg
Vejrup Gd
Holluf Gd
Sanderumgaard
STORE-
Brandsø
Juelsberg
Ravninge Søgd
BÆLT
Bogø
NYBORG
Frederiksund
Brahesborg
Juulskov
ASSENS
Søby-Søgd
Hellerup
Holckenhavn
Lundegaard
Ravnholt
Thorø
Nordskov
BÆLT
Frederiksgave
Brobygaard
Ørbæklunde
Lykkesholm
Bolting Gd
Gjelskov Gd
Glorup
Flenstofte Gd
Søbo
Sandholt
Rygaard
Fjellebro
Arreskov
Egeskov
Mullerup
Hesselager Gd
Illumø

KORT

OVER

FYNS SKOVE VED AARENE 1775 OG 1892

udarbejdet efter Videnskabernes Selskabs Kort og Generalstabens Kort i 1 : 100000.